

ותחיית המתים באה על ידי אליהו

זכור לפנ

(סוטה ט, טו)

קונטרס מהדורא שלישית

זכור לטוב

האר"י ז"ל זיע"א מנהגי להלכה

ע"פ ספרי מוהרר"ו ז"ל כתי"ק
שער התפלה, שער המצות וספר החזיונות

גם הוספנו

קיצור זית"א דכ"א
קצת בירורים ודיוקים בלשון השו"ע ובהאר"י ז"ל
הלכה ומנהג

אהל"הק זית"א דכ"א
ארץ ישראל
אלול התשע"ה

ברצון קב"ה
להצלחת כל עמך ישראל הנרדפים
ובפרט להצלחת בניי היקרים נ"י
רחמים, חייא, ישעיה, אלקנה בצלאל,
בכל, מכל, כל
תציל אותם מחבלי משיח ותזכם לגאולה ולבב"המק
ולחיי העולם הבא לנצח, אכי"ר.
אבא.

כל הזכויות שמורות
לקב"ה ולמחבר
זית"א
0525476384

בזכות

רבי שמעון בר יוחאי
רבי יצחק לוריא האשכנזי ב"ר שלמה
רבי יוסף קארו ב"ר אפרים
רבי ישראל בעש"ט ברבי אליעזר
רבי חיים וויטאל ב"ר יוסף
ע"ה וזיע"א

ברכת אריכות ימים

למר אבי מכלוף זיתון הי"י
בן יעקב בן מכלוף בן יהודה ז"ל

בע"ה

רפואה שלמה הצלה והלצחה בכל
להר"ה צדניאל היכהן ס'טבסקי שליט"א

להר"ה יוסף אפרגן שליט"א
ולאברכי הכולל מעיינות חיים יוסף הי"י

לח"ה שמו"ך ולך נאה להודות יצ"ו
לח"ה יואב בן אברהם עדני יצ"ו
לח' אייל אופק יצ"ו
לח' דרור ברוך יצ"ו
ולכל מי שסייע להוציא את החיבור הזה

ה' ישלם להם כל מש"ל לטובה אכי"ר.

ימי חול

1. לברך על נטילת ידיים אם לא ישן כל הלילה
27
- 28 2. סדר נטילת ידיים של שחרית
3. סדר ברכות השחר
29
4. ועניית אמן בבית הכנסת
5. לבישת בגדים
31 6. נעילת נעליים
7. אסור לאכול קודם התפלה
34
8. ברכת טלית גדול
37
9. לבישת טלית הקטן
41
10. סדר עטיפת הטלית גדול
43
11. קדושת הפתילים
44
12. שיעור הטלית
13. הטלת ציציות בטלית
14. החוטים כפולים ושזורים
46 15. ענין התכלת

16. אין להקפיד להניח סימן בטלית
47
17. ענין עשיית הציצית כפי מנהג מורי ז"ל
48
18. שני נקבים בטלית
19. כתיבת התפילין
50
20. צריך להשחיר את הרצועות פנים ואחור שחורות כעורב
21. בענין הרצועות
51
22. קשר הראש בצורת דל"ת גדולה
52
23. סדר הנחת תפילין
53
24. ברכת הנחת תפילין
54
25. ואין התפלה של ראש צריכה לברך עליה
26. לכסות תפילין שבראש עם הטלית
58
27. לחלוץ את התפילין אחרי עלינו לשבח
28. אופן הנחת תפילין של רש"י ושל ר"ת
29. עשרה הראשונים לבית הכנסת
61
30. פסוק ואני ברוב חסדך אבא ביתך וכו'
31. דיבור בבית הכנסת
64

- .32** יריקה בבית הכנסת כלל
65
- .33** תפילה בקול רם
66
- .34** סדר ברכות השחר
- .35** עניית אמן
67
- .36** לענות לקדיש מ"אמן יהא שמיה רבא" עד "בעלמא"
68
- .37** ישיבה בקדיש
69
- .38** אין לעמוד בעניית קדיש
70
- .39** נוסח 'ולעלמי' או 'לעלמי':
71
- .40** מקום אמירת הודו לה' קראו בשמו
73
- .41** יש לעמוד עם הקהל באמירת ה' מלך
74
- .42** יש לענות אמן אפילו אם הוא נמצא בפסוקי דזמרא
75
- .43** יש לומר מזמור לתודה בישיבה

- .44** נתינת פרוטות הצדקה ב 'ויברך דוד'
76
- .45** סדר שנמצא במחזורים בעניית 'ברכו'
- .46** משמוש בתפילין של יד ושל ראש כנז' בספרי הפוסקים
- .47** אחיזת ד' ציציות
77
- .48** ודבריו חיים וקיימים ונאמנים ונחמדים לע"ד
- .49** שתי פעמים ק"ש דשחרית
- .50** לקרוא בפיו בקול רם סדר הקללות
79
- .51** גם צריך לקום מעומד כשמתחיל לומר תהלות לאל עליון
- .52** כריעות העמידה
80
- .53** סדר הקדושה
81
- .54** ברכנו וברל עלינו
84
- .55** עניית ברוך הוא וברוך שמו
85
- .56** פסיעת ג' פסיעות לאחריו
88
- .57** נשיאות כפיים
89

	58.	כשנופל על פניו ישים פניו על זרועו השמאלי	92
93	59.	הליכת ס"ת	
	60.	עמידה בקריאת התורה	
	61.	קריאת ספר תורה	95
96	62.	עלייה לקריאת ס"ת	
	63.	ענין הקדיש שאומרים אחר קריאת הס"ת	
	64.	שיר שהיו הלויים	97
	65.	קדיש בתרא איננו מכלל הקדישים	
	66.	קדיש יתום והוא קדיש בתרא	
	67.	סדר לימוד היום	98
	68.	חזרת העמידה בתפילת מנחה	
	69.	תפלת מנחה אם נאמרה סמוך לשקיעת החמה	102
	70.	נתינת צדקה במנחה	
	71.	אם מותר ללמוד תנ"ך בלילה קודם חצות	104
	72.	אם יאמר תקון חצות בליל שבת	106
	73.	בענין תיקון חצות בספירת העומר	
	74.	תיקון חצות בימי השמיטה	

	.75	גידול הזקן והפאות לספרדים
	107	
109	.76	נטילת ידים לסעודה
	.77	נתינת המיטה
	111	
	.78	ק"ש על המיטה
	112	

חלק שבת

	1.	קניית צרכי שבת
	115	
	2.	תיקון נרות של שבת
	3.	לאכול תפוח עץ (אדום) בליל שבת
	118	
	4.	קריאת הפרשה שנים מקרא וא' תרגום
	5.	טבילת ערב שבת
	119	
	6.	לטעום כל התבשילין
	7.	אחר תפלת המנחה היה מקיים מצות עירוב
	122	
125	8.	רשות הרבים ועירוב
	9.	מלאכת אוהל
	10.	סדר קציצת הציפורניים

11. רחיצת ערב שבת
12. לבישת בגדי שבת
13. לא ללבוש בגדי חול
- 130
14. אין לפחות מן ארבעה בגדי לבן
15. קבלת שבת קודם ליל שבת
- 131
16. נוסח "בואי כלה שבת מלכתא"
- 133
17. הקפת השולחן לקבלת שבת
18. אמירת מזמור שיר ליום השבת בבית הכנסת
19. סדר קבלת שבת
- 134
20. לכרוע בלכה דודי – בבואי כלה
21. שיר השירים בין מנחה לערבית
22. ד' פסוקי שיר השירים ר"ת יעק'ב
23. אמירת מזמור שיר ליום השבת פעם שנייה
24. אם יש לעמוד באמירת מזמור שיר ליום השבת
25. ברכו ופסוקים האומרים המתפללים בלחש
26. אמירת כגוונא
27. אמירת מה מדליקין
28. ללמוד משניות בשבת
29. לעמוד בקדיש דליל שבת לפני ברכו הראשון
- 141

30. אומר אחר העמידה ויכולו
143
31. אם אומרים ברכת מעיין ז' בפסח שחל שבת
144
32. פזמון יגדל אלהים חי
145
33. יאמר בקול רם ובשמחה יתירה שבת שלום
148
34. נשיקת ידים
35. סדר הקפות השולחן לקידוש
150
36. שתי אגודות הדס
37. הקידוש מעומד
151
- 152 38. קבלת כוס הקידוש
39. בענין מזיגת יין הקידוש במים
40. אח"כ תשתה כוס היין
153
41. נטילת ידים
- 154 42. שלחן שבת
43. סדר י"ב חלות על השלחן בצורת סגול
44. בציעת הלחם
45. צריך לטבל פרוסת המוציא במלח

	פזמון 'אזמר בשבחין'	46.
		156
	אמירת "למבצע על ריפתא" בכל הג' סעודות	47.
	כסוי הסכינים	48.
	קריאת פרקי משנה ממס' שבת	49.
159	ברכת המזון היחיד על כוס	50.
	זכירת חרבן הבית בסעודה	51.
		160
	שתי אגודות ההדס אחרי ברכת המזון	52.
	שאריות סעודת ליל שבת	53.
		164
	קריאת מסכת עירובין אחרי הסעודה	54.
	מצוות עונה בליל שבת לת"ח רק אחרי חצות	55.
	לטבול אחרי מקרה לילה או תשמיש	56.
		165
	אמירת בריך שמים דמארי עלמא וכו'	57.
		166
	נוסח בה-בו-בם	58.
	שבת קדשך – שבתות קדשך	59.
	סדר קידושא רבה	60.
		167
	שלא לדבר בלשון לעז ביום השבת ובימים טובים	61.
	זמן עטיפת ציצית בתפלת מנחה דשבת	62.
		168

63. צריך לשתות יין בסעודה שלישית
64. זמן סעודה רביעית
170
65. אין להטיל מים בכוס של הבדלה
66. ברכת הריח בהבדלה
67. זקיפת היד הימנית ואצבעותיו
68. אמירת ויהי נועם ויושב בסתר עליון בשבוע שחל יום טוב
172
69. ויתן לך האלקים
173
70. זמן ברכת הלבנה
174
71. אמירת ג"פ שלום עליכם אחרי ברכת הלבנה

מועדים

1. טבילת המקווה בערב ימים טובים
177
2. איסור הזיווג בליל פסח ובליל שבועות
3. כי ה' אצבעות יד ימינך אשר עליהם יושם הכוס הזה
4. החבאת י' פתיתי חמץ קודם הבדיקה
178
5. בענין 'יחץ'
6. וכנגד ציור ו"ו אנו עושין זכר למקדש כהלל במצה השלישית
7. סדר הקערה של פסח
179

180	8. הכנת החרוסת
	9. נוסח הָא (הָא) לחמא עניא
	181
	10. שפיכת יין בעשר מכות
	182
	11. אכילת אפיקומן עד חצות או כל הלילה
	183
	12. גילוח ותספורת בל"ג בעומר
	185
	13. גילוח בערב חג השבועות
	14. למוד ליל שבועות והושענא רבה
	188
190	15. הנחת תפילין בט"ב
	16. ברכת שהחיינו בבין המיצרים
	17. לקום מהקרקע ולשבת על ספסל משעת מנחה
	18. אמירת נחם בט' באב
	19. מנהג בליל עשירי באב שנדחה למוצאי שבת
	20. ברכת שהחיינו ביום שני של ראש השנה
	195
	21. עושה השלום במרומיו בה"א יתירה בעשרת ימי תשובה
196	22. אמירת אבינו מלכנו בשבת
	23. לא היה נוהג להתוודות אלא בעת תקיעת שופר דמיושב
	24. בכיות בימים נוראים
	197

	סדר התשליך	.25
		198
	שינה ביום ראש השנה	.26
		199
200	לומר אב הרחמים	.27
	סגולת הפרנסה בימים נוראים	.28
		201
	מנהג להוציא ספר תורה בליל יום הכיפורים	.29
		202
	עטיפת הטלית גדול לפני השקיעה בערב יו"ה	.30
	שבעה פעמים ה' הוא האלהים	.31
	חיבור האתרוג והלולב	.32
		204
	קשרים לאיגוד הלולב	.33
		205
	נטילת לולב	.34
	אין מנענעין את הלולב בזמן ההקפות	.35
	סדר הקפות	.36
	חבטת הערבה	.37
	לימוד ליל בהושענא רבה	.38
		206
	ענין שמחה תורה	.39
	סדר הדלקת הנרות חנוכה	.40
		207

41. טבילת מקוה ביום פורים

208

42. זמן סעודת פורים

43. יום ט"ו לאדר

קיצור זית"א דכ"א

1. לעמוד בקריאת עשרת הדברות

211

213

2. מנהג ארור המן ברוך מרדכי

214

3. ברכת הטוב והמטיב

4. נוסח הזימון

219

5. זמן הדלקת נרות

223

224

6. קבלת שבת בהדלקה

7. טבילת שבת במקווה חם

227

8. הדלקת נרות בכלל

230

232

9. לימוד גמרא ביום שבת

10. זמן יציאת שבת

236

238

11. ברכת ההלל בדילוג

	12.	אמירת פסוק ה' מלך בין ברכה לאכילה	241
	13.	סחיטת לימונים בשבת	245
	14.	חיתוך נייר בשבת	246
248	15.	אכילה בערב שבת	
	16.	אכילת מצה עשירה ערב פסח	249
	17.	הלכות חנוכה	250
	18.	הדלקת נר חנוכה	254
	19.	אבלות בפורים	256

מילואים

הקדמה

לייחדא קודשא בריך הוא ושכינתיה ולהשרת שכינתו בבניינו.

ספר **'זכור לטוב'** הוא ליקוט מנהגי ופסקי האר"י ז"ל לאור ההלכה ובפרט, לפי בירור מרן היחיד ומיוחד הוא 'המחבר' הוא מרן השו"ע זיע"א. אין לנו כוונה ח"ו להצדיק את האר"י ז"ל ע"פ ההלכה או להביא מקורות כדי לייסד את תורתו, חלילה.

המטרה הראשונה היא לרצות את האר"י ז"ל שתורתו סולפה במשך ה' מאות שנה. נוסף לעיוות הזאת, החליפו תמורת האר"י הקדוש כמה ספרים, גם חשודים גם לא מדוייקים. הפגם הזה גרם, שאף גדולים וקדושים השתמשו באותם ספרים ומקורות לא נכונים, בלית ברירה, ולצערנו, רק לפני שנים אחדות, נדפס סוף סוף הספר כתי"ק למוהר"ו ז"ל, מקור שער הכוונות, הנקרא 'שער התפלה' וזכינו גם ב'ספר החזיונות' האמיתי, ולאחרונה 'שער המצוות' כתי"ק למוהר"ו ז"ל. כל הספרים האלו כתי"ק של רבי חיים וויטאל זצוק"ל תלמיד מובהק האריז"ל וירש מהרי"ק מרן השו"ע זיע"א.

הקונטרס הזה נכתב בדמעות שלישי, בנסיונות וביסורין רבים מכל סוג, ונבואות חז"ל התקיימו 'חכמת סופרים תסרח' ו'אזל פרוטה מן הכיס'.

גם יודעים אנחנו בבירור, שהרבה מנהיגי שקר יתחמקו כי אינם יכולים לסבול את האמת. מ"מ, מוטל עלינו להדפיסו, לעשות נחת רוח לבוראנו וליוצרנו, לבטל גזרות קשות על עם ישראל ולקרב הגאולה. ועוד, שאין לנו שום השקפה חרדית או לאומית, חסידיית או לטאית. העיקר, ללכת לפי צדיקים אמיתיים ומנהיגים המוחים בשקר, המתאווים לגאולה שלמה ולביאת משיח צדקנו האמיתי, שיבוא ויתגלה במהרה, אכי"ר.

אחרון אחרון, הספר עצמו הוא בירור בין אלו שדבוקים לתורת ה' לבין המייפיים תורתם, תורת האדם וגאותו, תורת סמא דמותא. כמו שאמר שלמה המלך ע"ה

"שקר הח"ן' והבל היופי', כי עיקרו של דבר "איש ה' יראת ה' היא תתהלל"
שלא דיה יראת ה' אלא גם שיהיה איש ה' וילחם שיראת ה' היא תתהלל.
יהי רצון מלפני אלהי שמים המאציל הבורא היוצר הוא המלך יחיד א'ל חי
העולמים, שיתן לנו כוחות להדפיס ספר זה שלם ומתוקן כיאות כבודו וחשיבותו,
אמן ואמן.
ט"ו תמוז התשע"ה רמת בית שמש תע"א

זית"א דכיא

בעזרת מלך יחיד א"ל חי העולמים

מכון בית הבעל שם טוב

Beit HaBaal Shem Tov Foundation

אוצר הספרים Book Treasury

מיסודו של הרה"ח דניאל דוב הכהן סטבסקי שליט"א

Founder: Harav Daniel Dov Hacohen Stawsky Shlita

רחוק ק"ו שש"ע

16 מחול נובמבר סדר (שנת) 86
זכור ל"ה קן חסי האוה"ה קן צ"ט

לפדוד ופיצ' בחוסק נחמק מחמורכ סל ומכר ה' ומכר
 מאור היוגו קפינו צ"ו"ט פכ"ט"א הנכ"ס דק' אהרנש' ז"מן אל"א:
 זכור ונאיעט עמט "זכור לטוב" על מנעט' מחכמי ש"ס/י
 נקדט צ"ט"א לנעכר וכן נקוטלס בחוסק "ה'לוגי צ"מ"א פכ"ט"
 פילוניו וזוקר"י בשון פשו"ע ונא"י" קן צ"ט"א לעלבי ולמנעט,
 ומשאו"מ חסוקים ומחוז"מ לזכר ככר לעמנו אור כה"י
 הא"צ"ע מכל סט"א ומספ"ו צ"פון, כי נקדט נואצ
 קנש מאמר יט"א ומסר"ע עכ"ק"ע נעלכ"ג"ו למחשט.
 ויצוץ עכ"ק"ע מקומ"ו קב"י מאמר כ"י כ"ו קמ אבי"ע
 ט"ן אבי"ע כ"ג ונעט צ"ע"ס סחור שסכחו נקמט"מ ימ"ס
 וטיק"מ של נוסט נאמ"ל נשקוט"ל מחז"ר ימ"י, ה' עק"מ"ו
 מן נחמ"ק, וכמ"ס ע"צ"ו אבי"ע ע"מ וקמט"מ מחכמי.
 עכ"צ"ע קן צ"ט"א ומ"ן פ"ע"ק צ"ט"א ומנעט' אמת"ו דמ"ן
 נכ"וכ"ו. ונע"ב ופיצ' ויק"ן אב"ו ע"י, קמ"ו ועל"ו.
 זכ"ר אור ח"כ"ו, ומח"צ עמ"כ"ו על מחקומ"ה, יפ"ע א"ו
 נחמ"ק אכ"כ, לעמנו אור נחמ"ק קמט"מ מאמר מ"מ"י פ"ט
 ומס"ו וצ"פ"ו וטיק"מ, לעמנו כ"מ אבי"ע זש"מ
 כ"כ"כ"ו הקומ"ו ונא"כ"ו, לעמנו כ"מ אבי"ע זש"מ
 ופ"ק אלק"מ"י יק"מ לעמנו, לעמנו חמ"ו קמ"כ"ו ש"מ
 ומח"ל קמ"מ"י כ"כ"י ופיצ' נע"ו ונע"מ"י פכ"כ"ו קמ"מ"י מ"י
 פ"ט"א פ"ז קמ"מ"י נע"ו ונע"מ"י פכ"כ"ו קמ"מ"י מ"י

פייר קניג 33, את. תלפיות, ירושלים
 General Pierre Kenig 33, Talpiot, Jerusalem
 טלפון: 02-9923155 Tel: פקס: 02-9923170 fax:

בעזרת מלך יחיד א"ל חי העולמים

דברי הרהד"ה ראש מכון בית הבעל שם טוב זיע"א
מו"ר הרב דניאל הכהן סטבסקי שליט"א

רמת בית שמש יע"א

טו תמוז התשע"ה שבת הארץ לח'
זכות ר"ח בן עטר האוה"ח הק' זיע"א

לכבוד ידידי החשוב נלחם מלחמתה של תורת ה' תורת אמת הייתה בפייהו זית"א דכ"א הר"ה רבי אברהם זיתון שליט"א; זכיתי והגיעני הספר "זכור לטוב" על מנהגי מורנו האר"י הקדוש זיע"א להלכה, וכן קונטרס החשוב "קיצור זית"א דכ"א" – בירורים ודיוקים בלשון השו"ע והאר"י הק' זיע"א להלכה ולמנהג, ומצאתים חשובים ונחוצים לדור הזה לטהר את כתגי האר"י ז"ל מכל פסולת ותוספות זדון, כי הדבר נוגע בגפש אמונת ישראל ומסתעף לפסיקה ההלכתית למעשה. וידוע שהרבה מקומות בהם אמרו כביכול אריז"ל אין אריז"ל כזה והוא זיוף גמור שגרמו השבתאים ימ"ש וסייעתם של הספר הטמא השבתאי חמדת ימים, ה' יעבירנו מן העולם, וכשם שהעידו גדולי עולם ובראשם מורנו הבעש"ט הק' זיע"א ומרן היעב"ץ וגדולים אחריו במשך הדורות, והנה ידידי תיקון גדול עשית, קמת ועלית, וירק את הניכיו, ויעמיד התורה על מתקונתה, ויפיל את נמרוד ארצה, לטהר את העולם בתורת אמת מסיני בלא תוספות וזיופים שיבושים, לעשות רצון אבינו שבשמיים כהלכה הקדושה והטהורה, לתקן עולם במלכות שמיים ודבר אלקינו יקום לעולם. וה' יצליח דרכך בגעמיים מבית ומחוץ בכל מכל כל. אכ"ר.

ידידך דניאל דוב בעריל באמו"ר רפ"אל הכהן סטבסקי.

דברי הר"ה ראש הכולל מעיינות חיים יוסף תכב"ץ הר"ה יוסף אפרגן שליט"א

כ"ד אייר תשע"ה

מכתב ברכה

ראתה ראיתי את גליונות הספר "זכור לטוב" מנהגי רבנו האצ"י זלה"ה עם באורים מעשי ידי אומן מחשובי בית מדרשנו הרב רבי אברהם זיתון שליטא השוקד על התורה בהתמדה ודיבוק הברים בשעות הכולל. עיינתי בחלק מהכתבים וראיתי שעמל וטרח כדי לבאר ולתקן ע"פ ספרים מדויקים. וגם הביא מדברי מר"ן רבנו יוסף קארו ורבעו הבעש"ט זיע"א. והנני לברכו שחפץ ה' בידו יצליח ויפוע מעיינותיו הוצה להגדיל תורה ולהאדירה ויזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות וכל אשר יעשה יצליח אמן

אפרגן יוסף

מבוא

כוונת החיבור הזה, היא לפרסם תורת האריז"ל זיע"א נקייה ומקורית. בעיקר, לדחות אפיקורסות הפנימית והחיצונית השולטת בעולם, ולקרר הגאולה.

חיבור זה אינו קובץ חקירות אלא בירורים בענין הלכה ומנהג. דבר אחד המאפיין גלוי האר"י ז"ל בפרט [ושל צדיקים אמיתיים בכלל] היא התבססות המנהג הקיים עוד מלפני האר"י ז"ל, ופירושו ע"פ גלוי אליהו הנביא ז"ל. לפעמים מיישר האר"י ז"ל את המנהג או ההלכה על אמיתותו, אף נגד ראשונים. בדורות האחרונים ישנם רבנים גדולים שחלקו על האר"י ז"ל, ולרוב, מפני שלא היו בידם עותקים המקוריים האמיתיים כידוע, או שהתקשו לקבל את האר"י ז"ל וקבלו מזולתו.

קיימות כמה נקודות שיש לפרסם בציבור, והן:

א. רבו של האר"י ז"ל הוא **אליהו הנביא** ז"ל. הרדב"ז ז"ל ורבי בצלאל אשכנזי ז"ל לימדו את האר"י ז"ל בצעירותו. אולם, כל תורת האר"י ז"ל שמסר לתלמידו המובהק רבי חיים ויטאל ז"ל, אינה אלא מתורתו שכבש בהיותו פרוש, ובעיקר מגלוי אליהו הנביא ז"ל. אף שכמה ת"ח רצו לכפות על האר"י ז"ל הרמ"ק כהיותו רבו עד שהסתלק זיע"א, אין הדבר נכון כלל. שאין מקור אחד בכתבי מוהרצ"ו ז"ל גם לא בספרו 'ספר החזיונות', שמביא עדות או רמז דק על הרמ"ק בתור רבו של האר"י הקדוש, קודם התגלותו בצפת. ומה שכתוב בביאורים [ספר האר"י וגוריו ס' ד'] אינו מדויק כי לשונות כתבי האר"י ז"ל [חוץ מכמה כמובא ב'ארזים' למכון שובי נפשי תכב"ץ] אינם אלא כתבי יד מוהרצ"ו. ולכן, מובן שמוהרצ"ו ז"ל

כינה כמה פעמים את הרמ"ק ז"ל בשם 'מורינו ורבינו'. אין זה פרי עטיו של האר"י ז"ל עצמו אלא של מוהר"ו. ובכל זאת, לשון החיבור לרוב הוא זה של מוהר"ו המביא את תוכן דברי רבו ז"ל. ולא קשיא.

ב. גלוי אליהו הנביא ז"ל לרבינו האר"י ז"ל היה תדיר ולא נדיר, כמעיד רבינו ז"ל רבי חיים ויטאל זצוק"ל בהקדמתו. המסתפק בזה סומך דווקא על כמה ספרים נפולים [כאיגרות תניא וחמדת ימים] המסלפים דברי ומנהגי האר"י ז"ל ואף חולקים עליו. ועיין האר"י וגוריו ס' י"ג שביאר בטוב טעם. אולם, די לנו עדות מוהר"ו ז"ל. וזה מורה עד כמה כבוד ונאמנות מוהר"ו נפגעו באורך הדורות, שאינו מספיק להביא עדותו אלא צריך להוסיף עליו כאילו יש חשד ח"ו. וה' יכפר על זלזול כבוד ת"ח אמיתיים.

ג. רבינו ז"ל עלה לארץ הקודש ממצרים בעיקר כדי ללמד וליישר את מוהר"ו להיות ממשיך מרן השו"ע והאר"י ז"ל [רבי חיים ויטאל הוסמך ע"י מהר"ם אלשיך ז"ל טרם הסתלקות מרן השו"ע, שנתיים אחרי הסתלקות רבינו האר"י ז"ל] – מוהר"ו ז"ל היה נשמת משיח בן דוד והאר"י ז"ל היה משיח בן יוסף. [לא חזקת משיח בן יוסף כשאר צדיקים אלא משיח בן יוסף ממש כדברי מוהר"ו בספר החזיונות].

ד. מה שיש להסתיר סתרי תורה לאנשים שאינם ראויים, והוא נכון. אמנם, בלבלו בין סודות לבין הנהגות. ולכן מצוה להתנהג ע"פ מנהגי האר"י ז"ל בין ביחיד בין בעיני הציבור ואין שום יוהרא בזה [מוהרש"ו ז"ל בסידורו חמדת ישראל כת"י, הרחיד"א המובא בשערי

תשובה, כף החיים סופר ס' רס"א]. הסיבה ברורה, כי מנהגי האר"י ז"ל אינם המצאות ע"פ כוונות או רמזים או סברות, כרוב הנהגות המקובלים האחרונים. מנהגי האר"י ז"ל הינם מנהגים שמקורם בקדמונים, למעט הנהגות שהנהיג לעצמו, ולכן, הטענה שהנהגה זו או אחרת היא רק לצדיקים – לאנשים גדולים – או למצניעין [כדברי אותו ספר מרושע], היא טענה נפולה ששורשה בקנאות ונשיאות לב. דבר זה גורם פירוד בין המנהיגים לעם [שהם כלים בין ה' לעם, ולא ח"ו מטרה בפני עצמם] ונטייה לעבודה זרה ולכפירות.

ה. יש גם האומרים, שמכיוון שכמה דורות עברו, אז אין לחדש שמים וארץ, ובמה שהורגלו העם, אין מה לשנות ממנהגם אף שהוא נגד ההלכה. וזה דומה לאותם עובדי עבודה זרה בימי הנ"ך שלא רצו לבטל את הבמות ואת האשרות כי כך נהגו אבותיהם. מצד אחד, כמה ת"ח מפורסמים מפאת כבודם, הרשו לעצמם לבטל מנהגי הקדמונים בני 700 ממאות שנה או יותר. אולם, מצד שני, לא מעיזים ליישר את הת"ח ואת העם, ואדרבה, מחזקים באותם מנהגים נפולים החולקים על הגאונים, על הראשונים, על השו"ע ועל האר"י ז"ל. גם, לא הבאנו המנהגים המופיעים בפרי עץ חיים, מפאת חוסר אמינות בספר הזה, ערבובו הנורא ויד זרה שנשלחה בו.

ו. סימן של ס"א המופלג הוא חילוק על האר"י ז"ל ועל סילוף דבריו והנהגותיו בהלכה ובקבלה. ההצלחה המופרזת שלהם שממילא לא היו כוחות הטומאה עוזרים להם, לא היו מתפרסמים כלל הם, ספריהם וזרעם הנפולים. ולא לחינם שבאותו דור ובאותו עיר התפרסמו ב' מאורות גדולים האר"י ז"ל והשו"ע ז"ל, ודווקא בדור שלנו חולקים ומבזים אותם ומסלפים את תורתם הנקייה והקדושה.

זכות רבינו יצחק לוריא ורבינו יוסף קארו שניהם זצלה"ה
תגן עלינו ותתן חן ותבונה למעיינים היקרים. אמן.

הקדמה קצרה בענין כתבי מהדורא בתרא ושאר הכתבים המכונים כתבי האר"י ז"ל ובענין שער הכוונות.

בענין שער הכוונות

יש לציין ששער הכוונות הראשון דפוס שאלוניקי נערך ע"י חכמי בית אל, שהיתה לפני זה בראשות רבי ישראל יעקב אלגאזי בעל 'שלמי ציבור וחגיגה' שגם הדפיס אותו ספר [המכונה בשם **זולתו** או **אה"ר** או ספר **נפול** בקונטרס שלנו והוא **החמדת ימים**]. יש חשש גדול ששער הכוונות שנדפסו אינם נקיים ומוטעמים ע"י הגהות רבי יעקב צמח, ובוודאות ל'פרי עץ חיים' שערך תלמיד רבי יעקב צמח, הוא רבי מאיר פאפיראש.

נקודות חשובות יעלו באורך הקונטרס הזה. יש לציין שכת"ק שער הכוונות של רבי שמואל ויטאל זצ"ל נמצא בספריית חב"ד [שאינה נותנת אישור להדפיסו] והספר אינו שלם.

ומה נאמר על הגהות רבי שמואל ויטאל בשער הכוונות ובסידורו 'חמדת ישראל' [שעדיין בעריכה במוסד אהבת שלום] שלא היו בידי רבי יעקב צמח, ויש צורך בבירור נכון בענין מושג 'מהדורא בתרא'.

בענין ת"ר ניירות

הם כתבים שק' סופרים העתיקו ע"י גזילת כתבי מוהרח"ו ז"ל, בהיותו חולה בדמשק כמעט שנה, ולקחום בלא אישורו. אלו כתבים שהגיעו בידי רבי בנימין הלוי ועמיתו, ולא סידרו אותם כראוי. מכתבים אלו השתמש רבי יעקב צמח ורוב מקובלי צפת וירושלים בתקופת הסמוכה להסתלקות מוהרח"ו ז"ללה"ה.

טעם הנהגות האר"י ז"ל

מכיוון שהן מגילוי אליהו הנביא ז"ל ומבירור האר"י ז"ל זיע"א, נמצא שההנהגות האלו יקרות מאוד, ומורות בבירור ההלכה במחלוקת הפוסקים. גם בהרבה מקומות בכתבי מוהר"ח"ו, מבחין בין הכוונה לבין המנהג או נוסח התפילה [כענין 'ולעלמי' עלמיא, שכן הוא נוסח מוהר"ח"ו ז"ל, ואין לזוז ממנו, אלא שאין עיכוב חכוונת הכ"ח אותיות, ועיין בפנים קונטרסנו].

בענין כתבי מהדורא בתרא

"ככתבם ולא כמציאותם"

קודם שרבי חיים ויטאל יתיישב בדמשק, התגורר בירושלים. שמה ערך את כתביו וחלק מהם גנזם בקבר כתבי קודש הבלויים – הגניזה שבבית עלמין שבירושלים. כמה שנים אח"כ יצא לדמשק ושם יסיים כתיבת ועריכת העץ חיים [וחלקיו השונים כשער תפלה].

והנה, בלבול גדול שכן בהשתלשלות כתבי האר"י ז"ל, כשהמציאו כנוי 'מהדורא בתרא'. לידיעתם, 'מהדורא בתרא' אלו הכתבים שמוהר"ח"ו גנז בבית עלמין בירושלים, ושרבי יעקב צמח הוציא [ע"פ השמועה ע"י חלום וייחודים]. אלא שעובדות סותרות כל מה שכתבו עד עכשיו:

- כתבי מהדורא בתרא הינם כתבים שמורה"ח"ו גנז בירושלים לפני שיסיים את עץ חיים גיסה סופית. אם כן, הגדירו 'מהדורא בתרא' על פי תקופת מציאותם ולא לפי תקופת כתיבתם. וזו ממש טעות גדולה וגסה.

- רבי חיים ויטאל זצ"ל לא חפץ בכתבים אלו וגנז אותם בירושלים. מכיוון שמהדורה אחרונה ל'עץ חיים' שלו היא סולת נקייה, איך אפשר להחזיר אותם כתבים ולערבבם ב'פרי עץ חיים' וספרים אחרים?

- סיפור שרבי יעקב צמח ז"ל עשה שאלת שלום וייחודים, סיפור תמוה הוא, שהרי, רבי אברהם אזולאי זצ"ל הוא הוא שקיבל **[ולא כתב מצא]** את הכתבים האלו מבית עלמין שבירושלים **כשעוד רבי חיים ויטאל היה חי !!!** כמעיד עצמו רבי אברהם אזולאי! ואם כן, איזה קבר של מוהר"ח"ו כשעדיין בחיים! [עיין כתובני לדורות לרב י. הלל שליט"א].

- מהדורא בתרא היינו עץ חיים שסיים מוהרז"ו לערוך בדמשק, ובכלל, ספר החזיונות שהוא קיצור העץ חיים ושער הגלגולים.

- נמצא, אחרי בדיקה בכתביו [כמו נגיד ומצוה וזר זהב] שלרבי יעקב צמח ז"ל לא היה כתבי יד מוהרז"ו ומוהרש"ו ז"ל אלא ערך את הכתבים מזיכרון ומשמעות, ומהעתיקות רבות, הקראות 'סדר' או 'ספר' הכוונות, ואף פעם 'שער' הכוונות או 'שער' התפלה.

ימי החול

לברך על נטילת ידים אם לא ישן כל הלילה (דל"ה):

שער התפלה (דף ל"ה ענין ברכות השחר) וז"ל: "כל הי"ח ברכות שיש מן על נטילת ידים עד סוף ברכת התורה חייב אדם לסדרם ולברכם בכל יום אעפ"י שלא נתחייב הוא בהם (...) לפי שעל מנהגו של עולם נתקנו (...) וגם חוץ מברכת על נטילת ידים ומברכת אשר יצר ששתי ברכות אלו אם לא נתחייב בהם אין לו לברך עליהם". עכ"ל.

Yברור ומקורותX

והוא ספק אצל השו"ע (סימן ד ס"ג-יד-טו) וז"ל:
אם היה נעור כל הלילה יש להסתפק אם צריך ליטול ידיו שחרית להתפלל ולהעביר רוח רעה מידי. הגה: ויטלם בלא ברכה.
השכים קודם עמוד השחר ונטל ידיו, יש להסתפק אם צריך ליטול ידיו פעם אחרת כשיאור היום להעביר רוח רעה השורה על הידים. (הגה: ויטלם בלא ברכה).
ישן ביום יש להסתפק אם צריך לערות מים עליהם ג"פ, (ויטלם בלא ברכה). עכ"ל.

השו"ע מסתפק אם יש ליטול ידיו אם לא ישן כל הלילה או השכים קודם עלות השחר או בשינת היום. דעת **רבי ישראל בעל שם טוב** זיע"א [בסידור כת"י המיוחס לו] ש"כשיאיר היום אין צריך לרחוץ שנית ידיו". עכ"ל הסידור.
אולם **לדברי האר"י** ז"ל, מי שניעור כל הלילה אין לו לברך ברכת 'על נטילת ידים' ולא מן הנמנע ליטול ידיו בלי ברכה כדברי **הרמ"א**.

לשון בית יוסף אורח חיים סימן ד יג :

(...) ומיהו משום רוח רעה השורה על הידים נראה דגם להרא"ש אפילו היה נעור כל הלילה צריך ליטול ידיו דרוח רעה השורה על הידים בלילה משמע דלא תלי בשינה כלל. אבל בספר הזוהר פרשת וישלח (קסט:) נראה שאין רוח רעה שורה על הידים אלא בשעת שינה (...) וכן משמע גם כן מן המאמר שכתבתי לעיל שכתוב בפרשת וישב (קפד):

מדברי הבית יוסף, אף שלדעת הרשב"א ולדעת הרא"ש, אין ליטול למי שניעור כל הלילה כי אין חשש שידיו מטונפות, מ"מ, יש ליטול ידיו בשחרית למי שישן בלילה, מטעם הוזהר הקדוש, להעביר רוח רעה של הלילה [הקשורה לשינת הלילה לפי הבית יוסף מפי הוזהר], ולדעת הרא"ש, אף מי שניעור כל הלילה יש לו להעביר רוח רעה שאינה קשורה לשינה.

סיכום:

אין לברך על נטילת ידיים ואף ליטול ידיים שנית, אחרי עמוד השחר, למי שניעור כל הלילה או שהשכים קודם אשמורת הבוקר. כך היא דעתם של הקדושים האר"י ז"ל, השו"ע ורבי ישראל בעש"ט כזיע"א.

סדר נטילת ידיים של שחרית (ד"ל):

בתחלה נוטל הכלי של המים בידו הימנית ונותנה בידו השמאלית, ואח"כ שופך מים מידו השמאלית אל ידו הימנית, ואח"כ ישפוך מים מידו הימנית אל ידו השמאלית, הרי פעם א', וחוזר בסדר הזה פעם שנית ושלישית באופן שתרחוץ כל יד ויד ג"פ. ולא תרחצם יחד ג"פ כל יד אלא פעם א' ביד זו ופעם אחרת ביד השנית בסירוגין.

Y ברור ומקורות X

בית יוסף אורח חיים סימן ד ויש לפרש שלעולם תחלה נוטל יד ימין מיד שמאל בין בנטילת ידיים דשחרית בין בנטילת ידיים דאכילה כמו שכתוב בפרשת וישב ומה שכתוב בפרשת תרומה מאן דנטיל מיא בידיה וכו' היינו לומר שנוטל כלי של מים ביד ימינו ונותנו ליד שמאלו כדי שיריק מים על יד ימינו. עכ"ל.

שו"ע סימן ד סעיף י נוטל כלי של מים ביד ימינו ונותנו ליד שמאלו כדי שיריק מים על ימינו תחילה.

דברי האר"י ז"ל:

- ואנו צריכים להעלותם ולזוקפם.

- אנו צריכין לחבר יחד שתי הזרועות באופן שלא יצאו קשרי הזרועות לאחור. [עיינ מה שכתבנו להלן]

- גם צריך לפשוט כפות הידים כמי שרוצה לקבל בהם איזי דבר, וזה לרמז קבלת הטהרה.

ועיין בליקוטי מוהר"ן לרבי נחמן מברסלב זצ"ל, שהמרים ידיו עד ראשו צריך להאמין שבאמת הוא מקבל טהרה, ואם לאו, לא מקבל.

**יש לסדר את כל ברכות השחר בביתו בקומו ממיטתו(ד"לה):
ויש לענות אמן על אלו המברכים ברכותיהם בבית הכנסת:**

Y ברוך ומקורות X

שו"ע סימן מו סעיף ח
כל הברכות האלו אם לא נתחייב באחת מהן כגון שלא שמע קול תרנגול או שלא הלך או לא לבש או לא חגר אומר אותה ברכה בלא הזכרת השם. הגה: וי"א דאפילו לא נתחייב בהן מברך אותן דאין הברכה דוקא על עצמו אלא מברכין שהקב"ה ברא צרכי העולם. וכן המנהג ואין לשנות. (טור ותוס' והרא"ש פרק הרואה ור"ן פ"ק דפסחים וכל בו).

והנה, כותב מרן ז"ל בבית יוסף סימן ד
כתב הרא"ש בתשובות כלל רביעי (סי' א) שהמשכים ללמוד יברך על נטילת ידים ואשר יצר ואלהי נשמה וכל סדר הברכות עד ברכת התורה וברכת התורה בכלל וילמוד ופרשת התמיד לא יקרא עד שיאור היום וכן אשר נתן לשכוי בינה לא יברך אלא ביום. עכ"ל.

אמנם בשער התפלה (דף ל"ה ענין ברכות השחר) וז"ל: "כל הי"ח ברכות שיש מן על נטילת ידים עד סוף ברכת התורה חייב אדם לסדרם ולברכם בכל יום אעפ"י שלא נתחייב הוא בהם (...). לפי שעל מנהגו של עולם נתקנו" עכ"ל.

גם כותב מוהרצ"ו (ד"לז): "ליל הוא קודם חצות ולילה הוא אחר חצות, ועל כן אנו מברכין ברכה זו [הנותן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה] אחר חצות לילה ואילך: ע"כ.

ואם כן, אין צורך לברך כסדר הגמרא והשו"ע, אלא מותר לברך את כל ברכות השחר מיד אחרי חצות לילה, והוא ענין שיש מצוה לעורר את השחר. אפשר לפרש, שלכל אחד יש שחר משלו כל עוד שקם אחרי חצות, ולכן מותר לברך אחרי חצות את כל ברכות השחר ולא להמתין לאשמורת הבוקר ממש כסדר התלמוד והשו"ע. אמנם, אין חיוב לברך מיד אחרי חצות לילה, וכך כותב מוהרצ"ו וז"ל: "אחר חצות לילה ואילך". ע"כ.

בענין עניית אמן אחרי מי שמברך ברכות השחר:

שולחן ערוך סימן ו סעיף ב

יש נוהגין להמתין לברך על נט"י עד בואם לבית הכנסת ומסדרים אותו עם שאר הברכות ובני ספרד לא נהגו כן. ועכ"פ לא יברך ב"פ ומי שמברכם בביתו לא יברך בבהכ"נ וכן מי שמברכם בבהכ"נ לא יברך בביתו (כל בו סימן ב'). ומי שלומד קודם שיכנס לבהכ"נ או מתפלל קודם יברכם בביתו ולא יברך בבהכ"נ. ואפילו בכהאי גוונא, יש נוהגין לסדרם עם שאר ברכות בבהכ"נ ואין מברכין בביתם (מהרי"ל הלכות תפלה). עכ"ל.

מלשון השו"ע, משמע שמי שמשכים בבוקר קודם אור היום, יברך את ברכות השחר ולא ימתין עד לבוא לבית הכנסת. ולדידן, אחרי אשמורת הבוקר כשהוא מעוטף בטלית ותפילין, לקיים דברי התנא ע"ה להיות מעשרה ראשונים. ואם כן, קודם נץ החמה. והלוא, פסק השו"ע שאין לברך אלא כעין המאורע.

שו"ע (שם) סעיף ד

יש נוהגין שאחר שבירך אחד ברכת השחר וענו אחריו אמן חוזר אחד מהעונים אמן ומברך ועונין אחריו אמן וכסדר הזה עושין כל אותם שענו אמן תחלה ואין לערער עליהם ולומר שכבר יצאו באמן שענו תחלה מפני שהמברך אינו מכוין להוציא אחרים ואפילו אם היה המברך מכוין להוציא אחרים הם מכוונים שלא לצאת בברכתו. עכ"ל מרן.

הוא כמנהג האר"י ז"ל, וכך מעיד מוהרח"ו ז"ל על רבו ז"ל בשער התפלה (דל"ה): "וראיתי את מורי ז"ל שהוא לא היה מסדרם [ברכות השחר] בבית הכנסת אלא בביתו בקומו ממיטתו כפי הסדר הנז' בגמרא כנ"ל אבל כשהיה איזי אדם מברך ומסדר הברכות בבית הכנסת היה עונה אחריהם אמן, ואפילו אם היה באמצע הזמירות היה מפסיק לענות אחריהם אמן אף אם היו המברכים רבים." ועיין מה שכתבנו בעניין ברכת 'המעביר חבלי שינה' להלן.

סיכום:

יש לברך את כל ברכות השחר, ברכות התורה בכלל, בקומו בלילה אחרי חצות, קודם עמוד השחר. ואין שום חשש כי זו דעת האר"י ז"ל ע"י אליהו הנביא ז"ל. וכך היא דעת הרמ"א.

אין טוב לאדם ללבוש שתי מלבושין ביחד, והעושה כן קשה מאד לשכחה (ד"לח):

שילבש תחלה מנעל ימין ולא יקשרנו ואח"כ ילבש נעלו השמאלי ולא יקשרנו, ואח"כ יקשור של ימין ואח"כ יקשור של שמאל: (דל"ח)

Y ברור ומקורות X

וכתוב בשער הכוונות הנדפס דרוש ברכות השחר: "ענין לבישת המנעלים כבר ידעת המחלוקת שיש בסדר נעילתם ומה שתקנו הפוסקים לצאת ידי המחלוקת הוא שילבש תחילה של ימין ולא יקשרנו ואח"כ ינעל השמאל ויקשרנו ואח"כ יקשור של ימין ואם אין קשרים במנעל ינעל תחלה של ימין ואח"כ של שמאל". עכ"ל ש"ע"ה המודפס הראשון [סאלוניקי]. וכך נמשכו אחריו רוב דפוסי שער הכוונות, והוא תמוה, שהרי חולק על שער התפלה כתב יד קודשו לרבי חיים ויטאל זצוק"ל.

רנו ליעקב (לרבי יעקב) צמח: לשון זה לא ראיתי וגם כי בסוף הענין אומר תקנו רז"ל לקיים את שתיהם וכו' כנז"ל, ולעיל לא נזכר שיקיים שתיהם. ולכן נראה לי שצריך לקרוא ככתוב בדין כי בזה יתקיים שניהם דהיינו נעילת הימין תחילה וקשירת השמאל תחילה. עכ"ל.

משמע, שדפוסי שער הכוונות הוטעמו ע"פ סברות מהר"י צמח, ודלא ככתבי יד ממש. כי הרי, מהר"י צמח ב'רנו ליעקב' המופיע ב'עולת תמיד', כותב שיש ללכת לפי הפוסקים ולקשור בשמאל כדברי הטור והשו"ע, אף שנוסח עולת תמיד הוא ש'יקשור בימין' כדברי שער תפלה, שער הכוונות, ואף הפרי עץ חיים המשובש. וכך היא גרסאת שער הכוונות הישן של הרמ"ז ז"ל, לקשור בימין. והרמ"ז נותן טעם שם בהגהותיו, שאף שאינו נוסח הגמרא, מ"מ אפשר לפרש דעת הגמרא לכאן או לכאן, ואין דעת הטור והשו"ע מוכרחת כאן.

והוא פלא שבשער הכוונות המודפסים נמצאים טעויות העתקה כאלו, והלומדים לא אימצו את שער התפלה שהיום נדפס [אהבת שלום] אלא העדיפו שער הכוונות. ועוד, שדעתי הקלושה אינה מסכימה כלל עם מה שכתבו המהדירים בהקדמת

'שער התפלה', שאין חידוש ממש ב'שער התפלה'. והיא טעות גסה, שאיך להשוות כתב יד קודש פרי ידי מוהר"ח"ו עם העתקות מוטעות ואינן שלמות? גם, רק מסיבה שזו כתב יד ממש של רבי חיים ויטאל ז"ל, היינו צריכים לקפוץ וללמוד ישר ב'שער התפלה', מפאת קדושתו היתירה העולה על שאר הספרים! אלא שנמצא גם אצל ת"ח, כעין גאווה שכלית (תאוות המושכלות) לחקור ולהגיב כחוקרים מלומדים, ואין שום קשר עם הבורא והבריאה. ואלו מדעני הדת השווים ביחס שלהם לכתבי הצדיקים, כחוקרים אוניברסטיים. יש קרירות בדבריהם שאין מקורו מנשמה יהודית. ואנו, אף שבדעת ובמשרה, קטנים אנו מהם, מ"מ, מתחממים באש הגדולה הזאת שהם כתבי יד קודשם של צדיקינו האמיתיים. ואכמ"ל.

הרי, שרבי יעקב צמח חלק על האר"י ז"ל ועל מוהר"ח"ו ז"ל וגם על שער הכוונות כתי"ק למוהרש"ו. והמעין יראה שמהרי"ץ לא קיבל את כתבי האר"י ז"ל הנכונים שהיו בידי מוהרש"ו, ולכן, תלמידו המובהק [מהר"ם פאפיראש] הלך בדרך רבי יעקב צמח וערבב כל המקורות בפרי עץ חיים.

אמנם, בשער הכוונות הישן [רבי חיים פנצירי], שער הכוונות עדרי [סופר הרש"ש עם הגהותיו] שער הכוונות כת"י למיניהם, ושער הכוונות כתי"ק למוהרש"ו ז"ל, הנוסח כשער התפלה למוהר"ח"ו ז"ל, וגורסים שיש לקשור בימין תחילה.

גם, בספר עולת תמיד: ענין נעילת המנעלים, נודע מ"ש רז"ל שינעול תחלה מנעל ימין ולא יקשרנו ואח"כ ינעול של שמאל ולא יקשרנו, ואח"כ קושר מנעל ימין ואח"כ קושר מנעל של שמאל. (...) ותמיד יכוין שהכל נכלל בימין ואח"כ הימין נותנו אל השמאל ועיין למטה בענין נעילת המנעלים.

זו לשון מוהר"ח"ו בשער התפלה (ד"לח) בשם רבו האר"י ז"ל.

¹ ובזה טעה ההוגה בהערתו לספר הכוונות הישן דפוס אהבת שלום דף י'.

וכך גורס גם רבי יעקב צמח בספריו 'זר זהב' ו'נגיד ומצוה' [דפוס שובי נפשי].
וכך גם בפע"ח שער התפלה פ"ג. ובעולת תמיד שער ברכות השחר. וגם בלקוטי
ש"ס [דפוס ליוורנו] בסוף בשם 'אורחות צדיקים'. גם במקור חיים [הנהגת
האדם בבקר] לרבי חיים הכהן תלמיד מוהרז"ו ז"ל.

אף נוסח הש"ס, שדעת הפשרה היא לנעול ימין ואז שמאל לקשור שמאל ואז
לקשור ימין, לפי דברי האר"י ז"ל יש לקשור ראשון ימין ובסוף יקשור שמאל.
מדברי מוהרז"ו דעת האר"י ז"ל היא שאין קפידא בכלל במה לנעול ולקשור. כך
שהאר"י ז"ל בחר בין נעילת המנעל לבין קשירתו, להתחיל בימין, שהוא חסד.
וזו כוונת דיבורו שיש להלביש כלים (בגדים) תמיד מימין תחילה.

והנה קצת מקובלים שיסדו כוונות ותורות שלמות על הנוסח השגוי המצוי בשער
הכוונות הנדפס:

- נקודות הכסף ח"א דף 107
 - יפה שעה ביאור על שע"ה אות י"ח
- ורוב המקובלים אחרונים שסמכו על דפוס שער
הכוונות המוטעה והוציאו כוונות לא נכונות הפוך
דעת האר"י ז"ל האמיתית שהיאש לקשור בתחילה
גם בימין ולא בשמאל.

אסור לאכול קודם התפלה והאוכל כאילו מעונן ומנחש כנזכר בזוהר ויקהל דף רט"ו. (עץ חיים שער מ"ט פ"ד)

Y כבור ומקורות X

זוהר כרך ב (שמות) פרשת ויקהל דף רטו עמוד ב פתח ואמר כתיב (ויקרא י"ט) לא תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תעוננו, האי קרא אוקמוה ורזא דמלה האי מאן דאכיל בלא צלותא דיצלי (ד"א קדם דאכיל) על דמיה שקיל איהו כמנחש ומעונן, בגין דבליילא נשמתא סלקת (ואשתתחת) למחמי ברזא דיקירא עלאה כל חד וחד כמה דאתחזי ליה ואשתאר בר נש בההוא חילא לאשתתף (נ"א דאתפשט) גו דמא לאתקיימא גופא ועל דא (ס"א ועכ"ד) טעים טעמא דמותא וההוא חילא לא מתעתדא לאתערא גו ההוא חילא דנשמתא ולקבלא ליה, וכד אתער בר נש לאו איהו דכי והא אוקימנא דסטרא אחרא שליט על אתר דקיימא בלא נשמתא, כיון דאתדכי במיא, ואף על גב דאשתדל בר נש באורייתא (נ"א טעים טעמא דמותא דסטרא אחרא שליט על אתר דקיימא בלא נשמתא וכד אתער בר נש אף על גב דאשתדל באורייתא) ההיא נשמתא לא אתקיימת באתרה ולא שלטא ביה בב"נ בר חילא דדמא בלחודוי דאקרי נפש ההיא דאתפשטא בדמא תדיר והא אוקימנא, וכד יצלי בר נש צלותא דפלחנא דמאריה כדין מתיישבא חילא דדמא באתריה ואתגבר חילא דנשמתא ואתיישבא על ההוא אתר, וכדין בר נש אשתלים קמי מאריה כמה דאצטריך נפש לתתא ורזא דמלה דנשמתא לעילא, ועל דא מאן דצלי צלותא עד לא ייכול קאים גרמיה כמה דאצטריך וסלקא נשמתא על אתר מותבה כמה דאצטריך, ואי אכיל עד לא צלי צלותיה לאתיישבא דמא על אתריה הא איהו כמנחש ומעונן בגין דהא איהו ארזיה דמנחש לסלקא לסטר אחרא ולמאכא סטרא דקדושה, אמאי אקרי בר נש ההוא דאשתדל בההוא סטרא מנחש על דאשתדל בההוא נחש לאתקפא חיליה ולאגברא ודא איהו כמאן דפלח לאלהים אחרים וכן האי פלח לההוא חילא דדמא ולא פלח ליה לקודשא בריך הוא לאתקפא סטרא דנשמתא סטרא דקדושה, מעונן דאשתדל בחובה ולא אשתדל בזכו. עכ"ל הזוהר.

מבואר בדברי הזוהר הקדוש, שאדם האוכל קודם התפילה [ואין ענין של חצות] ומשיב נפשו בגופו, הוא נקרא מעונן ומנחש, כי כוונתו להשיב נפשו בגופו ע"י הס"א במקום כוח התפילה, והוא קרוב למעשי אוב. מה שאין כן במי שחלש או רעב, ואינו משיב נפשו ע"י אכילה תמורת תפילה. אלא הפוך, אוכל כדי לישב את דעתו [ולא נפשו] להתפלל. וכמו שפסק השו"ע סימן פט וז"ל:

שו"ע סעיף ג

**אסור לו להתעסק בצרכיו או לילך לדרך עד שיתפלל תפלת י"ח. ולא לאכול
ולא לשתות אבל מים מותר לשתות קודם תפלה בין בחול ובין בשבת וי"ט.
וכן אוכלים ומשקין לרפואה מותר.**

סעיף ד

הצמא והרעב, הרי הם בכלל החולים אם יש בו יכולת לכוין דעתו יתפלל ואם לאו אם רצה אל יתפלל עד שיאכל וישתה.

סעיף ה

ואם התחיל לאכול קודם עלות השחר צריך להפסיק. וי"א שא"צ להפסיק.

ויש לציין שעיקר איסור אכילה [בין ע"פ ההלכה בין ע"פ הזוהר] הוא בהגעת זמן התפילה [מעלות השחר ואילך כדברי השו"ע בסעיף ה']. נמצא, שמי שרעב ורוצה לאכול בלילה, אחרי נטילת ידים [עיין דברי הזוהר למעלה], אינו עובר שום עברה כל עוד לא הגיע זמן התפילה ואינו אוכל או שותה על מנת להשביע אלא להשיב דעתו ולא. ולכן, מותר לשתות ולאכול בליל שבועות והושענא רבה, אף שזו לילה, מ"מ אוכל ושותה כדי להתחזק בלימוד וקודם התפילה.

עוד, שלאור דברי פסק השו"ע [סעיף ה' למעלה] אין שום איסור לשתות אחרי עמוד השחר, שבכל הסעיפים הקודמים לו, מזכיר אכילה ושתיה כאחד, אלא שבסעיף ה' מביא רק אכילה קודם עלות השחר. משמע ששתיה [חוץ מיין] מותרת אף אחרי עמוד השחר קודם התפילה.

☞ ועיין בגמרא שיש להבחין בדברי חז"ל:

א'. שאכילה לחוד ושתיה לחוד כנזכר במסכת ברכות דף מט עמוד ב: אביי אמר: לעולם לא תיפוך, הכא בקראי פליגי, רבי מאיר סבר: ואכלת - זו אכילה, ושבעת - זו שתיה, ואכילה בכזית. ע"כ.

ב'. שתיה כאכילה דמי כמוזכר במסכת יומא דף עו עמוד א: שתיה בכלל אכילה היא. דאמר ריש לקיש: מנין לשתיה שהיא בכלל אכילה - שנאמר ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירשך ויצהרך, תירוש חמרא הוא וקרי ליה ואכלת. ע"כ.

דברים אלו אינם סותרים אחד את השני. כי במסכת ברכות היינו כלל הדבר, שאין השתיה כאכילה, ושתיה היא מים או חמר מדינה. אמנם, במס' יומא עוסק דווקא בין ולא בשתיה אחרת. ולכן שתיית יין היא כאכילה, כי אין קביעות סעודה על שתיית מים או חמר מדינה. כך שיש לשתות קודם הסעודה מים [שער המצוות]. אמנם, על שתיית יין מותר לקבוע סעודה [והיא ענין משתה היין בפורים, שמעיקר הדין אין חיוב לקבוע סעודה בפת, משמע שעיקר הוא היין, גם משתה מלשון שתיה, ולא סעודה] שאין קידוש אלא במקום שסועד, ומרן השו"ע הביא דעת הגאונים שהשותה רביעית יין יצא ידי חובת קידוש. מבואר בדברי השו"ע ע"פ הגאונים, שכן שתיית יין היא חשובה כסעודת פת.

יוצא מכל האמור, שדברי מוהר"ח ז"ל דברי אלהים חיים, בין ע"פ כוונת הזוהר, בין ע"פ כוונת השו"ע, שאין איסור שתיה אף אחרי עמוד השחר, כדי ליישב דעתו להתפלל לבראו ית' בדעת צלולה. ושכל תוקף האיסור הוא באכילה הקודמת זמן התפילה [מעמוד השחר כלשון השו"ע] כל עוד ליישב דעתו ולשקט גופו להתפלל בכוונה, ולא ח"ו לזלזל בתפילה עקב שביעתו באכילה אסורה וגסה. כלל העיקר, אסור לאכול קודם התפילה, אלא רק ליישב דעתו כדי להתפלל בכוונה. אמנם, כבר עם ישראל קיבל עליו רק לשתות קודם התפילה ולא לאכול.

וכל שתייה מותרת חוץ יין (ושכר מדינה הגורם שכרות).

לברך להתעטף בטלית (גדול וקטן) קודם הברכה :

Y ברור ומקורות X

שולחן ערוך אורח חיים הלכות ציצית סימן ה סעיף א
יתעטף בציצית ויברך מעומד.

בית יוסף אורח חיים סימן ה

ורבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל הקשה דכיון דקיימא לן (פסחים ז:) דעל לשעבר משמע וקיימא לן (שם) דכל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן היאך יברך על מצוה זו על וכן כתב האגור (סי' כח) בשם מהר"י מולין (תשו' מהרי"ל סי' י) שיש מברכין על טלית קטן להתעטף וכן משמע באורח חיים ואין לחוש אם יש בו עיטוף כי נוסח הברכה היא כמו לישב בסוכה וכהנה רבות עכ"ל ומה שכתב שבאורח חיים משמע שמברכין על טלית קטן להתעטף הוא ממה שכתב בסמוך שאם יש לו ציצית בחלוקו יכול ללבשו מיד וכו' ויברך להתעטף בציצית: ע"כ.

[...] ואע"ג דקיימא לן (פסחים ז:) שצריך לברך עובר לעשייתן כתב ה"ר יונה בפרק תפלת השחר (ברכות כ: ד"ה משעה) גבי תפלת הדרך שמאחר שכל זמן שציצית ותפילין הם עליו הוא מקיים המצוה אע"פ שאינו עובר לעשייתן ממה שעבר מכל מקום הוי עובר לעשייתן מה שמקיים אח"כ: ע"כ.

פסק מרן בשולחנו הטהור (ס"ח ס"א), שיש להתעטף קודם ולברך אח"כ. וכן הבינו רוב הפוסקים האחרונים את פשט מרן (עיין משנה ברורה וכף החיים סופר). וכך פסק האר"י הקדוש המובא בשער התפלה, שיש קודם כל לעטוף ראשו ואח"ז לברך. עיין להלן.

וכבר הפוסקים הביאו את דעת הירושלמי (ברכות פ"ט ה"ג) והתוספות (סוכה לט ויבמות צ' ע"א) והרא"ש (סוכה פ"ג ס' ל"ג), הטור (ס' ה'), אוהל מועד

(נתיב ג' להלכות ציצית), והאור זרוע ס' שי"ג, דרשות האור זרוע סימן כד וז"ל: "וטלית קטן היה הר"ם מתעטף בו והיה מברך להתעטף." וגם הכלבו סימן ה וז"ל: "ועומד החזן ומתעטף בציצית ומברך ברוך אתה ה' אמ"ה אקב"ו להתעטף בציצית". **תשב"ץ קטן ס' קל"ב**, לקט היושר עמוד ח' ענין ד', וכך מנהגו של **מהר"ם מרוטנבורג** המובא בלקט הושר ע"ב ע"ד, וכן **האגור ס' כ"ט**, **סמ"ג עשין כ"ז**, ומחזור וויטרי סימן א', סד פ"ט וסד תק"י. ועיין פוסקים אחרונים הנשענים על הרוקח (הלכות ציצית ס' שסא) להחזיק בטלית, לברך ואז להתעטף, וז"ל הרוקח סימן שסא: "כשלוקח טליתו להתעטף בו אומר בא"י אלהינו מ"ה אקב"ו להתעטף בציצית".

אמנם קשה, כי מופיע **בפירוש הרוקח על הסידור**, הפוך ממש"כ ברוקח עצמו וז"ל: "ודורות הראשונים היו אומרים כשמתעטפין (...) **ואחר כך מברכין להתעטף, וכו'.**"

גם מפורש בדברי **הראב"ה** (ח"ב - הלכות לולב סימן תרצא) שיש קודם כל להתעטף ואח"כ לברך וז"ל:

"כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן. מפרש מורי רבי יצחק ברבי מרדכי מפי רבינו יב"א דהאי עובר לא בא למעט מלברך בשעה שמקיים המעשה, אם היא מצוה שיש בה שהות לברך בשעת עשייה, כגון מצות ציצית שמצותה (לישב בה) כל היום, אי נמי נטילת לולב שהיו נוטלין אותו כל היום, או ישיבת סוכה שמצותה לישב בה כל היום, וכיוצא בהם הרבה. **שאיין צריך לברך על הציצית בתחלה קודם שנתעטף**, דאפילו בשעה שמתעטף יכול לברך, וכן רוב בני אדם עושים שמתחילין להתעטף ולהניח על הראש (ו) **מברכין**". עיין שם.

שו"ת **מהר"ם מיניץ** סימן ק"י וז"ל: "לכך מתעטף בראשו מתחילה, כדי לברך להתעטף". גם **תרומת הדשן ס' מ"ה** [שדעתו היא "בשעת ברכה יעטפנו על הראש" ומפרש ש'שעת ברכה' היא התחלת העיטוף], **הבית יוסף (שם)**, **השו"ע (שם)**, **הט"ז (תרמ"ג סק"ב)**, **יד אהרן אלפנדרי (ס' ח')**, **שו"ת בית יעקב (ס' פ"ו) דברי מרדכי (ח"א ס"א)**.

ואם סמכו על פשט לשון הרוקח, הרי שרוב הראשונים, ואף הש"ס גירסו 'המתכסה בטליתו (או המתעטף) מברך להתעטף בציצית', ולכולי עלמא יש להתעטף ולברך. ולכן, או יש לפרש את דברי הרוקח אחרת, או שכל הנך רבוותא סוברים כפשט הגמרא, שאחרי ששמע קול התרנגול יברך ברכת הנותן לשכוי בינה, וממשיכה הגמרא, וכן העתיקו רוב הראשונים, כשיתכסה [ראשו] יברך להתעטף בציצית.

ודברי הגאון **כף החיים סופר** תמוהים שכתב (ס' ח' סוף אות ג') וז"ל: 'מיהו הר"ה **בן איש חי** נר"ו בה' שנה א' פ' בראשית אות ה' כתב וז"ל אחר סיום הברכה תעטף בו ראשך בלבד (...) דאין לנו אלא דברי האר"י ז"ל עכ"ל, אמנם חסידי בית אל יכב"ץ ההוכלים ע"פ דברי האר"י ז"ל נוהגים כמ"ש **השלמי ציבור** משום דאין דבר זה מפורש בהדיא בדברי האר"י ז"ל כיעו"ש בשער הכוונות וכו'. עכ"ל הכף החיים.

אמנם, אפשר לדייק מדברי האר"י ז"ל שאין זה חל אלא על טלית קטן ולא גדול. והנה לשון **עולת תמיד: "היה מעטף בו [טלית קטן] ראשו ומברך להתעטף בציצית ואח"כ שומטו מעל ראשו וכו' [...]** והנה אופן העיטוף צריך שתהיה כעטיפת ישמעאלים וכמו שנוהגין בני אשכנז והמוסתערבים שהם מעטפים ראשם בטלית וכורכים קצה השני של הטלית סביב גרונם וצוארם ומחזירים הציציות כולם לצד א' וכמו שנברא כוונתו ב"ה. **וענין זה הוא בין בטלית גדול ובין בטלית קטן. עכ"ל.**

עוד לשון מפורש **בשער התפלה** (דף י"ד ט"א) כתי"ק למוהרצ"ו וצוק"ל וז"ל: **"ובענין הטלית הגדול נודע ענין עטיפת הראש מש"כ בטלית קטן. אבל מורי ז"ל [האר"י ז"ל] כשהיה לובש טלית קטן ביום כשהיה יוצא מבית המרחץ או מבית הטבילה ומבית המרחץ וכיוצא בזה, היה נוהג לעטף בו את ראשו ממש ומברך להתעטף בציצית ואח"כ היה שומטו מעל ראשו ומכניס ראשו בתוכו ומורידו על שני כתיפיו למטה על גופו כדרך לבישתו". עכ"ל.** וגם הג"ה רבי

אברהם אזולאי זצוק"ל בספרו מעשה חושב (רימון שני) כותב: "ובעת שתתלבש הציצית קודם שתברך".

כך שמפורש **בשער התפלה** כת"י למוהר"ו **ובשו"ע** ס' ה' ס"א (כהבנת כל האחרונים עיין משנה ברורה וכף החיים סופר שאף שלא הסכימו עם מרן **השו"ע**, מ"מ הבינו אותו כפשוטו) **שיש קודם כל להתעטף ואח"ז לברך**. וכך הוא בשולחן הטהור קומארנא ס"ח ס"ג.

ואיך לומר שאין מקור מפורש בדברי האר"י ז"ל, ועוד, כדברי מרן השו"ע? ומה שהרבו פוסקים אחרונים בענין 'עובר לעשייתן', הרי שמרן השו"ע, הביא דין זה (עובר חעשייתן) רק בסימן כ"ה (הלכות תפילין) ומדוע לא הביא מהתחלת שולחנו הטהור בדין נטילת ידיים או בדין ציצית?

ואני הקטן הכותב, לא הבנתי מקוצר דעתי, שאלת הרב אוצרות יוסף (לרב דוד יוסף שליט"א) ס' כ"א שהסתפק בלשון הרמב"ם (הלכות ציצית פ"ג ה"ח) שלא נתבאר בדברי הרמב"ם במה שכתב שמברך קודם שיתעטף, קודם שיניח הטלית על ראשו או אחרי שיניח. ושאלה זאת אינה אלא באופן העיטוף, ולא הברכה, כי להרמב"ם, ברור שיש לברך קודם העיטוף וז"ל **הרמב"ם**: וכל זמן שמתעטף בה ביום מברך עליה **קודם** שיתעטף. עכ"ל הרמב"ם. ועיין הכסף משנה שפירש דברי הרמב"ם "מברך עליה קודם שיתעטף": עובר לעשייתן, עיין שם באריכות. ובכל זאת, רבינו הבית יוסף לא הביא דברי הרמב"ם שיש לברך קודם העטיפה. משמע, שלא חש לדעת הרמב"ם והחונים עליו לברך קודם העיטוף, אלא אחרי או בשעת העיטוף, כפשט לשון הירושלמי ושאר הראשונים שקנטו כך.

סיכום:

אם כן, אופן עטיפת טלית גדול כטלית קטן, ולכן אחר עיטוף הראש בלבד, יש לברך ואז לשומטו על שאר הגוף כדברי השו"ע והאר"י ז"ל, קדוש יאמר להם.

גם הטלית הקטן היה לובשו למטה משאר מלבושיו על גם חלוקו שלא כדעת המתיהירים ללובשו על כל בגדיו וטעות גמור בידם הפך האמת (ד"ד): "ולכן הוא נלבש על החלוק מתחת המלבושים שלא כאותם הנוהגים ללובשו על המלבושים וטעות הוא בידם" (ד"מג)

Y ברור ומקורות X

א. לבישת טלית קטן תחת הבגדים:
שו"ע ס"ח ס"יא : עיקר מצות טלית קטן, ללובשו על בגדיו כדי שתמיד יראהו ויזכור המצות. שו"ע ס' כד ס"א: ונכון ללובשו על המלבושים.

לשון מרן השו"ע אינה ע"פ עיקר הדין ולא פסק שיש ללבוש טלית קטן על הבגדים. והנה, בבית יוסף, מרן מביא בס' יח' ס"יא: **נראה שדרך טלית קטן ללבושו תחת בגדיו** אבל ממה שאמר [הטור] בס' כד כי עיקר מצותה על זכירת המצות ובכל שעה ובכל רגע צריך, "נראה שעיקר מצות טלית קטן ללבושו כדי שתמיד יראהו ויזכור המצוה וכ"כ נימוקי יוסף בשם הריטב"א. עכ"ל הבית יוסף. אם כן, דעת הבית יוסף היא ללבוש תחת בגדים, אלא שחש לדעת הריטב"א, וכך הביא בשולחנו הטהור שעיקר המצוה ללבוש טלית קטן על בגדיו וחזר בלשון 'נכון'. כך שלא חייב ללבוש טלית קטן על בגדיו. עכשיו מובן דברי האר"י ז"ל שלא יצא נגד מרן, אלא וז"ל שער התפלה: "גם הטלית קטן היה לובשו למטה משאר מלבושיו ע"ג חלוקו **שלא כדעת המתיהירים ללובשו על כל בגדיו וטעות גמור בידם הפך האמת**". עכ"ל. מה שכתב מוהרצ"ו בשער התפלה ע"ג חלוקו מפרש בענין ערב שבת בגדי שבת, שהחלוק הוא הבגד שעל הגוף.

והנה כמה בירורים:

-השו"ע לא פסק ללבוש טלית קטן מעל בגדים, אלא בלשון נכון.
-האר"י ז"ל לא חלק על השו"ע כמו בכמה מקומות אלא דיבר בכלליות על פוסקים אחרים.
-יש ללבוש את הטלית קטן תחת הבגדים מעל החלוק לדעת האר"י ז"ל

-נכון ללבוש את הטלית קטן על הבגדים לדעת השו"ע
-דעת הבעש"ט זיע"א היא הבנת דעת השו"ע ע"פ האר"י ז"ל, ללבוש הטלית תחת
ה'וסט' או המעיל העליון.

ציציות הטלית קטן:

Y ברור ומקורות X

1. השאלה הראשונה העולה אם להוציא את הציציות מחוץ לבגד או להכניסם, היא: מה הנקפא מינא. כי הרי, אם אדם רוצה להמשיך במנהג אבותיו, שכך נהגו [ולא מדברים על קומץ של תלמידי חכמים. דוגמאת רבני וחכמי מרוקו זיע"א שהיו לבדם לובשים טלית קטן ולא שאר המון העם. והנה, אין בזה מנהג אבותיו, שאלו לא היו בכלל לובשים טלית קטן. ואין לחכות את ת"ח שאין יוהרא גדולה מזו, אלא במקרה שרבנן התיירו לרוב העם, כמו ללבוש בגדים לבנים בשבת קודש, שכך מפורש בשער התפלה למוהר"ו שהיא הוראה" לכל אדם" ולא רק למצניעין כמו שכתב אותו ספר מפוקפק, ה' ירחם. אמנם, לא כך היה מנהגם בטוניסיה, שקבלתי מאחד ת"ח ח' ציון המוהל יצ"ו, שעצמו קיבל טלית קטן בברית מילה שלו מכמוהר"ר ראב"ד טוניס וראש רבני וחכמי טוניסיה מלפני מאה שנה רבי ישראל זיתון² זצ"ל, וכך היה נוהג לכל ברית וברית להביא לתינוק טלית קטן שילבישוהו בשעת המילה, ולא להלביש בגדי נכרים (דנטייל) שנמצאים גם בסוג אחד של הקיטיל שלובשים בימים נוראים] הרשות בידו. ואם אין לאבותיו מנהג מפורש, או שלא קיבל, או שקיבל ואבותיו שנו ממנהג המקורי, וכן הוא רוצה לנהוג, מותר לנהוג כל עוד שלא מבטל מצוות. ועוד, מי שחזר בתשובה, ואין לו שום מנהג אבותיו, למה ילך לפי זרם השקפתי כל שהוא ולא ימשיך לחזור בתשובה, וח"ו יבטל את מצוות לבישת טלית קטן? או ילבש כנגד רצונו, אותו רצון שדחף אותו לחזור בתשובה?

2. לדעת השו"ע נכון ללבוש טלית קטן על בגדיו. יש כמה מת"ח הטוענים שבכל זאת, מרן השו"ע לא כתב במפורש להוציא את הציציות מבחוץ. והשאלה היא: איך

² ויצאה עליו עדות שקר שקיבל את תנועת 'האליאנס' ALLIANCE האפיקורסית. ואינו כן בכלל אלא רימו אותו כדרכם בטומאה. וכך קבלתי מא' מתלמיד תלדמידיו ח' זריאל יצ"ו.

השו"ע פוסק שאין לגרר את הציציות על קברי מתים משום לועג לרש. ואיך לגררם אם הם בפנים?

3. לרוב הת"ח היה מעיל [כדברי הש"ס "גלימא אוכמא] אף שהיו לובשים טלית קטן מעל הבגדים, וודאי לא מעל הגלימה. נמצא שאף הציציות היו מכוסות תחת הגלימה, היו משוחרים באופן שבכל עת היה הת"ח יכול להסתכל בהם ולקיים דברי הפסוק 'וראיתם אותו'.

4. אמנם, לרוב המון העם לא היה להם גלימה [חוץ מבעונת החורף] משמע שהן הטלית קטן והן הציציות היו מגולות מבחוץ, אם לא מפחד ולעג האומות המסבכות אותם. רק ירידת הדורות האחרונים גרמה ליהודים ללבוש חליפת קצרות.

5. כיום, רוב השומרי מצוות לובשים בגדים קצרים כמנהג העולם והוא מנהג חדש מלפני מאה שנה [בערך] ובגד חליפה קצרה לא נכנס בקרב הספרדים אלא ע"י גויים אירופאים שכבשו את מקום מושב היהודים [כמו ארץ ישראל, לבנון, מלכות אוטומאן היא תורגמא, מצרים וצפון אפריקא] ומה נאמר על החזון איש זיע"א שהיה לו גלימה שחורה ארוכה, ולרוב חכמי וצדיקי הספרדים, שאפילו בארץ הקודש לבשו כאבותיהם ?

יש להוציא הציציות בחוץ, בין דעת מרן השו"ע ובין דעת מרן האר"י ז"ל. והוא פשוט. הרי, שדין לועג לרש למי שנכנס בבית עלמין, על כורחו שציציותיו מגולות, שאם לא, אין יגררו על קברות? ואם אתה בא להגיד שהם ארוכים מתחת הבגד העליון או המעיל, לא קשיא. שמ"מ, צריך שיהיו מגולים כדי להיגרר על הקברות. ואם לא, המעיל או הבגד העליון יגרר. ובע"ה ארחיב במקום אחר ועוד חזון למועד.

סדר עטיפת הטלית גדול (שער התפלה ד"ג):

Y ברור ומקורות X

מחזרים ב' הציציות שבצד ימין אל צד שמאל באופן שיתחברו שם בצד השמאל מאחוריו כל הד' ציציות ויהיו תלויין מאחוריו הצד שמאל (...). וטוב ונכון לעשות כך ולפחות יתעטף כך כדי שיעור הליכת ארבע אמות בעת שמתעטף בציצית ואח"כ יסיר העיטוף מעל צווארו, וכך היה מנהגו של מורי ז"ל. אמנם בדף ז' כותב מהרח"ו ז"ל "ולכן כשמתעטף האדם בטלית צריך שיאחוז בצד הימני של הטלית בשתי הציציות שבו וישליכם לצד שמאל סביב גרונו על הכתף השמאלי לאחור (...). ושתי הציציות האחרים השמאלים ישארו תלויים דרך פניו של אדם ולא באחור".

וזה לשון עולת תמיד:

והנה אופן העיטוף צריך שתהיה כעטיפת ישמעאלים וכמו שנוהגין בני אשכנז והמוסתערבים שהם מעטפים ראשם בטלית וכורכים קצה השני של הטלית על סביב גרונם וצוארם, ומחזירים הציציות כלם לצד א' וכמו שנבאר את כוונתו ב"ה.

רבי יעקב צמח הגה: פה יותר מפורש ממה שכתוב בספר כונות דף כ"ו שצריך לכרוך הציציות ואח"כ יכרוך הטלית סביב הצואר כנז' פה, וזהו כמנהג האשכנזים. וענין זה הוא בין בטלית גדול ובין בטלית קטן. וימתין וישהה כדי הילוך ד' אמות ואח"כ וחזירנו כמנהג שאר בני אדם בלתי עטיפת הצואר. ע"כ.

ולענ"ד אני הכותב, מלשון מוהרח"ו ז"ל, יש לחבר כל הד' ציציות מאחוריו בצד שמאל [...] כדי שיעור הליכת ארבע אמות, אמנם, בשעת ברכת העיטוף, יש לו להשליך ב' ציציות הימין על כתפו השמאלי ולהשאיר ב' ציציות משמאל קדימה.

אין קדושה חלה על הטלית כמו התפילין אבל הציציות הנמשכין ויוצאין מן הטלית הוזה יש לנו בהם יותר השגה ולכך נקרא תשמישי מצוה שאינן נזרקין כמו"ל (ד"ה):

Y ברור ומקורות X

שולחן ערוך הלכות ציצית סימן כא סעיף א:
חוטי ציצית שנפסקו יכול לזרקן לאשפה מפני שהיא מצוה שאין בגופה קדושה אבל כל זמן שהם קבועים בטלית אסור להשתמש בהם כגון לקשור בהם שום דבר וכיוצא בזה משום בזוי מצוה. ע"כ.

סעיף ב

טליתות של מצוה שבלו אדם בודל עצמו מהם ואינו מותר לקנח עצמו בהם ולא לייחד אותם לתשמיש המגונה אלא זורקן והם כלים. ע"כ.

לכאורה, דעת האר"י ז"ל והשו"ע חלוקה בענין. כך שלפי האר"י ז"ל, יש איסור בזריקת הציציות לאשפה בין שנפסקו מן הטלית, או בין שעדיין קשורים לטלית. משמע מדברי האר"י ז"ל, שטלית שאין בה ציציות, מותר לזרוק. אולם, בין בטלית שיש בו ציציות בין בציציות עצמם, אין לזרוקן ויש ביזיון תשמישי מצוה בזה.

הרי שלדעת האר"י ז"ל ומרן השו"ע, אסור לנהוג בחוטי הציצית בביזיון, ואז, גם לגרור אותם על הרצפה.

ויש ליישב אם לדעת האר"י ז"ל מותר להיכנס לבית הכסא בטלית קטן. שהרי, מוהר"ח"ו מעיד על רבו ז"ל, שהיה מעטף ראשו בטלית קטן בבית הטבילה ומברך עליו. וודאי שלא היה מברך בתוך בית הטבילה, מקום שאסור אפילו לדבר, קל וחומר לברך. נמצא גם תוכחה על הלובשים טלות קטן מיד כשעולים ממי המקווה, שהרי, האר"י הקדוש לא היה מברך על טליתו כמעיד מוהר"ח"ו ז"ל, אם היה ספק של ערוות דבר. נמצאים למדים, שהיה לובש קודם כל את

חלוקו [בתקופתנו, גופיה עליונה ומכנסיים] ואז מברך ולובש טלית קטן. ומ"מ, מדברי מוהר"ח ז"ל, ברור שאי אפשר להיכנס למקום מטונף בציציות מגולות, שהרי יש קדושה בהם כדעת רבו ז"ל.

ולפי דברי מוהר"ח ע"פ רבו ז"ל, אין לאדם להיכנס לבית הכסא בציציות מגולות או להוריד את טליתו הקטנה מעליו קודם שיכנס כלשון שער התפלה: עוד דע כי לילה לאו זמן ציצית הוא כנוצר בגמרא. אמנם אין זה אלא בטלית גדולה שמתעטפין בו בשעת התפלה אבל ציצית אינו מתבטל כלל לעולם. (דקצ"ג).

מבואר מזה שאין להוציא את הטלית קטן אלא רק כשנכנס לבית המרחץ או לבית הטבילה. ובבית הכסא, יסתיר את ציציותיו וטליתו הקטן אם הם מגולים. וזה הסוד שלר"י בעש"ט זיע"א היו בגדיו עם חיות ובפרט טליתו וציציותיו. והבן זה.

שיעור הטלית שיכסה ראשו ורובו ולא יותר ושיעור זה הוא עד מקום החזה (...) ואין אנו חוששין אל הטלית שיכסה למטה מן החזה (ד"ו):

Y כרוך ומקורות X

שו"ע סימן טז סעיף א שיעור טלית שחייב בציצית, שיתכסה בה באורך וברוחב ראשו ורובו של קטן המתהלך לבדו בשוק ואינו צריך אחר לשומר. הגה: ואז חייב בציצית. ודוקא כשהגדול לובשו פעמים עראי ויוצא בו לשוק (ב"י בשם בן חביב ובשם מהרי"ח). עכ"ל.

אמנם, יש ליזהר שהטלית גדול לא תיפול בגב המתפלל, ויוצא שאינו לובש את הטלית כדין. והוא גם כן זכות גדולה לאלו שמתעטפים עד חצי הגב ולא יותר, שמשמע יש להם על מי לסמוך.

אין להטיל ציציות בטלית עד שירחיק ג' אצבעות בלבד מסיום שפת הטלית כלפי מעלה (ד"ז):

Y כרור ומקורות X

שולחן ערוך ס' י"א ס"ט
יעשה נקב באורך הטלית לא למעלה מג' אצבעות מפני שאינו נקרא כנף ולא למטה מכשיעור שיש מקשר גודל עד הציפורן משום שנאמר על הכנף ואם היו למטה ממלא קשר גודל היה תחת הכנף. הגה: ומודדין זה ביושר, ולא באלכסון מן הקרן (ב"י).

צריך שיהיו החוטים כפולים ושזורים ודבר זה הוא חובה לעיכובא (ד"ב):

Y כרור ומקורות X

שולחן ערוך אורח חיים הלכות ציצית סימן יא סעיף ב
טוואן נכרי וישראל עומד על גבו ואומר שיעשה לשמם להרמב"ם פסול ולהרא"ש כשר. הגה: ונוהגין שיסייע הישראל מעט, וכדאיתא לקמן סימן ל"ב סעיף ט'
ובי"ד סי' רע"א גבי תפלין וספר תורה. וצריכין שזירה, ושיהיו שזורין לשמן.
סעיף ג

אם נתפרקו משזירתן ונעשו ט"ז כשרים. והוא שישתייר בשזור כדי עניבה.
הגה: ולכתחלה טוב לקשור החוטין למטה, כדלקמן בסעיף י"ד בסימן זה (ב"י בשם הרוקח).

**בזמן הזה שאין לנו תכלת אין התכלת מעכב את הלבן כנו' במשנה,
והלבן לבדו הוא מצוה גמורה מן התורה (ד"ב):**

Y ברוך ומקורות X

משמע שהרוצה להטיל ציציות דמוי תכלת בטליתו, הרשות בידו, ואינו מעכב. ועיין דברי מרן השו"ע שמלכתחילה, הטלית והציציות צריכים להיות מאותו צבע וזה לשון שו"ע ס"ט ס"ה: י"א שצריך לעשות הציצית מצבע הטלית, והמדקדקים נוהגים כן. הגה: והאשכנזים אין נוהגין לעשות הציצית רק לבנים, אף בבגדים צבועים, ואין לשנות.

**אין להקפיד להניח סימן בטלית לשים תמיד צד א' של הטלית על
הראש כמו שנוהגין האשכנזים ומנהג זה הוא טעות (ד"ח):**

Y ברוך ומקורות X

הרחיב קצת בעל 'מנהג ישראל תורה' ז"ל [בח"א דע"ב אות ה'], ולא הביא בכלל דברי האר"י ז"ל. גם בשלמי ציבור דע"ט וד"פ, קיצר את לשון שער הכוונות ולא הביא את תוכן דברי האר"י ז"ל. אחרי הבדיקה, רוב הפוסקים לא הביאו את נוסח מוהרח"ו הנכון, והנה כמה מהם:

במ"א ובבאר היטב [ס' ח' לשו"ע] הביאו את נוסח סדר הכוונות [שהוא מהת"ר ניירות, עותקים בחשש גזל כשמוהרח"ו חלה ונמסרו לרבי בנימין הלוי שלא ערך אותם כראוי, ונקראים 'סדר' הכוונות, והם מוטעים וחסרים מאוד], וכך גם בנגיד ומצווה, בלחם מן השמים, בזר זהב לרבי יעקב צמח, ואף בספרי האחרונים כרבי חיים פלאג'י [המצטט את שער הקדושה עיין ברוח חיים ס"ג וילבישנו'. ומחמכ"ת, אלא לא דייק, שמוהרח"ו לא בא לסתור דברי רבו ז"ל

חלילה וחס, אלא מיישב את מנהג האשכנזים והאיטלקים, כשהם בדיעבד, קבעו כבר את צד העליון הטלית להתעטף בו, לא להופכו לצד תחתון. מה שאינו דומה לדברי האר"י ז"ל, שבכלל אין לקבוע צד תחתון או עליון בטלית ע"י סימן או עטרה. ולכן, הנח להם לישראל לדעת מוהרז"ו] או כמשנה ברורה וכף החיים סופר. כל אלו רבוותא צייטטו נוסח לא נכון והוא: "ראיתי למורי ז"ל שלא היה מקפיד לשים תמיד צד אחד של הטלית על הראש כמו שנוהגים הרבה בני אדם ומורי ז"ל לא היה מקפיד כלל בזה".

ואף נוסח הפרי עץ חיים, ועולת תמיד ושער הכוונות המודפסים הוא: "גם אין לחוש בזה שנוהגין האשכנזים לעשות סימן לטלית, כדי שתמיד יניח הצד ההוא על ראשו." עיקר דברי האר"י ז"ל מכריע, ונמצא רק בנוסח שער התפלה: "ומנהג זה הוא טעות" ודלא כנוסח שער הכוונות שגרס "ולמנהג זה אין שורש". אמנם, נוסח המקורי לשער הכוונות כת"י למוהרש"ו ז"ל ורוב כתבי יד, הוא כנוסח **שער התפלה**, ש'**מנהג זה הוא טעות**'. ואולי, ע"י אותו נוסח אמיתי של רבי חיים וויטאל בשער תפלה, היו כל אלו עוזבים אותו מנהג טעות [יש לתמוה על אותם רבנים חשובים שהלכו היפך דברי האר"י ז"ל, סמכו על אחרונים והאדירו עטרתם בכסף וזהב]. והיא הוכחה גלויה, שדברי האר"י ז"ל אינם קשורים לעדת הספרדים או לעדת האשכנזים, שפעם משמר את מנהג או נוסח אותה עדה, אף שהיא שונה מדרך האמת שקיבל מאליהו הנביא ז"ל, ופעם, מזהיר שאותו דין או מנהג הוא טעות, ומשמע שיש לבטלו.

ענין עשיית הציצית כפי מנהג מורי ז"ל (ד"ד):

Yברור ומקורותX

"הנה הציצית צריך לעשותו שלישי א' גדיל ושני שלישי ענף (...) והגדיל יעשה על דרך זה: שיעשנו חוליות חוליות כל חוליא מן ג' כריכות, ובתחלה יקשור שני קשרים סמוך אל הכנף, ובאריגה הראשונה הסמוכה אל כנף הטלית יעשה ז' כריכות, ויקשור שני קשרים אחרים. ויעשה אריגה שנית מן ח' כריכות ויקשור שני קשרים. ויארזג בשלישית י"א כריכות ויקשור שני קשרים. ויארזג ברביעית י"ג כריכות, ויקשור שני קשרים. והרי הם ט"ל כריכות כמנין ט"ל אותיות דאהי"ה דההי"ן כנ"ל וכמספר ה' אחד.

ובענין קשירת ראשים של כל חוט וחוט של הציצית כדי שלא יתקלקלו ויתפרדו משזירתם, ראיתי למורי ע"ה שלא היה מוחה בזה אף כי יש מפקפקים ואדרבה נ"ל שהוא היה חפץ בקשירת ראשיהם. "עכ"ל.

ואמנם, טוב לחוש לדברי ר"י בעש"ט זיע"א, שהיה חושש לדעת המ"א לקשור למחרת הטלת ציציות בטלית, ולא באותו יום.

"גם ראיתי למורי ז"ל שבציצית קטן היה עושה שני נקבים סמוכים זה לזה כעין נקודת צירי בכל כנף וכנף מד' כנפות הטלית, והיה מוציא חוטי הציציות דרך שתי הנקבים ההם באופן שהיו שתי קצוות חוטי הציציות מתגלים בצד א' החיצון, וסברא זו נמצאת בספר האגור, אבל לא היה מורי ז"ל עושה כן אלא בציצית קטן ולא בגדול."

Yברור ומקורותX

כך גם נהג רבינו הריב"ש טוב זיע"א, לנקוב ב' נקובים בטלית קטן כדעת האגור והאר"י הקדוש. עיין אמרי פנחס ש"ג אות י'.

אולם, מעיד [שער הכוונות דרוש ו'] רבי שמואל ויטאל על אביו מוהרח"ו, שלא היה נוהג בזה כרבו האר"י ז"ל וז"ל מוהרש"ו: "לא ראיתי למורי ז"ל לעשות כן אפילו בציצית קטן ולכן גם אנכי לא נהגתי לעשות כך".

ויש לשאול למה מוהרח"ו לא קיים מנהג הרב ז"ל. ישנם שראו בכך, שרבי חיים וויטאל הבחין בין מנהגים ע"פ דעת רבו ז"ל לבין מנהגי רבו ע"פ אליהו הנביא ז"ל. אמנם, מובא בסידור מוהרש"ו כת"י [אליבא דהלכתא ישיבת אהבת שלום] שרבי חיים לא הקפיד ב"ב לחמים על שולחן שבת כדברי רבו האר"י ז"ל, אף שהיה במה לקיים, והסתפק בד' חלות כדעת הזוהר. וצריך עיון למה מוהרח"ו לא עשה בדיוק כרבו ז"ל, אף שהוא תלמידו המובהק, ומסר לנו סולת נקייה מתורת האר"י ז"ל, והוא הנבחר מכל מקורות האחרים בלי שום ספק. ועיין בספר החזיונות [מהדורא שובי נפשי המהודרת].

כתיבת התפילין (ד"טז עד דף כ"ו):

Y כרוך ומקורות X

לשון מוהרז"ו בשער התפלה:
"פרשיות של ראש נכתבים ד' ד' שורות בכל פרשה ופרשה, ופרשיות של יד נכתבות ז' ז' שורות כל פרשה ופרשה.

- פרשיות של ראש:

פרשת קדש ד' שורותיה הם כזה: וידבר, מזה, בחדש, בצאתי.
פרשת והיה כי יביאך : שורותיה הם כזה: והיה, וכל פטר, ה' ממצרים, פטר רחם.
פרשת שמע שורותיה: שמע, נפשך, לבניך, לאות.
פרשת והיה אם שמוע שורותיה: והיה, ונתתי, יכולה, בשבתך.

- פרשיות של יד:

פרשת קדש ז' שורותיה: וידבר, את היום, בחדש, זבת, את שבעת, ה' לי בצאתי, ה' ממצרים.
פרשה שניה: והיה, רחם, ואם לא, זאת, לשלחנו, לה' כל, עיניך.
פרשה ג': שמע, את, מאודך, היום, בביתך, לאות, על מזוזות.
פרשה ד': והיה, ובכל נפשכם, ואכלת, ה' בכם, אשר ה', בין עיניכם, ביתך ובשעריך. "

צריך להשחיר את הרצועות פנים ואחור שחורות כעורב (ד"כב):

Y כבוד ומקורות X

היא גמרא מפורשת מס' מנחות ל"ה ע"א, וכך היא דעת הרמב"ם הלכות תפילין פ"ג הי"ד, שזה נוי התפילין [הרצועות]. גם הסיפור בית עובד הביא שכן דעת הרדב"ז, עיין שם.

ובענין הרצועות, ראיתי מקפידים להניחם תלויות ולא להניחם באבנט כדי שלא יגיעו בארץ אם הם ארוכות, ומורי ז"ל אמר לי כי אדרבה ראוי הוא להניחם באבנטו ולהשים שם קצות הרצועות כדי שלא יגיעו בקרקע:

Y כבוד ומקורות X

בית יוסף א סימן כז וישלשל הרצועות שיהיו תלויות לפניו ויגיעו של ימין עד הטיבור וכו'. עד סוף הסימן דברי הרא"ש בסוף הלכות תפילין והמרדכי וסמ"ג והתרומה כתבו בשם שימושא רבא ובשם הרי"ף כסברא הראשונה וכן כתוב בסמ"ק. והתוספות כתבו בסוף פרק הקומץ (מנחות לה: ד"ה וכמה) שיש אומרים שתגע ראש האחד עד טיבורו וראש השני עד הלב. עכ"ל.

וכן כתב בספר מקום חיים לבעל החות יאיר סימן כ"ה ס"ק י"א דצריך ובספר שלחן מלכים בהשמטות להלכות תפילין הלכה למשה ס"ק קע"ז כתב וז"ל יש שהשליכו הרצועה בפתחתה על הארץ, הקדוש מראפשיטץ ותלמידו הדברי חיים, ואין לעשות כמעשיהם לאדם פשוט. **אמנם, כבר ידוע שהאר"י הקדוש הזהיר את מוהרז"ו לבל יגיעו רצועות התפילין לקרקע כמובא בספר החזיונות.**

קשר הראש בצורת דל"ת גדולה (ד"כ"ו):

Y ברור ומקורות X

שולחן ערוך סכ"ז ס"י
צריך שיהיה הקשר מאחורי הראש למעלה בעורף. צריך לכוין הקציצה שתהא באמצע, כדי שתהא כנגד בין העינים, וגם הקשר יהיה באמצע העורף ולא יטה לכאן או לכאן. וצריך שיהא המקום שבקשר שנראה כעין דל"ת לצד חוץ. ע"כ.

וכך מביא מוהר"ח"ו בשם רבו ז"ל (דכ"ו): "ושם אנו עושין קשר א' והוא בחינת הת"ת כי שם הוא קשר כל הספירות כנודע [...] ולכן בקשר ההוא עושין צורת דל"ת גדולה שהוא סוד אות ד' של יהוד"ה כנרמז אצלנו". עכ"ל.

גם הר"א אזולאי זצוק"ל מביא בספרו מעשה חושב אותו ענין של קשר אחד בדל"ת גדולה, ומשמע כהטו"ר שצריך קשר א' בצורת דל"ת מבחוץ, ולא גם מבפנים כמין מ' [דל"ת בפנים ובחוץ לדעתם].

סדר הנחת תפילין (ד"כז):

בתחלה יקשור תפלה של יד בזרועו השמאלי במקום הקבורת, ויכסה זרועו עם הטלית כדי שתהיה הנחת תפילין בהצנע.

ואח"כ יכרוך הרצועה סביב זרועו ז' כריכות (...) אז יניח תפילין של ראש ולא קודם שיכרוך הז' כריכות. ואח"כ (...) כריכת הרצועה סביב האצבע האמצעי הנקרא אמה כדרך הטבעת העגול של הקידושין הניתן באצבע.

וצריך לכרוך שם ג' כריכות והכריכה העליונה תהיה בפרק האמעי של האצבע הזו ושתי כריכות תחתונות בפרק התחתון המחובר אל כף היד, שלא כדברי המתיהרים לכרוך כל ג' הכריכות בפרק התחתון ושיבוש הוא בידם.

Y ברור ומקורות X

מקור לכרוך מעומד, מרבי יעקב צמח [זר זהב, נגיד ומצוה] ואמנם, אינו מביא את דברי האר"י ז"ל או מוהרש"ו ז"ל, אלא סברתו היא. ראה כף החיים [כ"ח סק"ו] שגם הסרת ג' כריכות מעל הזרוע תהיה מעומד [והוא ע"פ מהר"י צמח].

אמנם כתב מוהרש"ו שיש לעמוד בשעת כריכת הרצועה סביב האצבע [האמה] אלא אדרבה, משמע מדברי האר"י ז"ל שיש לכרוך בישיבה. וז"ל מוהרש"ו: "לחלוץ את התפילין אחרי עלינו לשבת, ויחלוץ תפילין של יד בראשונה ואח"כ של ראש". ומוסיף בדף כ"ח: "אז תסיר בתחלה תפלה של יד מיושב על דרך שהנחת אותה מיושב כנ"ל". עכ"ל. ואם כן, אין דרך אחרת אלא לחלוץ בתחילה משל יד, פירוש, מכריכות האצבע, עיין מה שכתבנו להלן בדין חליצת התפילין.

לדעת מוהרש"ו חליצת של יד מיושב קודם של ראש מעומד קאי על השלש כריכות של האצבע תחילה, ואח"כ מסירים תפילין של ראש, ואח"כ חוזרים ומסירין תפילין של יד מהזרוע, וזה כדברי מהרי"ק [ואם כן כדרך שהוא חלץ משמע שיש להניח, ואם חולץ ג' כריכות האצבע כדי לקיים דברי האר"י ז"ל לחלוץ של יד מקום מיושב, משמע שצריך לכרוך הג' כריכות אלו סביב האצבע, גם מיושב ודלוא כרבי יעקב צמח].

וכן כותב מוהרש"ו שנהג הוא כך כל ימיו וכמדומה לי שכן היה נוהג אבא מארי ז"ל [מוהרש"ו] ותו לא מידי. שע"הכ דרושי תפילין דרוש ה'.

גם, אין כריכת הז' כריכות סביב הזרוע הפסק שין הנחת דשל יד לשל ראש.
עיינ לעיל לשון מוהרח"ו ז"ל: כריכת הרצועה סביב האצבע האמצעי הנקרא אמה
כדרך הטבעת העגול של הקידושין הניתן באצבע. ע"כ. משמע טבעת עגולה ולא
מרובעת דעת חלק המקובלים האחרונים והחסידים.
**ומורי ז"ל היה נזהר שלא להוציא התפילין של ראש מן כיסם עד שיניח
תפלה של יד ויקשרנה למעלה במקום הקבורת ואח"כ לא היה חושש
מלהוציאם אעפ"י שלא כרך עדין ז' הכריכות סביב הזרוע הנ"ל, אבל
ודאי שצריך לכרוך ז' כריכות האלו קודם שיניח תפילין של ראש
בראשו.**

Y ברור ומקורות X

מכל האמור, ברור שכל פעולה שקשורה להנחת תפילין עד שהנחת תפלה של
ראש, אין בה שום חשש הפסק.
ומדברי האר"י ז"ל, יש להניח של יד, להוציא תפלה של ראש או לכרוך הז'
כריכות [ואין שום חשש של הפסק בברכה ובמצוה] ואז להניח של ראש אחרי
כריכת הז' כריכות.

**בתחלה יקשור תפלה של יד בזרועו השמאלי במקום הקבורת. וכסה
זרועו עם הטלית כדי שתהיה הנחת תפילין בהצנע. (דכ"ז)**

Y ברור ומקורות X

מלשון מוהרח"ו, כסוי הזרוע רק בשעת הנחת התפילין של יד, משמע, שאין
צריך לכסות בשעת הז' כריכות. ואפשר שכך, כי אין ענין של ערוה אלא במקום
הקבורת.
אולם, מפשט שער התפלה נראה שיש לכסות את כל הזרוע.

ע"פ הדרש, אפשר לומר שיש לכסות את כל הזרוע עד היד, שהרי, דברי רש"י הם על מס' שבת דכ"א ע"ב וז"ל: "בחותמו - בהצנע, וחתום בטבעתו, והכיר שלא נגעו בו" [בפח השמן]. והרי, דברי מוהרח"ו וז"ל: "ואח"כ (...) כריכת הרצועה סביב האצבע האמצעי הנקרא אמה כדרך הטבעת העגול של הקידושין הניתן באצבע." וכמו שהחביאו את פך השמן, כך יש לכסות את הזרוע, והוא מטעם "ומה דברים שדרכן לעשותן בפרהסיא - אמרה תורה הצנע לכת, דברים שדרכן לעשותן בצנעא - על אחת כמה וכמה." תלמוד בבלי מסכת סוכה דף מט עמוד ב

דברי מוהרח"ו בשם רבו האר"י ז"ל (שער התפלה ענין התפילין דף כ"ז): **"הנה תחלה תניח תפלה של יד מיושב ולא מעומד."**

Yברור ומקורותX

לדעת ר"י צמח (זר זהב ס' כ"ט ס"ב) ולכף החיים סופר יש להסיר כריכות האצבע בעמידה כדרך הנחתן, שכך הוא בנגיד ומצוה [ובזר זהב] ובפע"ח.

דעת השו"ע (ס' כח ס"ב) ע"פ הבבלי הוא לחלוץ בתחלה תפילין של ראש, מטעם דכתיב 'והיו לטוטפות בין עיניך כל זמן שבין עיניך יהיו שתיים', מ"מ, לדעת האר"י הקדוש יש לחלוץ בתחילה של יד מיושב כדרך שהוא הניח תחילה של יד מיושב. וז"ל שער התפלה דף כ"ח: **"ואחר שתגמור עלינו לשבח וכו' ועל כן נקוה לך וכו' אז תסיר בתחילה תפלה של יד מיושב על דרך שהנחת אותה מיושב כנ"ל ואח"כ תסיר תפלה של ראש"**.

מלשון מרן משמע שהנחת תפילין של יד היא בין בעמידה בין בישיבה והרשות ביד המניח, וז"ל (ס' כ"ט ס"ב): **"צריך לחלוץ תפילין של ראש מעומד"**. ולא פירט חליצת תפילין של יד. ומיכוון שהקפיד בשל ראש, משמע, שהנחת וחליצת תפילין של יד, בין בישיבה בין בעמידה רשות היא, כל עוד שמניח משל יד בתחילה.

אמנם, בסוף דרוש נוסח התפלה (ד"קפה) כותב: "ואח"כ יסיר תפלה של ראש מעומד ויצניענה בכיס ויסיר תפלה של יד מיושב כמו שהוא בעת הנחתם ויצניענה בכיס ואח"כ יסיר הטלית. ולפעמים בימי הקיץ והחום אחר שהסיר תפלה של ראש היה מורי ז"ל מעביר טליתו מע"ג ראשו ומורידה על כתפיו ואח"כ מסיר תפלה של יד ואח"כ מסיר הטלית לגמרי". עכ"ל.

משמע שיסיר כדרך שהניח, ולכן יסיר קודם כריכות סביב האמה **בישיבה**, יעמוד לחלוץ משל ראש, וישב להסיר את כריכות הזרוע ותפלה של יד. והוא כדרך הנחתו ממש. ונמצא שדרך השו"ע ודרך האר"י ז"ל דרך אחת היא. ודו"ק.

ענין הברכה

בן איש חי (וירא אות ח') וז"ל: "רוב הפוסקים הפשטנים סבירא להו, יברך על תפילין של יד מעומד, ומעוטא דסבירא להו מיושב, והמקובלים ז"ל סבירא להו לברך מיושב, ובספרי רבינו האר"י ז"ל לא נמצא גילוי לדבר זה, ואנחנו פה עירנו בגדאד, נוהגים לברך מיושב, כסברת המקובלים ז"ל, וכן עיקר: " עכ"ל הקדוש.

אמנם, מח"מכת, אלא שכן נמצא מפורש בכתבי האר"י ז"ל אופן הנחת תפילין וז"ל שער התפלה (ענין התפילין דף כ"ז) כתי"ק של מורינו רבי חיים וויטאל: **"הנה תחלה תניח תפלה של יד מיושב ולא מעומד."** ועיין להלן בדף הבא, שיש לברך מיושב אחרי שיש להניח מיושב.

וקודם שתברך הברכה תכוין [...] ואח"כ תקשור התפילין ותברך עליהם". וכך הוא בעולת התמיד דף ל"ה ע"א: "אח"כ קודם שתברך ברכת תפילה של יד שהיא להניח תפילין אחר שכבר היא מונחת על קיבורת הזרוע, קודם שתקשרנה תכין כך כוונה זו [...] ואח"כ תקשור תפילה של יד ותברך הברכה וכו'". (ד"כז):

Y ברוך ומקורות X

וכך הוא גם בסדר ח' שערים למוהרש"ו בשער הכוונות תפילין דרוש ה': "ואח"כ תקשור התפילין ותברך עליהן". ויש סמך בירושלמי וברשב"א.

לשון תלמוד הירושלמי מס' ברכות דף ס"ו א': מצות אימת מברך עליהן רבי יוחנן אומר עובר לעשייתן. רב הונא אומר בשעת עשייתן. אתיא דרב הונא כשמואל דאמר רבי יוסי בי ר' בון בשם שמואל כל המצות טעונות ברכה בשעת עשייתן חוץ מתקיעה וטבילה. ויש אומרים קדושין בבעילה. אמר רבי יונה אית לך חוריי תפילין של יד עד שלא יחלוץ. ושל ראש עד שלא ייבה. לא ייבה מן דייבה הא ייבה. עכ"ל הירושלמי.

חידושי רשב"א מנחות לא וא"ת היאך יברך על הראשונה שכבר נעשית והרי הברכות צריכות להיות עובר לעשייתן. הא ליתא משום דנהי דצריך לברך עובר לעשייתן, לכתחלה בעבור זה אין אנו אומרים דאם עשה המצוה בלא ברכה קודם לעשייתה שלא יהא יכול לברך אחר עשייתה, שהרי יש כמה מצות שמברכין עליהם לאחר עשייתן כגון טבילה ונטילת ידים וברכה דלהניח וברכת אירוסין, אלא שלכתחלה תקנו חכמים לברך קודם אך אם לא ברך קודם עשייתה צריך שיברך לאחריה. עכ"ל.

ואולי סמך על כמה ראשונים שסברתם שכל ברכה המתחילה בל' [להניח תפילין, להתעטף בציצית, להדליק נר של שבת וחנוכה, לשמוע קול שופר, וכו'] דינה עובר לעשייתה כל עוד שמקיים מצוותה, ועוד, שכל עוד שמניח של ראש נקרא

עובר לעשייתן [אם לא, על כרחך היה חייב לברך גם ברכה שנייה על מצות
תפילין דשל ראש].

ואין התפלה של ראש צריכה לברך עליה (ד"מוד):
אבל סברת חכמי אשכנז המברכין גם על תפלין של ראש (שם).

Y ברור ומקורות X

ברור שהאר"י ז"ל לא פוסל סברת חכמי אשכנז, ומקיים גם דעת חכמי ספרד. ומי יאמר שהאר"י הקדוש זיע"א היה ספרדי או אשכנזי, כשרוב חכמתו שמסר לתלמידו הנאמן הוא רבי חיים ויטאל זיע"א, מקורה מאליהו הנביא ז"ל. נמצא שכל לימודו מטרתו להיות כלי לגלוי אליהו הנביא ז"ל ושאר צדיקים שהתגלו אליו בהשטתחות הקבר כמובא בשער רוח הקודש או בשער הגלגולים, עיין שם.

יש גם לציין שרוב גלויי הצדיקים ע"י שליחים נאמנים שהם אחיה השילוני ע"ה, אליהו הנביא ז"ל, ויותר נדיר, משה רבינו ע"ה [רעיא מהמנא] לרבי שמעון בר יוחאי ע"ה.

אמנם, כמה נביאי שקר שר"י, עשו כאילו שאף האבות, יוסף ודוד, ועוד קדמונים, התגלו אליהם. ולא מדובר כאן במעשה האר"י ז"ל שהזמין אותם לעליית התורה כמפורסם, אלא התגלות תדירה ללמד סודות ורזי תורה. ובלי ספק שאלו גלויים מצד הס"א, ודיוקנם אינם אלא מעשה טפלה. והוא קרוב למעשה כישוף ואוב למיניהם, ושימוש בשדים. ולפעמים, אף ת"ח עצומים טעו אחרי כוונות ויחודים שמקורם טמא, והוטעו ע"י מרעין בישא וחילתיו, והמציאו תורה חדשה.

גם צריך לכסות תפילין שבראש עם הטלית (ד"יד):

Y ברור ומקורות X

מדברי רבי יעקב צמח בפע"ח פ' כ"א, אין לכסות המצח. ודלא כבמקום אחר. וכל פלוגת הפוסקים, היא לכסות את הפנים בשעת עיטוף הטלית ולא בשעת התפלה. ועוד, שדברי האר"י ז"ל לכסות את התפילין שאינם מונחים עד סוף

המצח אלא על חלק העליון של המצח בסוף הגולגולת מצד הפנים. יוצא, שהמכסה את התפילין, אינו יכול לכסות את כל מצחו מכיוון שהתפילין אינן על סוף מצחו, והוא פשוט.

והמעייין בציור אותו נביא שקר שר"י יראה שכן מכסה את מצחו בטליתו וכך נגררו אחרי ספרו הידוע לשמצה, הרבה מיהודי טונים [עייין סדור איש מצליח בענין זה].

לחלוץ את התפילין אחרי עלינו לשבת, ויחלוץ תפילין של יד בראשונה ואח"כ של ראש:

Yברור ומקורותX

דעת השו"ע (ס' כח ס"ב) ע"פ הבבלי הוא לחלוץ בתחלה תפילין של ראש, מטעם דכתיב והיו לטוטפות בין עיניך כל זמן שבין עיניך יהיו שתיים, מ"מ, לדעת האר"י הקדוש יש לחלוץ בתחילה של יד מיושב כדרך שהוא הניח תחילה של יד מיושב וז"ל שער התפלה דף כ"ח: "ואחר שתגמור עלינו לשבת וכו' ולע כן נקוה לך וכו' אז תסיר בתחילה תפלה של יד מיושב על דרך שהנחת אותה מיושב כנ"ל ואח"כ תסיר תפלה של ראש".

אמנם, בדרוש 'שנוי התפלות' (ד"קפה) כותב: "ואח"כ יסיר תפלה של ראש מעומד ויצניענה בכיס ויסיר תפלה של יד מיושב כמו שהוא בעת הנחתם ויצניענה בכיס ואח"כ יסיר הטלית. ולפעמים בימי הקיץ והחום אחר שהסיר תפלה של ראש היה מורי ז"ל מעביר טליתו מע"ג ראשו ומורידה על כתפיו ואח"כ מסיר תפלה של יד ואח"כ מסיר הטלית לגמרי". עכ"ל.

ואפשר להבין כדרך הבא: יתיר כריכות האצבע [האמה] בישיבה בתחילה, ואח"כ יעמוד ויחלוץ של ראש, וישב ויחלוץ שאר היד. ומשמע, שיכרוך כריכות האצבע בהתחלה מיושב ולא עומד, היפך סברת רבי יעקב צמח [עייין זר זהב ונגיד ומצוה] שאינו מסתמך בענין זה על עדות מוהרצ"ו או דעת האר"י ז"ל או הזוהר הקדוש, אלא לפי סברתו האישית.

גם לא היה מסיר לא התפילין ולא הטלית עד שהיה גומר כל התפלה ועלינו לשבח ועל כן נקוה לך וכו' (ד"ד) :

Y כבוד ומקורות X

דעת השו"ע (סכ"ה סי"ג), מותר לחלוץ תפילין אחרי 'ובא לציון' וז"ל: "נהגו העולם שלא לחלוץ תפילין עד אחר קדושת ובא לציון (ישעיה מז, יא). ויש מי שכתב על צד הקבלה שלא לחלוץ עד שאמר בהם כח שלש קדושות וארבע קדישים, דהיינו לאחר קדיש יתום, והכי נוהגים המדקדקים. "עכ"ל. לכתחילה, יחלוץ אחרי עלינו לשבח כדעת האר"י ז"ל. ומ"מ, הוא בגדר חיבוב מצוה ומנהג.

אופן הנחת תפילין של רש"י ושל ר"ת (ד"כח):

Y כבוד ומקורות X

לשון שער התפלה : "כי תחלה יכניס בזרועו תפלה דיד כסברת רש"י, ואח"כ יכניס תפלה של יד כסברת ר"ת, ושניהם יניח במקום הנקרא קבורת של פרק העליון שבזרוע השמאלי, ואותו של רש"י יהיה יותר למעלה סמוך כלפי צד הכתף ושל ר"ת יהיה יותר למטה ממנו סמוך אל פרק האמצעי.

וכן בתפלה של ראש, יניח תחלה תפילין דרש"י ואח"כ יניח תפילין דר"ת למעלה מתפילין דרש"י, וכן ג"כ הקשר של תפילין דרש"י יניח יותר למטה בעורף, והקשר דר"ת יהיה למעלה ממנו בעורף עצמו.

כאשר אתה כורך הרצועות סביב הזרוע תשים הרצועה של ר"ת תחת הרצועה של רש"י ותתכסה בה ולא תתגלה רק הרצועה של רש"י והאחרת תהיה מכוסה תחתיה. "עכ"ל.

וראיתי למורי ז"ל שלא היה נוהג ללכת לבית הכנסת מעשרה הראשונים, ואמר לי הטעם מפני שהיה חולני והיה צריך לשהות בביתו ולפנות נקביו, ועוד לסיבה אחרת, לפי שהיה הולך אח"כ מעוטף בטליתו ומוכתר בתפיליו מביתו עד בית הכנסת והיה מוכרח לעשות כן ביום כי לילה לאו זמן תפילין הוא, והעשרה ראשונים היו מקדימים לבוא באשמורת טרם אור היום, ולכן לא היה יכול לקיים מצוה זו לסבות אלו. (ד"לב):

Y ברור ומקורות X

"ואמר רבי יהושע בן לוי לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שימנה עם עשרה ראשונים וכו'. בפרק שלשה שאכלו (ברכות מז): ואמר רבי יהושע בן לוי לבניו אקדימו ואחשיכו לבי כנישתא וכו'. בפרק קמא דברכות (ח): "עכ"ל הבית יוסף ס"צ אות יד.

אין שום סתירה בדברי הגמרא, אלא כמה למדנים לא הבינו יפה את דברי חז"ל זיע"א [ולכאורה, הדבר נפוץ ללמוד בהבנת המילים קלושה ובלי דיוק, היפך כוונת חז"ל, שכל מילה בסלע. וכך שכיח אופן לימוד זה בשו"ע, שכיום, עיקר הם מפרשי השו"ע, ולשון השו"ע עצמו טפל, ח"ו].

ואלו דברי חז"ל במס' ברכות ד"ו ע"א-ב:

אמר רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק: מנין שהקדוש ברוך הוא מצוי בבית הכנסת שנאמר: אלהים נצב בעדת אל; ומנין לעשרה שמתפללין ששכינה עמהם - שנאמר: אלהים נצב בעדת אל:

אמר רבי יוחנן: בשעה שהקדוש ברוך הוא בא בבית הכנסת ולא מצא בה עשרה - מיד הוא כועס, שנאמר: מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה. ע"כ.

משמע מהגמרא, שכל עוד שאין עשרה המתפללין, ה' כועס, אולם, הוא מצוי לכל מי שנמצא בבית הכנסת ואינו מן המנין, עד ג' ואפילו יחיד [המשך הגמרא]. נמצא, שה' מצוי בבית הכנסת. אולם, כשעשרה מתפללין, הוא ית"ש בכבודו ובעצמו בא. אז מצטרפת השכינה, כדרכה להצטרף או להסתלק ח"ו.

וב' ראיות מזה:

- א': ירידת בית יעקב למצרים, שהיא הצטרפות השכינה [דברי רש"י סוף פרשת ויחי], וזו דרך השראת השכינה שיכולה גם להסתלק מהמקום [עיין דברי ירמיהו ע"ה], אולם, ה' מצוי בכל עולמו תמיד.

- ב': ירידת הקב"ה ופליימתו

נמצא, כי אין עילום אלא העדר, והוא תמיד מצוי, מה שאין כן השכינה שיכולה להסתלק ממקום טמא או לא ראוי. לכן, דברי חז"ל קדושים הם, שה' מצוי בבית הכנסת שהוא מן המקדש מעט, ולכן השכינה מצטרפת לעשרה מתפללין, לג' ואף לא', כי יש הבדל בין מציאות ה' תדירית לבין השראת שכינתו הקדושה לפי הזמן והמקום. כך שביאת הקב"ה לבית הכנסת היא הצטרפות השכינה ועוד אפשר כעין ירידתו ית' כביכול אצל המתפללין כירידת ה' ופליימתו במתן תורה, וכל זה מורחב בפרקי דרבי אליעזר בעניין העשר ירידות, לך קח משם.

גם משמע מריב"ל ע"ה, שהנהגת זאת עצה היא ולא חיוב מן הדין, ועוד שאין הענין להיות מעשרה המתפללין אלא מעשרה ראשונים, פירוש, אלו המשבחים את ה' לפני התפילה, אך עוד לא מתפללים, והוי דבר רשות. ולכן עדיף האר"י ז"ל לקיים חובה לצאת מביתו עם טלית ותפילין, ולהיות אף מעשרה המתפללין, ולא מעשרה הראשונים שלא דווקא מתפללין עם טלית ותפילין. ולכן, התנא הקדוש ע"ה השתמש במילה ראשונים ולא מתפללין, לאפוקי הגמרא ברכות (ו') שאין ענין של עשרה ראשונים אלא עשרה מתפללין, ולכן, אפשר שיהיו עשרה בבית הכנסת ולא מתפללין ועל זה הקב"ה כועס. כך שריב"ל לא יעץ ח"ו לבניו להתפלל באשמורת הבוקר שהוא בדיעבד (שו"ע ט') אלא להיות מעשרה ראשונים לשבח את ה' והם אמירת הבקשות [שלפי האר"י ז"ל אפשר לומר אף בלילה, כי היה אומר כל הסדר עד פרשת העקידה, והוא רמז ל'וישכם אברהם בבוקר']. ודו"ק.

הבית יוסף עצמו דן בסוגיה ומביא את רבי רבינו יונה וז"ל: "וכך הם דברי ה"ר יונה בספר היראה (עמ' קסב) שכתב ויהיה לו טלית קטן וילבש אותו מיד בלא ברכה אם לא רחץ ידיו ואח"כ כתב וירחץ בנקיון כפיו ויברך מיד על מצות ציצית בטלית שלבש אם לא בירך בהתעטפו ואח"כ יניח תפילין ויבוא לבית הכנסת וישב במקומו אם יש לו עוד טלית יתכסה בו ויברך להתעטף בציצית":

"והדרך הנכונה לברך על טלית קטן ואחר כך יניח תפילין של יד ושל ראש ואז יבוא לבית הכנסת ויתעטף בטלית גדול ובזה יצא ידי חובת רבי שמעון בן יוחאי שכתב בספר הזוהר פרשת ואתחנן (רסה.) שצריך שיהא לבוש ציצית ותפילין בצאתו מפתח ביתו לילך לבית הכנסת [וז"ל] ומאן דעייל לבי כנישתא כד נפיק מתרעיה ולא תפילין ברישיה וציצית בלבושיה ואמר אשתחווה אל היכל קדשך ביראתך קוב"ה אמר אן הוא מוראי ודא אסהיד סהדותא דשיקרא עד כאן". עכ"ל הב"י סכ"ה אות ב'

אם כן, כוונת רבי יהושע בן לוי היא לקום וללכת לבית הכנסת מעוטף בטלית ומוכתר בתפילין.

יש להעיר על כמה ת"ח שכתבו כי רק המצניעין ינהגו כמנהג האר"י ז"ל, לצאת מביתם בטלית ותפילין [ואף הרבה הנהגות אחרות]. אמנם, לא ראינו הזרה כזאת בדברי מוהר"ו אלא אדרבה כותב בכמה מקומות 'לכל איש', 'לכל אדם'. ובפרט, שמוהרש"ו חותם שאין שום יוהרא לנהוג מנהגי האר"י ז"ל (סידור חמדת ישראל כתי"ק חלק על שבת).

והשאלה היא, מי קבע הנהגות האר"י ז"ל להמון העם, ואחרות למצניעין? והוא שקר גם, המתנגד לדברי מוהר"ו ז"ל עצמו בכל בתרי כתביו, ועוד שדעת מוהרש"ו [כתי"ק סידור חמדת ישראל] בפשטות היא שאין שום יוהרא לנהוג כהאר"י ז"ל, ועוד דברי החיד"א ז"ל המובאים גם בשערי תשובה כידוע.

ומי יתן ויתקן את עיוות המלומדים שגרמו פילוג בהנהגות האר"י ז"ל הקדושות עד לבלבול רב, ובדורות האחרונים, אפילו חולקים על האר"י ז"ל בשם "הפשט"

או "ההלכה" [ויש להתבונן, איך אפשר לקבוע כלל שאינו קיים אצל חז"ל ואף אצל ראשוני הראשונים, מסיבה פשוטה, כי ספר הזוהר עדיין לא מפורסם היה. ואיך לקבוע שבמחלוקת בין הש"ס לבין הזוהר הולכים כדברי הש"ס? הלוא, הש"ס מובנה מדברי האמוראים, כשהזוהר הקדוש הוא מרשב"י וחביריו ז"ל שהם תנאים !!] ויוצא שחלק מהמנהגים כן מתקיימים באומרם שכך נהגו אבותיהם, ואחרים בכלל לא נוהגים אלא מנהגי שקר החולקים על האר"י ז"ל ומסלפים את דברי מוהר"ח ז"ל ורבו ז"ל.

ועוד, מי יתן ויבכה על בזוי הצדיקים [שכיום רק אלו המייפים את התורה בהבל וריק נחשבים כגאונים, או אחרים שמתחייבים לחדש בפלפולא דאורייתא לחדש הלכות והנהגות שהיא אחת מתאוות אצל חכמים גדולים כידוע מלקוטי מוהר"ן] הנידומים ל'בבא', כשהכנוי הזה היה מוקדש לאנשי מעשה וליחידי סגולה, נהיה היום ללעג ולקלס. ה' ירחם ויכפר על אותו דור. וכבר כתבנו בזה בקונרטסי הקטנים 'נקמת ישראל ויהודה' ו"עזה כמוות". עיי"ש.

ולא תאמר הפסוק הזה [ואני ברוב חסדך אבא ביתך וכו'] אחר שנכנסת [אלא בפתח בית הכנסת], כי מנהג זה הוא טעות ביד הנוהגין אותו (ד"לג):

וראיתי מורי ז"ל נוהר בתכלית הזהירות שלא לדבר כלל בבית הכנסת אף שלא בשעת התפלה וכמעט שאפילו בדברי מוסר ותוכחת ותשובה לא היה רוצה לדבר כדי שלא ימשך מזה אל איזי דיבור של חול (ד"לד):

Y כרור ומקורות X

פסק השו"ע [ס' קכ"ד ס"ז] וז"ל:
לא ישיח שיחת חולין בשעה שש"צ חוזר התפלה ואם שח הוא חוטא וגדול עונו
מנשוא וגוערים בו. הגה: וילמד יא בניו הקטנים שיענו: אמן, כי מיד שהתינוק עונה: אמן,
יש לו חלק לעולם הבא (כל בו). עכ"ל.
הנה, יש חילוק בין השו"ע להאר"י ז"ל, כי חומרת האר"י ז"ל נוגעת לכלל בית
הכנסת, אפילו שלא בשעת התפילה, לעומת השו"ע שאינו מגדיר האיסור אלא
בזמן חזרת העמידה. ואמנם, הרי שהרבה בתי כנסת חסידיים, קיימת מציאות
שאנשים מדברים חופשי. ויש לדעת על מי ועל מה סומכים.
אמנם, יש לעיין בדברי השו"ע והאר"י ז"ל שאינם אוסרים אלא בשעת חזרת
הש"ץ או בנוכחותו בבית הכנסת. אם כן, אין איסור בבית המדרש. יוצא שבית
הכנסת שהוא גם כן בית המדרש אינו נמצא תחת אותו איסור, ובפרט, איסור
אכילה.

ולכן, יש מאוד להזהר בדברי רבותינו. שהרי, מובא שהאר"י ז"ל היה מאוד
מקפיד לדבר אך ורק בלשון הקודש בשבתות וימים טובים. ובכל זאת, באותם
ימים, בזמן לימודו, אם התלמידים לא היו מבינים, היה מסביר להם בשפת לע"ז
[ספרדית] כדי שיבינו. כך, שאין להבין את דברי השו"ע או דברי האר"י ז"ל
בגסות, אלא ממש בהקפדת דיבורם המדויק וכוונתו.

**גם ראיתיו נוהר מלרוק בבית הכנסת כלל, ואם נודמן לו רוק היה
מבליעו בטליתו או בולעו בגרונו (ד"לד):**

Y כרור ומקורות X

שולחן ערוך סימן צב סעיף ט
הרוק לא יתפלל עד שישהא ד"א המתפלל לא ירוק עד שישהא ד"א. ודוקא
לרצונו אבל אם נודמן לו רוק מותר.

אף שמוהרש"ו ז"ל העדיף פסק השו"ע, מ"מ, דעת השו"ע והאר"י ז"ל שווה במקרה הזה, והוא שאם נזדמן לו רוק, מותר להמשיך להתפלל, בין בולעו בין מבליעו, אבל לא במקום תפילתו.

הזהירני מורי ז"ל מאד שלא אכניס אצבע לתוך האזנים כדי לנקות הזוהמא שבהם בתוך התפלה כלל מהתחלת הברכות עד גמר עלינו לשבח, ואם עשה צריך נטילת ידים (ד"לד):

Yברור ומקורות**X**

שולחן ערוך סימן צב סעיף ז
מקום מטונף היינו מקומות המכוסין באדם לפי שיש בהם מלמולי זיעה, וכן אם חיכך הראש. הגה: ולכן אסור ליגע במקומות אלו בשעה שעומדים בתפלה או עוסק בתורה וכן בצואת האוזן והאף כ"א ע"י בגד (מהרי"ל).
לאור דברי השו"ע, רק לחיכוך הראש ולמקומות המכוסין יש דין של מקום מטונף.

יען, שהמלטף ראשו ואינו מחכך, אינו צריך ליטול ידיים.
אמנם, פרוזדור האוזן [תעלת שמע] מכוסה ובתוכו מצטבר הזוהמא ואינו דומה לאפרכסת [כניסת תעלת שמע] שהוא חיצוני, ויש בה רק מעט זוהמא. נמצא שלדעת השו"ע לאור דברי האר"י ז"ל, מקומות המכוסין משמע לאו בבגדים אלא אפילו מכוסין בעור של האדם ובאבריו.
ולכן, הוא דין פי הטבעת שצריכה להיות נקיה לתפילין ולתפילה.

גם מעולם לא התפלל תפלתו בקול רם אפילו סדר התפלה של מיושב
כגון הזמירות וכיוצא בהם להורות הכנעה ואימה ויראה לפני השי"ת.
(ד"לד):

ואמנם ביום השבת היה מרים ומגביה קולו בנעימה בתפלה דמיושב
יותר מעט ממה שהיה עושה בחול, ואף זה לא היה עושה אלא מפני
כבוד השבת (ד"לד):

Y כבוד ומקורות X

מכאן, שתפילה בקול נעים וערב היא ממצות כבוד שבת. אמנם, אם החזן מנהג
בהכנעה רבה ובשפל רוח ובאימה, ולא ח"ו בגאווה ובוהרא, ובעיקר, לא בטורח
ציבור הגורם חילול ה' גדול.

ענין מנהג מורי ז"ל בקומו בלילה אף אם היה קודם אור היום, היה
מסדר כל הברכות של שחר עד פרשת העקידה ואח"כ היה קורא ועוסק
בתורה, ובהאיר היום היה מתעטף בתחלה בציצית ואח"כ היה מניח
תפילין, הפך מן המקדימים התפילין אל הטלית, וטעות גמורה היא
בידם כמו שיתבאר סודם למטה ב"ה. ואח"כ היה מתחיל תפלתו ואומר
מן פרשת העקידה ואילך. (ד"לה):

Y כבוד ומקורות X

אמנם, טעו כמה ת"ח ואומרים אחרי אשמורת הבוקר מברכות השחר עד פרשת
העקידה בלי ציצית ותפילין. והאמת אינה איתם, שנהג האר"י ז"ל כן מחמת
שלילה הוא, ולילה לאו זמן תפילין.

מלשון מוהרר"ו יש הבדל בין קריאה לבין לימוד תורה הנקרא עוסק בתורה. משמע, שכל פעם שמוהרר"ו השתמש במילה קריאה, זאת היא ממש קריאה ולא לימוד, ככתוב בענן סדר לימוד ליל שבועות והושענא רבה. עיין להלן. ומה שכתב מוהרר"ו "ובהאיר היום היה מתעטף בתחלה בציצית" היינו עיטוף טלית גדול, שלדעת האר"י ז"ל יש לישון עם הטלית קטן עליו. יש להוסיף כי דעת הב"י ע"פ רבינו יונה (ס' כ"ה ס"ב) יש ללבוש טלית קטן, להניח תפילין, ללכת לבי"הכנ ולהתעטף שמה את הטלית גדול אם יש לו. אמנם, דעת האר"י ז"ל להתעטף בטלית גדול קודם להניח תפילין, אף בבית.

גם ראיתיו עונה אמן באמצע שתי ברכות של אשר קדשנו על דברי תורה ובין ברכת והערב נא ה' אלהינו וכו' כנראה שהם שתי ברכות וכמו שכתב בעל הטורים כי והערב נא היא ברכה שניה בפני עצמה ואינה סיום ברכה ראשונה. (דק"פ דרוש נוסח התפלה)

Yברור ומקורות**X**

בית יוסף אורח חיים סימן מז ולענין מעשה נראה לומר והערב עם וי"ו שהרי לדברי האומרים שהיא ברכה אחת אם חיסר הוי"ו הוי מפסיק באמצע הברכה ולדברי האומרים שהיא ברכה בפני עצמה אע"פ שאמרו עם וי"ו אין בכך כלום:

שולחן ערוך סימן מז סעיף ה-סעיף ו ברכות התורה אקב"ו על דברי תורה והערב נא וכו' ואשר בחר בנו. אומר: והערב עם וי"ו. הגה: וי"א בלא וי"ו, וכן נהגו (רמב"ם פ"ז מהלכות תפלה ורשב"א בשם המאור ואבודרהם) אבל יותר טוב לומר בוי"ו.

גם לא מובא במוהרר"ו שרבו ז"ל היה עונה לברכת עצמו אלא עונה שלברכות של אחרים, ואין שום איסור או הפסק בזה. ופשוט שמוהרר"ו לא ראה את רבו ז"ל לברך ברכות השחר מסיבה פשוטה: האר"י ז"ל היה מברך אותם ברכות

בקומו בחצות לילה, ומוהרח"ו ז"ל לא היה אז נוכח. וכבר העיד מוהרח"ו כי רבו ז"ל היה אומר את כל סדר התפילה עד פרשת העקידה בשחר בבית. ואולי ראה אותו כי מביא רבי חיים וויטאל ז"ל שהאר"י ז"ל התפלל זמן רב בביתו במנין. אלא ודאי שהאר"י ז"ל מכמה סיבות [כגון ענוונותו] לא היה מחכה למתפללים כדי לומר אותו סדר עד פרשת העקידה. על כרחך שהיה עונה לברכות חברו ולא לברכות שלו.

לענות לקדיש מ"אמן יהא שמיה רבא" עד "בעלמא" בין המתפללים בין החזן:

Y ברור ומקורות X

יש לציין, שאף מצויות כמה גירסאות בשער התפילות, מ"מ מוהרח"ו ז"ל קבע בדרוש נוסח התפילה שיש לענות מ'אמן יהא שמיה רבא' עד 'בעלמא', ולכן אין לזוז מנוסח התפילה לדעת האר"י ז"ל.

והוא מוכרח מכ"ח תיבות שיש בין "אמן" ל"יהא שמיה רבא", כמובא במפורש בשער התפלה (דף נ"א, נ"ו, נ"ח, קפ"ד) וז"ל מוהרח"ו בדף קפ"ד (דרוש נוסח התפלה): "גם מורי ז"ל היה נוהג בזה הקדיש או בשאר קדישים [...] עד שיענה אמן יהא שמיה רבא וכו'. עכ"ל.

יש להעיר, שעניית 'אמן יהא שמיה רבא' עד 'דאמירן בעלמא' כנוסח מוהרח"ו ע"פ רבו האר"י ז"ל קיימת ספירת כ"ח תיבות שבעניית הקדיש. ואין זה מובן שהרבה חלקו על מוהרח"ו כדי להגיע למספר כ"ח תיבות, כשהדבר מפורש בכת"יק למוהרח"ו. ולא הן:

אָמֵן 1. יְהֵא 2. שְׁמִיָּה 3. רַבָּא 4. מְבָרַךְ 5. לְעֵלָם 6. וְלְעַלְמֵי 7. עֲלַמְיָא 8. יְתְבָרַךְ 9. וְיִשְׁתַּבַּח 10. וְיִתְפָּאֵר 11. וְיִתְרוֹמֵם 12. וְיִתְנַשֵּׂא 13. וְיִתְהַדָּר 14. וְיִתְעַלֶּה 15. וְיִתְהַלָּל 16. שְׁמִיָּה 17. דְקַדְשָׁא 18. בְּרִיךְ 19. הוּא 20. לְעֵילָא 21. מְפָל 22. בְּרַכְתָּא 23. שִׁירְתָּא 24. תִּשְׁבַּחְתָּא 25. וְנִחַמְתָּא 26. דְאִמִּירָן 27. בְּעֵלְמָא 28.

עיין קמח סולת שהביא דעת הפרי חדש לענות מתיבת 'אמן' ולא רק מ'יהא שמיה'.

- כ"ח תיבות שיש מן יהא שמיה רבא כו' עד דאמירן בעלמא ואמרו אמן כתוב בפע"ח שער הקדישים דצריך לומר 'מן כל' ברכתא בשני תיבות וכך בשו"ת רב פעלים ח"ב או"ח [ס' י"ג] גם בח"ג [ס"ג] שכן מצינו לרבינו הרש"ש

ז"ל בנהר שלום [דנ"ח ע"ב] וכן מנהג בית אל. וזה רק מראה שפרי עץ חיים
ססידר מהר"ם פאפיראש היה מוטעם ע"פ הבנת רבו הוא רבי יעקב צמח.
אמנם, דברי מוהרש"ו ז"ל ברוח אחרת וז"ל: אמר שמואל אינם אלא כ"ז תיבות
אולי שמונה עם מלת אמן או עם ואמרו שאומר הש"ץ ואין לומר מן כל בשני
תיבות. עכ"ל.
והעיר מוהרש"ו בסידורו חמדת ישראל "ויש מי [רבי יעקב צמח] שעשה הג"ה
'מן כל' ועשאן שתי תיבות וטועה כי כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים אינו
אלא טועה בלשון שלילה. עכ"ל.

ועוד כמה דיוקים מהאר"י ז"ל:

- **שמיה רבא**, שמיה עם יו"ד, ולא שמה דגושה.

- **די ברא** ולא דברא בתיבה אחת.

- **ולעלמי** עם אות וי"ו כנוסח הבית יוסף, ולא לעלמי

- **תשבחתא**, התי"ו הראשונה מנוקדת בחיריק ולא בקובוץ.

- **מכל במילה** אחת ולא מן כל.

אחרי שהאדם עונה "אמן יהא שמיה רבא" עד "בעלמא" יש לשבת:

Y כרור ומקורות **X**

וכך הוא מפורש בשער התפלה דף קפ"ד דרוש נוסח התפלה: "גם מורי ז"ל היה
נוהג בזה הקדיש או בשאר קדישים הנאמרים אחר העמידה או אחר חזרת ספר תורה

למקומו, שאז כל העם עומדין, ואז היה נוהג שלא לישב עד שיענה אמן יהא שמייה רבא וכו'
מעומד עד דאמירן בעלמא ואח"כ היה יושב, מכל שכן בשאר קדישים שלא היה קם
מעומד לענות אמן יהא שמייה רבא וכו'". עכ"ל מוהרח"ו זיע"א.
עיינן גם מאמר מרדכי ס"ו ע"פ המטה יהודה עייאש.

אין לעמוד בעניית קדיש (ד"נח):

Y כרור ומקורות X

"מורי ז"ל לא היה קם מעומד בעניית אמן יהא שמיה רבא של הקדיש, ואמר לי כי אותו הלשון שהוזכר בירושלמי דמשמע ממנו שצריך לקום מעומד הנה הוא טעות ואיננו מן התלמוד ירושלמי עצמו אלא הגהת איזי חכם שהגיהו והאחרונים [פוסקים ראשונים לדידן] הטפסוהו אח"כ בתוך דברי הירושלמי". עכ"ל מוהרח"ו.

משמע, שיש לבטל כל מנהג טעות, ודלוא כפוסקים שהקילו בהרבה מהם. ומ"מ, כח האר"י ז"ל היה גם לרדת בעומק הדין והמנהג ולהכיר בטבעו. ולא כדרך הפוסקים שעוסקים במשא ומתן, אבל אינן יכולים לגעת במקור הרוחני של הדין אלא ע"פ השכל. ולכן, מעט פוסקים ידעו להשתמש בייחודים כדי לברך את הדין או אף לדון בבית דין [כסיפור עם המהרש"א ז"ל]. דבר זה מובא בשו"ת כגן רווה לרבי כלפא גג' ז"ל מקונסטנטין (אלג'ריה) וזכה הוא וביתו לעלות לארץ הקודש מלפני 120 שנה בערך. וכותב שם בענין תפילין, שאין הפוסק שלם ופסקיו שלמים, כל עוד שהפוסק אינו שולט גם בתורת הסוד. עיי"ש. ואה"צ אוסיף, שאין מספיק לפוסק לשלוט בתורת הסוד אלא גם יבחין בין סמא לסמא מהארס שנכנס בגן עץ החיים. והבן.

ולעלמי' או לעלמי':

Yברור ומקורותX

כותב רבי יעקב צמח, שיש לומר 'לעלמי' בלי אות ו'ו'.
ועיין בכף החיים סופר (ס' נ"ו אות י"ג) שנגרר אחרי הפרי עץ חיים ונגיד ומצוה
לרבי יעקב צמח, החולקים על נוסח כתי"ק של מוהר"ח, הנקרא שער התפלה ,
שברור לרבי חיים ויטאל שיש לגרוס ולעלמי 'עם ו'ו', גם מכל, בתיבה אחת.

כבר הוכחתי שאין דיוק ספירת אותיות מעכבת את הכוונה [כמו כוונת חתימת
הברכה "מקבץ נדחי עמנ ישראל" שהוא ר"ת שם קדוש חב"ו, ואין תיבת
'ישראל' נכללת בכוונה. ועיין עוד מה שכתבתי בשו"ת 'זית"א דכיא'.
כך הוא בכנפי יונה (ח"א פס"ד) להרמ"ע מפאנו זצוק"ל. אך, ב' הנוסחאות קיימים
בכתבי האר"י ז"ל ובגורי האר"י ז"ל (כנף רננים למוהר"א אזולאי זצוק"ל) מ"מ,
מוהר"ח קבע את נוסח הקדיש בדרוש" נוסח התפלה "וחתם" ולעילא עם ו'ו'. גם
כולם אומרים אחרי השירה ה' מלכותיה קאים לעלם ולעלמי עלמיא וכו'.

מרן השו"ע (ס' נ"ו ס"ג) כותב: העונים עד לעלמי עלמיא בלבד טועים הם כי אסור
להפריד בין עלמיא ליתברך. עכ"ל.

לכאורה, מרן שינה מדעתו. הרי, מביא בבית יוסף (שם) וז"ל: ולי נראה שאין לשנות
ממטבע שטבעו חכמים בשביל שום דרשה וכיון שקבלנו מקדמונינו לומר ולעלמי
עלמיא, כל המשנה, ידו על התחתונה. עכ"ל.

הנה, מרן הבית יוסף שמר נוסח הקדמון" ולעלמי, "ובספרו הקצר (השו"ע) גורס
'לעלמי' בלי ו'ו' בהתחלה. הרי שמרן השו"ע חזר בו. אולם, פלא עליון הוא, שנוסח
השו"ע בידינו שגוי, ואף הדפוסים החדשים מכילים לא מעט שגיות המשנות את
נוסח פסקי השו"ע. והבודק בדפוס השו"ע הראשונים (שנת שכ"ה 1511 דפוס
ראשון וניציה – שנת של"ח 1551 דפוס קרקוב עם הגהות הרמ"א) יראה שנוסח
השו"ע שונה לחלוטין וכתוב שם: "העונים עד לעלם עלמיא בלבד טועים הם כי

אסור להפריד בין עלמיה ליתברך. " כך, שאין שום קשר עם נוסחת הקדיש אלא עוסק בדין עניית הקדיש, ומקורו (כמו שמסומן בבאר הגולה) בשו"ת רבי יוסף גיקטיליא, המובאה בבית יוסף (באותו סימן). וכך הוא נוסח רבי יוסף גיקטיליא בסוף ספרו שערי צדק (שנת שכ"א 1511 דפוס ריווא דטרניטו). אלא שבבית יוסף, אינו מביא את כל גירסאת דברי רבי יוסף גיקטיליא.

ואחרי חיפוש, נמצא שנוסח רבי יוסף גיקטיליא הוא **לעלם** עלמיה, בלי תיבת (ו)לעלמי! והבית יוסף (ס'נ"ו אות ג) מביא לשון לעלמי עלמיה, ואינו דעת מרן הבית יוסף, אלא העתקתו מלשון סידור שכולל דברי הגאונים, עיי"ש. וכך היא גם נוסחת הב"י והשו"ע, כי דווקא מרן הב"י חיזק נוסח 'ולעלמי' שמקורה בקדמונים, ודחה נוסח רבי יצחק אבוהב ז"ל לגרוס 'לעלמי' בלי ו"ו.

יוצא מזה, שפסק השו"ע מורה על איסור פרידת תיבת עלמיה מתיבת יתברך; שהיא דעת רבי יוסף גיקטיליא, ובשום אופן בנוסח הקדיש של מרן השו"ע.

כי הפסק הזה הוא לשון רבי יוסף גיקטיליא, ואינו כולל תיבת (ו)לעלמי. ומיכון שהמדפיסים שינו גירסת השו"ע, טעו והטעו, הרי שדעת מרן בבית יוסף עומדת במקומה, ויש לגרוס **ולעלמי**, ולא לעלמי בלי ו"ו. וכך הוא נוסח האמיתי והנכון של האר"י ז"ל, הכתוב בשער התפלה, כתי"ק למוהר"ח"ו, לומר **ולעלמי** עם ו"ו!

יש לציין שהרמב"ם גורם גם 'ולעלמי' עם ו"ו (הלכות תפלה פ"ט ה"א).

מקום אמירת הודו לה' קראו בשמו (ד"נט):

Yברור ומקורותX

מלשון מוהרח"ו בשם רבו ז"ל, אין מניעה ללכת כדרך נוסח אשכנז, אף שהאר"י ז"ל העדיף בזה כנוסח הספרדים. ודלא כמו מנהגים אחרים, שמהם התרחק האר"י ז"ל ולפעמים אף קרא תגר עליהם (כמו לעמוד בקדיש).

מוהרח"ו בשער הפלה בשם רבו האר"י ז"ל מגלה לנו ש'הודו לה' קראו בשמו' הוא עלייה מעולם העשייה לעולם היצירה, ואין כניסה לעולם היצירה אלא מן 'ברוך שאמר'. ועדיין 'הודו לה' נמצא בעשייה.

וסברת מנהג אשכנז היא שכבר הודו לה' מן היצירה, לכן אומרים אותו אחרי 'ברוך שאמר'. מכל מקום, האר"י ז"ל נהג בזה כמנהג הספרדים לומר הודו קודם ברוך שאמר.

ולענ"ד, פירוש בחירת הבעש"ט להמשיך בנוסח אשכנז ולא לנקוט בדרך האר"י ז"ל, נובע משנוי שלא היה אז בנוסח אשכנז בתקופת האר"י ז"ל, והוא, שבסדור אשכנז אינו מופיע ה' מלך קודם ברוך שאמר. אמנם, כן נמצא הזכרת ה' מלך בנוסח ספרד. [יש להעיר, שנגרם קלקול גדול על שלא הדפיסו סידור הבעש"ט. ואחת מהן: או שאינו סידור המקורי של הבעש"ט ואינם מדפיסים אותו, או שהדפסת סידור כזה שהוא באמת מהבעש"ט, יגרום קריסת כל סידורי נוסח ספרד. וכמה חבל שעדיין לא עמד חד גברא כדי להדפיס סידור הבעש"ט עם כל הנהגותיו ופסקיו, ובכל זאת מדפיסים כל מיני ליקוטים ומחקרים של השקפה החסידית. ואיה תורת הבעש"ט האמיתית? מה נאמר ומה נצטדק?]. ואם נכון שהבעש"ט היה אומר ה' מלך קודם ברוך שאמר, אף שהיה אומר הודו לה' אחרי ברוך שאמר כמנהג אשכנז, הרי שכבר העלה את כל תקון עולם העשייה ליצירה, כדברי האר"י ז"ל בשער התפלה (דף ס"א ט"א בסוף הדף) וז"ל: "ב' פסוקים אלו של ה' מלך וכו' והיה ה' למלך וכו' צריך לאומרם מעומד כי הם סוד הי' ספירות של כל עולם דעשייה הכוללות אריך ואבא ואימא וזעיר ונוקביה". ע"כ. אם כן, ע"י אמירת ה' מלך, עולים מעולם העשייה לעולם היצירה.

נמצא שאמירת הודו לה' אחרי ברוך שאמר אינו מן הנמנע אם אמר קודם ברוך שאמר, פסוק ה' מלך ופסוק והיה ה' למלך.
ולאחרונה, אחרי בדיקה אצל הר"צ בעל רעותא דליבא שליט"א, נמצא כדברי השבחי בעש"ט, המביא שדרך רבי ישראל בעש"ט זיע"א היה לשנות נוסח התפילה לפי הנהגותיו הקדושות. וכך נמצא בסוף צואות הריב"ש טוב וז"ל: טעם למה אומרים הודו בין קרבנות ובין פסוקי דזמרא אין אומרים בתוך פסוקי דזמרא וכו', עיין שם. משמע שהריב"ש טוב היה נוהג כהאר"י ז"ל לומר 'הודו לה' קראו בשמו' קודם ברוך שאמר. ולפעמים כמנהג אשכנז המקורי.
סדר תפילת הריב"ש טוב זיע"א קצת שונה משל האר"י הקדוש זיע"א. סידור הר"י הבעש"ט מבוסס על נוסח אשכנז, והוסיף הבעש"ט כמה הוספות ע"פ מה שנגלה לו מאחיה השילוני, ומעט מהאר"י ז"ל. אמנם, הריב"ש טוב שמר את סדר הזמירות לפי מנהג אשכנז המקורי והוא לקדם ברוך שאמר להודו לה' קראו בשמו.
לכן, לומר שרבי ישראל בעש"ט זיע"א היה מתפלל בנוסח נאבותיו נוסח אשכנז, אינו מדויק. והרי, רבו המובהק הוא אחיה השילוני ע"ה, אשכנזי או ספרדי היה? אלא, שמקור נוסח הבעש"ט ז"ל יותר קדמון, וכמו האר"י ז"ל [אלו צדיקים אמיתיים שאינם תולים במנהג המקום אלא באמיתות התורה, כך שכל יהודי יכול ללכת בדרכיהם בלי שום חשש – דבר נוסף, הצדיקים האמיתיים לא ביקשו אף פעם לבטל את מנהג האבות אלא אם כן נמצא שמץ טעות.

יש לעמוד עם הקהל באמירת ה' מלך (...) ויש לעמוד באמירת פסוקים ה' מלך וכו':

Y כבוד ומקורות X

שער התפלה דף ס"א: "ואף גם אם האדם הוא אומר פסוקים אחרים או סדר הקרבנות ושומע את הקהל אומרים ה' מלך וכו', צריך גם הוא לקום מעומד עמהם בעוד הציבור אומרים אותו אעפ"י שעדיין הוא עומד בסדר הקרבנות וכיוצא והוא אומר במקום שהוא עומד ואין צריך לומר עמהם ה' מלך אבל צריך לקום עמהם". עכ"ל.

והוא פשוט משום בין העומדים לא ישב (מס' דרך ארץ זותא ועיין הרמב"ם. אמנם, לדינא, כל מקרה בגופו. שהרי מצינו שבעל השדה חמד מדיני ז"ל, היה עומד באמירת 'מזמור שיר ליום השבת' אף שכל הקהל היה יושב, והמשיך ז"ל במנהגו כמובא בספרו).

סיבה נוספת, שכל דבר שיש קבלת עול מלכות שמים בציבור, הרי שיש חיוב להצטרף משום 'אל תפרוש מן הציבור', ועוד מחשש 'חשוד במינות'!

יש לענות אמן אפילו אם הוא נמצא בפסוקי דזמרא (ד"לה) :

Y ברוך ומקורות X

שולחן ערוך סימן נא סעיף ב
אם סיים ברוך שאמר קודם שסיים החזן עונה אחריו אמן. עכ"ל.
מבואר מהשו"ע שאין זה מתורת מנהג, אלא בדין חיוב, ולכן, אם עונה אחרי
ברכת החזן, יש גם לענות אחרי כל אדם. כל עוד שאינו נמצא בקריאת ברוך
שאמר שאסור להוסיף על נוסח חכמי כנסת הגדולה.

יש לומר מזמור לתודה בישיבה:

Y ברוך ומקורות X

הרב יד אהרן מאזמיר [רבו של רבי גדליה חיון מייסד ישיבת בית אל בירושלים
תכב"ץ] הביא מסידור רבי ישראל סרוק מתלמידי האר"י ז"ל, שיש לעמוד
(להישאר מעומד אחרי ברוך שאמר) באמירת: מזמור לתודה. והוא פלא שסתר
דברי האר"י ז"ל המובאים ע"י תלמידו המובהק הוא מוהר"ח זצוק"ל, שיש לשבת
מיד אחרי ברוך שאמר ויאמר מזמור לתודה בישיבה [שער התפלה דרוש נוסח
התפלה דקפ"ב ט"א וז"ל: "ברוך שאמר צריך לקום מעומד כדי לומר אותו עד
סיום הברכה מלך מהולל בתשבחות. ואח"כ יושב ואומר מזמור לתודה מיושב."
עכ"ל] היה לרב יד אהרן להביא את דברי מוהר"ח שיש לשבת, ומאי טעמא להביא
חולק על האר"י ז"ל?

יש לציין שלא פעם אחת חכמי אזמיר וקושטא שהתיישבו בארץ ישראל אחרי
תקופת מוהר"ח ז"ל, סותרים את דברי האר"י ז"ל ומביאים מזולתו, כספר
שלמי ציבור/שלמי חגיגה, הסותר דברי האר"י ז"ל, ועיין בסוף תפילת ערבית של

שבת, המביא לשיר פיוטי יגדל אלקים חי, היפך דעת האר"י ז"ל הברורה והמפורשת.

וצריך לתת תחלה ביד הגבאי ב' פורטות ביחד (...) ואח"כ נותן עוד ביד הגבאי פרוטה שלישית (...) ופעם אחרת שמעתי ממורי ז"ל שיתננה [הצדקה] בעת שאומר 'ואתה מושל בכ"ל' (ד"סד-סה):

צריך ליתן צדקה מעומד, והטעם הוא לפי שהצדקה מצוות עשה וראוי לעשות המצוות מעומד. [שער הכוונות ענין תפילת השחר דרוש א':

Y כרוז ומקורות X

ואינו מדוייק.

זה לשון שער התפלה דף ס"ד ט"ב (כוונת החמש הללויות): "ולכן צריך לתת צדקה זו עתה מעומד והטעם הוא לפי שהצדקה היא מצות עשה וראוי הוא לעשות המצות מעומד". עכ"ל. המעיין בדברי מוהר"ח ז"ל יבין שאין זה מדובר אלא דווקא בצדקה הקודמת תפילת שחרית וז"ל שער התפילה באותו מקום [קצת למעלה]: "גם צריך ליתן צדקה בכל בקר בסוד אני בצדק אחזה פניך קודם שיתפלל תפלת שמנה עשרה". עכ"ל.

הרי שאין חל בכל פעם שנותן צדקה אלא דווקא בזו שקודם עמידה של שחרית, ומגלה האר"י ז"ל שיש לתת צדקה זו באמירת 'ויברך דוד'. אמנם, אף שראוי לקיים מצוות בעמידה, מ"מ, עיקר נתינת צדקה בעמידה הוא בשחרית קודם העמידה והוא ב'ויברך דוד'. ועיין הסודות הנלווים את הנושא. ולשון מוהר"ח ז"ל נקייה ומדוייקת, כי משתמש בצדקה זו בלשון 'צריך', ואמנם בענין המצות בכלל וכל נתינת צדקה בפרט, בלשון 'ראוי'.

ובהתחיל ש"ץ לאומרו [ברכו] תאמר בלחש אותו הסדר שנמצא במחזורים והוא ישתבח ויתפאר שמו של ממההב"ה וכו' (ד"סה):

בהתחילך ברכה זו [יוצר אור] תמשמש בתפלה של יד (ד"ס):

ובאומרוך וקשרתם לאות על ירך תמשמש בירך בתפלין של יד ושל ראש כנז' בספרי הפוסקים (ד"צ):
כאשר אנו מוגיעים לומר קריאת שמע דשחרית ביוצר אור אנו אוחזין בד' ציציות ומשימין אותם בחזה (ד"ח):

Y ברור ומקורות X

וממשיך וז"ל: "וכנזכר בהגהות מיימוניות בשם המדרש על הפסוק כל עצמותי תאמרנה וכו'". ומוסיף בדף ס"ז: "מהר והבא עלינו ברכה ושלוש מהרה מארבע כנפות כל הארץ. בהגיעך כאן תתיר אותם הכנפות של הטלית המונחות על כתפותיך ותתירם שיפלו הציציות למטה" ועוד בהמשך "ובאומרוך מארבע כנפות הארץ צריך שתעלה ב' צדדי הטלית ותשימם על שתי כתפותיך ואח"כ תקבץ ארבע הציציות בירך השמאלית (...). ותניח ירך השמאלית בהיותה אוחזת ד' הציציות בצד שמאל כנגד הלב שהוא בשמאל כי משם מקבלת המלכות תמיד, ותעשה כך עד שתאמר ודבריו חיים וקיימים ונמאמנים וכו' אחר אמת ויציב". וכך קודם שיאמר שמע ישראל צריך שבידו השמאלית יאחוז הד' ציציות ויהיו מונחין על לבך (ד"ע).

וכמה שמחתי במוצאי את התנהגותו ז"ל הקדושה, שהוא גם כן ממנהגי אני הכותב זית"א. והוא מנהג קצת אנשים מאלג'ריה. [המובא בזה השלחן לרבי אליהו גיג' ז"ל]. אמנם, מנהגנו קצת שונה מהמקור, והסיבה היא שרוב רובם ת"ח מדורות הקודמים, לא קבלו בידם את כתבי האר"י ז"ל האמיתיים, שהם כתבי יד המהרח"ו ז"ל, והרבו טעויות נפלו

ועיין בסידור לסוכות בית השואבה לרבי אברהם חמווי ז"ל, המביא את המנהג הזה [כמדומה לי בסוף, בענין הכעס] אמנם מפורש בשער התפלה: **ופעם אחרת שמעתי ממורי ז"ל באופן זה, כי בהגיעך למקום הזה [מהרה מארבע כנפות כל הארץ. זית"א] תשים שני צדדי הטלית על שתי כתפידך כדרך מה שנוהגין קצת בני אדם (...)** ובאומרך מארבע כנפות כל הארץ (...) **צריך שתעלה ב' צדדי הטלית ותשימם על שתי כתפודיך ואח"כ תקבץ ארבע הציציות בידך השמאלית "עכ"ל.**

ובהגיעך אל פרשת ציצית תקף בתחילה תקח כל הדי' ציציות בידך הימנית (...) ואח"כ תקבצם שרשי ארבעתם בידך השמאלית (...) ותביט ותסתכל בהם בכל פרשת ציצית (...) ולכך צריך להסתכל בציצית ולכוין כאילו יש שם בו בחינת התכלת ואז תסתכל בו באומרך וראיתם אותו (ד"צ):

Y ברור ומקורות X

כמו שנתבאר בתשובות הגאונים ובס' עמודי גולה הנקרא סמ"ק שזו היא אחת מן רמ"ח מצות עשה לראות הציציות [לשון מוהר"ו בדף קפ"ג דרוש נוסח התפלה]

ובהגיעך אל ולא תתורו אחרי ללבכם ואחרי עיניכם אז תנשק הציציות בפוך ותשימם על גב העינים שלך (ד"צ):

והנה אחר שאמרת ודבריו חיים וקיימים ונאמנים ונחמדים לע"ד (...) תנשק הציציות בפוך ותשימם בעיניך ותתירם ותניחם מידך יורדין ומשולשלים מאליהם ואל תאחזם ותקחם עוד בידך (ד"ק):

אני ראיתי למורי ז"ל שאפילו כאשר היה נוהג להתפלל כמנהג הוותיקין ולומר ק"ש קודם הנץ החמה, עם כל זאת היה אומר שתי פעמים ק"ש דשחרית (ד"עא):

Y ברור ומקורות X

משמע שלא היה תמיד מתפלל תפילה בנין.

גם ראיתי למורי ז"ל כשהיינו מתפללין בבית מדרשו ביום שבת שעלה ביום שבועות וקרא עשרת הדברות בפיו בקול רם כדרך שנוהגין חכמי הקהלות כמנהג ספרד, וכן בפרשת בחוקותי ראיתיו שעלה ביום שבת ההוא וקרא בפיו בקול רם סדר הקללות: (ד"רסז)

Y בבור ומקורות X

✎ כתב מוהרצ"ו ז"ל בשם רבו האר"י הקדוש זיע"א בשער תפלה [דרס"ז ט"ב]: וכן בפרשת בחוקותי ראיתיו [עדות מוהרצ"ו על רבו האר"י ז"ל] שעלה ביום שבת ההוא וקרא בפיו בקול רם סדר הקללות של פרשת בחוקותי כמנהג חכמי הקהילות של ספרד. עכ"ל. רק ספר אחד העיז לסתור דברי האר"י ז"ל והוא אותו ספר מפוקפק וכתב שיש לקרוא פרשת הקללות בקול נמוך וגם פסוק ק"ש שיש בו קללה [וחרה אף ה' וגו'] והוא היפך מנהג האר"י ז"ל שלא היה חושש כלל. אך מנהג האר"י ז"ל בתיקון של שבועות, לקרוא פסוקי איכה שלחש, כי אלו דברי יגון ואבל. חג שבועות הוא יום טוב ואין להתאבל בו, ולא מטעם הזכרת הקללות שיש באיכה.

'וחרה אף וכו' בלחש. כך הוא בשו"ת דבר שלום הדאיה ס' ה', ונתן טעם ע"פ ספר החסידים. טעם המתנגדים (מקווה מים לרבי משה מלכה ושערי תפילה לרבי יעקב רקח) כי קריאת פסוק ק"ש בלחש גורם שהציבור אינו יוצא י"ח ע"י החזן. לכן לדעתם, יש לבטל מנהג זה. ובכל זאת, הודיעו לאחרונה [ח' ציון יצ"ו] מקור מנהג לומר פסוק וחרה אף ה' גם מקור מנהג לקרוא פרשת הקללות בקול נמוך, ואחרון, לקום בקריאת עשרת הדיברות.

✎ מקור עמידת הציבור בעת קריאת עשרת הדיברות, מקורו בדברי הרמב"ם [שו"ת פאר הדור] שהביא מקור מחכמי בבל הקדמונים שהיו קמים לכבוד הגאון העולה לתורה לקריאת עשרת הדיברות. ועיין להלן מה שכתבנו בענין זה.

גם צריך לקום מעומד כשמתחיל לומר תהלות לאל עליון (ד"קא):

כריעות העמידה (ד"קו והמשך):

Y כרוך ומקורותX

כריעה בברכה: יש לכרוע את הגוף בלבד כנגד הברכיים במילה 'ברוך' לכרוע כריעה שנית של הראש ב'אתה', זקיפת הראש והגוף ביחד במילה 'הוי"ה'.

כריעה במודים: באומרך 'מודים אנחנו לך' תכרע כריעה אחת בלבד [של הגוף ע"י מתיחת כל ח"י חלויות של עמוד השדרה] ואח"ך תזקוף זקיפה א' ג"כ בלבד בשם ההוי"ה.

כריעה במודים דרבנן: באומרך 'מודים אנחנו לך' תכרע **הראש** בלבד ואח"ך תזקוף זקיפה א' של **הראש** ג"כ בלבד בשם ההוי"ה.

גילה האר"י ז"ל שזו כוונת חז"ל: כל הכורע כורע בברוך וכל הזוקף זוקף בשם שרמזו בדבריהם אל ב' הכריעות והב' הזקיפות [שער התפלה כת"י למוהרח"ו]. ואני הקטן לא הבנתי למה החיד"א (ברכ"י קכ"א א) נקט דברי שבולי הלקט [כמדומה לי שהחיד"א הסתמך על עטרת זקנים בענין זה] לכרוע ברכיו, ולא הלך בדרך האר"י ז"ל שהוא קרוב לדברי השו"ע קיג סעיף ו-ז: כשהוא כורע יכרע במהירות בפעם אחת וכשהוא זוקף זוקף בנחת ראשו תחלה ואח"כ גופו שלא תהא עליו כמשאוי. כשכורע כורע בברוך וכשזוקף זוקף בשם. עכ"ל ואין שום זכר בשו"ע ובאר"י ז"ל לכרוע הברכיים.

סדר נקדישך ונעריצך (ד"קמא והמושך):

Y ברור ומקורות X

וזה לשון שער התפלה: גם צריך שתאמר מלה במלה עם השליה ציבור כל סדר הקדושה מן נקדישך ונעריצך עד סיום כל הקדושה כולה. אמנם צריך ששתי תיבות אלו של נקדישך ונעריצך תאמר אותם בקול רם, ושאר התיבות עד עניית קדוש קדוש קדוש תאמר בלחש עם השליה צבור. ואח"כ כשתענה קדוש קדוש קדוש וכו' יהיה בקול רם ובעינים סגורות ובדילוג כלפי מעלה כמו שנבאר. והנה ענין הנז' שהוא לומר נקדישך ונעריצך בלבד בקול רם והשאר בלחש זה נזכר בתוספתא אחת של מסכת פיאה וע"ש. עכ"ל מוהרח"ו ז"ל.

תוספתא מסכת ברכות (ליברמן) פרק א הלכה ט
אילו ברכות שפותחין בהן בברוך [כל הברכות כלן פותחין בברוך] חוץ מברכה הסמוכה לשמע וברכה הסמוכה לברכה אחרת שאין פותחין בהן בברוך ואין עונין עם המברך ר' יהודה היה עונה עם המברך ק' ק' וכו' וברוך וגו' כל אילו היה קורא ר' יהודה עם המברך. עכ"ל.

רוקח הלכות ברכות סימן שכ וז"ל:
שליח ציבור אומר קדוש קדוש קדוש עם הציבור. דתניא בתוספתא פ' א' דברכות ר' יהודה היה עונה עם המברך קדוש קדוש קדוש. במסכת סופרים בשלהי פ' נהורא גדול פורס על שמע לומר קדיש ביחיד לפי שהוא כסודר אבל קדוש בעמידה אין מן הדין לאומרו פחות מ' ואין קטן עולה למנין ברכו וקדיש עד שיהיה בן י"ג שנה. עכ"ל.

שו"ע ס' קכה סעיף א
אין הציבור אומרים עם ש"ץ נקדישך אלא שותקין ומכוונין למה שש"צ אומר עד שמגיע לקדושה ואז עונים הציבור קדוש. עכ"ל.

בית יוסף סימן קכה א

ולאחר שיסיים ברכה שניה יאמר נקדישך ונעריצך וכו' ויענו אחריו קדושה. נראה מדברי רבינו שאין הציבור אומרים עם החזן נקדישך אלא שותקין ומכוונים למה ששליח ציבור אומר וכשמגיע לקדוש אז יענו ויאמרו קדוש וכו' וכן כתב הרא"ש בתשובה כלל ד' סי' י"ט וזה לשונו דבר פשוט הוא שאין לומר קדיש עם החזן כי אין אומרים קדיש אלא בעשרה וצריך להבין לחזן ולענות אמן אחריו כמו כן בקדושה אומר החזן נקדישך ונעריצך וכו' עד שמגיע לקדוש ואז עונים הציבור קדוש עכ"ל הרא"ש המובא בב"י.

👉 ונראה מלשון הב"י ע"פ הרא"ש, שאין זה ברור שכך מדינא, אף שמשווה מרן הב"י את עניית הקדושה לעניית הקדיש, ואין לציבור לומר את הקדיש עם החזן [עיינן שם לשון ב"י].

וראה לשון תוספות הרא"ש מסכת ברכות דף כא עמוד ב: מנין שאין היחיד אומר קדושה שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל. **אבל קדוש של סדר קדושה יחיד אומרה כי אינו אלא כמו קורא הפסוק ומתרגמו,** וקדושה שביוצר יש אומרים שאין היחיד אומרו אלא יאמר ואומרים ביראה קדוש וברוך, ויש אומרים שהיחיד אומרו וכן נראה שהיחיד אומרו שאינו אלא סיפור דברים בעלמא היאך המלאכים מקדישין **אבל כשאנו אומרים נקדישך ונעריצך** כמו שהמלאכים מקדישין זה אין לומר בפחות מעשרה. ע"כ.

👉 מפורש בדברי הרא"ש שאין לומר נקדישך ונעריצך פחות מעשרה, אולם משמע שיחיד מותר לו לומר את כל הקדושה כל עוד שיש מנין.

וכך מובא בית יוסף אורח חיים סימן קט
ב - ג ומ"ש וכן לענין קדושה אם הוצרך להתפלל כשיגיע עם שליח ציבור לנעריצך וכו'. כן כתב שם הרי"ף (יג:) בשם רבינו האי וכן כתב הרמב"ם בפ"י מהלכות תפילה (הט"ז) וגם התוספות כתבו שם (כא: ד"ה אין) וזה לשונם לכשיגיע שליח ציבור לקדושה יאמר עם השליח ציבור נקדש וכל הקדושה

משלם יכול לענות עם הציבור דאין זה קרוי יחיד וכן כתבו ה"ר יונה (יג: ד"ה ועני) והרא"ש (סי' יח) והמרדכי (סי' סד) והגהות מיימון (תפלה פ"י אות ש): עכ"ל.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפלה סימן קט סעיף ב
אם מתחיל להתפלל עם ש"צ, כשיגיע עם ש"צ לנקדישך, יאמר עמו מלה במלה כל הקדושה, כמו שהוא אומר, וכן יאמר עמו מלה במלה ברכת האל הקדוש וברכת שומע תפלה, וגם יכוין כשיגיע ש"צ למודים יגיע גם הוא למודים או להטוב שמך ולך נאה להודות, כדי שישחה עם הש"צ במודים. הגה: אבל לכתחלה לא יתחיל עד אחר שאמר קדושה והאל הקדוש, אלא שאם הוצרך להתחיל מכח שהשעה עוברת, כדי לסמוך גאולה לתפלה, דינא הכי (טור וד"ע). ע"כ השו"ע.

נמצא שהש"ץ האומר קדושה הרי מוציא י"ח את הקהל, ולכן אין להם לומר עם הש"ץ כשומע כעונה. ולענ"ד, כוונת השו"ע היא שאין הציבור אומר עם הש"ץ 'נקדישך ונעריצך' בקול רם. ראייה לזה, שהשו"ע כותב (קכ"ד ס"ה) בלשון סתם, שהציבור עונה 'קדוש'. ולא דייק 'בקול רם'. ומיכוון שמנהג העולם היה לומר בקול רם את כל הקדושה עם הש"ץ, הצטרך מרן ז"ל להוסיף 'אלא שותקין'. פסק השו"ע קורב לזה של האר"י ז"ל, שיש לומר בקול רם 'נקדישך ונעריצך' אבל להמשיך בלחש עם הש"ץ מילה מילה. ואין להקדים את הש"ץ משמע שחשש לשומע כעונה.

ועוד בספר אבודרהם שמונה עשרה המביא דברי הרא"ש:
וכתב הרא"ש בתשובה אלו שחוזרין ואומרי' התפלה עם ש"ץ מלה במלה אפי' אינם חותמין עמו צריך לגעור בהם שש"ץ מתפלל להוציא מי שאינו בקי והקהל יש להם לשתוק ולכוין לברכת ש"ץ ולומר אמן וכשאין תשעה בבית הכנסת שמכוונים לברכת ש"ץ קרוב אני בעיני שברכת ש"ץ לבטלה לפי שברכת ש"ץ נתקנה לאמר' בעשרה לכך כל אדם יעשה עצמו כאלו אין תשעה זולתו ויכוין לברכת ש"ץ והחוזרין עמו נראה כקלות ראש עד כאן. עכ"ל הרד"א.

👉 מלשון הרד"א ז"ל בשם הרא"ש ברור שאין לציבור לומר עם החזן את חזרת העמידה, אפילו שאינם אומרים ברכות אלא רק בין הפרקים. אם כן, גם לסברת הרא"ש ולרד"א, מותר לומר מילה מילה עם החזן כל מה שלא נאמר בתפילת העמידה ביחיד [בלחש].

ועוד, שאין זה מדינא אלא חשש הרא"ש כדבריו "קרוב אני בעיני". ואף שאין לזלזל ח"ו בדברי הראשונים, מ"מ, אפשר שסברא אחרת קיימת בראשונים אחרים, וידוע כבר דברי מרן הבית יוסף, שאינו בא לבטל מנהגים קדמוניים, אף שדעתו סותרת את המנהג הזה.

**בקיץ יאמר ברכנו וכו' ובחורף ברך עלינו וכו' שלא כאותם שנהגו לומר
ברך עלינו בין בקיץ בין בחורף (ד"קפד):**

Yברור ומקורותX

כך הוא בית יוסף אורח חיים סימן קיז וז"ל:
"ובאשכנז אין משנין בה כלל אלא אומרים בימות הגשמים ותן טל ומטר וכו'.
נראה דתרתני קאמר חדא דבאשכנז אין משנין בנוסחתה מימות החמה לימות
הגשמים ולא כמנהג ספרד שבימות החמה אומרים ברכנו ובימות הגשמים
ברך עלינו ועוד שבאשכנז אין שואלין בימות החמה לא טל ולא מטר ובספרד
נוהגים לשאול טל בימות החמה ומייתי ראייה לקמייתא שאין משנין מברך עלינו
לברכנו מלישנא דגמרא דאמר שאלה בברכת השנים אלמא אין שינוי אחר בה
אלא שמזכירין בה שאלה: ". עכ"ל.

ולכן, לא מובן מה שקצת ת"ח אמרו על האר"י ז"ל, שאלו אומרים אשכנזי היה,
ואלו אומרים ספרדי היה. ולא ראו עיני מורינו שהאר"י ז"ל הוא היחיד שהיה
באמת משיח בין יוסף ומייחד ספרדים ואשכנזים בבת א'. והסיבה פשוטה: אליהו
הנביא ז"ל לא היה ספרדי או אשכנזי, אלא גילה להאר"י ז"ל הדין והנוסח לאור
האמת.

עניית ברוך הוא וברוך שמו (ד"קמט):

Yברור ומקורות**X**

שו"ע ס' קכ"ד: על כל ברכה שאדם שומע בכל מקום אומר ברוך הוא וברוך שמו".

וכך הוא בשו"ע, שחייב לענות אמן על ברכה שיוצא ידי חובה יותר מברכה שאינה מוציא את השומע ידי חובה, והוא לשון מרן: השומע אחד מישראל מברך אחת מכל הברכות, אע"פ שלא שמע כולה מתחלתה ועד סופה, אף ע"פ שאינו חייב באותה ברכה, חייב לענות אחריו אמן. [שו"ע ברכת הפירות ס' רטו ס"ב]

ועוד, שלשון מרן השו"ע בס' קכ"ד ברור:

על כל ברכה שאדם שומע בכל מקום, אומר: ברוך הוא וברוך שמו. ויענו: אמן, אחר כל ברכה, בין אותם שיצאו ידי תפלה, בין אותם שלא יצאו, ובכוונה שיכוין בלבו: אמת היא הברכה שבירך המברך, ואני מאמין בזה. שו"ע הלכות תפלה ס' קכד ס"ה וס"ו ומה כוונת כל ברכה?

עונה השו"ע: בין אותם שיצאו ידי תפלה, בין אותם שלא יצאו!

כבר כתבתי שמרן השו"ע אינו מביא מנהג אלא פוסק שאומר ברוך הוא וברוך שמו.

ומ"מ, אין שום סמך לפוסק אחרון לחלוק על פוסק ראשון, אפילו ע"י ראיה מהמש"ס (עין יצחק ח"ב). והלוא, רבינו יחיאל, ובנו הרא"ש, ונכדו רבי יעקב בעל הטורים, ומרן מלכא השו"ע, ובעל ספר המוסר, אלו ראשונים האומרים לענות ברוך הוא וברוך שמו, ואין ראשון אחר שדוחה את דבריהם!

על שיש שכמה ת"ח טענו, שדין עניית ברוך הוא וברוך שמן מופיע בשו"ע בהלות חזרת הש"ץ, ובנו סברה על זה, שאין לענות ברוך הוא וברוך

שמו אלא רק בברכות חזרת הש"ץ, יש לענות להם בסבלנות, שכנראה לומדים השו"ע כלימוד הגמרא. וזו טעות גדולה [כי מרן כתב בהקדמתו שאינה מופיעה בדפוסים משום מה?!] שספר שו"ע הוא קצור הבית יוסף, והוא ספר הכלות פסוקות, הלכה למעשה. עיין שם).

מ"מ, הרי שאם מקבלים את דעת אותם ת"ח, שאלה נשאלת: דין אמן חטופה ואמן יתומה מיוחס רק לברכות חזרת הש"ץ, מכיוון שדין זה מופיע רק בהלכות חזרת הש"ץ (ס' קכ"ד ס"ז) ולא בהלכות עניית אמן לברכות (ס' רט"ו).

גם המעיין בדברי השו"ע [ס' קכ"ד ס"ו] יבין שדין 'ברוך הוא וברוך שמו ודין' עניית 'אמן', הם דין אחד, שכתב השו"ע בס"ה ו-ו' ז"ל: "על כל ברכה שאדם שומע בכל מקום אומר ברוך הוא וברוך שמו. ויענו אמן אחר כל ברכה בין אותם שיצאו ידי תפלה בין אותם שלא יצאו ובכוונה שיכוין בלבו אמת היא הברכה שבירך המברך ואני מאמין בזה". כך שמפורש בשו"ע עצמו שדין ברוך הוב"ש ודין עניית אמן מקושרים. ואם יש לענות 'בכל מקום', הפירוש הוא אחר כל ברכה בין אותם שיצאו ידי תפלה בין אותם שלא יצאו, כלשון מרן המחבר הוא השו"ע.

לשון שער התפלה כתי"ק למוהר"ו וז"ל בשם רבו האר"י ז"ל: "ענין עניית הקהל השומעים הברכות מפי שליח ציבור ברוך הוא וברוך שמו בעת שמזכיר שם הוי"ה של הברכה".

לשון שער הכוונות למוהר"ש"ו: "כוונת אמן שעונין הקהל אחר חתימת כל ברכה מפי הש"ץ ודע כי יש מדרגות בעניית אמן אם אמן של ברכת המצות והנהנין ואם אמן של ברכות העמידה והתפלה ואם אמן של הקדישין ובתחילה נבאר ענין כולל לכולם ואח"כ נבאר החילוקי שביניהם וזו היא הכונה הכוללת לכולם. ענין עניית הקהל השומעי' ברכו' מפי הש"ץ ללמדנו בין שמוציא ידי חובת הציבור בין שלא. ודע כי יש מדרגות בעניית אמן אם אמן של ברכת המצות והנהנין ואם אמן של ברכות העמידה והתפלה ואם אמן של הקדישין".

מב' לשונות מוהרח"ו ברור שלהאר"י ז"ל, יש לענות ברוך הוא וברוך שמו ואמן על כל ברכה, כי לא שייך לענות אמן רק כ"שעונין הקהל אחר חתימת כל ברכה מפי הש"ץ, ולא אחרי כל ברכה וברכה. ולכן, מחזק דין מרן השו"ע שיש לענות ברוך הוא וברוך שמו על כל ברכה וברכה. בפרט, שמוהרח"ו מסביר **כוונות** שונות בעניית אמן ["אם אמן של ברכת המצות והנהנין ואם אמן של ברכות העמידה והתפלה ואם אמן של הקדישין"] אמנם, כוונת ברוך הוא וברוך שמו אינה אלא יחידה, כי כוונת ענייתו על כל ברכה וברכה אינה שונה.

👉 לסיים הסוגיא הזאת, רבי ישראל אבוהצירא (ספר הנהגותיו סבא ישראל) זצ"ל, מסמיך סמך עניית בר"ה וב"ש בכתבי האר"י ז"ל. ולענ"ד, צדק בזה, כי הנה לשון מוהרח"ו ע"פ רבו האר"י ז"ל ברור. והוא נקט כלשון מרן השו"ע ולשון הטור כפשוטם, ולא הבדיל בין ברכה שיוצא ידי חובה או לא. ולכן, יש לענות ברוך הוא וברוך שמו על כל ברכה ששומעים מפי חברו, קל וחומר מפי הש"ץ.

סיכום:

א. יש לענות ברוך הוא וברוך שמו ואמן על כל ברכה וברכה ובכל מקום, בין בברכות שיוצא ידי חובתו בין בברכות שאינו יוצא י"ח, מן הדין כלשון מרן השו"ע והאר"י ז"ל, וכפי המנהג האשכנזי והספרדי המקורי ע"פ הראשונים הקדושים זיע"א.

ב. :אף שמחלוקת זו קיימת כבר מלפני 351 שנה [שו"ת דבר שמואל ושושנים לדוד פרדון] וגרמה ע"י אחרונים שאין להם מקור בראשונים כלל, אלא ע"י סברא, הרי כמה חבל להרעיש שמים וארץ

על מנהג הראשונים כמלאכים, שהמנהג בא לקשט את הדין ולא ליצור מחלוקת שווא בין הפוסקים מעדות שונות.

ג: יש להעיר שמנהג עניית ברוך הוא וברוך שמו אינה בבלעדיות קהילות מרוקו, כי מקור המנהג בחכמי האשכנזים הראשונים, ומה גם שרבי יוסף קארו זצוק"ל לא היה לו שום ניצוץ מרוקאי. ובמקום להציג שמרנות יתירה ובטלה מלובשת בגאווה קהילתית לא ראוייה, היו נלחמים לעבוד את ה' באמת ולא בגבהות לב. וה' היה מצליח אותם.

ד: דבר נורא הוא לגרום מחלוקת בין עדות, ולגרום לקהילות שלמות לבטל מנהג המוסמך בקדמונים, ובמיוחד כשרוב הקהילות היו מקיימים את אותו מנהג, ובעיקר, כשספרדים וגם אשכנזים ביחד נוהגים אותה הנהגה או אותו נוסח. ואין דבר יותר גרוע מלחלק את העם ולרמוס תורת הקדמונים ומסורתם השווא לכל קהילות ישראל, וה' יכפר.

ה: ועוד, שיש להזהיר את העם ואף ת"ח לענות ברוך הוא וברוך שמו, עם ו"ו האמצעי, פן יצטרף לכוונת כת הארורה (שר"י) שהיו מכוונים ברוך הוא ברוך שמו [בלי ו"ו האמצעי] גמטריה עם הכולל כמספר שם אותו משיח שקר מאזמיר (יש"ו).

אה"כ תפסוע ג' פסיעות לאחריך ויהיו פסיעה אצל פסיעה ממש ולא תרחיב רגליך יותר מכדי שיעור פסיעה ממש (ד"קלד):

Y כבור ומקורות X

מחזור ויטרי סימן כא
ואו' (הושע ה) אשר יאשמו ובקשו פני לכך מפסיע לפניו שלש פסיעות
[ו]לאחריו דכת' ורגליהם רגל ישרה הרי שלש רגלים ושלש פסיעות קודם תפלה
ואחר כך ישרה. עכ"ל.

סידור רש"י סימן כט
לכך מפסיע לפניו שלש פסיעות קודם תפלתו, ולאחר תפלתו הולך לאחוריו ג'
פסיעות, דכתיב ורגליהם רגל ישרה (יחזקאל א' ז'), הרי שלש רגלים, והן שלש
פסיעות קודם תפילה. עכ"ל.

ספר המנהיג דיני תפילה עמוד מא
למה שליח ציבור עומד לפני התיבה, להוציא את מי שאינו בקי, וכיון ששליח
ציבור מוציא את הרבים ידי חובתן, צריכי' הן בכל התפילה מתחילתה ועד
תכליתה לשמוע ולענות אמן אחר הברכות ושלא להפסיק כלל, ולפסוע ג'
פסיעות לפני בתחילה ולאחרי' בתכליתה, אך החזון כשהוא מתפלל בלחש אינו
רשאי להשמי' קולו אלא להסדיר את התפי' לבני אדם שאינ' יודעי' לסדרה
כתקנה, משום דכתי' וקולה לא ישמע, עד שישמיעם בקול רם אחר תפלתו, כך
כתבו רבי' שרירא ורבי' היי בנו ז"ל. עכ"ל.

ספר הרוקח הלכות תפילה סימן שכב
ביבמות בפרק מצות חליצה (דף קה) המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו
למעלה וכשיחפוץ להתפלל ילך לפניו ג' פסיעות שכתוב ג' הגשות לתפלה. ויגש
אברהם. ויגש יהודה. ויגש אליהו. עכ"ל.

ספר שבולי הלקט ענין תפילה סימן כ
ובשעה שאומר הקדושה צריך לפסוע ג' פסיעות לפניו על שם מלאכי צבאות
ידודון ידודון ידודון כתיב ידודון בהליכה ידודון בחזירה וכמה ג' פרסאות כנגד
מחנה ישראל וכנגדן נהגנו ג' פסיעות. זה מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל: עכ"ל.

מה שצריך הכהן לישא את כפיו כנגד ראשיהם ממש למעלה כזכור
במשנה וצריך להזהר בזה להגביהם ממש כנגד ראשו: (ד"קמה):

Y כבוד ומקורות X

שו"ע ס' קכח סעיף יב
מגביהים ידיהם כנגד כתפותיהם וכו'.
בית יוסף אורח חיים סימן קכח ס"ק י"ב:
ומגביהין ידיהם כנגד כתפיהן. משנה שם (לח.) במדינה כהנים נושאים את ידיהם
כנגד כתפיהם ובמקדש על גבי ראשיהם ופירש רש"י טעמא מפני שבמקדש
מברכין את העם בשם המפורש ושכינה למעלה מקשרי אצבעותיהם: עכ"ל.

יש ליישב דברי האר"י ז"ל, שהרי, הגבהת ידים על גבי הראש היא בגלל ברכת
העם ע"י שם המפורש. והאם יש להזכיר שם המפורש רק במקדש?
ויש לעיין בגמרא תלמוד מסכת תמיד דף לג עמוד ב
מתני' באו ועמדו על מעלות האולם, עמדו הראשונים לדרום אחיהם הכהנים,
וחמשה כלים בידם: הטני ביד אחד, והכוז ביד אחד, והמחתה ביד אחד, והבזך
ביד אחד, וכף וכסויו ביד אחד, וברכו את העם ברכה אחת, אלא שבמדינה
אומרים אותה שלש ברכות, ובמקדש ברכה אחת. במקדש היו אומרים את השם
ככתבו, ובמדינה - בכנויו. **במדינה - הכהנים נושאים את ידיהם כנגד כתפיהם,
ובמקדש - על גבי ראשיהן, חוץ מכהן גדול שאין מגביה את ידיו למעלה מן
הציץ. ר' יהודה אומר: אף כהן גדול מגביה את ידיו למעלה מן הציץ, שנאמר
וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם. עכ"ל המשנה.**

ולענ"ד, מכיוון שלא מפורש בדברי הזוהר הקדוש אם יש לישא כפיים כנגד
הראש או הכתפיים, האר"י ז"ל הלך כפי גלוי אליהו הנביא ז"ל שיש להגביה
ידיו לא למעלה מהראש [בגלל התפילין, אמנם בשבת לא חשיינן. אלא שאף
בשבת נשאר רשימו התפילין והא ענין של פאר ועטרת והדברים עמוקים] ולא
למטה אלא כנגד והוא בגובה עיניים ויש קשר לסוד המזוזה. מ"מ, ע"פ הפשט,
מסתבר שמותר להגביה את ידיו כנגד ראשו כמו במקדש, אף שהוא במדינה

מחוץ למקדש [עיינן פירוש מלאכת שלמה על מס' תמיד פ"ז משנה ב' בדב"ה ראשיהם והמשך] וכל זה לכהן הדיוט, שמותר להגביה ידיו אפילו מעל ראשו או לכל הפחות עד תפיליו של ראש ומחוץ למקדש. ואין בזה לעיכובא. ועכשיו שנחרב הבית ועדיין לא נבנה [שיבנה בב"א] הרי שאין חשש לנהוג כמנהג המקדש, שנשאר אלא דין המדינה. וכך הוא בענין הגבהת זרוע הסדר של פסח, שאין להגביהו לעומת המצה והמרור, מחשש אוכל קדשים בחוץ [למקדש]. ורק האחרונים החמירו ואסרו, כשבש"ס בגאונים ובראשונים מובא מילה 'שאין מגביהין' או 'אין צריך להגביה', ואין איסור מפורש. אמנם, בכל זאת, החשש קיים אחרי שכמה ברבוותא פסקו להלכה שמותר להקריב קרבן פסח מחוץ למקדש [עיינן חתם סופר] ואם כן, המגביה את הזרוע כאילו מקדיש אותו, כי בפועל אפשר היום להקריב קרבן פסח בלי בית המקדש בנוי על תילו.

לסיכום: לדעת האר"י ז"ל יש לכהן להגביה ידיו עד לגובת התפילין ולא לכתפיים, שלכתפיים היא המידה הבסיסית ולא פחות מזה, והוא הדין במדינה. אמנם, המגביה עד הראש, שפיר דמי ואין חשש לנהוג בזה כמנהג במקדש. ולכן, האר"י ז"ל דייק 'כנגד הראש' ולא למעלה, שאין להגביה מלמעל התפילין של ראש.

הנה נודע שאין הכהן עולה לדוכן לישא את כפיו יחידי אלא עד שיתמלא זקנו או עד שיהיה גדול מבן עשרים שנה ומעלה: (ד"קמז):

Y כבור ומקורות X

תלמוד בבלי מס' חולין דף כד ע"ב
ת"ר: נתמלא זקנו, ראוי ליעשות שליח ציבור ולירד לפני התיבה ולישא את כפיו. מאימתי כשר לעבודה? משיביא שתי שערות; רבי אומר, אומר אני: עד שיהא בן עשרים. א"ר חסדא: [...] מכאן אמר רבי אלעזר: קטן פסול לעבודה ואפי' תם, מאימתי כשר לעבודה? משיביא שתי שערות, אבל אחיו הכהנים אין מניחין אותו לעבוד עד שיהא בן כ'. איכא דאמרי: הא רבי היא, ואפי' פסול דרבנן לית ליה ואיכא דאמרי: רבי אית ליה פסול מדרבנן, והא רבנן היא, ולכתחלה הוא דלא, אבל דיעבד - עבודתו כשרה: ע"כ.

תלמוד ירושלמי מס' סוכה פרק ג הי"ב
הי"ב: יודע לנענע חייב בלולב יודע להתעטף חייב בציצית יודע לדבר אביו מלמדו לשון תורה יודע לשמור את ידיו אוכלין על ידיו תרומה את גופו אוכלין על גופו טהרות אבל אינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו ואינו עומד על הדוכן עד שיתמלא זקנו רבי אומר וכולהם מבן עשרים שנה ומעלה שנאמר ויעמידו את הלויים מבן עשרים שנה ומעלה לנצח על מלאכת בית יי: ע"כ.

שו"ע סימן קכח סעיף לד
קטן שלא הביא שתי שערות אינו נושא את כפיו בפני עצמו כלל אבל עם כהנים שהם גדולים נושא ללמוד ולהתחנך. ומי שהביא שתי שערות נושא את כפיו אפילו בפני עצמו ומיהו דוקא באקראי בעלמא ולא בקביעות עד שיתמלא זקנו שאז יכול לישא כפיו אפילו יחידי בקבע. וכל שהגיע לשנים שראוי להתמלאות זקנו אף על פי שלא נתמלא קרינן ביה נתמלא זקנו. עכ"ל.

וז"ל הב"י:

"ותמהני על רבינו [הטור] שהשוה דין קטן לדין גדול שלא נתמלא זקנו שלא ישא את כפיו לבדו ואע"פ שכך נראה שהוא דעת הרמב"ם (פט"ו ה"ד) שכתב כהן נער לא ישא את כפיו עד שיתמלא זקנו ועל כרחך לבדו קאמר דאי עם אחרים אפילו קטן נושא כפיו כדאמרינן בסוף פרק לולב הגזול (מב.) וכן כתב סמ"ג (עשין כ ק"ג ע"א) ג"כ מכל מקום הוה ליה לרבינו לכתוב סברת הרא"ש בזה ואפשר שנוסחת פסקי הרא"ש שבידו היתה משונה משלנו: עכ"ל.

גם מבואר בב"י שאינו מסכים לדעת הכל בו, שאין זקנו זקן התחתון אלא זקן העליון הנראה לעין.

וז"ל הב"י: וכבר כתבתי בסימן ג"ן (נה. ד"ה והיכא שהוא) דמשמע לי שכל שהגיע לשנים שראוי להתמלא זקנו אף על פי שלא נתמלא קרינן ביה נתמלא זקנו וגם כתבתי שם (נה: ד"ה וכתב הכלבו) שכתב הכל בו דנתמלא זקנו היינו זקן התחתון ושאינו נראה כן מדברי הפוסקים: עכ"ל.

ועיין תוספות (מגילה כ"ד ע"א בדבר המתחיל ב' ואין נושא כפיו) שמשמע מהם שאין קטן נושא כפיו בקביעות וגם לבד, אף שיש לו ב' שערות. ורש"י (שם) נתן טעם: משום כבוד תורה וכן לפני התיבה וכן בנשיאות כפים, גנאי הוא לציבור.

ולכן האר"י ז"ל לא גרס כב"י [והשו"ע] שקטן שנתמלא זקנו וכו'. אלא אף שיש לו כל התנאים, אין הקטן נושא כפיו בקביעות. ולכן מוהרח"ו השמיט דין קטן, אלא כהן מפחות בן עשרים. ופשוט שמדינא דגמרא, אמור בן כ' להיות נשוי.

**שיזוהר כשנופל על פניו שלא ישים פניו דבוקות תוך ידו השמאלית
ממש אמנם ישים פניו על זרועו השמאלי (ד"קעא):**

גם, ממשיך מוהרח"ו את מה שקיבל מרבו האר"י ז"ל בענין זה, כי הסכנה הממשית היא בכוונת נפילת אפיים העמוקה ביותר, עיין בשער התפלה דקס"ט ט"ב.

עוד, מדברי האר"י ז"ל אין חשש אפילו ליפול על ידו השמאלית ממש, מצד חוץ. אלא שנהגו דווקא על הזרוע.

והוא שו"ע מפורש [ס' קל"א ס"א]: "כשנופל על פניו נהגו להטות על צד שמאל". ולכן, בין ע"פ הסוד [האר"י ז"ל] בין ע"פ הפשט [השו"ע], יש להטות על הזרוע השמאלי. וכך נקט הרחיד"א.

מקור נוסח הוידוי של אותיות כפולות:

הכף החיים סופר ס' קל"א ס"ז מביא מנהג בית אל לכפול אותיות מנצפ"ך ומקור הנוסח בכף החיים פלאג'י (ס' ט"ז אות ז') וחסד לאלפים ע"פ מקובלים. ומ"מ, אין מקור לא בראשונים, בב"י או באר"י ז"ל וגוריו. וזו תופעה ידועה מכת המקובלים אחרונים שהמציאו נוסחאות והנהגות חדשות שאין להם שום מקור אמין.

תכף אחר הקריאה סוגרין ס"ת ומחזירין אותו למקומו תוך ההיכל
(דקע"ג)

Y כבוד ומקורות X

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק יב הלכה כ' כיצד סדר הקריאה בתורה, אחר התפלה, כל יום שיש בו תפלת מוסף אחר שיגמור שליח צבור תפלת שחרית ואומר קדיש ומוציא ספר תורה וקורא לאחד אחד מן הציבור ועולין וקורין בתורה, וכשגומרין מחזיר ספר תורה למקומה ואומר קדיש ומתפללין תפלת מוסף וכו'. עכ"ל הרמב"ם.

דברי השו"ע וז"ל (ס' קמט):

אין הצבור רשאים לצאת מבהכ"נ עד שיצניעו ס"ת. הגה: מיהו אם אינם יוצאים רק יחיד לית לן בה. ואם מצניעים הס"ת בבית אחר אם אין לבהכ"נ אלא פתח א'

צריכין להתעכב עד שיצא הס"ת וילכו אחריו למקום שמצניעים אותו שם ואם יש לבהכ"נ שני פתחים יכולים לצאת בפתח אחד קודם שיצא הס"ת בפתח האחר ובלבד שילכו אחר הס"ת וילוהו למקום שמצניעין אותו שם. הגה: ובמקומות שמצניעין אותו בהיכל שהוא הארון בבהכ"נ מצוה לכל מי שעוברת לפניו ללוותה עד לפני הארון שמכניסין אותה שם. וכן הגולל ילך אחר הס"ת עד לפני הארון ועומד שם עד שיחזירו הספר תורה למקומה וכן נוהגין במגביה הס"ת כי הוא עיקר הגולל וכמו שנתבאר ויש שכתבו שמביאים התינוקות לנשק התורה כדי לחנכם ולזרזם במצות, וכן נוהגין. (אור זרוע). ומביא בב"י (שם):

ועל מה שכתב הגאון כששליח ציבור אומר עושה שלום וכו'. [...] ולי נראה [דברי מרן הב"י] דהכי קאמר כששליח ציבור גומר תפלתו כלומר שאומר אשרי ובא לציון בעוד הס"ת בתיבה ואומר אח"כ קדיש תקבל שאז הוא גמר התפלה וחותם בו עושה שלום אל יאמרו הציבור מאחר שכבר נגמרה התפלה והקדיש שאחריה יש לנו רשות לצאת אם נרצה אלא אינן רשאים לצאת עד שינטל ס"ת: ע"כ.

אמנם, דעת האר"י ז"ל כדעת הרמב"ם והטור שיש להחזיר את הס"ת להיכל מיד אחרי הקריאה, הפירוש, אחרי חצי קדיש אחרי קריאת התורה. והוא מפורש בדברי מוהרצ"ו ז"ל (דף קע"ד ט"ב) וז"ל: "ענין הקדיש שאומרין אחר קריאת ס"ת הוא ממש ע"ד כוונת הקדיש שלאחר נפילת אפיים". עכ"ל.

והרי מביא מרן בשו"ע [יום הכפורים] ס' תרכא ס"ב: מילה ביה"כ מלין בין יוצר למוסף אחר קריאת התורה ולאחר המילה אומרים: אשרי. ואם הוא במקום שצריך לצאת מבית הכנסת אין מלין עד אחר חזרת ס"ת וחוזרים ואומרים קדיש. עכ"ל.

ונראה, שמיקום החזרת הס"ת תלוי בחשש עזיבת הקהל מבי"הכ. שאם יעזבו אחרי הקדיש, יש להחזיר את הס"ת להיכל. ואם נשארים לשאר התפלה, מחזירין הס"ת אחרי 'ובא לציון'.

אם כן, יש להחזיר את הס"ת להיכל אחרי חצי קדיש וקודם 'אשרי' ו'ובא לציון', באופן שאינו בטוח שהקהל ישאר. אולם כיום, רוב המתפללים נוהגים להישאר

עד אחרי 'ובא לצון', ובכל זאת, המתפלל במנין שאנשים לחוצים לעזוב מסיבתם האישית, יש להחזיר את הס"ת אחרי הקדיש קודם 'אשרי', בל יגרמו זלזול בס"ת כעין אכילה גסה [תקרא הליכה].

ולכן, יש לנהוג כאר"י ז"ל להחזיר את הס"ת אחרי חצי קדיש קודם 'אשרי'. מובא בפי מוהרח"ו במפורש שיש להביא ולהחזיר את הס"ת כשהוא סגור. נמצא שיש רק ב' בקיעות:

- הא', בפתיחת ההיכל

- הב', בהגבהת הס"ת.

ומה נוסיף ונגרע על דברי האר"י ז"ל. רק להזכיר שתקנת בעל פרי אדמה ז"ל היה כדי שכל הציבור יראו את אותיות הס"ת, כשהציבור רחב.

נהגו של מורי ז"ל שהיה נוהג לנשקו וללוותו ולילך אחרי הס"ת כשמוליכין אותו מן ההיכל אל התיבה לקרות בו (ד"קעא):

והיה יושב שם מיושב עד סיום קריאת הפרשה ולא היה נזקף מעומד כמו שיש נוהגים כך (ד"קעב):

וזמן הרבה התפלל מורי בביתו עם מנין עשרה ולא חשש שיהיה שם
ספר תורה לקרא בו בין בחול בין בשבת (ד"קעב):

Yברור ומקורות**X**

עיין הרחיד"א בברכ"י ס' קל"ה שהרחיב בטוב טעם. משמע שם שלכולי עלמא קריאת ס"ת בב', בה' ובשבת היא מתקנת עזרא ע"ה ולא ממשה רבינו ע"ה. ולכן, כמו שביטלו כמה מתקנות עזרא (ב"ב דפ"ב) כעיין טבילת קרי, הרי שגם בתקנה זו לא החמיר האר"י ז"ל, ועיין תוספות [וגם ברשב"א שם], שלבית דין מותר לבטל תקנות עזרא. ממילא, היחיד לא יבטל שום תקנה אם לא בדעת רבותיו. ולמפורסמות אין להאריך.

צריך ליזהר שבעלותו [לס"ת] יפתח מקום הקריאה ויסתכל בפסוק אשר עתיד לקרוא ולהתחיל בו ואח"כ תסתום הכתיבה ע"י המפה של הס"ת כמו שנוהגים כדי שלא יהיה פתוח לבטלה משום כבוד התורה, ואז תברך ברכת התורה שלפניה ואח"כ תפתח ותקרא ואח"כ תחזור ותסתום הכתיבה ואז תברך ברכת התורה שלאחריה, ואעפ"י שיש פוסקים שכתבו שאין צורך לכל זה כגו' בס' בית יוסף ועיין שם באורך (ד"קעגד):

Yברור ומקורות**X**

אין כסוי כתב הס"ת משום חשש בל תוסיף אלא מפני כבוד הס"ת. והיא חומרת על פוסקים המקילים כדברי מוהרצ"ו.

גם צריך לזהר בעלותו לקרוא בס"ת שיאחו בב' ידיו בס"ת עצמו ולא בתיק שלו אלא ביריעה עצמה (...) אבל תאחו אותו ע"י המפה (ד"קעד):

Y כרור ומקורות X

לס"ת אשכנזי אי אפשר לאחוז בתיק, שכבר הורידוהו מהס"ת עצמו. על כורחך שלס"ת אלו יש תיק כס"ת הבבלים וחלק מהספרדים [בתיבה כגון הג'ריבה של ג'רבא ושל ענבה (בון) שבאלג'יריה שזכיתי לראות בביתו של הר"הג הראב"ד רבי רחמים נהורי ז"ל]. אמנם, מלשון הב"י בדין הגבהת הס"ת, משמע היה להם גם ס"ת גם מעיל כס"ת אשכנזים.

ויש להעיר בזה, שלא טוב עושים המגביהים את הס"ת שבקופסה, ואינם רואים עצמם את כתב הס"ת, כי צד קופסת הס"ת החיצוני כנגד פניהם, אחרי צד חוץ הס"ת לכיוונם. ויש להורות לציבור להחזיק את הס"ת כלפי פנים, שיוכלו גם הם להסתכל באותיות והוא פשוט.

ענין הקדיש שאומרים אחר קריאת הס"ת הוא ממש ע"ד כוונת הקדיש שלאחר נפילת אפים (ד"קעד):

Y כרור ומקורות X

מלשון הב"י (ס' רפ"ב ס"ה) משמע שאין העולה אומר חצי קדיש אחרי קריאת הקדיש אלא החזן עצמו. ומדברי האר"י ז"ל, ברור שחצי קדיש שאחרי קריאת ס"ת הוא כקדיש שלאחר נפילת אפים.

ואין שום ענין שדווקא מי שיתום יאמר קדיש זה, ואף בשבת כשעולה משלים. אלא שבשו"ת אגודת אזור (ח"א ס"ז-ח') מצא סמך בשו"ת הרשב"ץ. אמנם, בשו"ת הרשב"ץ (ח"ג ס' קע"א) לא דן בכלל באבל שיאמר קדיש אחרי קריאת ס"ת אלא בענין גדול [לעומת קטן שיכול להפטיר ולומר קדיש עיין שם].

ונראה שמנהג זה מאוד דחוק ואין לו שורש בש"ס ובראשונים בשו"ע ובהאר"י
הקדוש ועיין ברכ"י ס' קמ"ג. מ"מ, הנח להם לישראל, ובמקום שכבר נהגו כן
לא יעיר מפני השלום.
אולם, ת"ח לא יעשה כסיל, וכך יוכל לומר חצי קדיש אחרי הס"ת בלי שום
חשש אף שאינו אבל ואף שאינו יתום.

יש לומר שיר שהיו הלויים אומרים ביום "ראשון" ולא ביום "אחד":

Y כרור ומקורות X

וזה מורה שלהרבה גדולי הדורות לא הגיעו כתבי האר"י ז"ל האמיתיים. הבן איש חי כותב שיש לומר 'ביום אחד' ומסתמך על נוסח שער הכוונות למוהרש"ו [הנדפס]. והבודק יראה שנוסח שער הכוונות הנדפס [הדפוס הא' בסלוניק נדפס ע"י חסידי ישיבת בית אל כלפני 170 שנה] כתוב: "מצות עשה היא למנות בו ימי השבת לומר א' בשבת שני בשבת וכו', וכן כתב הרמב"ן ז"ל בחידושיו על התורה." עכ"ל שער הכוונות וגם נוסח הבן איש חי.

אלא שאפשר לפרש א', כ'אחד' או 'ראשון'.

אולם, נוסח שער התפלה כת"י למוהרצ"ו ברור (ענין ויהי נועם דף רכ"ג) וז"ל: "מצות עשה היא למנות בו ימי השבת לומר ראשון בשבת שני בשבת וכו', וכן כתב הרמב"ן ז"ל בחידושיו על התורה."

ולדאבוננו, הרבו הטעויות מחמת טעות סופר או מעתיק [כמו טהורה 'היא', הנוסח הנכון בשער התפלה הוא 'טהורה [...] הוא ענין', וחשבו 'היא' כחלק מנוסח 'אלוקי נשמה'. עוד, לומר ג"פ "מי אל כמוך", בשעת התשליך, וראו לפרש ג' פעמים. אמנם, מפורש בשער התפלה שלשה פסוקים בכתוב מלא ולא בקיצור (ג"פ), ולכן אין מקור בכתבי האר"י ז"ל לכפול ג' פעמים כל השלשה פסוקים.]

קדיש בתרא איננו מכלל הקדישים הנוזרים לפי שכבר עלו כל העולמות (ד"נג):

ונלע"ד ששמעתי ממורי ז"ל שטוב לומר הקדיש הזה [הנקרא קדיש יתום והוא קדיש בתרא] מי שהוא יתום כל השנה כולה אפילו בר"ה ובימים טובים ובשבתות (...) וגם בכל שנה ושנה ביום שמת בו אביו בג' תפלות היום ההוא (ד"נג):

ועתה נבאר סדר עסק התורה שיעסוק האדם בכל יום. והנה אין אנו מדברים בכל עסק התורה שאדם עוסק. רק בלימוד קבוע שצריך ללמוד בכל יום בקביעות בסוד קבעת עתים לתורה. וזהו מנהג מורי ז"ל אחר שהיה יוצא מבהכ"נ ואוכל אכילתו היה מתעטף בציצית ולובש תפילין. ואח"כ קורא הקריאה הזאת. (שעה"מצ ואתחנן)

Yברור ומקורותX

קריאה זו דומה לקריאת ליל שבועות וליל הושענא רבה, שבהם אנו קוראים ולא לומדים אלא אחרי התיקון שתיקן רבינו האר"י ז"ל. ואל תקרא 'קבעת עתים לתורה' אלא 'קבעת עדים לתורה' המגנים עליו ביום האמת.

גם מובא שמדינא דגמרא יש לאכול קודם ללמוד וכך נפסק בב"י: סימן קנה אות ב':

ומ"מ קודם שילך לבית המדרש יכול לאכול פת שחרית וכו' כדאמרינן בעלמא כדטעים בר בי רב ועייל לכלה. בפרק הישן (סוכה כו.) ופירש רש"י בבוקר כשהולכים לבית המדרש ודואג שמא ימשכו השמועות וטועם מלא פיו ושותה: וטוב שירגיל בו כדאמרינן מיני חלאים תלויים במרה. בסוף פרק החובל ובפרק המקבל: עכ"ל הב"י.

ודלא כמו למדנים שהחמירו ללמוד קודם לאכול פת שחרית נגד חז"ל. ויש
סכנה בזה להוסיף או לגרוע הנהגות חז"ל כפי ה'שיטה' או ה'השקפה'. וכבר
ארז"ל: "כל ההשקפות רעות לעולם."

תחלה יקרא מקרא תורה, ואח"כ נביאים, ואח"כ כתובים, ואח"כ קבלה, ואח"כ משנה, ואח"כ תלמוד. וטוב שיקרא ג' בחינות שיש בתלמוד והם: ברייתא ותוספתא ומימרא. ונלע"ד שהקבלה תהיה באחרונה מכולם, לפי שסדר המדרגות ממטה למעלה הם מתחילין מן המקרא ומסיימים בקבלה. (שם)

Y ברוך ומקורות X

משמע, שדעת האר"י ז"ל כפי מה שמוהר"ח"ו רשם בקונטרסו הראשון [הקצר]. ולפי זה, קריאת הקבלה קודם המשנה. אמנם, נראה שמוהר"ח"ו ז"ל צדק כי יש לקרוא קבלה בסוף, לעלת לעולם האצילות, וכך מובא בדברי האר"י ז"ל בענין לימוד ליל שבועות והושענא רבה, ללמוד זוהר וסתרי תורה כפי השגת שכלו, אחרי כל סדר קריאת התנ"ך. אלא, שלא מוזכר בדברי מוהר"ח"ו סדר תורה שבע"פ באותם לימודי לילה [הושענא רבה ושבועות], ואפשר שסדר עלייתם כפי מה שרשם מוהר"ח"ו ז"ל בפנקסו הראשון.

בנביאים: ומצאתי כתוב בקונטרסי שכל פסוק מהם וקרא פעם א' מקרא ופעם א' תרגום (שם)
ודע כי מה שאמרו שהתלמוד הוא בבריאה הוא פירושן של המשניות עצמם שהם נקראים תלמוד.
אבל כל המימרות של התלמוד ושאר הדינין שבתלמוד שאינן ביאור ופירוש המשניות עצמן אלו אינן בכלל התלמוד והם למטה ביצירה עם שאר ההגדות והמדרשים כנ"ל. (שע"המצ ואתחנן)

Y כבוד ומקורות X

האר"י ז"ל הקדוש זיע"א לא בא ח"ו חלילה למעט את חשיבות הש"ס אלא להיפך, מבאר בדיוק חד שאין לימוד התלמוד אלא רק בפירוש דיני המשנה ממש, וכל השאר אינו אלא דרגא פחותה, והיא כוונת השו"ע הנכונה, שהמדרש כגמרא וז"ל (ס' ו') מרן הקדוש רבי יוסף קארו ע"ה:
קבעו לשנות אחר פרשת התמיד פרק איזהו מקומן וברייתא דר' ישמעאל כדי שיזכה כל אדם ללמוד בכל יום מקרא משנה וגמרא דברייתא דר' ישמעאל הוי במקום גמרא שהמדרש כגמרא. עכ"ל.
כך, שהגמרא היא כללות דרשות ודינים שבתוך הש"ס, ומלשון האר"י ז"ל, תלמוד דהיינו רק מה שמפרש תורה שבע"פ היא המשנה.

גם דעת השו"ע והאר"י ז"ל דעה א' היא, שיש לאדם לצי"ח כל יום ממצות קביעות למוד תורה, דרך קריאה ולא דרך לימוד ועיון, כמו שכתב השו"ע "כדי שיזכה כל אדם ללמוד בכל יום" וגם האר"י ז"ל " והנה אין אנו מדברים בכל עסק התורה שאדם עוסק. רק בלימוד קבוע שצריך ללמוד בכל יום בקביעות בסוד קבעת עתים לתורה".

רק שהקריאה הזאת, לדעת השו"ע היא קודם התפילה, ואולם לדעת האר"י ז"ל, אחרי התפילה [אחרי פת שחרית].

ומורי הזהיר לאדם א' שלא ילך על קברי הרשב"י ור"א בנו ללמוד שם
יחידי אפילו בימים שרגילים בני אדם לילך שם, ומכל שכן בשאר
מקומות שאין בני אדם יושבים שם. (שם)

Yנרוד ומקורות**X**

אולם, כיום, נמצא ישוב בני אדם בהר מירון סמוך לקבר הרשב"י ור"א בנו
ע"ה. ויש להבין איך שזכות הצדיק אינו מגן על אתרא קדישא כמו מירון. וראינו
בתקופות האחרונות, שכמה אנשים נפטרו (או נהרגו) בנסיעה לקבר רשב"י
ובפרט ביום ל"ג בעומר או בחזרתו, רח"ל.

וח"ה ח' אילן א. יצ"ו, אמר לי שאדרבא, זכות הצדיק הטמון באותו מקום
מגינה על המבקר, וראייה לזה, שיש מעט נפגעים, ה' ירחם. ע"כ דברי ח' אילן,
ה' יברכהו וישמרהו.

משמע שזכות הצדיק מגינה על רוב המתפללים, רק שנפרדים וכבר אין כוחא
דציבורא, אז מקטרגים על היחיד, רח"ל.

והדבר קרוב לשמירת ליל פסח שהוא 'ליל שימורים', ובכל זאת, מוהר"ח"ו תמה
על אותו מת שנפל מהגג ושאל האר"י ז"ל. והשיב לו רבינו יצחק ז"ל,
שהשמירה חלה על מי שלא חוטא באותה לילה. ואכמ"ל.
זכות הצדיקים יגן על כל ישראל בכל מקום שהם. אמן.

מורי ז"ל היה נוהג לתת גם במנחה קודם שיתחיל היה נותן ג' פרוטות
ע"ד מה שנת' בשחרית (ד"קצא):

תפלת מנחה אם נאמרה סמוך לשקיעת החמה כשהיה רואה ששקעה
כבר החמה היה תכף מסיר תפלה של ראש ואח"כ מוריד הטלית מעל
ראשו על בין כתפיו לפי שאין ציציית בלילה ודי לו בהסירו מעל ראשו,
אבל בין כתפיו אין חשש אם הוא לילה (ד"קפה):

Y כרור ומקורות X

משמע שלא היה מקפיד לחלוץ של יד, מחמת דוחק הזמן, שנהג להסיר קודם
תפילין של יד מיושב.

שעיקר מצוות טלית גדול הוא עיטוף-כסוי הראש.
ומה עם יום כיפור שרוב האנשים מתעטפים ונשארים עם טלית עד צאת
הכוכבים ואף אחרי ערבית של מוצאי יו"ה. ולכן צדק מוהר"ח"ו לברך על טלית
גדול בערב יו"ה קודם השקיעה שאין מצוות טלית בלילה. ועיין להלן בענין
יו"ה מה שכתבנו בזה.

גם מלשון מוהר"ח"ו נמצא שהאר"י ז"ל לא היה נוהג בקביעות להתפלל מנחה
בערב שבת סמוך לשקיעה אלא בימי חול, כדברי חז"ל, בדמדומי החמה. מה
שאין כן בערב שבת, שהיה עושה סדר קבלת שבת בשדה קודם, ודוקא היה
מקבל שבת בשקיעה ממש.

והנה כותב מוהר"ח"ו ז"ל: "תפלת מנחה אם נאמרה סמוך לשקיעת החמה", וגם
"ואפילו אם היה קרוב לשקיעת החמה", שאלו לשונות של אקראות ולא קביעות.
ולכן, מבואר גם ממקום אחר, שהאר"י ז"ל היה נוהג להתפלל מנחה של חול עם
טלית ותפילין סמוך לשקיעה, בדמדומי חמה. ותפילת מנחה של ערב שבת,
במנחה גדולה. ורק בכמה מקרים היה משנה את הנהגותיו הקדושות.

גם תאמר בכל יום אחר תפילת ערבית ומנחה ושחרית אחר העמידה
קודם אלהי נצור, מזמור ס"ז והוא מזמור למנצח בנגינות מזמור שיר
אלהים יחננו וגו' (שער הכוונות):

Yברור ומקורות**X**

כך שאין שום ענין לומר המזמור הזה רק בסוף תפילת מנחה.
ועוד, שאין מיקומו אחרי קדיש תתקבל אלא קודם 'אלהי נצור' קודם סיום
העמידה. אמנם, לא מצאתיהו בשער התפלה.

אם מותר ללמוד תנ"ך בלילה קודם הצות

Y ברור ומקורות X

כותב מוהרצ"ו זצ"ל בשער התפלה (דף רכה ענין יום הששי עצמו) שיש לקרוא בליל ששי כ"ו פסוקים מפרשת השבוע. ומרחיב בשער המצוות (דל"ד ע"ב) וז"ל:

"אמנם נבאר ענין ליל השישי לפי שגם בו צריך לקרא מקרא והוא כי אז בליל ששי בקומך ממתנתך אחר הצות מקרא מקרא ואם לא תוכל לקום, קודם שתישן תקרא כ"ו פסוקים אחרים שלאחרי כ"ו פסוקים שקרית בחמישה ימים של השבוע כנו, ואח"כ תקרא מה שתראה כמנהגך וכו'". עכ"ל.

ובדף ל"ה ע"ב מבאר יותר: "ובליל ו' תקרא כ"ו פסוקים מן הפרשה עצמה אותם שאחרי כ"ו פסוקים ראשונים, אבל בשאר לילי השבוע אין ראוי לקרא מקרא לפי שהמקרא הוא בעשייה והלילה עצמה הוא בחינת עשייה והכל הוא דינין, ואין ראוי לעורר הדינין, אבל בליל ו' יען כי יום השישי מכין לשבת והרחמים מתעוררים בו, לכן יכול לקרא מקרא אף בלילה." עכ"ל. ובדף ל"ה ע"א, מובא שם שהמשנה והמדרשים והאגדות הם בעולם היצירה.

נמצאנו למדים מלשון שער המצוות:

1. אין איסור מפורש לקרוא מקרא בחצי הליל הראשון [לפני הצות] בלילי שאר ימי השבוע, אלא אזהרה בעלמא, בל יתגרה בכוחות החיצונים, כי הלילה בחינת [עולם ה] עשייה, והמקרא הוא בעשייה, ונמצא שמגביר את הדינים.

2. עיקר קריאת הכ"ו פסוקים האלו בליל ששי הוא אחרי הצות

3. אין חשש ללמוד מקרא עם פירושים [ובפרט פירוש רש"י] שמקור הפירושים הם אגדות ודברי חז"ל שהם בעולם היצירה, ונמצא שאינו מגביר כוח הדינים בלילה דעולם דעשייה.

4. אין חשש לקרוא מקרא אחרי הצות אף בשאר לילי השבוע

5. שיש לישון בליל ו' ולקום בחצות, וכבר רבי יוסף חיים זצ"ל בספרו סוד ישרים, הרחיב בטוב טעם, שאין לנדוד שיה מעיניו כל ליל ו' אלא מפעם לפעם, כדי שלא יפסיד את עליית נשמתו בליל ו'.

6. ואם כן, אז גם במוצ"ש, שכל הלילה קדושת שבת נמשכת ככתוב בשער התפלה ובשער הכוונות.

ואפילו אם היה קרוב לשקיעת החמה ולא עוד אלא אפילו אם היה בערב שבת קרוב לשקיעת החמה היה אומרה [עמידה של מנחה] בלחש ואח"כ בקול רם (ד"קצא): גם היה נזהר מאוד שלא לאומרה [חזרת הש"ץ] אלא סמוך לשקיעת החמה [בימי חול] כנזכר בגמרא על פסוק ייראוך עם שמש (שם):

Yברור ומקורות**X**

ופשוט שלא היה לו זמן, במקרים אלו, לעשות כל הסדר של קבלת שבת בשדה. גם פשוט שלא היה מניח טלית ותפילין במנחה של ערב שבת, כי היה מקבל תוספת קדושת שבת בטבילת המקווה [קודם תפילת מנחה] וגם במנחה עצמה באומרו פסוק 'ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהילתיך' היה מקבל תוספת קדושת שבת, ולכן לא יכל להניח תפילין באותו פרק זמן, שאין תפילין בשבת [שו"ע]. וזה בקיצור נמרץ.

אם יאמר תקון חצות בליל שבת

Y ברור ומקורות X

לשון שער התפלה ליל מוצאי שבת (דף ריט): "גם דע כי במוצאי שבת קודם חצות לילה אסור להתאבל ולבכות על החרבן שלא כדברי אותם הנוהגים הפך מזה לומר קינות אחר תפילת ערבית דמוצאי שבת ונותנים טעם לדבריהם מפני שאז נחרב בית המקדש בעת מוצאי שבת כנודע. אבל דע לך כי הוא אסור גדול לפי שקדושת שבת נמשכת כל הלילה ההוא וכו'". עכ"ל.

מבואר שאיסור גמור הוא לומר תיקון חצות בליל מוצ"ש קודם חצות מפני קדושת שבת המתמשכת. ק"ו דק"ו בשבת עצמה, שקדושתה גדולה מקדושת מוצ"ש.

ועוד בענין תיקון חצות, יש לומר תיקון לאה בימי הספירה כדברי מוהר"ח"ו בשם רבו האר"י ז"ל: "ואם הוא איזה לילה שבין פסח לעצרת שהם ימי הספירה תכין באומרך כי אעבור בסך אל סך ומספר ימי הספירה מ"ט כמנין אדד"ם" עכ"ל שער התפלה דף רי"ד.

מפורש שיש לומר תיקון חצות בלילי הספירה [משמע תיקון לאה לפי דברי מוהר"ח"ו ז"ל].

ובימי השמיטה, מכיוון שרק "בלילי ר"ח או ימים שאין בהם נפילת אפים, אין לכבות ולהתאבל על החרבן ח"ו וגם אין לומר כל המזמורים והפסוקים הנ"ל [תיקון רחל ולאח] זולתי יתחיל ויאמר אלו המזמורים שסימנם כלא"ה [כאיל תערוג, לה' הארץ ומלואה, אלהים יחנונו, הללויה אודה ה' בכל לבב] בלבד ולא עוד ואח"כ יעסוק בתורה".

עכ"ל שער התפלה דרוש תיקון חצות דף רי"ד רט"ו.

ועל כורחך שבימי חול דשנת השמיטה נופלים על פניהם, ולכן יש לערוך תיקון חצות הרגיל לאור דברי אור עינינו רבינו האר"י ז"ל.

גידול הזקן והפאות לספרדים:

Y כרור ומקורות X

לשון מוהרז"ו: בשע"המצ פר'קדושים להאר"י ז"ל: בענין גידול פאות הזקן. צריך לספר שיערו בסוד ואיש כי ימרט ראשו טהור הוא כנו' בס' הזוהר. [...] ואמנם בענין שיעור הפאה, היה נזהר מאד [האר"י ז"ל] לשייר כל השערות אשר בצדעים, שהוא כל השיערות שיש בין האזן לאותו המקום החלק שאין בו שיער מכאן ומכאן בשני צדי הראש, וכמ"ש בספר בית יוסף (יו"ד ס' קפ"א). על הטורים, וגובה הפאות שיעורן עד מקום שיגביה ראש האזן למעלה, ועד המקום שיגיע שם ראש האזן, נקרא פיאה בכחנית הגובה. ואף אם היו שערות הפאות גדלים מאוד וארוכין, לא היה חותכם במספרים, רק עד יגדלו, ויתארכו, ויתדלדלו, וירדו, ויכנסו למטה בגבול שערות הזקן, ואז היה חותכו ומקצרו במספרים, לפי שמה שמשתלשל משם ולמטה, אינו נקרא פאת הראש. [...]

והיה מורי זלה"ה נזהר מאד שלא לחתוך שיער הזקן כלל, לא בתער ולא במספרים, לא למעלה ולא למטה, ולא בשום מקום מן הזקן, אפילו למטה תחת הזקן באותם שערות קטנים החופפים על הגרון ממש, אבל השיער שבשפה העליונה המעכב את האכילה, היה קוצצו במספרים. ולא עוד אלא שהיה אומר שאסור גדול מאד הוא לעקור או לתלוש בידו, אפילו שיער אחד בלבד מכל מקום זקנו, כי הם צנורות של שפע, ולכן צריך האדם ליזהר שלא ישים ידו בזקנו למושמש בה כדי שלא יעקור ויתלוש איזי שיער. עכ"ל.

■ והנה לשון מה"ר משה ליריאה זצוק"ל, מגדולי צפת:

מנהג שרוב מדינה מניחים פאה רוחב אצבע מראש האזן)... (אבל חסידים ואנשי מעשה מניחים פאה רוחב הצידה.

■ והנה, לא רק בארץ הצבי היו מגדלין פאות הראש, אלא גם אחינו האשכנזים (שלפי מסורתם, יש לגדל פאות הראש אחור האוזניים, ולמסורת הבעל שם טוב, יש לגדלם ארוכות בצדדי הראש, ולהשאיר אותם קדימה לאוזן) וגם חלק מספרדי צפון אפריקה. כותב רבי יוסף משאש בשו"ת מים חיים (ח"ב), שעד כיבוש הצרפתים הערלים במגרב (בעיקר, אלג'ריה ומרוקו), היו היהודים מדורי דורות, מגדלים את פאות הראש ארוכות אחורי האוזניים, כאשכנזים. אלא שהצרפתים לגלגו עליהם

וביישו אותם, והתחילו כמה להוריד את הפאות. עד שהמגיפה התפשטה ברוב העם, ורק מעט שרדו. ואף שמגדולי הפוסקים המרוקאים הפשטנים (רבי יוסף משאש כדלעיל ורבי שלום משאש בשמש ומגן ח"ד), יוצא שגידול פאות הראש היא חומרא יתירה, מ"מ, גאוני מרוקו אחרים (רבי מכלוף אבוהצירא ביפה שעה יו"ד ס' ס"ה – רבי יוסף כנפו בסידורו שומר שבת דף י', נשמת חיים משאש באות זקן רבי יוסף כנפו בסידורו של שבת דפוס ליוורנו) פסקו באופן אחר:

■ שאין בכלל לגעת בפאות הראש והזקן, ורק לגזור במספריים את השפה העליונה (דלדעת רבינו חננאל השפם הוא בכלל הפאות) המעכב את האכילה, ואת המשך פאות הראש כשהן גדולות למדי (והוא לדעת האר"י ז"ל עיין לעיל בדברינו) ושהיו הגאונים האלו מצטערים בחזות הקשה בתלמידי חכמים שהקילו בדבר. וסוף כל סוף, גם המון העם נמשך אחריהם ופרקו עול התורה, עד מגלחים בין בתער בין במכונה טריפה. וכעין דברי השו"ע (יו"ד קפ"א), שירא שמים לא יושיט ידו בזקנו כלל. האם ניתן לומר שלדעת השו"ע, המושיט ידו בזקנו אינו מכלל היראי שמים?

■ כבר הר"הג יעקב סופר שליט"א בספרו כנסת יעקב, הביא כמה מקורות המעידות על הבן איש חי, מו"ר חכם יוסף חיים זצוק"ל, שהיה מגדל פאות ארוכות, ואפשר לבדוק את זה בקלות בתמונה המקורית להבן איש חי. סוף דבר, לא שמעינן לדעות המקובלים החולקים על האר"י הקדוש, וכבר רבינו יוסף חיים מבגדאד פירש במגילה איש יהודי היה בשושן הבירה: ידעו שהיו יהודי בגלל הפאות ארוכות. ועיין לצדיק הגדול רבי דוד אבוהצירא שליט"א, המגדל פאות ראשו בפרהסיא.

עיין רבי יוסף כנפו ז"ל ממוגאדור [מרוקו] ביסודורו עולת שבת [קיצור בית מנוחה עם הוספות] איך גוער בותם רבנים ות"ח המסדרים את זקנם.

יש גם להזכיר שהבבא סאלי זיע"א לא היה מרשה למי שהיה שולח יד בזקן שלו לעלות לדוכן להיות ש"ץ.

נטילת ידים לסעודה:

Y כרוז ומקורות X

ואח"כ כשתחזור שנית לרחוץ יד ימין (...) ואח"כ תרחוץ שמאלך ע"ד הכוונה הנזכרת ממש. (שער המצוות פר' עקב.) כך מביא רבי אברהם אזולאי ז"ל במעשה הושב רימון העשירי, וגם כך בנגיד ומצוה כוונת הנטילה עצמה. ולא יכול להיות שכל הצדיקים, בראש ובראשונה, מוהרר"ו ובנו רבי שמואל ויטאל, ושאר המקובלים, כולם טעו, ועשו ב'שפיכות על ידים כפשט האר"י ז"ל. והרי, כבר הזהירונו ז"ל, שאין להמציא הנהגות ע"י כוונות וסברות. כך מפורש בשער המצוות, שיש לשפוך על הידים, לנטילת הסעודה, רק פעמיים, ולא אחת, ולא שלושה פעמים.

נצמא שדעת האר"י ז"ל קרובה לדעת השו"ע והרמ"א והיא, שאין צורך הכרחי לשפוך פעמיים על ידיו אם אינן מלוכלכות אלא רביעית בבת א', וז"ל השו"ע סימן קסב סעיף ב':

הנוטל ידיו שופך עליהם קצת מהרביעית להסיר מהם הלכלוך וכל דבר שחוצץ ואח"כ שופך עליהם פעם שנית וגם אלו המים הם טמאים ואח"כ שופך עליהם פעם שלישית לטהר המים שעל גבי הידים ואם אין בידיהם לכלוך ודבר החוצץ שופך על שתי ידיו רביעית בבת אחת וא"צ מים שניים. הגה: וה"ה אם היו לו מים רבים רוחץ תחילה מעט כדי להסיר הלכלוך ואח"כ שופך רביעית כאחד וא"צ מים שלישים.

גם מדברי השו"ע נראה שיש לשפוך על ידיו ב' פעמים וז"ל:
"המטביל ידיו א"צ שתי פעמים ולא ניגוב ולא להגביה ידיו." שו"ע סימן קנט סעיף יט

משמע מלשון השו"ע שאם שופך צריך ב' פעמים וכדעת האר"י הקדוש זיע"א. ומ"מ, שער המצוות כתי"ק מביא לא פחות מג' לשונות שבם מוזכר ענין של ב' שפיכות.

תכוין להכניס קשרי הזרועות לפנים ולא יהיו יוצאין ובולטין כמנהגם
לאחורי הגוף והם נקראים קובדו"ש בלשון לעז בסוד וכל אחוריהם
ביתה. (שע"המצ עקב)

תפלת מנחה אם נאמרה סמוך לשקיעת החמה כשהיה רואה ששקעה
כבר החמה היה תכף מסיר תפלה של ראש ואח"כ מוריד הטלית מעל
ראשו על בין כתפיו לפי שאין ציצית בלילה ודי לו בהסירו מעל ראשו,
אבל בין כתפיו אין חשש אם הוא לילה (ד"קפה):

Yברור ומקורות**X**

משמע שלא היה מקפיד לחלוץ של יד, מחמת דוחק הזמן, שנהג להסיר קודם
תפילין של יד

הנה מתחלת הלילה ישכב על צד שמאל כנז' בהרמב"ם ואחר חצות
לילה אם ירצה לישון יתהפך על צד ימינו ומועיל מאוד לבטל כחות
החיצונים. (ענין שכיבת הלילה)

נתינת המיטה

Y כרוז ומקורות X

בית יוסף אורח חיים סימן ג
ונראה מדברי הרמב"ם (שם) שאפילו האדם לבדו אסור לישן בין מזרח למערב
אבל התוספות כתבו שם (ד"ה כל הנותן) כל הנותן מטתו בין צפון לדרום ולא
בין מזרח למערב ודוקא כשישן עם אשתו מפני שהשכינה שורה בין מזרח
למערב והיה הדבר גנאי לשכב אצל אשתו מפני התשמיש וכן משמע ומוכחי
קראי עכ"ל ואף על פי שהעולם נוהגים כדברי התוספות נראה לי שהוא מפני
שאינם מעיינים בדברי הרמב"ם בהלכות בית הבחירה אלא חד או תרי בדרא
והנכון ליזהר כדברי הרמב"ם ז"ל שהוא עמוד ההוראה: ואמאי דקתני על מטתי
שתהא נתונה בין צפון לדרום פירש רש"י ראשה ומרגלותיה זה לצפון וזה
לדרום ונראה בעיני שהשכינה במזרח או במערב לפיכך נכון להסב דרך תשמישו
לרוחות אחרות ע"כ:

לשון שער המצוות: ענין נתינת המיטה בין צפון לדרום הוא יהיה דוגמת אדם הראשון
כשנברא וכדוגמא שיעור קומה העליונה ראשו למזרח כנגד הדעת הנקרא מזרח ממזרח
אביא זרעך ורגליו למערב יסוד ומלכות כנו' אצלינו בענין נטילת הלולב וידו הימנית בדרום
שהוא החסד ויד השמאלית בצפון שהיא הגבורה. עכ"ל.

השאלה הראשונה היא איך אפשר שיהיה ראשו למזרח, רגליו למערב, יד ימינו
בדרום ויד שמאלו בצפון?
שהרי, מחייב האדם לישון או על בטנו או על גבו. וכבר ידוע שב' המצבים האלו
אסורים מחמת חשש לשז"ל. אם כן, משמע שאין כוונת שער המצוות כפשוטה.
עיין בשער התפלה.

ולענ"ד, י"ל את דברי האר"י ז"ל באופן הבא: לכל כיוון יש צפון ודרום. נמצא
שראשו במזרח יכול גם לכיוון לכיוון הצפון. כך, שהדר בדרום ירושלים יכוון את
מיטתו למזרח שהוא כיוון לירושלים לכיוון הצפון מיכוון שהוא דרומה

לירושלים. יוצא שלכיוון יש ב' בחינות. הא' הכללית, שד' כיוונים קבועים בעולם, והב' הפרטית, שלפי מיקום האדם כך משתנים הכיוונים. והרי, שאין בדברי חז"ל מושג ד' כיוונים אלא ד' רוחות העולם. וכבר מוזכרים רוחות העולם בספר יחזקאל בפסוק בואי הרוח, ועיין מה שפירש רש"י והדברים עמוקים.

ושמעתי כי מורי ז"ל היה נוהג בכל ליל טבילת מצוה להיות נעור עד חצי הלילה ועוסק בתורה ואח"כ משמש מטתו ואח"כ קורא ק"ש ויישן. וטעמו של דבר כדי שלא יבא לידי הרהור כלל על מיטתו ואולי יבא לידי קרי ח"ו אבל לא שמעתיו ממנו ז"ל. (שע"המצ בראשית)

Yכרור ומקורותX

הדבר תמוה שהיה אומר ק"ש אחרי התשמיש ולא קודם. אם קודם, הרי אין לדבר שום מילה אח"כ ואולם מצוה לדבר עם אשתו אז כידוע.

ואם אח"כ איך לא חש לתקנת עזרא שיש לטבול קודם כל תפילה ובפרט ק"ש ועמידה.

והנה, מובא בשער התפלה (דר"ט ט"ב למעלה) וז"ל: ולכן אנו אומרים ק"ש בהיותנו עומדין עדין בעולם הזה קודם שנפקיד רוחינו למעלה, אמנם כוונתנו היא שיועיל ק"ש זו לזווג שבחצות הלילה כנז'.

והשאלה היא אם יש לקרוא ק"ש סמוך לשינה אחרי התשמיש כדי לא לדבר בכלל ולישון מיד וגם לתקן את כל הניצוצות שנפלו בעת ואחרי התשמיש ח"ו, או שתשמיש המיטה יהיה בסוף, אחרי חצות, ויקרא ק"ש קודם חצות נמצא שמועיל ק"ש לזיווג שלא ידבקו ויקטרגו מרעין ביישין בשעת תשמישו. כעת צ"ע כי לא מצאתי להכריע בדבר.

אמנם, קצת קשה אחרי שהאר"י הקדוש זיע"א היה מקפיד בטבילת עזרא ואיך יקרא ק"ש כשהוא בלתי טהור אחרי התשמיש? ועוד, איך ישמש כשאפשר שנגעי בני אדם יפגעו בשעת התשמיש כידוע, ולא יבטל אותם קודם ע"י ק"ש [אף שכמעט בטוח שלא היה שום חשש אצל האר"י ז"ל שפגע ח"ו, ולכן, מפאת קדושתו היתירה, לא היה חושש מלומר ק"ש אחרי התשמיש, וזו כוונת מוהר"ח"ו ז"ל בשע"רהק כשרבו ז"ל לא טבל במשך ששה חודשים בגלל צווי אימו, ובכל זאת לא פסקה מהאר"י ז"ל רוח הקודש והגתותיו כל התקופה הזאת שבה לא טבל. מוכרח שקדושתו מעל קדושת המקווה, ובכל זאת לא היה מזלזל בה.]

יש גם להבין את דברי מוהרח"ו ז"ל. והנה, הוא ז"ל מביא עדות בשם זולתו, ואיך האר"י ז"ל, משיח בן יוסף וודאי [עיין ספר החזיונות, וגם קונטרס שבחי האר"י ז"ל למוהרח"ו ז"ל בשם 'אלה תלדות יצחק'], נחשב נביא [עיין האר"י ז"ל וגוריו], ויטמא בקרי או יחשוש להיטמא?
ולכן, מוהרח"ו עונה לספק הזה: אבל לא שמעתיו ממנו [האר"י] ז"ל. ולכן, אין לסמוך על עדות זו. ועיין גם דברי ע"פ הבעש"ט זיע"א על התורה, שת"ח שחייב מיתה, הרי שקרי [מקרה לילה ודאי לא ברצון] מכפרו מעונש מיתה זו. [ובעז"ה נברר את דברים אלו אם הם ממקור אמין אי"ה].

חלק שבת

צריך האדם לזוהר לקנות כל צרכי שבת ביום השישי ולא ביום חמישי (...) ובכל מה שיקנה יזכיר ויאמר לכבוד שבת(ד"רכה):

Yכבוד ומקורות**X**

וכן הוא בשו"ע ס' רמ"ב. אלא שהשו"ע הוסיף שיש לכבד את השבת בזריזות, ולא כעצלנים. ועוד, יצא קלקול גדול בדור שלנו, שהאדם יוצא לעיסוקים שאינם קשורים להכנות שבת ומפיר את תקנת עזרא, שאסור לכבס ביום שישי, כדי להכין צרכי שבת. ק"ו\ דברים אחרים.

ועוד, שאנשים ממלאים את עגלתם בשוק [או בצרכניה] בערב שבת, ואינם קונים רק לכבוד שבת, אלא גם לשאר ימי החול. יוצא מזה שמעכבים אנשים הקונים רק לכבוד שבת. ועל זה ארז"ל פני הדור כפני כלב ואין תוכחות (סוטה מ"ט). ה' יתן לנו כח לחזור בתשובה שלמה.

גם מנהגו של בבא סאלי ז"ל היה להכין לבדו את כל צרכי שבת עד שלא יכל להמיך [סבא ישראל].

גם היה מורי ז"ל נוהר מאוד שלא לגלח ראשו אחר שעת המנחה גדולה ואעפ"י בערב שבת לא היה מגלח ראשו אלא קודם חצות היום.
(שע"המצ קדושים)

Yכבוד ומקורות**X**

ואולי כי יש המתקת הגבורות אז, ובל יתגרה בהם, לא יגלח ראשו אחרי מנחה.

גם תזהר בתיקון הנרות של שבת, אמנם הדלקת נר שבת היא מצוה על האשה בעלת הבית כנודע(ד"רכה):

Yברור ומקורות**X**

ואין מקור בכתבי האר"י ז"ל לסדר את השלחן כתיקון להפיכת השולחן. ומנהג זה שהבעל יסדר את השולחן לתקן אותו עוון מקורו מזולתו. ועיין הבן איש חי שהרגיש בענין והנהיג שדווקא האישה תסדר את השולחן שבת ולא האיש. אמנם, משמע מדברי השו"ע שדווקא האיש צריך לסדר את השולחן שבת וז"ל: "יסדר שולחנו ויציע המטות ויתקן כל ענייני הבית, כדי שימצאנו ערוך ומסודר בבואו מבהכ"נ". שו"ע סימן רסב סעיף א.

"לעולם יסדר אדם שלחנו במו"ש כדי ללוות את השבת, אפילו אינו צריך אלא לכזית". שו"ע סימן ש סעיף א.

"יסדר שלחנו יפה בכלים נאים כפי כחו, ויכין מקום מושבו שישב בהסיבה דרך חירות". שו"ע הלכות פסח סימן תעב סעיף ב.

ואולי זו לשינא בעלמא. ואם לאו, הרי שדווקא לאיש לסדר. ומ"מ, האישה תיזהר להישאר עֶקְרָת בית ולא עוקרת בית.

ענין הזיעה בערב שבת

Yברור ומקורותX

סידור בית מנוחה מביא בשם המחב"ר וז"ל: "הזיעה שאדם מזיע בהכנת צרכי שבת בה מוחק הקב"ה את כל העוונות כמן הדמעות. ולכן צריך לטרוח הרבה בשביל כבוד שבת. ע"כ שער כוונות האר"י ז"ל הישן. ועוד ששמה מתייחס דווקא לערב פסח ולא לערב שבת. אמנם אין מקורו ממוהרח"ו ז"ל אלא מזולתו.

"בערב שבת תכין הכל. והזיעה שאדם מזיע בצרכי שבת, במ הקב"ה מוחק כל עוונותיו, כמו הדמעה. לכן צריך להטריח הרבה בשביל כבוד שבת" (מחברת הקודש, שער השבת). "אשרי מי שעמלו לכבוד שבת. שהזיעה היוצאת מגופו בכך, מכפרת ומוחקת את העוונות נשכחות, כמו הדמעה לבעלי תשובה. דכתיב: 'כל יגיעי לא ימצאו לי עון אשר חטא', וכבר פירש בו זולתנו, כי לא ימצאו בו מן הזדונות הנעשים כשגגות, אלא מן הנעשים זכיות" (כתבי הרמ"ע מפאנו, מאמר שבתות ה' מכת"י ח"ב).

ולא רק זיעה של הכנות שבת קודש, אלא כל זיעה של מצוה יש בה תיקון גדול לפגמי האדם; וכדברי ה"משנת חסידים": "ולתקן עוון הקרי מועיל הזיעה אשר יזיע בעשיית המצות. כגון מצה של מצוה ונשיאות הארון בכתף לקבור המת והדומה להם" ('משנת חסידים', מסכת התשובה, י, יב).

ואמנם, אין מקור לא בשער התפלה, ולא בשער הכוונות. אולם, מקור הראשון נמצא בספר מעבר יבק המפורסם וז"ל בדפוס הראשון שנת 1626 למניינם, ו' שנים אחרי הסתלקות מוהרח"ו ז"ל והדפסת ספר הכוונות הראשון של רבי משה טרינקי. לכן, מובן שמקור דברי האר"י ז"ל בספר מעבר יבוק מספר הכוונות טרינקי: "ואמרו כי הזיעה שאדם מזיע בצרכי שבת בה הקב"ה מוחק כל עונותיו כמי הדמעות". עכ"ל.

ומלשון בעל מעבר יבק מודע לנו שאין מקורו מהאר"י ז"ל אלא מכתבי גורי האר"י ז"ל ומת"ר ניירות [שסודרו בספר הכוונות הישן לרבי אפרים פנצ'ירי והועברו לרבי בנימין הלוי]. גם מקור לספר הכוונות שערך הרמ"ע מפאנו [ובהמשך ספר כנפי יונה] הוא מכתבי גורי האר"י ז"ל ומהעתקות של רבי ישראל סרוק ז"ל [כי כתי"ק של מהר"י סרוק ז"ל נשארו בידי בתו בצפת, כמעיד רבי שלומיל באיגרותיו]
לאכול תפוח עץ אדום

Y כרור ומקורות X

הנהגה זו מקורה בהנהגות אותו נביא שקר שר"י ומופיע גם בספר שלו הנפוץ. מקור המנהג מתועד בפנקסי אותה כת הארורה שר"י, שהמנהג שלהם היה נוהג כך.

מנהג מורי ז"ל תכף בסיימו תפלת שחרית דיום ששי היה הולך לבית הכנסת או לבית מדרשו אם היה שם ספר תורה כשר והיה מוציא וקורא בו הפרשה שנים מקרא וא' תרגום והוא היה קורא המקרא מתוך הספר תורה והיה לו תלמיד א' שהיה מקרא לו התרגום מתוך ספר תרגום והוא אומר אחריו וכן היה עושה בכל פסוק ופסוק עד שמשלים הפרשה (ד"רכה):

והיה דוחק עצמו לקרותה ביום ששי (...) זולתי אם אירע לו איזהי אונס גדול מאוד אז היה קורא הפרשה שמו"ת אחר סיום תפלת שחרית דיום שבת קודם סעודת שחרית כמו שצווה רבינו הקדוש לבניו ולא כאותם הקורין אותה באמצע תפלת שחרית דשבת (ד"רכה):

אחר קריאת הפרשה היה טובל הטבילה של ערב שבת (...) ולא היה טובל קודם שיקרא הפרשה זולתי דרך מקרא, ואף גם במקרה זה לא היה טובל רק אחר שהתחילה שעה חמישית מיום שישי (ד"רכה):

Y ברור ומקורות X

הדבר פשוט. יש לטבול מ"מ אחרי שעה חמישי ולא קודם לכן, בין אם קרא שמו"ת בין שלא. ומה שכתב שאפשר שיותר הטבילה סמוך לשקיעה אז הארת תוספת קדושת שבת גדולה, אינה מרבו ז"ל אלא ממנו [מוהרח"ו ז"ל].

לשון קונטרס המנהגים:

ואחר קריאת הפרשה היה טובל בערב שבת חכבוד שבת והיה אומר כי אחר שקרא הפרשה בערב שבת כבר יש יכולת לקבל התוספת של השבת, אמנם קודם קריאת הפרשה לא היה טובל אך במקרה אחד היה טובל קודם וגם זה לא היה אלא אחר ד' שעות מביום ו' ולא קודם זה והיה אומר כי תוספת שבת היה ניכר ומתגלה תכף אחר הטבילה במצח האדם, אך עיקר הגלוי לא היה רק אחר חצי היום ודוקא אם כבר טבל והסיר ממנו בגדו חול של הנפש ע"י הטבלה, ואפשר שכל מה שהיה קרוב לליל שבת יתגלה יותר בתוספת שבת. [וזה הגהת מוהרח"ו ז"ל לפי סברתו ולא קיבלו מרבו ז"ל]

דע כי צריך האדם לטבול שתי טבילות זו אחר זו. והראשונה היא להפשיט בגדי החול של הנפש והשנית היא לכבוד שבת לקבל התוספת(ד"רכו):

Y ברור ומקורות X

ודלא כמו שכמה כתבו שטבילה שניה היא להלביש בגדי שבת.

ועוד, שטבילה ראשונה אם אינו טהור צריכה ליטהר מטומאתו, וזו הוספת מהר"י צמח, המתבססת על דברי האר"י ז"ל [עיין שער התפלה שער שחרית של שבת].

וכשתעלה מן הטבילה אל תנגב עצמך במטפחת כי מימי שבת צריך שהגוף ישאב אותם (ד"רכו):

Yברור ומקורותX

וקצת טעו כי גרסו שהבגדים צריכים לשאוב מי המקוה של ערב שבת. אמנם, אין הדבר כן. שהרי, לבישת בגדי שבת אחרי שרחץ פניו ידיו ורגליו. ורק אחרי שחזר הביתה, עירב מבואות וחצרות, קיצץ צפרניו, רחץ פניו ידיו ורגליו, ואז היה לובש בדגי שבת. ועיין מה שכתבנו בענין הרחיצה.

ועוד, אין השאבת מי המקווה אלא בערב שבת ולא בחול. שלא ראינו בכתבי האר"י ז"ל שיש למנוע מלנגב גופו כשיוצא מהטבילה בימי חול.

ראוי לאדם לטעום כל התבשילין שמבשל בע"ש לכבוד השבת (ד"רכו):

Yברור ומקורותX

שו"ע סימן רמט ס"ב - דינים השייכים לערב שבת:

אסור לקבוע בערב שבת סעודה ומשתה ☞ שאינו רגיל בימי החול, ואפילו היא סעודת אירוסין, מפני כבוד השבת, שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול; וכל היום בכלל האיסור. ולאכול ולשתות בלי קביעות סעודה, אפילו סעודה שרגיל בה בחול, כל היום מותר להתחיל מן הדין, אבל מצוה להמנע מלקבוע סעודה שנהוג בה בחול, מט' שעות ולמעלה: הגה - וסעודה שזמנה ערב שבת, כגון ברית מילה או פדיון הבן, מותר, כן נ"ל וכן המנהג פשוט:

👁 **שאינו רגיל בימי החול:** הוא שאין דרך לבן אדם לקבוע אלא סעודות ומשתה שאינם רגילות, כגון סעודות נישואין, סעודת סיום או הודאה, שאפשר לקבוע במועד אחר. מה שאין כן בסעודת ברית מילה, שאסור לדחות את זמנה, בין לברית בין לסעודתה. וכך הוא שאין לדחות משתה פורים, והוא פשוט. ולכן צריך קצת ביאור:

האיסור הוא לקבוע סעודה שאינה רגילה בה, אמנם, סעודה קבועה [ואין סעודה קבועה אלא ביותר מאכילת כביצה פת] מותר. ואין זו סעודה אלא סעודה קטנה שאסור בה סמוך למנה גדולה (שו"ע ס' רל"ב ס"ב). כי סעודה גדולה הגדרתה היא רבוי בני אדם ביחד [ב"י רל"ב ס"ב].

כך, שקביעות סעודה תלויה בג' תנאים: כמות הפת, אוכלין שבהם מלטפין את הפת, ומקום האכילה [בשולחן ובמפה כפסק השו"ע ס' קס"ז וז"ל: 'ולדידן, אפילו קבעו מקום לאכילתן, או בעל הבית עם בני ביתו, לא מהני אא"כ ישבו בשולחן א' או במפה אחת.'].

והרי, חידש הרמ"א שאין קביעות סעודה שאינה רגילה בה, ע"י שירות ותשבחות, וכך הוא באמת בשו"ע עצמו בדיני חנוכה ס' תר"ע: 'ריבוי הסעודות שמרבים בהם הם סעודות הרשות, **שלא קבעום למשתה ושמחה** עכ"ל השו"ע. ואין האדם רגיל לשיר ולשבח בסעודה רגילה אלא בסעודה מיוחדת, כסעודות שמחה. וראיה ממרן השו"ע שפסק שאין לצרף ג' אנשים בסעודה מפסקת ערב ט"ב, כדי לא לזמן, כדברי הב"י ס' תקנ"ב, כי המברך יחיד כתיב עליו "ישב בדד וידום".

ואין דין זה חל רק בערב ט"ב, אלא לכל השנה. אלא שבסעודות שבת, יש חיוב בשמחה אף שיושב לבד [שמח נפשנו בישועתך]. וגם כך הוא בסעודות יום טוב, שיש מצווה לשמוח בסעודה עצמה כפסק השו"ע בס' תקכ"ט ס"ב וס"ג. וכך מביא הב"י והשו"ע ס' תק"ס וז"ל: 'וכבר נהגו כל ישראל לומר דברי תשבחות או שיר של הודאות וזכרון חסדי הקדוש ברוך הוא על היין'.

ועיקר קביעת סעודת שבת על היין כדברי השו"ע ועוד, שהשו"ע עצמו מודה שאפשר לקבוע סעודה בלא פת, כפי שהוא פסק בס' ער"ה ס' ד' וז"ל: סעודה זו [של ליל שבת] ושל שחרית אי אפשר לעשותה בלא פת. ע"כ. ואם, כן, סעודות אחרות, בלא פת מותר.

סימן רעג סעיף ה
כתבו הגאונים הא דאין קידוש אלא במקום סעודה, אפ' אכל דבר מועט, או שתה
כוס יין שחייב עליו ברכה, יצא ידי קידוש במקום סעודה וגומר סעודתו במקום
אחר. ע"כ.

ומה הוא אכל דבר מועט? ממשיך השו"ע: ודוקא אכל לחם או שתה יין, אבל
אכל פירות, לא: כך, שאפילו אכל לחם, נקרא אכל דבר מועט ומשמע שאין
כמות הלחם קובעת סעודה.

ויש לכוון "טועמיה חיים זכו" ולא לאומרו ככתוב בשער התפלה ובשער
הכוונות. ואמירתו **מזולתו**.

אחר תפלת המנחה היה מקיים מצות עירוב (ד"רכז):

Y ברוך ומקורות X

כך שבערב שבת לא היה מתפלל בדמדומי חמה כשאר ימי החול אלא אם קרה לו
סיבה, כמו שכתבנו לעיל.

ועיין בשו"ע ס'ר"ס ס"ב שיש לשאול את בני ביתו בלשון רכה ערבם, עשרתם.
מה שאין כן בהדלקת נרות שאין לשאול בניחותא אלא לצוות עליהם להדליק
[עיין משנה ברורה].

ואפשר לומר, כי עירוב ועישור לא חייבים לפרט אלא רב העיר מקיים ומוציא
י"ח כל בני העיר. מה שאין כן בהדלקת נרות שהוא דין איש וביתו, ואין מי
שיכול להוציא אותם. לכן נקטו ז"ל בלשון צווי ולא בלשון רשות. ודו"ק.

לצאת לשדה ולהחזיר פניו כנגד רוח מערב ששם החמה שוקעת ובעת שקיעתה ממש (...) קודם שיהיה ליל שבת(ד"רלה):
ואחר בין השמשות שכבר הוא ליל שבת גמורה (ד"רמה)
ואח"כ תלך לביתך ותכנס ותתעטף בטלית מצוייצת בציציות כהלכתה ותתעטף בו ראשך כנודע סביב גרויך ונז' במסכת שבת פ"ב ופי"ו ובהרמב"ם ז"ל בהל' שבת פ' ל' (ד"רמד):

Y ברור ומקורות X

- מבואר לדעת האר"י ז"ל שאין להניח תפילין במנחה של ערב שבת מג' סיבות:
1. כי הוא מקבל תוספת שבת באומרו פסוק 'ה' שפתי תפתח וכו'.
2. כי דווקא היה מקבל את השבת בשקיעה ממש, הפוך מנהגו להתפלל מנחה של חול עם טלית ותפילין סמוך לשקיעה.
3. כי כותב בפירוש שהיה חוזר הביתה אחרי קבלת שבת בשדה ומתעטף בטלית. ומדהשמיט הנחת תפילין, ברור שלא היה מניחם.
- ואחרי מח"מכ קצת טעה בזה הרמ"ע מפאנו זצ"ל וכתב שכן להתפלל מנחת ערב שבת בטלית ותפילין.
- גם הנגיד ומצווה והפע"ח כתבו כן. ואינה אלא הנהגה ע"פ סברה כי הרי, האר"י ז"ל עצמו היה מתפלל מנחה סמוך לערבית בימי חול. ובערב שבת, היה מתפלל מנחה קודם עירוב תבשילין, וקציצת צפרניים, ועוד כמה הכנות לשבת. כך שלא יכל היה האר"י ז"ל להתפלל מנחה סמוך לערבית ולשקיעה, ועוד, שכבר ראינו לעיל, שהיה נזהר מאוד להוריד תפילין של ראש סמוך לשקיעה ולשלשל את הטלית מעל ראשו, משמע שהיה עדיין לבוש טלית על גופו וגם תפילין של יד וז"ל מוהר"ח ז"ל בשער התפלה (ד"קפה):

"תפלת מנחה אם נאמרה סמוך לשקיעת החמה כשהיה רואה ששקעה כבר החמה היה תכף מסיר תפלה של ראש ואח"כ מוריד הטלית מעל ראשו על בין כתפיו לפי שאין ציצית בלילה ודי לו בהסירו מעל ראשו, אבל בין כתפיו אין חשש אם הוא לילה"
ועוד כותב ז"ל: ואפילו אם היה קרוב לשקיעת החמה ולא עוד אלא אפילו אם היה בערב שבת קרוב לשקיעת החמה היה אומרה [עמידה של מנחה] בלחש ואח"כ בקול רם (ד"קצא): גם היה נזהר מאוד שלא לאומרה [חזרת הש"ץ] אלא סמוך לשקיעת החמה כנזכר בגמרא על פסוק יראוך עם שמש (שם):

ואם היה מתפלל מנחה של ערב שבת עם טלית ותפילין סמוך למנחה כמנהגו בחול [ויש טוענים שמוהרח"ו לא סתם את דבריו ולא חילק בין חול לשבת] איך יקבל שבת עם תפילין של יד מונח עליו?
ופשיטא הוא שיש להתפלל מנחת ערב שבת בלא טו"ת.
ופוק חזי עמא דבר, שרובם ככולם מתפללים מנחה סמוך לערבית של שבת וכבר לבושים ומבושמים בבגדי שבת, ואיך יערבבו חול בקודש?
ואף שמרן בס' כ"ט ס"א פסק וז"ל: "אין לברך שום ברכה כשחולץ תפילין, אפילו כשחולצם ערב שבת בין השמשות." ע"כ. משמע שיש להתפלל מנחה ערב שבת עם טו"ת, מ"מ מרן פוסק בשו"ע (ס"ל ס"ה) וז"ל:
"ויש מי שאומר שאם התפלל תפלת ערבית מבע"י עד שלא הניח תפילין אין לו להניחם אח"כ." עכ"ל.

ולשון השו"ע עצמו מורה על מי שקיבל שבת מבעוד יום אין לו להניח תפילין. והרי, שלדעת האר"י ז"ל כבר קיבל תוספת שבת ע"י טבילות המקוה אחרי קריאת שמו"ת, וגם בעמידת מנחה ערב שבת.

ולשון הב"י (סימן רנב) יותר מכוון לדעת האר"י ז"ל :
ועוד יש להוכיח דכי אמר מותר לצאת בתפילין ערב שבת עם חשיכה ביוצא בהם בידו מיירי מדלא קתני מותר לצאת בתפילין בראשו ובסמוך כתב שכח ויצא בהם לרשות הרבים ונזכר שיש לו תפילין בראשו משמע דכי קתני מותר לצאת בתפילין הואיל וחייב למשמש ביוצא בהם בידו היא ואפשר שזה היה דעת הרי"ף

והרא"ש ואפשר לומר שכן דעת רבינו ואף על פי שכתב אבל בתפלין מותר לצאת וכו' שאסור להסיח דעתו מהם בעודם בראשו יש לומר דהכי קאמר כיון דאפילו כשהם בראשו אסור להסיח דעתו מהם כל שכן כשהם בידו: ע"כ.

ולכן, מן הצורך להוריד תפילה של ראש סמוך לשקיעה כנהג בזהירות האר"י הקדוש ז"ל, יוצא שרק תפלה של יד מונח עליו ועובר על מוקצה והוצאה מר"הי לר"הר ומוסיף אות [לאות על ידך', דווקא של יד] על אות [אות היא לעולם']. ודו"ק.

והנה ראיתי למורי ז"ל שבשחרית יום שבת היה מוליך עמו הטלית והחומש מביתו לבית הכנסת וגם היה מוליכו בבית הטבילה אשר מחוץ לעיר צפת תוב"ב אותה הנודעת ולא היה מקפיד וחושש לחקור בענין העירוב הנעשה בשיתופי כל מבואות צפת תוב"ב או אשר נעשה לבית הטבילה ההיא אם היו נעשין כהלכתן או לאו (ד"רכז):

Y ברור ומקורות X

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שג סעיף יח ויש שלימדו עליהם זכות לומר שהן נוהגות כן ע"פ סברא אחרונה שכתבתי שלא אסרו לצאת בתכשיטין לחצר שאינה מעורבת והשתא דלית לן רשות הרבים גמור הוה ליה כל רשות הרבים שלנו כרמלית ודינו כחצר שאינה מעורבת, ומותר. עכ"ל.

בית יוסף אורח חיים סימן שג
מיהו לפי הדעת שכתבתי בסימן ש"א (נ. ד"ה ומ"ש רבינו אבל) שבזמן הזה שנהגו האנשים לצאת בטבעת שאין עליה חותם הרי הוא להם כתכשיט ושרי אף אנו נאמר דכיון שנהגו עכשיו הנשים להביא טבעת שיש עליה חותם הרי הוא להם כתכשיט ושרי: עכ"ל.

בית יוסף אורח חיים סימן שכה
ונראה שזהו מה שכתבתי בסמוך דאיתא במרדכי בשם אור זרוע ועד כאן לא שרי לדידן דלית לן רשות הרבים דאורייתא אלא במקום מצוה כגון לבער חמץ מהבית או מפני דרכי שלום כי היא דעירון ששלח אחר מאכל יהודי אבל היכא דליכא מצוה ולא דרכי שלום מודה אור זרוע דאפילו לדידן נמי אסור דאף על גב דלית לן רשות הרבים מכל מקום איכא למיחש למראית העין ולכן צריך לומר שמה שכתב ותוספות כתבו דאסור ליתן ליד גוי וכו' לאו לאיפלוגי אמאי דקאמר ברישא כתביה דהא ליכא מאן דפליג בהא אלא

לאשמועינן דאפילו משכוננו של גוי אסור ליתן לו מפני מראית העין כמו שכתב הרא"ש שהיו מורים באשכנז: עכ"ל.
משמע שאם אין חשש למראית העין, שרי לדעת הב"י, כי ברור שלדעתו אין בזמננו רשות הרבים מדאורייתא, ומס' ש"ג, מבואר שכל רשות הרבים בזמננו הוי ככרמלית.

בית יוסף אורח חיים סימן שסד

הרי מפורש שאין רשות הרבים מתערבת אלא בדלתות וכתבו הרי"ף (ב.)
והרא"ש (סי' ח) דדוקא בננעלות בלילה וכדאמר רבי יוחנן ירושלים אלמלא
דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום רשות הרבים אבל הרמב"ם בפרק
י"ז (ה"י) כתב שאין צריך לנעול אלא בראויות להינעול שלא יהיו משוקעות
בעפר סגי וטעמו מדאמרינן שם בגמרא דשמואל אמר הלכה כחנניא דאמר
במבואות המפולשין לרשות הרבים צריך לבית הלל דלת מכאן ולחי או קורה
מכאן איבעיא להו לחנניא. (...) ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרא"ש מסכימים
לדעת אחת הכי נקטינן:

ובכל מקום, הסבר הדברים נמצא אצל מוהרש"ו ז"ל בסידורו 'חמדת
ישראל כתי"ק' הכותב: "משמע שהרב ז"ל [האר"י ז"ל] היה מיקל
מדרבנן לקולא".

מורי ז"ל לא היה משים על ראשו ביום שבת אותו הכובע של לבדים
הנקרא קאפיליו שרגילין ליתנו על הראש מפני הגשמים כי יש בחללו
בין חללו אל ראשו עצמו אהל שיעור טפח (ד"רעא):

ובפרט חוץ למדינה לא היה יוצא בו משום שהוא משא (ד"רעא):

אח"כ היה חותך וקוצץ צפרניו לכבוד שבת מידי ומרגליו. והיה קוצצם
כסדרן ולא היה חושש ולא מקפיד אל אותו הסדר הנז' בספר
אבודרהם (ד"רכז):

Y ברור ומקורות X

וצ"ע למה היה קוצץ צפרניו אחרי טבילות המקוה ולא קודם לכן. ואולי שאין חשש חציצה לאיש, ולכן קציצת הצפרנים לטעם אחר. מ"מ, לדעת האר"י ז"ל, אין חשש לא לסדר האבודרהם [המובא גם במגיד מישרים לרבי יוסף קארו ז"ל, ומובא גם ע"י מקור אה"ר והקפיד כדרכו לחלוק על האר"י ז"ל ועל מוהרצ"ו] ולא לסדר של כמה ראשונים לגזור בסדר האצבעות הידוע. ובעיקר, היה חותך צפרניו ערב שבת אחרי חצות היום לכבוד השבת.

אח"כ היו מביאין לפניו עריבת מים חמין ורוחץ בהם תחלה פניו ואח"כ ידיו והיה מנגב אותם במטפחת ואח"כ רוחץ רגליו במים חמין הנז' ומנגב אותם (ד"רכז):

Y ברוך ומקוה X

מפורש בדברי מוהרצ"ו ז"ל, שהאר"י ז"ל היה מתרחץ אחרי טבילת המקוה. אלא, שלא חשש לתקנת חז"ל [מס' שבת], מיכוון שלא היה רוחץ כל גופו אלא פניו, ידיו ורגליו. משמע שהיה רוחץ גופו קודם טבילה במקוה. וכבר ידוע שאין פעולת המקוה דומה לפעולת הרחיצה, שאע"פ כן, רז"ל לא היו גוזרים לא להתרחץ אחרי המקוה, מחשש שיעשו מהמקוה טפל, ומהרחיצה עיקר. והלא, אם שתי פעולות האלו שוות, מה לחז"ל לגזור. אלא על כורחך שהבחינו בין ב' הפעולות, ולכן, מן המסתעף, מותר ליהודי [בין אשכנזי בין ספרדי] לטבול במקוה חם בשבת, שאין חשש להדליק את האור לחממו, ואין בזה משום רחיצה, כי טבילה לחוד ורחיצה לחוד. ועיין בקונטרסי הקטן שו"ת זית"א דכ"א מה שנתבאר שם ברוחב.

מ"מ, רוב אנשים היום מתרחצים אחרי המקוה **מטעם נקיות ובריאות**, ולא מטעם חשש ביעילות טהרת מי המקוה ועדיפות לט' קבין.

הגדרת בגדים נאים בשבת היא בגדים לבנים, לכל איש יהודי.

Y ברור ומקורות X

לשון הגמרא : ספר אור זרוע ח"ב - הלכות ערב שבת סימן יח [א] :
חייבין ישראל ללבוש בגדים נאים לכבוד שבת כדאמרין פרק כל כתבי הקודש ר' חנינא
מיעטף וקאי אפניא דמעלי שבתא אמר בוא ונצא לקראת שבת המלכה פרש"י מתעטף
בגדים נאים. עכ"ל.

גם בבית יוסף אורח חיים סימן רסב ב :
ומ"ש [הטור] וישתדל שיהא לו בגדים [נאים] לשבת דכתיב וכבודו וכו' ואם אי אפשר
להחליף וכו'. הכל בפרק אלו קשרים (ק"ג). וישלשל בגדיו פירש רש"י ישלשלם כלפי
מטה שיראו ארוכים והיא מדת עשירים היושבים בביתם ואינם צריכין לסלק בגדיהם מן
הארץ בשביל מלאכה וכבוד שבת הוא. ורבינו ירוחם כתב בחלק א' (סה ע"ב) ישלשל
בגדיו למטה כלומר שלא יגביהם למעלה ולא יקפלים על כתפיו. והכל בו (סי' לא, כה ע"ג)
כתב ישלשל בגדיו פירוש יתירם כדי שלא ילבשם כדרך שלובשם בחול מקופלים בחגורו
כדי שלא יתלכלכו בטיט החוצות או שלא יכבדו עליו במרוצת הילוכו בחול ולשון שלשול
הוא מלשון (סוכה טז). המשלשל דפנות: ע"כ.

וכך גורס הרמב"ם [פ"כ כב הלכה כב]:
ואם לא היה לו כלי אחר להחליפו מותר לקפלו ולפשטו ולהתכסות בו כדי שיתנאה בו
בשבת, והוא שיהיה בגד חדש לבן שהרי הוא מתמעך ומתלכלך מיד. עכ"ל.
השואל מה היא להתנאות בבגד שבת ? תשובה לפי הרמב"ם: הוא ללבוש בגד
חדש (מכובס ומגוהץ/מקומט כמנהג שלהם בתקופת התנאים) לבן. ולשון נאה,
מלכותי ומואר, כדברי הפייטן 'הדור נאה זיו העולם', או כלשון התפילה 'נאה
זיווים בכל העולם'. ופירוש זיו הוא אור. ומדרבי הגמרא והראשונים, עולה שיש
איסור ללבוש בגדים שחורים בשבת. ובאמת, מה שפסק הרב פנים מאירות,
 שאין ללבוש בגדים לבנים בשבת(?) במקומות שלובשים בגדים שחורים, הוא
מתקנתו נגד אותה כת (השבתא') שהיו לובשים בגדי לבן כל השבוע והיו
משתמשים בלשונות הזוהר כדי לשלוט על המון העם. ויש להעיר, שדווקא,
באיזור הונגריה ששם הרב פנים מאירות השתקע בעזיבתו את גליצ'יה, היו שמה

היהודים לובשים בגדים לבנים לכבוד שבת, מגדול ועד קטן. והרב פנים מאירות ביטל את מנהגם ע"פ הקבלה ממאה שנה, בגלל אותה כת המורשעת. ויש לשאול, אחרי שרוב הציבור הרחב בארץ, לובש בשבת בגדים מוארים ורק המיעוט המוכר, שדווקא ת"ח הם, לובשים בגדים שחורים, אם הלובש בגדים שחורים בשבת לא עובר מטעם יוהרא. ועוד, שלא כל אברך ולמדן הוא בגדר "גדול הדור" ואיך יחכה את רבותיו הלובשים שחורים? אדרבה, היה צריך ללבוש בגדים שאינם דומים לבגדי גדולי הדור. ועוד, שקשה להכיר את הבגדים של שבת, במי שלובש אותו סוג של בגדים שחורים בשבת ובחול, ועלול לגרום חילול ה'. והמהיר בדברי חכמים לא ירא מיוהרא וילבש בגדים לבנים בשבת קודש, ויסמוך על הכף החיים (סופר): ס' רס"א שאין יוהרא. וכבר מפורסמים דברי מוהרצ"ו [שער התפלה].

וכך פוסק השו"ע סימן רסב סעיף ב: ישתדל שיהיו לו בגדים נאים לשבת; ואם א"א לו, לפחות ישלשל בגדיו למטה דרך כבוד. ועוד בסעיף הבא [ס"ג]: ילבש בגדיו הנאים וישמח בביאת שבת כיוצא לקראת המלך וכיוצא לקראת חתן וכלה, דרבי חנינא מעטף וקאי בפניא דמעלי שבתא, ואמר: בואו ונצא לקראת שבת מלכתא; ר' ינאי אומר: בואי כלה, בואי כלה. עכ"ל השו"ע. וכך הוא בדברי האר"י שיש לכל אדם ללבוש בגדים לבנים, פירוש לאור מה שכתבנו למעלה: בגדים נאים.

סיכום:

אחרי שלמרחן השו"ע ולהאר"י הקדוש ולר"י בעש"ט זיע"א. יש צורך להחליף בגדי חול לבגדי שבת שהם בגדים נאים לכולי עלמא, מצווה היא ללבוש בגדים לבנים בשבת שהם בגדים נאים, ולכל הפחות, ילבש בגדים שאינם לובש בימי חול ולא בימי יום טוב. והעולם טועה ללבוש בגדי חול נקיים כי עיקר בגד שבת

שיהיה שונה מבגד חול, ולא בלבד נקי. ומי שלובש בגדי חול
נקיים בשבת כשיש לו בגדים אחרים, טועה ורוח חז"ל והפוסקים
האמיתיים אינה נוחה ממנו.

אח"כ צריך ללבוש בגדי שבת(ד"רכט).
לא ללבוש בגדי חול אף החלוק. ללבוש בגדי לבן ולא של צבעים
אחרים

Yברור ומקורות**X**

כבר כתבנו בקונטרס 'יד אברהם' שרוב הפוסקים, ראשונים ואחרונים נוטים להתלבש בשבת בבגדי לבן או בהירים ובשום פנים ואופן בגדים שחורים. אלא שכמה פוסקים אחרונים החמירו וחלקו על דברי האר"י ז"ל וסמכו על זולתו וביטלו מנהגי אבותינו. וה' יכפר בעדנו.
אמנם, כל מי שרוצה להתלבש בבגדים לבנים בשבת יש לו על מי לסמוך ואין שום יוהרא [כף החיים סופר סרס"א, מוהרש"ו בסידורו כת"י 'חמדת ישראל'].

כמה לא הבינו למה דווקא כאן מוהר"ח"ו כותב "שגם לכל בני אדם". אמנם נראה פשוט שמוהר"ח"ו הביא חידוש שבין עשיר בין עני לא ילבשו בגדי חול. נמצא שלדעת האר"י ז"ל לא מספיק לשלשל את שמלתו אם אין לו, אלא צריך להחליף לגמרי את בגדיו, ולכל הפחות את חלוקו אם אי אפשר בלבושו החיצוני. וזו בגדר מראית עין ולא תתן מכשול.

גם חידוש האר"י ז"ל שאין ללבוש בגדי שבת בחול, ואולי חוץ מכמה זמנים שבחינתם קרובה לבחינת שבת ובראש ובראשונה, ברית וחופה.

אין לפחות מן ארבעה בגדי לבן והם המלבוש העליון והתחתון והאזור אשר על לבוש התחתון והחלוק אשר על בשרו.

Yברור ומקורות**X**

ואין קפידא להוסיף בגדים אחרים, כל עוד שאינם שחורים, כמעיד מוהרח"ו ז"ל
על רבו האר"י הקדוש זיע"א, שהיה לובש בגד ארגמן מפני הצינה תחת בגד
העליון.

לצאת לשדה ולהחזיר פניו כנגד רוח מערב ששם החמה שוקעת ובעת שקיעתה ממש (...) קודם שיהיה ליל שבת(ד"רלה):
ואחר בין השמשות שכבר הוא ליל שבת גמורה (ד"רמה)

Y כרוז ומקורות X

יש להקדים את תפילת ערבית ולקבל את השבת בשקיעה. והמקבל שבת בלילה כאילו ולא עשה כלום. ויש להיזהר בדבר, אחרי שקבלת שבת מצויה בש"ס, כידוע.

ותחזור פניך כנגד רוח מערב ששם החמה שוקעת ובעת שקיעתה³ ממש אז תסגור עיניך ותשים ירך השמאלית על החזה ויד ימינך על גבי שמאל ותכוין באימה וביראה כעומד לפני המלך לקבל תוס' קדושת שבת ותתחיל ותאמר בנעימה:

מְזִמּוֹר לְיָוֵד

א. נאוה קודש ה' לאורך ימים. יכוין כי ר"ת נק"י, כי עתה נתקנו ניצוצות קין שבקליפות ונעשה נקי ועולים בקדושה.

ב. הנה כל סדר זה צריך לאומרו בשדה בעיניו סגורים, ובאומרו לאורך ימים, יפתח עיניו ויכוין בארך אורות שלוקח א"א מש"ע נהורין.

ג. והנה, אחר שנשלם כל הסדר בשדה ונתכוין לעלות העולמות בבחינת פנימיות של חיצוניותם, תכנס בביתך ותתעטף בטלית מצויצת וכו'.

ד. תוס' שבת הא' תוס' נפש וזה נעשה בעת קב"ש בשדה.

³ ישתדל האדם לסיים את כל הכנות השבת מבעוד יום, כדי שלא יפספס את זמן הנכון והראוי לקבלת שבת, שהוא אחרי העלמת עיגול השמש האדמדום מהאופק.

ה. והמנהג הזה מובא⁴ גם אצל רבי אברהם גלנטי ורבי אברהם הלוי ורבי משה ליריאה זצוק"ל, וקשור לכל אדם ואדם, ולא דווקא לכמה חסידים ואנשי מעשה.

ו. כל ערב שבת יוצאים לשדה או לעזרת ב"הכנ, ומקבלים שבת כולם מלובשים בבגדי שבת, ואומרים מזמור הבו לה' בני אלים, ופזמון של שבת ואח"כ מזמור שיר ליום השבת. (מוהר"א⁵ גלנטי זצוק"ל)

ז. ובכלל דברינו ובפרט בענין הקידוש של ליל שבת יתבאר לך כונת תי' אלו שהם חקל תפוחין קדישין.

ח. ותעמוד מעומד במקום א' בשדה⁶ ואם יהיה ע"ג הר א' גבוה הוא יותר טוב ויהיה המקום נקי כפי מה שצריך מלפניו כמלוא עיניו ומאחריו ד' אמות כו'.

ט. וזה סדר עלייתם: הנה קיצור סדר קב"ש הוא שתצא לשדה ותאמר

בּוֹיָנוּ וְנִצָּא לְקִרְאָת שַׁבָּת מְלַכְתָּא לְחַקְל תְּפוּחִין קְדִישִׁין

⁴ הנהגות ס"ס החזיונות, דפוס שובי נפשי

⁵ הנהגות רבי אברהם גלנטי זצ"ל ס' ט, ס"ס החזיונות, דפוס שובי נפשי.

⁶ ואם אין לו שדה, ואינו יכול לצאת לחוץ, יקבל שבת במרפסת הבי"הכנ. מהר"א גלנטי תלמיד הרמ"ק ז"ל והאר"י ז"ל.

נוסח "בואי כלה שבת מלכתא"

Yברור ומקורותX

אף שקיימים מאמרים שונים בשער התפלה, משמע שיש ב' פעמים בואי כלה כדברי הזוהר, ורק **בואי שבת מלכתא**. וכך נוסח מוהרש"ו בסידור חמדת ישראל. והמדויק יראה שמוהר"ח"ו בשער התפלה מביא **בואי שבת מלכתא**, כנוסח ולא ככוונה. ולכן כותב ז"ל פעמיים שיש לומר [או 'יאמר'] **'בואי שבת מלכתא'**.

ואח"כ תלך לביתך ותכנס ותתעטף בטלית מצוייצת בציציות כהלכתה ותתעטף בו ראשך כנודע סביב גרונוך ונו' במסכת שבת פ"ב ופי"ו ובהרמב"ם ז"ל בהל' שבת פ' ל' (ד"רמד):

Yברור ומקורותX

ולכן, כתב מוהר"ח"ו, 'כהלכתה'. לא שיתעטף כהלכה אלא שהטלית מצוייצת בציציות כהלכתה. משמע שזו עטיפה בעלמא, פירוש, שאחרי שקיבל שבת בעת השקיעה ממש, אי אפשר לברך על טלית, כמובא בענין עטיפת טלית בליל יום הכיפורים, בלי ברכה [אבל קודם השקיעה, ודאי שיש לברך] עיין שם. וזה לשון הרמב"ם [הלכות שבת פרק ל הלכה ב]:

איזהו כבוד זה שאמרו חכמים שמצוה על אדם לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין בערב שבת מפני כבוד השבת ומתעטף בציצית ויושב בכובד ראש מיחל להקבלת פני השבת כמו שהוא יוצא לקראת המלך, וחכמים הראשונים היו מקבצין תלמידיהן בערב שבת ומתעטפים ואומרים בואו ונצא לקראת שבת המלך.

ותקיף השולחן המסודר עם הלחם לסעודת שבת ותקפיהו כמה פעמים עד שתחזור לומר כל מה שאמרת בהיותך בשדה (ד"רמד):

Yברור ומקורותX

ואין מספר הקפות השולחן מסויים. ואינו דומה להקפות השולחן שקודם הסעודת, במספר שתיים. ברם, זו הקפות ע"פ הבעש"ט ז"ל, אינו אלא כדי לבטל דינים והסדר המיוחד המובא ב'בעל שם טוב' על התורה, ומשמע, באופן נדיר ומיוחד, ולא כל שבת, עיין שמה.

ואח"כ תסתכל באור הנר אשר ברכו עליו להדליק נר שבת (ד"רמד):

אחר שעשית כל הסדר הנז' תלך לבית הכנסת ובעוד שהעם אומרין מזמור שיר ליום השבת או קודם שיאמרו הקדיש של קודם ערבית אז תכוין בתוספת שבת יותר מעולה (ד"רמט):

Y ברוך ומקורות X

סדר קבלת שבת.

מזמור לדוד – לכה דודי – מזמור שיר ליום השבת – קדיש – ברכו. בתקופת הרמב"ם⁷, היו מקבלים שבת באמירת מזמור שיר ליום השבת. רק מתקופת הרמ"ק, הוסיפו מזמורים אחרים (הו' מזמורים לכה דודי מקור אמירתם בפירוש סידור הרמ"ק וסדר היום לרבי משה בן מכיר שחי בתקופת האר"י ז"ל בכפר עין זיתון⁸ קרוב לצפת). יד אברהם.

ואמנם, באורך הדורות, השתבשו המנהגים. אלו רצו לשלב מנהג הקדמון לסדר האר"י ז"ל, אחרים הוסיפו או גרעו. לכן, הטוב ביותר, לשמור במנהג אבותיו אם המנהג הזה לא סותר את סדר האר"י הקדוש שהוא המכריע בארץ ישראל, אחרי שגם השו"ע לא סידר סדר קבלת שבת מיוחד. ומה תימה על חסידי ישיבת בית

⁷ שו"ת פאר הדור

⁸ ולא עין זית שאותם אנשים שינו את השם.

אל, שנהגו לא לשיר לכה דודי, כי הפיוט אינו מופיע בשער הכוונות. אמנם, לא קבילו דברי מוהר"ח⁹? עדות ברורה היא שמוהר"ח¹⁰, תלמיד ומפרש מובהק להאר"י ז"ל, היה שר הפיוט לכה דודי בקבלת שבת.

פיוט⁹ המפורסם בנוסח המחבר כמור"ה שלמה הלוי אלקבץ זצוק"ל זיע"א אח"כ¹⁰ יאמר שיר לכה דודי לקראת כלה כולו, שכך היה נוהג הרב רבי חיים זלה"ה עד באי כלה באי כלה. וכך גם מעיד בנו, רבי שמואל וויטאל על אביו מוהר"ח ז"ל.

סדר קבלת שבת בישיבה או בעמידה?

יש לעמוד כל אורך סדר קבלת שבת, והיושב – טועה.

והוא מוכרח מסדר שכל ישראל הולכים אחריו לקבל את השבת, המיוסד על דברי האר"י ז"ל. אולם, מי שלא רוצה לקבל את השבת לפי סדר האר"י ז"ל, מותר לו לנהוג אחרת. ואין סיבה לשנות את מנהג האר"י הקדוש זיע"א שהוא לסגור עיניים ולעמוד לכיוון המערב ולומר כל הסדר שהוא מזמור לדוד – לכה דודי – מזמור שיר ליום השבת בעמידה ותמיד לכיוון המזרח, ולא כמו אותם שמסתובבים לכיוון מזרח אחרי בואי בשלום. ואם אינם מבינים את עומק חכמת האר"י ז"ל, סיבה כפולה ללכת אחרי הנהגותיו בלי להוסיף ולגרוע ח"ו, ורק לשמוע לצדיק האר"י הקדוש!

ואיך לא חששו להתנהג אחרת וקבלו חלק ודחו חלק, ומה הטעם לפגוע בדיבור הצדיק? אלא לא האמינו בה' ובמשה עבדו כראוי, ויצאה תקלה לדורות שאינם מקבלים את השבת כראוי, פירוש, כסדר הנכון והאמיתי שתקן האר"י ז"ל בעצמו ובכבודו!

ואף שתלמידי חכמים תקנו סדרים אחרים, כלום חששו שלא הגיעו למדרגת האר"י ז"ל?

⁹ ואין האר"י ז"ל התנגד לאמירת הפיוט לכה דודי. אולם, כן מוהר"ח ז"ל היה שר אותו, כמעיד מוהר"י צמח (נגיד ומצוה). ולכן, מוכרח שבתקופת האר"י החי, הפיוט עוד לא היה מוכר. כי מוהר"ח ז"ל היה דבוק בתנועות הקדושות של רבו האר"י ז"ל, ולא פספס שום התנהגות מרבו. (שער המצוות, פ' עקב)
¹⁰ לשון מוהר"י צמח זצוק"ל סידור קיצור הכוונות התפילות.

לכרוע בלכה דודי – בבואי כלה.
אין לכרוע בצדדים, אלא לפנות את הפנים, ימינה (בואי כלה), שמאלה (בואי כלה) ואז קדימה (בואי כלה שבת מלכתא).
לשון שער הכוונות:

ותאמר מזמור שיר ליום השבת ואח"ך תקרא ד' פרקים הראשונים ממסכת שבת שיש בה כ"ד פרקים כנגד כ"ד קישוטי כלה ולמחרת וגם לערב במנחה ישלים הכ"ד פרקי קודם סעודה ג' ותאמר באי כלה מימין באי כלה משמאל באי כלה מן האמצע שבת מלכתא שהיא מקבלת מן ג' אבות וג"פ באי הם בגי' יה"ו במלוי אלפין ומחברו עם השבת שהוא אות ה' אחרונה: (שער הכוונות - דרושי קבלת שבת דרוש א ענין קבלת שבת)

ומיכיוון שמוהר"ח"ו לא דייק בלשונו שצריך לפנות רק את הראש או לכרוע קצת או הרבה, משמע שאין צריך לכרוע בכלל אלא לפנות את פניו ימינה ושמאלה ולהחזירם באמצע לכיוון המערב. וכך, לא נוסף על כריעות שקבעו חז"ל. ועיין להלן בהשלמות מה שכתבנו בזה.

שיר השירים בין מנחה לערבית.
רק אם לא דוחה את זמן קבלת שבת.
יש נוהגין¹¹ לקבל שבת, אחר מנחה מלובשים בבגדי שבת קורין שיר השירים, ואח"כ הפיוט של הקבלת שבת בואי כלה (לכה דודי). תקוני שבת למוהר"א הלוי ברוכים. מוהר"א גלנטי זצוק"ל. אור צדיקים (כ"ח, ט'). השל"ה הקדוש גם תיקן לומר שיר השירים.

אמנם, אין סיבה לדחות קבלת שבת בזמנה (בשקיעה ממש ככתב מוהר"ח"ו בשם האר"י ז"ל) שהיא חשובה מקריאת שיר השירים, שאפשר להקדים את קריאתה

¹¹ הנהגות רבי אברהם גלנטי זצ"ל ס"כ"ח, ס"ס החזיונות, דפוס שובי נפשי.

ולאחרה, מה שאין כן בעניין קבלת שבת. וכבר ידוע שהמבקלים שבת בלילה, טועים, הן ע"פ השו"ע, הן ע"פ האר"י ז"ל.

ד' פסוקי שיר השירים ר"ת יעק'ב.

המתקן הראשון הוא רבי אברהם הלוי ברוכים זצ"ל, והוא לפני קבלת שבת. פסוקים אלו ע"פ תיקוני שבת, הם הוספה קדושה ולא השלמה לקריאת שיר השירים, לדעת מתקן סדרם, הוא רבי אברהם הלוי ברוכים זצוק"ל. ויש לאומרם בשעת קבלת שבת (בעת קבלת שבת בשדה, תשלים השם יעק"ב בסוד נחלת יעק"ב אביך. ז"אב), לפני לומר באי כלה.

קול דודי הנה זה בא. מדלג על ההרים מקפיץ על הגבעות:
ענה דודי ואמר לי. קומי לי רעייתי יפתי ולכי לי: כי הנה הסתו עבר. הגשם חלף
הלך לו:

ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דדי מדין:
באי כלה. באי כלה. באי כלה. שבת מלקתא:

ר"ת יעקב.

הדעה השנייה לסידור היעב"ץ, למי שלא קרא את שיר השירים, יאמר את ד' פסוקים אלו ר"ת: יעק"ב.

אמירת מזמור שיר ליום השבת פעם שנייה.

הוא מנהג חדש, ואין ללכת אחריו.

המקור הראשון לכפול מזמור שיר ליום השבת נמצא בשער הכוונות להאר"י ז"ל. אולם, מובא שמה, סדר השלם, הן בשדה, הן בבית, והוא הסדר קבלת שבת לעיל. ואז, תלך לבית הכנסת כשהמניין אומר מזמור שיר ליום השבת. ומלשונו לא משמע שיש לומר עוד פעם את המזמור.

ומ"מ, מנהג זה אינו ברור, שאם אומרים אותו, ואחרי חצי קדיש וברכו, הרי כבר קבלנו שבת לפני צאת הכוכבים, כדעת השו"ע והאר"י ז"ל. ומה לנו לכפול עוד פעם.

אם זה כעין קבלת שבת שנייה בבית לדעת האר"י ז"ל, הרי שיש לומר את כל הסדר ולא רק מזמור שיר ליום השבת. ומסתמא שהוא שיבוש גדול במנהג קבלת שבת, שרצו לשלב מנהג האר"י ז"ל למנהג הספרדי הקדום, ויצא ידם לתחתונה. ועוד שמחכים את חוקות הגויים, שדורשים בין מזמור שיר ליום השבת לחצי קדיש דברכו. ומי התיר להם לגזור ולחלק את קבלת שבת, ואדרבה טועים מדרך השכל, שדווקא אחרי דרשה יש לומר קדיש דרבנן לגזור גזירות (עיין חסד לאברהם), ולא ראינו ולא שמענו בדורות הקודמים מנהג תקלה כזה, שאדרבה היו ממשיכים הארת קבלת שבת מיד קודם קדיש דברכו.

אולם, בגלל שנטשו את תורת אמ"ת מלימודם, עד שערבבו הסוד והפשט למצוא דרך חדשה ופשרה, קיצצו בנטיעות ויצאו מנהגים שאינם מוצאים ח"ן לבורא ולבריאתו. ולכן, יש לתקן ולהחזיר את מנהג ארץ ישראל האמיתי שקבעו השו"ע (לקבל את השבת במזמור שיר ליום השבת) והאר"י ז"ל (לקבלה בשדה ובבית ואח"כ לבוא לבית הכנסת בשעת שאומרים מזמור שיר חיום השבת. ואם רוצים כל המניין ללכת אחרי האר"י הקדוש, יש להורות לקבל שבת בבית הכנסת במקום בבית, ולסובב את התיבה במקום השולחן, ולומר מזמור שיר ליום השבת רק פעם אחת ומיד קדיש וברכו. ומי שרוצה לדרוש, ידרש לפני קבלת שבת, ודרשה פירושה אגדתא ולא פלפול או שיעור. והדברים ידועים.)

אם יש לעמוד באמירת מזמור שיר ליום השבת.
הנוהג לקרוא את סדר קבלת שבת להאר"י ז"ל, יעמוד. ומ"מ, קבלנו הוראת
החיד"א שיש לעמוד בזמן אמירת מזמור שיר ליום השבת.
והוא ע"פ הגהות החיד"א (מאי"ן) שבסידור תפילת ישרים ליוורנו, שקיבל ע"י
ת"ח בחלום, שיש לעמוד במזמור שיר ליום השבת. ופשוט שיש לעמוד גם
בהמשך שהוא מזמור ה' מלך גאות לבש, שחיברו למזמור שיר ליום השבת.

ולכן, אף מי שאינו הולך לפי דברי החיד"א, יש לו לחקור מה טעם מנהג אבותיו,
שאם הולך לפי מנהג הספרדי הקדמון, לומר מזמור השבת ע"פ הרמב"ם
והשו"ע, נכון שלא מופיע לעמוד. אולם, אם אומר את סדר קבלת שבת להאר"י
ז"ל, חייב לו לעמוד עד ברכו. והמשנה, טועה בדרך השכל, ואבותיו טעו ולא
הבינו עומק וחשיבות דברי האר"י הקדוש, עד שבאו לזלזל בתורתו, בגלל דעתם
הקלה וקוצר השגתם בעניין.

ברכו ופסוקים האומרים המתפללים בלחש.
הוא מנהג עתיק, והאר"י ז"ל בשער הכוונות חיזק את המנהג.
תמה אני של שפעם קראתי שרבינו אור החיים הקדוש, תיקן אותם. והלוא,
פסוקים מפורשים בשער הכוונות הם!
והנה לשון שער הכוונות דרוש תפילת ערבית של שבת:
וכשיתחיל הַשַׁע לומר ברכו יאמר בלחש אותו הסדר הכתוב בסידורים והוא ישתבח
שמו של מַלְאֵה הַקִּבְלָה כו':
ישתבח ויתפאר שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: שהוא ראשון והוא
אחרון ומבלעדין אין אלהים: יהי שם יי מבורך מעתה ועד עולם ומרומם על כל
ברכה ותהלה: והוא הנוסח המופיע בסידור שבו התפלל האר"י ז"ל ומוהר"ח"ו.

אמירת כגוונא

לפי מקור המביא מעשה רבי ישראל בעש"ט זיע"א עם ב' תלמידיו ביער, נמצא שאמירת כגוונא במקום הקדיש וברכו.

וההסבר ברור, כי לדעת האר"י ז"ל, אפשר לקבל חלקי הנשמה היתירה השונים, אף למי שמתפלל ביחיד. חוץ מחלק הרוח שיש לקבל כשעונה ברכו הראשון [קודם ברכות השמע]. ולכן, נמצא שהיחיד מפסיד את קבלת חלק הזה, כי אינו רשאי לומר קדיש וברכו ביחיד.

אמנם, יש להזכיר שאף להאר"י ז"ל יש תיקון לקבל רוח ונשמה של נשמה יתירה למי שפספס את האמירה בזמנה. אלא שיש לכוון בברכו בתרא [קודם עלינו לשבח], ולכן המתפלל יחיד אינו יכול לומר ולקבל ומפסיד.

לכן תיקן רבי ישראל בעש"ט זיע"א לומר 'כגוונא' כשמתפלל ביחיד, לקבל רוח של נשמה יתירה, אפילו שאין מנין.

אמירת במה מדליקין

Y ברוך ומקורות X

והובא ברד"א, והוא מנהג עתיק לבני ספרד.

דעת השו"ע והאר"י מתאימה, והיא שונה מהרד"א:
שיש ללבוש בגדים הנאים ולשמוח בקבלת שבת ואז להכריז סמוך לחשיכה
בבית עירבתם עישרתם הדליקו את הנר ולקבל את השבת באומרו בציבור
מזמור שיר ליום השבת.

והנה לענ"ד, הפענוח הנכון הוא תיאום דעת השו"ע לדעת האר"י (בכתב כהה)
ז"ל:

אחרי¹² שלבש בגדי שבת הנאים, ישמח בביתו בביאת שבת כיוצא לקראת המלך
לקבל¹³ שבת בשדה מבעוד יום¹⁴ דרבי חנינא מעטף וקאי בפניא דמעלי שבתא
ואמר בואו ונצא לקראת שבת מלכתא, וכיוצא¹⁵ לקראת חתן וכלה, שחוזר
הביתה להתעטף בטלית מצויצת בברכה ויקיף את שלהנו ויאמר אותו סדר
קבלת שבת שעשה בשדה, ויריח בב' הדסים (ד)רבי ינאי אומר בואי כלה בואי
כלה¹⁶, וכריז¹⁷ סמוך לחשיכה עירבתם עישרתם הדליקו את הנר, ותדליק¹⁸
האישה, שהדלקת נרות מחשיכה (השקיעה) והיא תוספת חול על הקודש שהוא

¹² לשון שו"ע רס"ב ס' ג'. והוא גם כן סדר האר"י ז"ל בשער הכוונות

¹³ שער הכוונות

¹⁴ מפלג המנחה. שער המצוות פרשת ויחי, שרק בהיותו אבל, האר"י ז"ל לא נהג ביוהרא בקבלת שבת
בשדה, כי עוד יום הוא, ואינו עדיין שבת.

¹⁵ מרן גרס ב' יציאות, ואולי הוא רמז לקבל שבת בשדה ולקבלת השבת השנייה, בבית. שהמלך ניכר
לכולם, ומתגלה, בחינת המקיפין, אמנם, היוצא לקראת חתן וכלה, נכנס בבית, שהוא בחינת הזיווג,
והוא בחינת פנימיות, כבודה בת מלך פנימה. ז"אב.

¹⁶ ב' ביאות כנגד ב' קבלות שבת.

¹⁷ שו"ע ר"ס ס' ב'.

¹⁸ שו"ע רס"א ס' ג'.

יום¹⁹ ודאי, **והוא יסתכל**²⁰ **בנרות**, ויאמר במה מדליקין לפני תפילת ערבית,²¹ שהוא ד' פרקים²² הראשונים (למס' שבת), ואז ילך לקבל שבת²³ באומרם²⁴ בציבור מזמור שיר ליום השבת שעדיין יום²⁵, ומקדימין²⁶ להתפלל ערבית משאר ימות החול. זה הוא הסדר המדויק לכתחילה.

וראיתי טעם יפה בספר היכל הקדש לרבי משה אלבאז (ממרוקו בתקופת האר"י ז"ל, ולא הכירו), שנהגו ישראל לומר במה מדליקין בין מנחה לערבית של שבת, **והוא בקבלת שבת**. ע"ש. וזה מתאים למה שכתבנו לעיל.

אולם, החיד"א²⁷ הביא מנהג חדש לחכמי ארץ ישראל בזמנו, שניסו לשלב את מנהג השו"ע והאר"י ז"ל באופן אחר :

מזמור לדוד – לכה דודי – במה מדליקין – מזמור שיר ליום השבת.

והסיבה פשוטה, שקבלת השבת השנייה להאר"י ז"ל נעשתה בבית, ומעט אנשים הלכו אחרי האר"י ז"ל לצערנו. ואף הראשונה, בשדה, אולי כבר לא נהגו בה בזמן החיד"א, אלא יחידים²⁸. לכן, כדי לזכות את הציבור, הכניסו את סדר קבלת

¹⁹ שו"ע רס"א ס' ב'.

²⁰ שער הכוונות

²¹ שו"ע ר"ע ס' א'.

²² שער הכוונות.

²³ שו"ע רס"א ס' ד'.

²⁴ שער הכוונות שהוא צריך לכוון ולא דווקא לומר בפה עם הציבור.

²⁵ שו"ע רס"א ס' ד'.

²⁶ רס"ז ס' ב'.

²⁷ ברית עולם על ספר חסידים.

²⁸ שאף מאה שנה אחרי הסתלקות האר"י ז"ל, המשיכו לקבל שבת המון העם, חלק בשדות, חלק בבתי כנסת. עיין בסוף ספר החזיונות דפוס שובי נפשי, הנהגות צפת ר"מ מליריאה זצ"ל. ועוד, שהמנהג שהביא החיד"א הוא מעיר לידתו, ירושלים תובב"א, שכידוע, לא הלכו אחרי מנהגי צפת.

שבת בבית הכנסת, במקום בבית, ואמירת במה מדליקין לפני אמירת מזמור שיר ליום השבת הקהילתית, לצאת אליבא לכולי עלמא, וכדי לא לכפול לשווא פעם שלישית את מזמור שיר ליום השבת.

אמנם, הסדר הא' להאר"י ולשו"ע הוא הנכון והעיקרי, ואשריו מי שזוכה בו, ודווקא בארץ הקודש.

ללמוד משניות בשבת, בעיקר פרק במה מדליקין ומסכת עירובין:

לעמוד בקדיש דליל שבת לפני ברכו הראשון:

Yכרור ומקורות**X**

אחרי חיפוש מורחב, לא מצאתי סמך לקום בחצי קדיש שלפני ברכו הראשון דתפילת ערבית, שהנהגה זו אינה מוזכרת כלל בכתבי האר"י ז"ל כת"י מוהרז"ו ואף לא של מוהרש"ו או של גורי האר"י ז"ל או תלמידי מוהרז"ו או רבי אברהם אזולאי שהכיר מוהרז"ו ומוהרש"ו. אף שמקור המנהג מצוי בהגהת רבי יעקב צמח על פרי עץ חיים, יש לבדוק אם יד זרה לא הכניסה הגהה זאת בשם מהרי"ץ. שהרי, לא נמצא כל זכר בנגיד ומצוה, בסידור שלו ובעולת תמיד כת"י לרבי יעקב צמח, ואף ב'רנו ליעקב'. ויש לתמוה על דברי השלמי ציבור (דיני קדיש אות י"ז) המביא שיש לקום בקדיש ברכו דערבית של שבת בשם סידור מוהרז"ו, ואמנם, בחלק שלמי חגיגה (דיני וסדר תפילת ליל שבת קודש) מביא שמצא כתוב בסידור מוהר"י סרוק בשם מורז"ו שצריך לקום לקבל תוספת הרוח של שבת. והתמיהה היא, שרבי ישראל סרוק לא הכיר את רבי חיים ויטאל, ואם הכירו, רבי חיים ויטאל לא היה עדיין לומד לפני רבו האר"י הקדוש.

אלא שבעל השלמי חגיגה מסיים ענין זה, במקור הראשון של המנהג לעמוד בקדיש דברכו והוא "וכן כתב בספר ח"י". והדבר מובן.

ואלו הסוברים שיש לקום כדי לקבל תוספת נשמה או קדושת שבת, טועים הם, שהרי, מפורש בשער התפלה כתי"ק של מוהרש"ו, שכשאומר נשמת כל חי [בשחרית] מקבל נפש דדכורא. אלא, שהאומר 'נשמת כל חי' יושב ולא עומד, כמנהג הפשוט. ועיין ביאור 'באר יעקב' על נגיד ומצוה [דפוס שובי נפשי דף נג הערה 264] שגם מסיק שחיפש בכמה ספרי קבלה וסידורי כוונות מהם סידור חמדת ישראל [למוהרש"ו, וגם ליתא לעמוד בקדיש דברכו בחמדת ישראל כת"י שבידי מכון אהבת שלום] ועיין שם רשימת ספרים אף בנהר שלום, ואינו מוזכר בכל המקורות הללו ענין לעמוד בקדיש דברכו, ורק בסידורי האר"י ז"ל שלקחו קצת מהספר אחר, הביאוהו, כרוב סידורי האר"י ז"ל דפוס זאלקווא. ולא מן הנמנע שהמקבל שבת בבית הכנסת לפי האר"י ז"ל [מזמור לדוד-בואי בשלום-מזמור שיר ליום השבת] ישאר עומד בקדיש וברכו, הסמוכים לקבלת שבת בלי שום כל ההוספות שהוסיפו ב250 שנה שחלפו, והם שיבוש גדול בתפילה.

ולכן, אשרי מי שמקיים סדר הקדמונים והוא תפילת מנחה דערב שבת, פרק במה מדליקין קודם השקיעה [ואין טעם אמיתי ונכון לאומרו אחרי השקיעה] קבלת שבת סמוך לשקיעה ותפילת ערבית מיד בבין השמשות. **והסדר הזה הוא הנכון והאמת.**

והערה חשובה אני מוסיף, שאין לנו לקבל את כל הוספות ועדויות רבי יעקב צמח, שהנה, מביא עדות בשם החברים [ואינם גורי האר"י ז"ל האמיתיים, חברים של מוהרש"ו, אלא הלומדים אצל מוהרש"ו ואלו חברים לרבי יעקב צמח !] בספרו עולת תמיד (שער הקרבנות דע"ט דפוס אהבת שלום) וז"ל: [הגהת] "צמח: בספר כוונות שלנו דף קכ"ז וגם בעץ חיים [הכוונה לשער המצוות למוהרש"ו שהיה בידי מוהרש"ו] כתוב שמן יהא שמיה רבא עד דאמירן בעלמא

יש כ"ח תיבות ואם כן צריך לומר מן כל ברכתא כי כן התרגום ולא מכל בתיבה אחת. וכן שמעתי אני וכן נהבו החברים יצ"ו בדמשק. "עכ"ל.

ופלא עליון שרבי יעקב צמח וחבריו שבדמשק, חולקין על רבי שמואל ויטאל, וגם על רבי חיים ויטאל שקיבל מפיו של האר"י ז"ל שקיבל פה אל פה מאליהו הנביא ז"ל! ובשביל ספירת תיבות יחלקו על רבותיהם הקדושים ובעיקר על האר"י הקדוש?

והנה, אף רבי שמואל ויטאל מסתפק בכ"ח תיבות האלו, וז"ל מהגהותיו ללבוש [בשם חיים שנים ישלם, בליקוטים שערך המהדיר דף רט"ו]: "אמר שמואל [ויטאל] אינם אלא כ"ז תיבות, אולי שמונה עם מלת אמן או עם 'ואמרו' שאומר הש"ץ, ואין לומר מן כל בשני תיבות". עכ"ל.

וקשה, שאביו הקדוש רבי חיים ויטאל בשער התפלה כתי"ק [דף קפ"ד דפוס אהבת שלום] מעיד על רבו האר"י ז"ל, שהיה עונה מהתיבות 'אמן' יהא שמיה רבא וכו' עד דאמירן בעלמא, ואלו כ"ח תיבות בלי ספק כיראה המעיין. וברור מהנוסח שקבע מוהר"ח ז"ל ע"פ רבו ז"ל שיש לומר 'מכל' בתיבה אחת.

סיכום: העומד בקבלת שבת והיא סמוכה לקדיש דברכו [בלי שום הוספה טפלה וגם לא הלשם יחוד, ופסוקים שהוסיפו בדורות האחרונים] יוכל להישאר מעומד ע"פ סברת רבי יעקב צמח. אמנם, אין הכרח לעמוד בקדיש דברכו של ערבית ליל שבת, כי אין מקורו בקדמונים ובפוסקים הראשונים, בב"י ובשו"ע ובכלל לא מהאר"י ז"ל, ולא מגורי האר"י ז"ל, ולא ממוהר"ח ז"ל ומבנו מוהרש"ו.

לקום בקדיש דברכו קמא בליל שבת

Y כבוד ומקורות X

יש חיוב לעמוד בקדיש הזה. מלשון מוהר"י צמח זצוק"ל בהגהות פע"ח דט"ז, ע"ג. ואף שאין מקור מפורש בדברי האר"י ז"ל ותלמידו רבי חיים ז"ל, מ"מ יש לעמוד בקבלת שבת [הבו לה', בואי כלה, מזמור שיר ליום השבת], ומדברי השו"ע שאמירת 'מזמור שיר ליום השבת' היא קבלת שבת בציבור [וכך הוא בדברי האר"י ז"ל שצריך ללכת לבי"ה כ בזמן שהציבור אומר מזמור שיר ליום השבת] למנהג הספרדים, ולמנהג האשכנזים באמירת 'ברכו', משמע שעד ברכו אין לשבת. ומ"מ, אין ראייה בדברי מוהר"ח"ו על קימה ב'ברכו' אלא רק אם קבלת שבת סמוכה לברכו, **ישאר** מעומד.

יש להעיר שאין מקור בכתבי האר"י ז"ל לקום כשאומרים 'והגן בעדנו' או ב'ופרוס עלינו' לקבל תוספת נשמה. אלא המקור הראשון **ממקור אחר** המביא בשם סידור מוהר"ח"ו וגם הובא בשלמי הגיגה בשם סידור מהר"י סרוק בשם מוהר"ח"ו (!?).

אומר אחר העמידה ויכולו [ולא מן התיבות 'יום הששי'] (ד"רנו):

Y כבוד ומקורות X

והוא היפך מה שנהגו כמה אנשים ע"פ הבנתם להרמ"א. אמנם, לדעת מרן השו"ע מבואר שיש לומר מ'ויכולו' ולא מתיבות 'יום הששי', וכך מובא בשו"ע ס' רסח ס"ז וז"ל: חוזרים לומר ויכלו משום יו"ט שחל להיות בשבת שאין אומרים אותו בתפלה וגם להוציא למי שאינו יודע ואומרים אותו בקול רם ומעומד. ולפי מוהר"ח"ו בשער התפלה, רק בקידוש יש להוסיף תיבות 'יום הששי'.

אם אומרים ברכת מעיין ז' בפסח שחל שבת, בין ע"פ הפשט בין ע"פ סוד

Y כרוז ומקורותX

מובא בשו"ת וישב הים, בשם כמה ראשונים כהרד"א, ואחרים שאינם חלקו בנושא (כהרמב"ם, הרי"ף, והרא"ש, ואין לסמוך על דעתם בזה, מיכוון שאינה להלכה. ומה מועיל לפרש את דברי גאוני עולם האלו, לטובת מא' מהצדדים של המחלוקת, כשברור שלא בררו את דעתם להלכה (?), הענין נשאר סגור וסתום בכתיב האר"י ז"ל, ותלמידו המובהק מוהרח"ו ובנו מוהרש"ו. יוצא מהשו"ת וישב הים (ס' ח') לרב יעקב הלל שליט"א, ראש ישיבת אהבת שלום שבירושלים תובב"א, שמה ששאלו חכמי מערב להרש"ש (נהר שלום דלא-לב), הוא ע"פ הסוד. יש להעיר שלח"י, הוא גם ע"פ ההלכה.

אמנם, לדעת האר"י הקדוש אין לברך ברכת מעיין ז' בשבת שחל בפסח. ואף שהרש"ש מסכים ע"פ הסוד לאומרה, אין לנו לזוז מדברי האר"י ז"ל שהוא הוא קבלם מאליהו הנביא ז"ל, מה שאין כן למקובלים האחרים! הנה, האר"י ז"ל הלך כדעת רבינו נסים גאון זיע"א, שאין לומר ברכת מעיין ז' בשבת שחל בפסח, כי פסח ליל שימורים הוא. וזה נמצא בשבחי האר"י ז"ל לרבי חיים וויטאל. עוד, מה שכתב הר"הג יעקב הלל שליט"א בשו"ת וישב הים (ס' ח', דקמ"א, ע"ב) אינה טענה. וכבר החיד"א הבין את זאת, ומביא שדעת האר"י ז"ל בלי ספק הינה לא לומר ברכת מעיין ז' בפסח שחל בשבת. (ברכ"י ס' תרמ"ב)

אף שהרש"ש פירש ע"פ הסוד שיש לאומרה, דעת הרחיד"א ע"פ האר"י ז"ל שאין לאומרה. וכך הוא מנהגנו, בין ע"פ הפשט, בין ע"פ הסוד. וגם כך הבין מו"ר רבי אברהם גאגין, ראש ישיבת בית אל העתיקה, וביטל את מנהג מקובלי בית אל לאומרה (אלא שהחזירו את המנהג אחרי הסתלקותו).

לסיכום, יש מקום לאלו הסומכים על דברי הרש"ש והח"י לומר ברכת מעיין ז'
בשבת שחל בפסח, בין ע"פ הפשט, בין ע"פ הסוד. אלא שדעת האר"י הקדוש
היא להיפך, לא לומר הברכה הזאת, כרוב הגאונים, הבית יוסף והשו"ע, כי ליל
שימורים הוא !

הנה לשון שער התפלה דק"פ: "לפי שאלו האחרונים לא ידעו דרכי הקבלה ואינם יודעים מה שהם אומרים וטועים בסדר דיבורם בלי ידיעה כלל, ובפרט פזמון יגדל אלהים חי. עכ"ל.

Y ציבור ומקורות X

זה לשון קונטרס המנהגים למוהר"ו ז"ל: "גם מורי ז"ל לא היה חפץ בשום פזמון או פיוט מאותם שסדרו האחרונים רק מן הראשונים כמו תפלת רבי עקיבא ורבי ישמעאל ורבי אלעזר בן ערך ורבי אליעזר הקלירי ודוגמתם, לפי שנתקנו על דרך האמת אך אלו האחרונים לא ידעו דרך קבלה ואינם יודעים מה שאומרים וטועים בסדר דבורים בלי ידיעה כלל, ולא היה אומרם כלל ובפרט יגדל אלהים חי, וודוי אשמנו באומר ובפועל, וכל שאר הוידויים דרכי ניסים ואדרוטיל וכיוצא לא היה רוצה לאומרם כלל."

ומה פלא שבעל שלמי חגיגה אלגאזי כותב: "טעם המנהג שנוהגים לומר אחר ערבית פיוט יגדל אלהים חי, עיין בספר ח"י."

וכבר העיר הרב א"ך טוב ז"ל, בהערותיו על שלמי ציבור ושלמי חגיגה [דפוס אהבת שלום, ומה תמיהה שבמהדורה האחרונה השמיטו כמה מהערות הרב א"ך טוב ז"ל הגוערים באותו ספר מפוקפק] כי תמוה שבעל השלמי חגיגה [רבי ישראל יעקב אלגאזי] לא הביא לשון שער הכוונות ולא הזכיר בכלל האר"י ז"ל. ולאהבת האמת, אם דברי האר"י ז"ל היו לחומרא, היה אפשר למצוא היתר, כי לא כל גברא סביל חומרות אלו.

אולם, אין הדבר דומה בדברי האר"י ז"ל המגלים מנהג טעות או מקור טעות, וכמו שכותב מוהר"ו "ובפרט פיוט יגדל אלהים חי", שהיו צריכים להתבטל לדעת האר"י הקדוש זיע"א, במקום להחזיק בטעות שלהם מפאת גאוותם.

והנה רשימה קצרה במנהגי טעות לדעת האר"י ז"ל משער הכוונות ומפע"ח:

הקדמה א' בענין בית הכנסת הא דאמרינן מצוה על האדם להיות מעשרה ראשונים בבהכ"נ צריך שאחר שיבא לבה"כ א' מעשרה ראשונים לא

יצא משם עד שישלים תפילתו שם לא כאותם הנוהגים להיות מעשרה ראשונים
בבהכ"נ זה ואח"כ חוזרים והולכים להתפלל בבהכ"נ אחרת שלא היו שם
מעשרה ראשונים **טעות** הוא בידם ולא תחשב למצוה כל:

ל"ה תיבין בויכולו ול"ה תי' בקידוש ולכן אותם הנוהגין לומר אחר תי'
זכר ל"מ כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים ושבת קדשך כו' הם טועים
טעות גמור כי מוסיפין בחשבון התיבות ואין לומר סדר גירסא זו אלא בקידוש
של יו"ט בלבד והטועים העתיקוהו משם בסדר הקידוש של שבת.

וכן יש ו' אותיות בכל תיבה, ו"ישתבח ו"יתפאר כו' בווי"ן, ולא ביודי"ן
כמו שנוהגין קצת מחכמי דורנו כי הוא **טעות** גדול:

בענין הקימה בקדיש היה אומר מורי זלה"ה כפי מה שנראה מהירושלמי
שצריך לקום בעניית איש"ר, **טעות** הוא כי הוא אינו מהירושלמי ממש, רק חכם
א' עשאו הגה"ה, ואח"כ הדפיסוהו בתוך הירושלמי ו**טעות** הוא.

מע"ח - צ"ל בתשבחות בחירק של תפארת, ולא בשורק. כתבו
המקובלים הראשונים, כל האומר חי העולמים. בפת"ח תחת הח', הוא **טעות**
גדול. כי חי הוא חוץ מן העולמים, אבל האומרים חי העולמים בציר"י תחת הח',
הוא מחבר המדות שהם חו"ב ביחוד, לכן צ"ל חי העולמים בציר"י, והוא נכון.
עיי' בתי"ט סוף מסכת תמיד טעם נכון:

מע"ח, בקדושה יאמר ה' אלהינו ה' אחד, הוא אלהינו, כי אין צ"ל ב"פ
אחד אחד, כמו שנוהגים, כי **טעות** הוא בידם, אלא יאמר ה' אלהינו ה' אחד הוא
אלהינו וכו':

ענין נוסח הקדיש עצמו הוא כי הנה מצינו בנוסח הקדיש שם מ"ב כפול
שני פעמים והם סוד ההויה פשוט ומלוי ומלוי המלוי כנ"ל והוא כך, כי מן יתגדל

עד משיחיה הם י"ד תיבות, לפי שדי ברא הם שתי מלות נפרדות ולא תיבה א' דברא כי הוא טעות.

השלמה:

הגהת רבי שמואל ויטאל: אמר שמואל, אע"פ שכתב זה אבא מארי ז"ל, ראיתו שכשהיה ש"ץ בקהל בימים נוראים היה אומר כל הוידוים הנזכר, משום שמנהגם של ישראל תורה. עכ"ל בשער הכוונות. ויש ליישב את דברי מוהרש"ו ז"ל.

אביו מוהרצ"ו ז"ל ניסה להשיב בתשובה יהודי דמשק, אמנם מנעו ממנו כמה חכמים [ובעיקר רבי יעקב אבולעפיה שהתנגד לו מאוד], עד שמוהרצ"ו נפל למשכב ואף התייאש [כמובא בספר החזיונות דפוס שובי נפשי]. יש להבין שבמצב הזה, שעדיין לא נגלו לעולם הנהגות האר"י ז"ל [לפחות האמיתיות והמדויקות] היה קשה למוהרצ"ו ז"ל לצבור עוד מחלוקות וויכוחים, בעיקר בימי ימים נוראים, ועוד במקום שאינו שלו [אין זה היה בית הכנסת או מניין שלו שהנהיג]. ולכן, עשה כדין לא לעורר מחלוקות ולא עבר על 'לא תתגודדו'.

מצב שונה מבית הכנסת האר"י ז"ל הספרדי, שבו האר"י הקדוש זיע"א היה מתפלל ולומד בתמידות, חוץ מתפילות ימים נוראים. [ואפשר שדווקא נמנע מתפילות הספרדים בימים נוראים מפאת סירובו לומר פיוטי הראשונים שחדל לומר, ושמתפללי המקום לא רצו לוותר עליהם].

כך, שעדיף להימנע מלהתפלל בציבור שאינו מכיר בדברי האר"י ז"ל, והופך עיקר לטפל בשם ה'מנהג', והופכים תפילות ימים נוראים ל'גהנם', וה' ירחם על אותם מנהיגים נפולים המונעים מהמון העם לחזור בתשובה וגורמים צער לשכינה.

אה"כ תלך לביתך. ובכניסתך לבית תאמר בקול רם ובשמחה יתירה שבת שלום (ד"רנו):

Y ברור ומקורות X

לשון מרן השו"ע ס' רעא ס"א:
כשיבא לביתו ימהר לאכול מיד: עכ"ל.

והשו"ע דייק בלשונו, שפסק שכשנמצא בביתו, אזי ימהר לקדש ולאכול. אולם, אין סיבה לרוץ מצאת בית הכנסת לבית, כי דווקא הרמ"ע מפאנו בשו"ת שלו (ס' ב' בגוף השאלה), מצא סמך לנוהגים להגיע בביתם בנחת, ולא להיות נדחפים לחזור אל ביתם בשבת לסעודת הלילה אחר תפילת ערבית. ומסיים הרמ"ע מפאנו זצוק"ל: "שמי שאמר למהר להיכנס לסעודת הלילה תכף אחר ערבית, אפשר שהיה מתענה בערב שבת ונזהר שלא להיכנס לשבת כשהוא מעונה הרבה". עכ"ל.

ולא ישב ויפטפט כמנהג הבורות. גם יזהר שלא יגרום סבל לאורחים ולבני הבית, ע"י רבוי תפילות, פיוטים ובקשות מיותרים, שחכמי הקדמונים לא נהגו.

כבר דנו הרבה חכמים, שאין למלאכים דרך ישיבה. ועל כן, אין לומר הנוסח (עיין פת לחם) בשבתכם. גם, לא ראוי לכפול ג"פ כל פיסקא ופיסקא, ובפרט כשהילדים נמצאים, ועוד לא אכלו, שבעל הבית עושה עיקר מהטפל, ואינו מתכוון כראוי בקידוש, כי הילדים כבר התפערו. והוא מנהג החתם סופר, לא להאריך בתפילות ובקשות בזמן הקידוש. אמנם, כל אחד ישאר במנהגו. ונהריה נהריה ופשטיה.

מקור הפיוט שלום עליכם בספרי הראשונים זיע"א, ס' מנהג טוב וס' לקט יושר. (עיין לקראת שבת). כפילות כל בית ובית מובא כצפוי באותו ספר נפול הגורם

טירחא יתירה, וגורם, מחמת כל תפילות וההוספות, שיאמרו הקדיש בלי כוונה
ובמהירות רבה, במקום לאומרו במתון.

בענין אמירת שבת שלום "ומבורך".

מנהג זה מצוי בין קהילות הספרדים וגם אצל גדולי אדמו"רי החסידות [עיין אוצר מנהגי חסידים דרכי יואל]. זה לשון נפש דוד [מדינה, משאלוניקי שנת תצ"ו 1736 למניינם]: ועל סוד זה נהגו ישראל לומר זה לזה, בליל שבת, 'שבת שלום ומבורך' כמ"ש הגאון כמוהר"ן שפירא זלה"ה סוד לזה בס' הכוונות. ע"כ. אמנם, המקור הראשון נמצא באותו ספר נפול, והוסיף כדרכו על דברי האר"י ז"ל [להבדיל] האומר שיש לומר בקול רם בשמחה רבה כשנכנס בבית אחרי תפילת ערבית של שבת 'שבת שלום'. **ופלא שמקור הראשון הוא בהנהגות הנפולות של אותו נביא שקר שר"י השמורות בפנקסים שלו כשעדיין היה שותף לראש הנחש של אותו הדור יש"ו. ויש להיזהר מאוד כי הוא תיקן 'ומבורך' בכוונות שמות הטומאה. וכך גם קונטריסיו וספרו הידוע. ומשפת שקר תרחק.**

ואם אמך קיימת בחיים חייתה תלך ותנשק ידיה (...) ענין הנשיקה שנוהגין לנשק ע"ג הידים (ד"רנו\א):

Yבור ומקורות**X**

יש לנשק את ב' ידיה ולא רק יד אחת או יד השמאלית.

ואה"כ תעמוד מעומד בשלחן המסודר לפניך ותעמוד במקומך אשר תשב בו ואמור בפיך דא היא סעודתא דחקל תפוחין קדישין (...) ואה"כ תקיף השולחן פעם אחת דרך צד ימין בשתיקה (ד"רנז):

ואה"כ קח בידיך שתי אגודות הדס (...) בין שתי ידיך ימנית ושמאלית ותחברם יחד ותברך עליהם בורא עצי בשמים ותריח בהם (...) ותאמר תכף זכור ושמור בדיבור א' נאמרו (ד"רנז):

ואה"כ תחזור להקיף בהם את השולחן פעם שנית בשתיקה [עם ההדס] (ד"רנז):

Y ברוך ומקורות X

בירורים קצרים:

1. להקיף השולחן רק פעמים ולא ז' או מספר אחר.
2. ב' אגודות הדס ולא ב' עלי הדס

מקור הפיוט **שלום עליכם** בספרי הראשונים זיע"א, ס' מנהג טוב וס' לקט יושר. בשבתכם לשלום כבר דנו הרבה חכמים, שאין למלאכים דרך ישיבה. ועל כן, אין לומר הנוסח (עין פת לחם) בשבתכם. גם, לא ראוי לכפול ג"פ כל פיסקא ופיסקא, ובפרט כשהילדים נמצאים, ועוד לא אכלו, שבעל הבית עושה עיקר מהטפל, ואינו מתכוון כראוי בקידוש, כי הילדים כבר התפערו. והוא מנהג החתם סופר, לא להאריך בתפילות ובקשות בזמן הקידוש. אמנם, כל אחד ישאר במנהגו. ונהריה נהריה ופשטיה.

אשת חיל ורבון כל העולמים הם תוספות מאוחרות, ואינם מסודרים ע"פ האר"י ז"ל. הרואה יראה, שנוסח, סדר והנהגות האר"י הקדוש זיע"א, נתונים ביד כל אדם לקיימם, מפאת קלות ביצועתם. ולכן, לא האריך האר"י ז"ל בתפילות וסדרים מיותרים, המכבידים על המתפלל. היפך רוב המקובלים האחרונים, שהרבו

בבקשות והוסיפו בהנהגות. אמנם, נהגו לשיר אשת חיל **בעמידה** (והוא העיקר ולא בישיבה כדברי הבל), מקור אמירתו קודם הקידוש בשל"ה הקדוש זיע"א

אח"כ תאמר הקידוש מעומד:

Y כרוך ומקורות X

אין לעמוד אלא בקידוש הלילה, ולא בקידוש היום.
וז"ל שער התפלה דע"ר (סעודת שחרית דשבת): "ואחר ההקפה השניה תשב מיושב ותקבל הכוס בשתי ידיך. עכ"ל.

קודם הכוס של קידוש ליל שבת, כמה נהגו לומר המזמור הזה, **והוא מזמור לדוד יהוה רועי כו'**. בשער התפלה מרבי חיים וויטאל בשם רבו ז"ל, נרשם לומר מזמור לדוד ה' רועי, רק בסדר הקידוש של יום שבת, והביא מוהרצ"ו מה ששמע מזולתו [קונטרס אחד] לומר בכל סעודה מהג' סעודות.
גם מוהרש"ו הביא לאומרו בכל סעודה. אמנם בסידורו כת"י מוהרש"ו כותב **במימיו לא ראה למורו ז"ל (מוהרצ"ו) שהיה אומרו אלא בשחרית בלבד קודם קידוש. עכ"ל**. וכך נהג רבו האר"י הקדוש.

ואכן, יש מקור לומר מזמור לדוד קודם סעודת היום באורחות חיים [רבי אהרן הכהן מלונגיל] בדין סעודת שבת שחרית הלכה ג' וז"ל:
"ואחר הקדוש פותחין בקול רם לכבוד השבת מזמורים **אלו מזמור לדוד ה' רועי לא אחסר כולו ומזמור אחר לדוד מזמור לה' הארץ ומלוואה כלו ועוד אחר ברכי נפשי את ה' ה' אלקי גדלת מאד כלו ויש מתחילין מצמיח חציר ויש מוסיפין עוד מזמורים אחרים ואח"כ בוצעין על הלחם ואוכלין סעודתן ומברכין ברכת המזון**". עכ"ל. ועיין גם בשל"ה הקדיש תוספות מזמורים לפני הסעודה. עיין שם.

גם משמע מלשון מהרי"ל שיש לומר את כל התהילים בין ברכת נטילת ידיים לבציעת הפת.

בתחלה תקבל הכוס מיד זולתך משתי ידיו אל שתי ידיך ותחזיקהו בתחלה בשתי ידיך גם שניהם (...) ואז תחזיק הכוס בידך הימנית לבדה מבלי סיוע ירך השמאלית (...) אנו מניחין הכוס ביד הימין (ד"רנט):

Y גבור ומקורות X

עדיין, לא מוכרח להעמיד הכוס על אצבעות היד או בכף היד, שאין מוהרח"ו ובנו מוהרש"ו מזכירים בקידוש השבת הנהגה זאת אלא בקידוש ליל פסח ובכוס ברכת המזון [שער המצוות]. ומה שכתב מוהרח"ו ז"ל "אנו מניחין הכוס ביד הימין" המשמע בכף יד, הרי לשון מוהרח"ו ז"ל הכותב "אז תחזיק הכוס בידך הימנית לבדה" וברור שאחיזה אינה הנחה. ועיין בדברי האר"י ז"ל, שכוס קידוש דליל פסח הוא הקטנות הא' וה' אצבעות קטנות השניה. מה שאין כן בשבת. ורק בפרי עץ חיים עירבבו את הענין והוספוהו בקידוש של שבת.

בענין מזיגת יין הקידוש במים: מפורש בשער התפלה דף תי"א את לשון מוהרח"ו ששמע מזולתו בשם האר"י ז"ל. אמנם, מוהרח"ו מביא ענין מזיגת הכוס בסוף שער התפלה בנספח הנקרא 'מה ששמעתי מזולתו' (דף תי"א) בשם קונטריס אדם אחר, והוא בסוד קידושא רבא. שער המצוות. גם, מובא בספר החזיונות דף ס"ה, שרוחו הקודש של רבי יעקב פיסו זצ"ל שאל למה אותו איש לא היה נזהר למזוג כוס הקידוש במים. צריך למזוג הכוס קודם שתאמר הקידוש לדעת החברים ורבי יעקב צמח, ולדעת מהר"א אזולאי במעשה חושב) רימון ו' בסוד קידוש יום השבת.)

אולם, משמע מספר החזיונות למוהרח"ו (דף ת"ט) שיש למזוג מים בכוס הקידוש אחרי שהסתכל בקידוש. ואין להסתכל אלא בשעת הברכה.

לא מוכרח שע"פ כתבי האר"י ז"ל האמיתיים יש לשבת כדי לשתות יין קידוש ליל שבת. וכן משמע מדברי הרב ריינר (תפילת חיים) שאין מקור לשתות יין הקידוש מעומד, אלא שהציטוט מפרי עץ חיים "מורי זלה"ה היה נוהג לומר כל הקידושין

מעומד בשבת ויום טוב, ואח"כ יושב וטועם מן הכוס של קידוש, אינו מופיע בכתבי מוהר"ח ומוהרש"ו, גם לא ברבי אברהם אזולאי ורבי יעקב צמח. ואף לא בכתבי פרי עץ חיים. כנראה שהיא הוספה מזולתו.

אח"כ תשתה כוס היין (ד"רסא):

Y ברוך ומקורות X

ולאו דווקא לשתות בישיבה, אף שראוי לשתות בישיבה בגלל דרך ארץ. מ"מ, אפשר שנחשב כהפסק בין ברכה לאכילה. אמנם, דומה לדין הסיבה בליל פסח, שיש להסיב בין ברכה לשתייה, אף שמלכתחילה, יסב כל זמן קריאת ההגדה. ורק בפרי עץ חיים מובא שיש לשבת קודם לשתות. וכבר כתבנו בענין מהדורא בתרא וספר פרי עץ חיים, עיין שם לעיל.

אח"כ תטול ידיך. וצריך שבעת שתנגב ידיך ובשעה שתברך ברכת על נטילת ידים תגביה שתי ידיך זקופות למעלה כנגד ראשך משתי צדדי ראשך. גם יהיה כל זה מעומד (גם בכל נטילת ידים בג' סעודות דשבת צריך לקיים שני הדברים הנז' שיהיה מעומד ושיגביה ידיו עד כנגד ראשו) (ד"רסא):

Y ברוך ומקורות X

גם, מספר השפיכות הן ב' פעמים ולא יותר. וכבר הבאנו ענין זה לעיל.

אח"כ תטול ידיך אף שיש כמה שחשבו לומר יהא רעוא ואתקינו לפני הקידוש, מבואר בשע"הכ (ענין הקידוש/השלחן דעא ע"ב) אף שאינו מהאר"י ז"ל עצמו,

מוהרר"ו ומוהררש"ו הכניסו אותם בסדרם. אמנם, יש לאומרו לפני כל סעודה, ובפרט קודם נטילת ידיים, כמבואר בשע"הכ.

וז"ל שער התפלה (דת"י מה ששמעתי מזולתי): מצאתי כתוב בקונטרס א' ונלע"ד שאנו משם מורי ז"ל, וזהו. זאת התפלה טוב לאומרה קודם כל סעודה מן ג' סעודות של שבת וזה סדרה, היא רעה וכו'.

וצריך **שבעת** שתנגב ידיך **ובשעה** שתברך ענ"י תגביה ב' ידיך. דעת האר"י ז"ל כדעת מרן השו"ע, שיש לברך לכתחילה בשעת הניגוב. ועיין דברי מור"ם בהג"ה לעיל סימן קנח (יא) שמברך בין קודם לניגוב בין לאחריו. כך שיש לברך בשעת הניגוב, פירוש, ברכה בשעת עשיית המצוה ולא עובר לעשייתה.

סדר נטילת ידיים: בתחלה תרחוץ ירך הימנית ואח"כ השמאלית ואח"כ תחבר שתייהם יחד ותשפשפם. (שע"המצ' פ' עקב)

ראיתי למורי ז"ל שהיה חושש ומקפיד מאוד וזהיר לאכול בשלחן של ארבע רגלים בשבתות וימים טובים כדוגמת שולחן שבבית המקדש (ד"רסא):

Y ברוך ומקורות **X**

בשלחן של ד' רגלים: מידת השולחן כך היא לבעל חסד לאברהם (מוהר"א אזולאי זצוק"ל) וז"ל: וצריך שיהיה אורך השולחן י"ב טפחים, ורוחבו ששה (טפחים) וגובהו פחות מתשע ולא יותר של עשר, ושישב בעל הבית אחריו לצפון ופניו כנגד פני הנרות. ולדעת אביר רבי יעקב אבוהצירא זיע"א (ישראל סבא דף 42) אורך השולחן 101 ס"מ, רוחבו 111 ס"מ וגובהו 67 ס"מ, כדוגמת השולחן בבי"המק.

סדר י"ב חלות על השלחן בצורת סגול (ד"רסא):

Y כרור ומקורות X

בכל סעודה י"ב לחמים ומכל מקום, לא יפחות מד' לחמים (כנפי יונה ח"ד ס' ז'). וכך הוא בסידור חמדת ישראל כת"י למוהרש"ו. והוא פלא שרבי שמואל ויטאל כותב בסידורו, שאביו לא היה מקפיד להניח י"ב חלות על שולחן שבת כדעת רבו האר"י ז"ל.

ועיין השל"ה הקדוש המביא שכל חלה יש לה ג' קליעות. נמצא, ד' חלות כפול ג' קליעות, הרי י"ב קליעות [הדומים לי"ב לחמים].

מ"מ, דעת רבינו הקדוש האר"י ז"ל היא להניח י"ב לחמים על השלחן בציוור סגול.

ואח"כ תבצע מן הלחם הימני (ד"רסב):

Y כרור ומקורות X

צריך לטבל פרוסת המוציא במלח: מנהג לטבול הפרוסה במלח ולומר ביחד ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לע"ו, אינו מהאר"י ז"ל וגם לא ממוהר"ח"ו וממוהרש"ו. אולם, המקור הראשון נמצא אצל רבי אברהם אזולאי זצוק"ל, שקיבל כתבי מהדורא בתרא להאר"י ז"ל בספרו מעשה חושב (רימון י"א:) 'ולכן טבול הלחם במלח ג' פעמים כדי למתק ג' גבורות ע"י ג' חסדים וגו' כך שאין שום מקור, בין ע"פ הפשט בין ע"פ הסוד, לטבול פרוסת המוציא במלח ג' פ' אלא רק פעם א'. עד רבי אברהם אזולאי זצ"ל. עיין בהמשך מה שהרחונו.

👁 **וקודם התפילה** רוב הדפוסים העתיקו "וקודם הנטילה וזו טעות, כי בכת"י של מוהרח"ו ומהרש"ו ובסידור כת"י חמדת ישראל למוהרש"ו כתוב קודם כל, ענין תפלה טובה קודם כל סעודה [יהי רעוא] ואח"כ כותב **וקודם התפילה** [יהא רעוא] **יאמר אתקינו. אתקינו סעודתא** וכך הוא הנוסח בזוהר הקדוש ובשער התפלה למוהרח"ו כת"י בשם מה ששמע מזולתו [לא מפי רבו האר"י ז"ל זיע"א] דף ת"י ותי"א. וכך נראה מדברי מוהרש"ו בסידורו כת"י חמדת ישראל, שמוהרח"ו היה מגמגם אם התפלה הזאת מרבו האר"י הקדוש זיע"א.

ותבצע תחלה ממנו [מן הלחם] **שיעור כזית ותאכלנו אתה** [...] **ואח"כ תבצע בציעה שנית כשיעור כביצה ותתן לאשתך** [...] **ואח"כ תבצע ותתן לשאר בני הסעודה היושבים שם.** (דרס"ב).

ואחר האכילה היה נוהג מורי ז"ל לומר פזמון אחד בקול נעים. והוא ז"ל
תיקן ג' פזמונים מיוסדים ע"ד חכמת האמת בכל פרטי כוונות שבת
(ד"רסב):

Y כרוז ומקורות X

ואחר האכילה ומה שנהגו לשיר אזמר בשבחין לפני הקידוש ושאר הפיוט לפני
המוציא (למבצע על ריפתא) אינו מהאר"י ז"ל ולא ממוהר"ו ושאר גורי האר"י
ז"ל. אולם, הראשון שחילק את הפיוט בשתיים, וסידר אותו לפני הקידוש ולפני
המוציא, היפך דברי האר"י הקדוש, הוא בעל התיקון שבת מלכתא הראשון.
וכנראה שכך הבין מתוך דברי מוהר"י סרוק זצ"ל בפירוש על אזמר בשבחין,
המובא בספר שבח אמרי חן (דף נ"א) שיש לכוון כשמגיע לחתיכת המוציא קודם
שיפרוש מכל וכל, שה' עיקרי של שם הוי"ה היא מקדשת היו"ד של זיתא, והוא"ו
מקדשת היו"ד של בעיתא. עכ"ל. אולם, אינו מדברי מוהר"ו.

הסביר רבי ישראל סרוק זצוק"ל (בספר שבח אמרי חן, דף ל) שאף שאין לקליפות
כוח לקטרג ביום שבת, מכל מקום, יש לה כוח לגרום רעה לעם קדוש, על שמתהווה
מעונג שומרי שבת, באכילה, בשתייה ובעונה, ומתעוררים הדינים, ואז צריך הזמנה
לבטל כוח הס"א, דוגמת הזמנה לכוס ברכת המזון או הזמנה לחליצה (ע"כ לשון
מהר"י סרוק זצוק"ל). והוא סוד אמירת אסדר בשבחין בין האכילה לבין העונה,
והוא בסוף הסעודה ע"י שירת הפיוט הקדוש. וכידוע שהפיוט הזה תיקן האר"י
הקדוש בעצמו ובכבודו, לשירו בסוף הסעודה לפני ברכת המזון, ודלא כהנהוגים
לעקור ממקומו ולאומרו לפני הקידוש.

גם נוסח 'אזמר' בשבחין' מקורו מרבי ישראל סרוק ז"ל, כי נוסח מוהר"ו הוא
'אסדר' בשבחין'. עיין נוסח רבי יעקב צמח. והיא הוכחה שלא קבלו כתבי
מוהר"ו המקוריים.

אמירת "למבצע על ריפתא" בכל הג' סעודות

Y כרוז ומקורות X

אין מקור בדברי האר"י ז"ל לומר בכל סעודה [בין בשבת בין בכל סעודה] את "למבצע על ריפתא", אלא בסוף סעודת ליל שבת. הרי שפיוט "אסדר בשבחין" שחיבר האר"י ז"ל תיקן לאומרו בסוף סעודת ליל שבת. אלא שכמה ספרים חבלו בפיוט המקורי וחלקו בשתיים. "למבצע על ריפתא" אינו קיים מכיוון שהוא סוף הפיוט "אסדר בשבחין". ומה שכתוב בחיד"א ובבן איש חי, שראו זקני ירושלים לומר "למבצע על ריפתא" ב(כל) סעודה בין נטילת ידים להמוציא, הוא לפי אותו ספר מפוקפק שפגם בכל תורת האר"י ז"ל והנהגותיו ובעיקר במסורת רבי חיים וויטאל מפי רבו ז"ל, ורבו כמו רבו החולקים עליו, ה' יכפר.

ואחר הפזמון יקרא כמה פרקי משנה ממס' שבת (ד"רסג):

Y כרוז ומקורות X

שער הכוונות - דרושי קידוש ליל שבת דרוש א ענין סעודת שחרית דשבת: קודם שיטול מים אחרונים יאמר זה יְדֵי אֶסְחִי וכו'. עכ"ל שער הכוונות המודפס.

והמקור אינו מן האר"י ז"ל הטהור זיע"א אלא מזולתו. ועיין להלן בפיוט סעודת יום שבת, שמתיבה יְדֵי אֶסְחִי עד עתיקא קדישא, הוא המשך הפיוט, ואינו בכלל נוסח או בקשה כל שהוא.

הוספה זאת תמוהה, שאינה נמצאת לא בשער התפלה וגם לא בסידור מוהרש"ו ז"ל כת"י [חמדת ישראל]. וגם לא בשער הכוונות כת"י ק למוהרש"ו ז"ל.

והוא אסון גדול שהכניסו הנהגות אותו ספר שבתאי שר"י בדפוס שער הכוונות ושתו מים זדונים, אוי נא לנו.

וצריך לומר הב לן ונברך אחר פסוק אברכה וגו' אחר כך פסוק סוף דבר הכל נשמע וגו', וכו'. 'דרוש להבדלה. אמנם, משמע משער הכוונות, שאין לומר בכלל הב לן ונברך, שהפסוק אברכה במקום (תמורת) הב לן ונברך. וכך הבין הגאון מהר"י עאייש זצ"ל בפירושו על הברכת המזון, וזאת ליהודה. ולדברי הפע"ח, הב לן ונברך היינו הזמנה למים אחרונים. ואם כן, אף היחיד יגיד הב לן ונברך. מ"מ, יש להעיר, שפשט האר"י ז"ל שגם היחיד יאמר פסוקים אלו. ומיכוון שפסוקים אלו במקום הב לן ונברך, נמצא שמי שאומר הב לן ונברך, לאו דווקא בזימון ג' אנשים, אלא אפילו ביחיד. ועיין באריכות מה שכתבנו להלן.

היחיד אינו מברך ברכת המזון על כוס

הנה אם הוא יחיד, לא יברך ברכת המזון על הכוס, כנזכר בפרשת תרומה. ואם ישעמו ג' אנשים שאכלו כאחד, ואין שם יין, יברכו ברכת הזימון, אע"פ שאין יין, ואח"כ יברכו ברכת המזון. ואם הם ג' ויש יין, אז תברך ברכת המזון על היין באופן זה:

מורי ז"ל, כי מלשון ההוא ינוקא דפרשת בלק משמע, שאוחז הכוס בב' ידיו, עד שיגמור ברכה ראשונה. וכשמתחיל ברכה ב' כדין יתיישב כסא על תיקוניה ר"ל שיעמדנו עליה אצבעות יד ימינו. ועכ"ז לא נהג מורי כן, אלא כמו שכתוב לעיל. ואח"כ יטול הכוס בימינו ותעמידנו על ה' אצבעותיך הימנים, ממש על גביהן. שע"המצ פר עקב.

כי תחבר ארבע האצבעות יד ימינך לבד והגודל לבד וכסדר הזה תכוין בה' אצבעות יד שמאלך וב' כוונות אלו תכוין בהיות אצבעות ידך

**כפופות כלפי מטה כנודע כי במים אחרונים צריך להשפיל אצבעותיו
כלפי מטה. (שע"המצ עקב דק"ח)**

Y ברוך ומקורות X

ולכן, לא נכון אלו שמרטיבים את האצבעות ע"י האגודל, כי מחזירין טומאת מלח
סדומית.

ענין ברכת המזון, הנה אם הוא יחידי, לא יברך זימון ולא יברך ברכת המזון על הכוס כנו' בפ' תרומה. (שם)

Yברור ומקורותX

אף שיש קצת מהצדיקים שנהגו לברך ביחיד על הכוס, אפשר שלא קבלו כתבי האר"י ז"ל האמיתיים, וסמכו על מקובלים אחרונים ועל אותו ספר שחולק על האר"י ז"ל. ואני הכותב אומר שכבר ראיתי צדיקים שראו את התשבי ז"ל, ובכל זאת טעו בסדר דיבורם ותפילתם [במקרה הזה, בסדר תיקון הברית ותיקון כרת]. וכבר שטחתי את העובדות לפני הרב הד"ס שליט"א.

גם צריך שתדע כי אעפ"י שנת"ל שבתוך הסעודה אם הוא בחול, יתעצב אל לבו על החורבן כנ"ל בשם הזוהר. אמנם בברכת המזון צריך אדרבה להראות שמחה יתירה בלבו וכמ"ש בס' הזוהר פ' תרומה על בועז וכו'. (שם)

Yברור ומקורותX

כך שיש לקיים נוסח הקדמון של 'רצה והחליצנו' עד 'בעל הנחמות', ובשום אופן לומר הוספה המזכירה חרבן הבית. ולאור דברי מוהרצ"ו ע"פ רבו ז"ל, אין להזכיר חרבן הבית בברכת המזון בין בחול בין בשבת.

עוד צריך שתדע שצריך האדם להיות זוכר בתוך אכילתו חורבן הבית כנוכר פרשת תרומה ויהיה עצב בלבו ודואג וכו'.
גם אמר לי שמי שהוא משורש קין צריך להזהר להסיר הסכין מעל השלחן בעת ברכת המזון לגמרי ולא יספיק לכסותו בלבד יען כי כלי זין הם בקין כנודע. (שער"הק)

Y ברוך ומקורות X

כתב רבי שמואל ויטאל בהגהותיו על השו"ע ס' ק"פ, שיש לכסות את הסכין בשבתות וימים טובים בלבד.
ופסק השו"ע (ס' ק"ף ס"ה) נוהגים לכסות הסכין בשעת בהמ"ז ונהגו שלא לכסותו בשבת ויום טוב.

אמנם, מדברי שער המצוות, מבואר שיש להסיר הסכין, ולא רק לכסות, בין בשבת בין בימי חול.
כתוב מפורש בשער המצוות שיש להזכיר חרבן הבית בסעודה, ויש כמה מנהגים על כך כאכילת ביצה בליל הסדר, או אכילת ביצה בשבת בסעודה שנייה [ויש שאוכלים אותה בסעודה שלישית זכר פטירת משה רבינו ע"ה, והסתלקות הצדיקים כחרבן הבית דמי, שמכפר על הדור כמו חרבן הבית כיפר על אותו דור כידוע, על עצים ואבנים, ודווקא ער ואונן היו חוטאים בשז"ל על עצים ואבנים, ואיך נקרא יוסף : הצדיק, כי יוסף יסוד הוא והוא הברית. ואכמ"ל]. אפשר לבדוק את נוסח ברכ"המז הקדמון כי חלק בשבת [רצה והחליצנו] מסתיים במילים אלו "ואל תהי צרה ויגון ביום מנוחתנו והראנו בנחמת ציון כי אתה הוא בעל הנחמות". ואין שום זכר חרבן הבית כלל וכלל אלא אדרבה מילתא דנחמתא. והלוא, כבר כמה אחרונים שינו את הנוסח והוסיפו "ואף על פי שאכלנו ושתינו חרבן ביתך וכו'". והוספה זו קלקול גדול וסותר את המשפטים הקודמים ["ואל תהי צרה ויגון ביום מנוחתנו"]. ויש שעשו מהעיקר, טפל, שבמקום לבטל הוספה זו, שינו את "אף על פי" ל"הגם", כי מילת ה' שורה על הכעס וכו' וכו'.

לכן, יש למחוק בסידורים הוספה זו ["ואף על פי (או "והגם") שאכלנו ושתינו חרבן ביתך וכו'"] ולחזור לנוסח האמיתי והקדמון לסיים ב"בעל הנחמות" ולא להזכיר בשבת בשום אופן ענין חרבן הבית. ולכן, יש להשאיר את הסכינים על השולחן אף בברכת המזון דווקא בשבת וביום טוב, ששורה על השולחן הסיח דעת גדול בסעודה, מחמת שמחה ביום טוב ומחמת עונג וזמירות בשבת [כך גם בסעודות הרשות בחנוכה שנהיו סעודת קבע ע"י שירות ותשבחות כדברי הרמ"א]. ולכן, אין מקום להתאבל או להזכיר חרבן הבית בסעודה בשבת וביום טוב אלא בחול. כך, שפסקו השו"ע והאר"י ז"ל להשאיר הסכינים בין ברכ"המז בין בסעודה, בימי שבת ויום טוב, כי לא יזכור את חרבן הבית בברכ"המז ובסעודת שבת וימים טובים,

ובמקום להזכיר נחמה ובנין בית המקדש, יחטוא ב'שיחת חולין' וישכח קדושת שבת וימים טובים ויתנהג כבימות החול. אלא שאינו יכול להזכיר חרבן הבית בסעודת שבת וימים טובים, על כן, טועה ומזכירו בבנין ירושלים, וטעות גדולה מזו, מזכיר ב'רצה והחלינו' של שבת. נמצא, שאין להזכיר חרבן הבית בסעודה ובברכ"המז בשבת ובימים טובים כלל, אלא רק בסעודת ימי חול, ולא בברכ"המז.

ולכן, מבואר שע"פ השו"ע והאר"י ז"ל, יש להשאיר את הסכינים מגולים על השולחן בשבת וביום טוב, כי אין הזכרת חרבן הבית, בין בסעודה בין בברכ"המז. ואין צורך אפילו לכסות אותם.

עשבי דדברא כתבו הפוסקים האחרונים [ראשונים לדין] שכיון שלא נזרעו בידי אדם יברך עליהם שהכל. ומורי זלה"ה לא היה חושש לסברא זו. אמנם אף אם הם מדבריות, אם היו פרי העץ היה מברך עליהם בורא פרי העץ. ואם הם עשבים מדבריות היה מברך בורא פרי האדמה. (א"ש כך נהג ג"כ מורי זלה"ה וכך אני נהגתי). (שם)

Y ברוך ומקורות X

כך שהאר"י ז"ל פוסק שכל מין הצומח או קשור לאדמה, ברכתו אדמה. ורק מין שקשור לעץ בורא פרי העץ.

מורי ז"ל וכו', בשר בהמה של אחוריים לא היה אוכל כלל ועיקר. (לקוטי תורה וטעמי מצוות ויקרא)
בענין ביצה צלויה ראיתי למורי ז"ל פעמים שהיה גומעה כשהיא צלויה בלתי שישגיח בתוכה אם יש בה דם ולא היה חושש כלל לסברת המחמירין שלא לגמוע ביצה צלויה והביא ראיה מן התלמוד בהרבה מקומות בענין גמיעת הביצה כמו שהיא היה או צלויה וכמעשה דרבי עקיבא שהיה בתענית בערב שבת והביאו לו ביצה מגולגלת וגמעה היה והרבה כאלה. והטעם כי הוא ספק ספיקא ובדרבנן. (שע"המצ אחרי מות דנ"ו).

Y ברוך ומקורות X

מבואר בכמה מקומות [כענין העירוב עיין שם] שהאר"י ז"ל היה מקיל בספק [ספיקא] דרבנן, אחרי שירד לסוף דעתם.

אין לשתות קום החלב אחר שנקפא החלב ונבדלו המים ממנו וכמ"ש הרב אליעזר ממיץ (שע"המצ חומרות למי שרוצה להיות חסיד דקנ"ג)

וראיתי מחמירין שלא לאכול האסוכר הנעשה מן הקנים המתוקים עם הבשר לפי שהגויים מלבנים אותם ע"י שמערבין בו חלב עזים כנודע

ולכן אינן אוכלים אותו עם הבשר, ואני ראיתי למורי ז"ל שאכל אותו עם הבשר ביחד. (שע"המצ משפטים דל"ח)

ולכן טוב לצאת ידי ספק שקודם שיטול ידיו ישתה מים פחות משיעור רביעית ויברך עליהם ברכה ראשונה ולא יברך לבסוף ויכוין לפטור עצמו בברכה זו כשישתה מים בתוך המזון: (שע"המצ עקב דצ"ד)
משמע שלדעת האר"י ז"ל, אם אוכלים יותר כשיעור, יש לברך ברכה אחרונה קודם המוציא, והוא כדעת המחמירים בענין אכילת מיני תרגימה קודם הקידוש ביום שבת, שיש לאכול פחות מכשיעור אלא יברך עליהם ברכה אחרונה ואין ברכת המוציא פוטרת את ברכה אחרונה.

גם יזהר שלא לאכול פת של גוים אפילו מן הפלטר כלל ואפילו בספיקו צריך לזהר ולבדוק אם הפת שמוכר ישראל החנוני אם הוא מפלטר גוי כדרך שנוהגים בא"י, שיש חנוני ישראל שמוכר פת של פלטר גוי. (שע"המצ וילך)

Yברור ומקורותX

וכדעת השו"ע יו"ד ס' קיב ס"א:
אסרו חכמים לאכול פת של עממים עובדי כוכבים משום חתנות ואפילו במקום דליכא משום חתנות אסור. ולא אסרו אלא פת של חמשת מיני דגן אבל פת של קטניות ושל אורז ודוחן אינו בכלל פת סתם שאסרו. הגה: וגם אינו אסור משום בישולי עובדי כוכבים אם אינו עולה על שלחן מלכים (טור וב"י בשם תשו' הרא"ש).

בענין הדבש הנעשה מתירוש המבושל של הענבים לא היה מורי ז"ל נמנע מלאוכלו אף אם העושין אותו היו חשודים עליו ונלע"ד כי היה מיקל בו לפי שאין ניסוך באומת הישמעאלים ודי לו להחמיר שלא לאוכלו בהיותו ודאי שלהם אך בספיקו היה מתיר. (שע"המצ עקב דקי"א)
אמר שמואל מעיד אני שמורי אבי זלה"ה [מוהרח"ו ז"ל] לא היה אוכל ממנו ולעד"נ כי היה מחמיר בסבת הרבה ערלים נוגעים בתירוש כמנהג שלהם בעת עשייתו והוא ספיקא באיסורא דאורייתא כנלע"ד.

המשך ענייני שבת.

אחר ברכת המזון תחזור לקחת שתי אגודות ההדס בשתי ידיך ותחברם יחד בכוונה הנ"ל ותאמר זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו, ואח"כ תברך ברכת בורא עצי בשמים, ואח"כ תריח בהם (ד"רסג):

Y ברור ומקורות X

והאומר בקידוש יום שבת "שמור וזכור וכו' אינו אלא מחדש, מוסיף וממציא, ואין זו ממקור טהור האר"י ז"ל אלא מזולתו.

מורי ז"ל היה נוהג להניח השולחן במקומו בליל שבת והמפה פרוסה על השולחן וכוס של הקידוש ושל ברכת המזון מונח עליו והיה מניח כלשהו טיפות יין בכוס ההוא כדי להשאיר שם ברכת ליל שבת (ד"רסד):

Y ברור ומקורות X

אין ברכה אלא בכוס ברכת המזון. והנה, לשון קונטרס המנהגים למוהר"ח ז"ל ברור לחלוטין וז"ל: גם היה נוהג להשאיר ולהניח השולחן במקומו ליל שבת והמפה פרוסה על השולחן והכוס של ברכת המזון עליו ויניח בו מעט יין כל שהוא כדי להשאיר ברכה מליל שבת. ומי שאינו יכול לכרך ברכת המזון על הכוס כי הוא יחיד, ישאיר בכוס הקידוש לכאורה.

גם היה משייר בשולחן תחת המפה הפרוסה קצת פתיתין ופירורין של פת לסיבה הנז' אבל לא לחם שלם משום העורכים לגד שלחן ח"ו ולא איקרי הכי אלא בלחם שלם (ד"רסד):
מנהג טוב לקרות בכל ליל שבת אחר ברכת המזון כל מסכת עירובין(ד"רסד):

מצוות עונה בליל שבת לת"ח רק אחרי חצות (ד"רסד):

לטבול אחרי מקרה לילה או תשמיש:

Y ברוך ומקורותX

רק במקרה לילה, היה אז צריך לטבול טבילה אחת להוריד טומאת הקרי, לפני לטבול הב' טבילות לשבת. והוא ממוהרח"ו בשם רבי יוסף ארזין זצ"ל (פע"ח עז, ע"ד). וכך הוא בבית מועד²⁹ וכך מביא רבי בנימין הלוי רבו של הרמ"ז.

וכמה תמוה מה שכמה גאוני עולם המציאו בשם האר"י ז"ל, ליטול ידיים במקום טבילה במקווה, כשהוא אנוס. ואין מקור לדברים אלו בדברי האר"י ז"ל אלא מזולתו. אדרבה, משמע מדברי שער רוח הקודש (די"א ע"ב) שאין תקנה אחרת מלטבול ממש במקווה טהור (או במעיין). והנה לשון שער רוח הקודש: גם אמר לי הר"י סאגיס ז"ל בשם מורי ז"ל ששמע ממנו (...) ששָׁשָׂה חודשים של חורף

²⁹ וידוע שקונטרס 'בית מועד' נערך ע"י ש"ל, בן ר' בנימין הלוי, א' משליח אותה כת הארורה, והיה במסעותיו מוסר כתבי הנביא שקר שר"י לכמה רבנים באירופה, ובעיקר באיטליה, שמצאו פיקסי טקסי וכוונות שבתאים אצל מפורסמים, ה' ירחם.

רובם לא טובל מפני שהיה חולני ושובר, ואמו לא היה מניחתו לטבול. וזה אמת
וברור אצלי. ולא מפני כך נסתלק אז השגתו ממנו כלל. עדכל"הט. וודאי שאם
היה ניצוץ של טבילת ידים, היה האר"י ז"ל מגלה לנו כאן או מוהרח"ו.

היפך מה שכתב רבי חיים ויטאל בשער התפלה: בריש דרוש לשחרית של שבת
וז"ל: הנה אם נטמא בקרי או בתשמיש המטה אין צורך להזכיר כי הטבילה
מוכרחת אז. עכ"ל.

מורי ז"ל היה נזהר ונוהג בכל יום שבת בשחרית בעת הוצאת ס"ת מן
ההיכל [ולא בפתיחת ההיכל אלא בהוצאת ס"ת] לומר אותו הנוסח הכתוב בס'
הזוהר פ' ויקהל בריך שמיה דמארי עלמא וכו'.

Y ברוך ומקורות X

בקונטרס המנהגים כותב מוהרצ"ו [שהיה כותב בעת שהיה יושב לפני רבו ז"ל]:
"ובקונטרס אחר ממצאתי כתוב גם (בשם) מורי זל"ה אותו שכתוב בזוהר שצריך לומר
בעת הוצאת ספר תורה בריך שמיה וכו' ולא הזכיר יום שבת אלא סתם". וכך הביא רבי
שמואל ויטאל בסידורו כת"י חמדת ישראל. לכן, האומרו אף בשבוע [כמנהג הגאון
מווילנא] ובשאר החגים, לא הפסיד.

אולם כתוב בשער התפלה: מורי ז"ל היה נזהר ונוהג בכל יום שבת בשחרית בעת הוצאת
ס"ת מן ההיכל לומר אותו הנוסח הכתוב בס' הזוהר פ' ויקהל בריך שמיה דמארי עלמא וכו'.
עכ"ל. משמע מדבריו שרק בשחרית של שבת יש לאומרו. ושער התפלה נכתב
אחרי קונטרס המנהגים, ולכן, מכריע. והיא דעת מוהרש"ו ז"ל על אביו, שכן
משמע לומר לפי מוהרצ"ו [ולפי רבו ז"ל] את 'ברוך שמיה' רק בשחרית של
שבת ושכן נראה מהזוהר העוסק בתפילות שבת [פרשת ויקהל דר"ו ע"א דפוס
מנטובה]. ורק מוהרש"ו התיר את הרצועה לאומרו בכל הוצאת ס"ת.

גם, יש להוציא את הס"ת קודם לומר 'ברוך שמיה', כפשט לשון מוהרצ"ו ע"פ
רבו ז"ל, ודלא כמנהג שהתחדש אח"כ להשאיר הס"ת בתוך ההיכל, או להוציאו
פתוח, שאינם מנהגים אלא מחודשים ע"י חכמי איזמיר וקושטא, ואין להם מקור
לא בפשט ולא בקבלה [רק שבדורות האחרונים נתנו טעם ע"פ הקבלה]. ועיין
הגאון מזבח אדמה שחידש, אחרי שהשתקע בירושלים, לפתוח הס"ת בהליכה,
מפני שלא כל הציבור היה יכול להתקרב להגבהת הס"ת ולראות את האותיות
כמנהג האר"י ז"ל.

נוסח בה-בו-בם:

Yברור ומקורות**X**

נוסח זה קיים כבר מלפני ד' מאות שנה, שמעיד רבי שמואל ויטאל ז"ל [בהגהותיו ללבוש] כמאה שנה לפני הרש"ש ז"ל. והנוסח הוא בה-בו-בם.
שבת קדשך – שבתות קדשך:

Yברור ומקורות**X**

יש הטוענים שצריך לגרוס 'שבתות קדשך' במנחה של שבת, והולכים אחרי הרב פת לחם שחידש לומר 'שבתות קדשך' בלשון רבים, ונמשך אחרי הדקדוק. אלא שעיקר התפלה אינה אלא ע"פ הסוד [מס' ברכות שנתקנה ע"י רוח הקודש וגם עיין הרחיד"א שאין ללכת אחרי הדקדוק דוקא] ונוסח בה-בו-בם הם בחינות שבת.

תאמר ושמרו בני ישראל וכו' (...) ואח"כ תאמר פסוק אז תתענג על ה' וכו' (...) ואח"כ אמור בקול רם דא היא סעודתא דעתיקא קדישא ואח"כ תאמר ברכת בורא פרי הגפן: (ד"ער)

היה מורי ז"ל נזהר מאוד שלא לדבר בלשון לעז ביום השבת (...) וכן היה נזהג בכל ימים טובים כמו בשבת (ד"רעא):

Yברור ומקורות**X**

מפורש בשער התפלה [ואני שגיתי בזה בקונטריסי הקטן 'נקמת ישראל ויהודה']:

והנה בימי החול בעת המנחה הוא עת צרה שכל הדינין מתגלין אז אבל במנחת שבת נקרא עת רצון כנז' שם באדרת האזינו ולכן אומרים פסוק ואני תפלתי לך ה' עת רצון להורות כי אעפ"י שזמן המנחה בימי החול

היא דינין קשים, אמנם עתה בשבת הוא עת רצון רחמים גמורים.
(דער"ב).

Yברור ומקורותX

כך שאין לומר במנחה של שבת פסוקים 'תיכון תפילתי וכו', כי אמירתם להמתיק את דינים הקשים שבמנחה כמובא בזה"ק פר' ויחי (דף רכט ע"ב). אולם, אין צורך במנחת שבת, כפי שביאר האר"י ז"ל על הפסוק 'ואני תפילתי וגו'. שהוא עת רצון ורחמים גמורים.

זמן עטיפת ציצית בתפלת מנחה דשבת הוא אחר קדיש קדושת ובא לציון קודם שיאמר השליח ציבור פסוק ואני תפילתי וכו' כדי שתתעטף בציצית בעת רצון (ד"רעב):

Yברור ומקורותX

מובא בספר לרבי עמרם אבורביעיא – שכל הקהל היו נוהגים להתעטף ולא רק הש"ץ, וגם כן מופיע בספר זה השלחן לרבי אליהו גיג' [מנהגי אלג'יר].

אמנם עכ"ז באמצע אכילת הסעודה הזו [השלישית] צריך לשתות יין ולברך עליו ברכת בורא פרי הגפן אבל לא לקדש עליו קידוש(ד"רעו):

Yברור ומקורותX

חיוב סעודה שלישית בפת:

ראיתי בספר עין יצחק ח"ג ד"ע, שהביא סתירה בשו"ע בענין חיוב סעודה שלישית בס' רצ"א, ובס' קפח פסק השו"ע שדין סעודה שלישית כדין ר"ח, ומשמע שהוי סעודת רשות.

שולחן ערוך ס' קפח ס"ח

סעודה שלישית בשבת דינה כר"ח.

ואה"ק לא ירדתי לסוף דעתו, כי אין סתירה בכלל בשו"ע, שהרי, הגמרא [שבת קי"ז ע"ב בסיפא] מחייבת אותנו לכל הפחות ג' סעודות. ומכיוון שמקומה אחרי ב' סעודות הראשונות, יש להיזהר לקיימה, לכתחילה בפת, ובדיעבד במיני תרגימא, אף בדגים ובשר, ואף בפירות אם הוא אנוס [עיין בבית יוסף כל הדעות]. ולכן, **חייב לקיים סעודה שלישית** אלא שהאמצעיים גמישים. כך מפורש בלשון השו"ע [סימן רצא סעיף א'] וז"ל: "יהא זהיר מאד לקיים סעודה שלישית ואף אם הוא שבע יכול לקיים אותה בכביצה, ואם אי אפשר לו כלל לאכול **אינו חייב** לצער את עצמו. והחכם עיניו בראשו שלא ימלא בטנו בסעודת הבוקר, כדי ליתן מקום לסעודה שלישית."

בית יוסף אורה חיים סימן קפח
וכתב אחי ה"ר יחיאל ובסעודה שלישית של שבת צריך עיון אם מחזירין אותו וכו'. כל זה כתבו התוספות (מט: ד"ה אי) והמרדכי והרשב"א בפרק שלשה שאכלו (שם) והגהות מיימון כתבו בפרק ב' (אות ח) בשם ראבי"ה (ח"ב סי' תקסו) דכיון דנהוג עלמא להזכיר וגם בירך על דעת להזכיר שווייה עליה כחובה וכהאי גוונא פסק בה"ג (ברכות ה.). גבי תפילת ערבית אע"פ שהיא רשות כיון שהתחיל להתפלל שווייה עליה כחובה ע"כ ומדברי תרומת הדשן בסימן ל"ח יתבאר לך דלא קיימא לך הכי: וכתבו התוספות (שם) ומיהו אם אכל סעודה רביעית ושכח של שבת לא הזר לרישא דודאי אי לא בעי לא אכיל הך סעודה רביעית כלל:

ומכיוון שיש חיוב לקיים סעודה שלישית אבל בכמה אופנים, לא כתב מרן השו"ע שחייב לקיים סעודה שלישית אלא יהא זהיר. ולכן, סעודה שלישית כסעודת ראש חודש הוי רשות כל עוד שלא קיימה ואינו חייב בברכת המזון, אלא ודאי שחייב בה במאכל כל שהוא. ומצד זה, חייב בסעודה שלישית אף שהיא כעין סעודת רשות, אלא שהאוכל סעודה בלא פת בר"ח, הרי שקיים סעודת ראש חודש, ואינו דומה לסעודה שלישית שהוא חייב בה אף במיני תרגימא.

סיכום: לכולי עלמא ולדעת מרן השו"ע, חייב לקיים ג' סעודות, אלא פלוגתא דרבנן במה לקיימה, אם בפת או אם בדברים אחרים, ואף בפירות, ולכן סעודה שלישית כסעודת ראש חודש בענין אופן קיומה וברכת המזון, אמנם, חייב לקיימה דלא כסעודת ראש חודש שהיא אראי. ולכן אין סתירה בכלל בדברי השו"ע. כך, שאם שכח

להזכיר שבת בברכ"המז בסעודה שלישית והתחיל ברכת הטוב
והמטיב, אין לחזור לראש כשאר סעודות שבת. ודו"ק.

זמן סעודה רביעית (ד"ריט):
"לפי שקדושת שבת נמשכת כל הלילה ההיא [מוצ"ש] כמו שנבאר
למטה ב"ה, וראיה לזה ענין סעודה רביעית." עכ"ל.

Y ברור ומקורות X

לשון מוהרז"ו ע"פ האר"י הקדוש מפורש וברור. ועיין יד אברהם שם, שאין זמן מוגבל לערוך מלווה מלכה, ואפילו אחרי חצות, ובעיקר בזמן חורף, מותר ואין שום חשש לדעת האר"י ז"ל. רבי יעקב צמח (נגיד ומצוה, קל"ה) כותב שיש רשות לאדם לומר ההבדלה עד יום ג' בשבת. ועוסק אז מוהר"י צמח, בעניין עזיבת נפש יתירה לגמרי, רק אחרי אכילת סעודה רביעית (מוצ"ש) וכל עוד שהאדם לא סעד, יש לו עדיין קצת נפש יתירה. אם כן, בין לפני חצות לילה, בין לאחריה, מותר לסעוד, ואף עד יום ג'. 'ומ"מ, מוהרז"ו מסביר לנו באופן ברור, שקדושת שבת נמשכת כל הלילה (ולא עד חצות), ומוכיח מ...סעודה ד'. כך, שפשט האר"י ז"ל, כי סעודה ד' מותרת כל הלילה.

אין להטיל מים בכוס של הבדלה בשום אופן וכמ"ש בס' בית יוסף
בשם מהר"י גיקאטלייא ז"ל (ד"ריט):

Y ברור ומקורות X

ויש טעם למה ששופכים כוס יין הבדלה מעל גידותיו קודם ההבדלה, והוא לסימן שפע וברכה שתחול בע"ה באותו שבוע.
ואין כן המנהג בהבדלה במוצאי יום טוב, כי אין ענין שפע.

ואמנם מן אותם שתי אגודות הדס שיש לך מוכנים מן שבת כנודע, תזהר כאשר תקנה אותם שיהיו בתוכם ג' הדסים משולשים כשרים, ועתה בליל מוצאי שבת, בעת ברכת עצי בשמים תקח ג' הדסים הנוכ' בידך הם לבדם ותריח בהם ויהיו ג' הדסים אלו נקשרים קשר א' ואגודה אחת (ד"ריט):

Y כרור ומקורות **X**

הרבה השתבשו בענין זה. אמנם, לשון מוהרח"ו ברור. צריך בכל משך שבת להריח בב' אגודות הדס, כשכל אגודה מכיל ג' עלי הדס משולשים כשרים, מקושרים בקשר א' ואגודה א'. גם, אפשר שהוא מקור לאיגוד ארבעת המינים בסוכות, כדברי הב"י, שיש לאגד בקשר אחד [קשר על קשר].

ותכוין כי ג' הדסים הם כנגד נפש רוח ונשמה ותכוין להשאיר לך כח מן תוספת נפש ורוח ונשמה שנתוספו לך בשבת וזה נעשה עתה ע"י ג' הדסים האלו והריחך בהם. (שער התפלה דרי"ט ליל מוצאי שבת).

Y כרור ומקורות **X**

הרי שמקור הענין [לשון שער התפלה] אינו מזכיר שיש להריח ג' פעמים אלא סתם להריח ולכוון שג' הדסים האלו כנגד ג' חלקי הנשמה.

צריך לזקוף ידך הימנית ואצבעותיך כלפי מעלה לפני האצבעות כנגד פניך ואח"כ תכוף ראשי אצבעותיך אל תוך כף היד ותשאיר אחורי אצבעותיך כנגד מעלה נגד הנר אמנם אצבעותיך יהיו כפופות למטה ע"ג הגודל כנו'. ויסתכל בצפרניו בלבד ולא בתוך פני האצבעות. (ד"רכ):

Yברור ומקורות**X**

הגהת צמח על עולת תמיד: מלשון הזוהר ויקהל דף ר"ח [רע"א] נבין שצריך לברך במוצאי שבת על אור ששבת וכן ביאר הרב ר' חיים זלה"ה בביאורו ועיין שם. ומהבדלת מוצאי י"ה הכתובה בס' הכוונות דף רס"ג ב' משמע כן בטעם בדבר טוב.

אמנם, זה היפך עדות מוהר"ח ז"ל על רבו ז"ל, שהיה נוהג להשתמש באבוקה לאור ההבדלה. ואיך ישבות אור האבוקה כל השבת?

אמירת ויהי נועם ויושב בסתר עליון בשבוע שחל יום טוב:

Yברור ומקורות**X**

השאלה היא: למה להעדיף מנהג שנתחדש לפני 200 שנה ע"י מקובלים אחרונים [ע"י סברות ופולפולים בכוונות שאין זה דרך האר"י ז"ל כידוע], ולא לשמור את מנהג הקדמונים, שאע"פ שנראה כעל פי הפשט, מ"מ, השגת הראשונים גדולה מהשגת מקובלים אחרונים?

במקום שאין אנו יודעים ובטוחים מדעת הזוהר או מדעת האר"י ז"ל, אין שום חובה ללכת ע"פ דעת מקובלים אחרונים. כך שיש לדלג פסוק ויהי נועם ופרק יושב בסתר בשבוע שחל בו יום טוב, כדברי הראשונים.

גם, אין מקור להוספת המדפיסים 'שובה' ואינה מהאר"י ז"ל אלא הוספה מאוחרת. וכך הוא מנהג ספרדי ואשכנזי הקדמון, להתחיל מהפסוק 'ויהי נועם'. ותו לו. וכך מובא בספר זה השלחן גג'.

אותם פסוקים של ויתן לך האלהים מטל נשמים וכו' הכתוב במחזורים בסדר ההבדלה במוצאי שבת היה נוהג מורי ז"ל לאומרם בכל מוצאי שבת בעת שמבדיל על הכוס בביתו. (דרי"ט)

Y ברור ומקורות X

אותם הפסוקים של ויתן לך האלהים מטל השמים כו', הכתוב במחזורים במוצאי שבת, בסדר ההבדלה, היה נוהג מורי ז"ל לאומרם בכל מ"ש,³⁰ בעת שמבדיל על הכוס בביתו. (שע"הכ)
לפי הפרי עץ חיים, יש לאומרם אחר ההבדלה.

מצטט מוהר"ח וזוהר הקדוש (דף י"ד ע"ב) ושם, מבואר שמחנות הממונים על (ימי) החול, לא חוזרות למקומותיהם, אלא אחרי שישראל בירכו המבדיל בין קודש לחול. ומי שמאחר מלהבדיל, אותם הרשעים שבגיהנום מצדיקים עליהם את הדין של הקב"ה, והם מקיימים על אותו אדם (שאיחר להבדיל) את כל הברכות שאומרים הציבור, ויתן לך אלהים וכו'. עכ"ל.

וברור שאמירת "ויתן לך אלהים" היא בציבור כדברי זוהר הקדוש [דקא אמרי בציבורא]. וכל זה, בין קדושה דסדרא לברכת ההבדלה.

ולומדים מזה, שאף שהיו אומרים בציבור, היה חוזר בביתו, ודווקא "בעת שמבדיל", פירוש, קודם ההבדלה. וכי, אם היה קורא "ויתן לך" אחרי ההבדלה,

³⁰ אחר ההבדלה. פע"ח.

לא היה מתקיים דברי הזוהר שנשמות הרשעים מקיימים ברכות הנמצאות ב"ויתן
לך אלהים" על אותו אדם שדחה להבדיל כמו שאמרנו.

ברכת הלבנה ביום ז' לחודש

Y כרור ומקורות X

כתוב בפרי עץ חיים (שיר ר"ח פ"ג דף קח ט"ג): ברכת הלבנה אנו אומרים בראש חודש לפי שאז היא מתחדשת. ע"כ.
אמנם בעץ חיים שער ל"ו פ"ב, משמע שרק ביום ה' לחודש הירח חוזר להידורה וכן משמע שדווקא ביום הא' [שהוא יום הח' לשבוע] יש לברך [להבין במוצ"ש שהוא סוף יום הד', וכך מובא ע"פ הקבלה לדעת מוהרש"ו בספר שנים חיים ישלם], והוא מתאים לב"י שיש לברך ע"פ רבי יוסף גיקיטליא, מיום הז' ולא קודם כדינא דגמרא.
וכך פסק השולחן ערוך (סימן תכו סעיף ב) וז"ל:
אין מברכין על הירח אלא במוצאי שבת כשהוא מבושם ובגדיו נאים.

סעיף ד

אין מברכין עליה עד שיעברו שבעת ימים עליה. הגה: ואין מקדשין הלבנה תחת הגג (הגהות אלפסי החדשות).
וכך מביא רבי יעקב צמח [רנו ליעקב] בשם מה ששמע בדמשק על ששאלו מוהר"ח למה היו מברכים ברכת הלבנה במוצאי ט"ב.

אחר שאומרים ברכת הלבנה צריך האדם לומר ג"פ שלום עליכם שלום עליכם שלום עליכם [ד"ריט]

Y כרור ומקורות X

מכיוון שאף ליחיד יש לברך ברכת הלבנה, אין לצפות מהזולת שיחזיר לו 'עליכם שלום', אלא יאמר אפילו ביחיד 'שלום עליכם' ג"פ רצופים.
יש גם ליוזר לברך ברכת הלבנה לכיוון ההיכל ולא לכיוון הלבנה, מפני מראית העין וחילול ה', ח"ו [וגם אמירת הקדיש על ישראל שמוסיפים בסוף ברכת הלבנה].

נהגו להסיר התפילין קודם תפלת מוסף בר"ח קודם שיתחיל עמידת
מוסף אחר קדיש שאומרין אחר ס"ת להיכל (ד"רעח):

מועדים

טבילת המקווה בערב ימים טובים כמו בערבי שבתות [ב' טבילות, להוריד בגדי חול ולהמשיך עליו קדושת הרגל] (ד"רפב\רפג):

איסור הזיווג בליל פסח ובליל שבועות(ד"רצה):

Yכרור ומקורות**X**

ובזה מבין ענין איסור הזיווג בליל פסח מה שאין כן בשאר לילי ימים טובים [וגם לא בליל שביעי של פסח, אדרבה לפי האר"י הקדוש. זית"א] שהותר הזיווג אלינו ואדרבה יש חיוב מצות עונה, יען כי ע"י התחתונים נעשה אז הזיווג העליון. אבל בליל פסח, שאין הזיווג העליון נעשה על ידינו, נאסר לנו זיווג התחתון.

לדברי רבינו האר"י ז"ל, הנה הלילות שאסורים³¹ בהם התשמיש לכתחילה:

- ליל הפסח
- ליל שבועות
- ליל שמחה תורה (ד"שסה)

משם הרב ר"ח ז"ל שהיה אומר כי בלילות הללו כמו שביעי של פסח וליל שבועות וליל הוש"ר, מצוה לפרוש ולגלות עומק החכמה, לפי שבאלו הימים הזמן גרמא והוא זמן מוכן לסודות וראוי לפרשם אז. [היפך דברי האר"י ז"ל בענין שביעי של פסח], הגהת צמח בפע"ח, והוא ע"פ הרמ"ק ז"ל. וכמה הבינו שמילה לפרוש, מתייחס לתשמיש. ואינו כן אלא לפרוש פירוש לפרש ולגלות עומק החכמה. ומ"מ, ליל שביעי של פסח התשמיש מצווה.

³¹ חוץ מימיים שאסורים מן הדין.

כי ה' אצבעות יד ימינך אשר עליהם יושם הכוס הזה (ד"רצו):

Yברור ומקורותX

מובא שם שהכוס הוא הקטנות הראשונה, והחמישה אצבעות הוא הקטנות השני. הרי, שאין קידוש ליל פסח דומה לקידוש ליל שבת שאין בו קטנות וגדלות אלו.

החבאת י' פתיתי חמץ קודם הבדיקה:

Yברור ומקורותX

הגה [שו"ע סימן תלב]: ונוהגים להניח פתיתי חמץ במקום שימצאם הבודק, כדי שלא יהא ברכתו לבטלה, (מהר"י ברי"ן). ומיהו אם לא נתן לא עכב, דדעת כל אדם עם הברכה לבער אם נמצא. עכ"ל.

מורי ז"ל³² (רבי חיים ויטאל) היה מצוה שיניחו לו לכתחילה עשרה פתיחים לחם בעשרה מקומות מצוינים, והיתה אמי הרבנית משגחת עליהם, שלא יסחבום עכברים, ויצטרכו לבדוק הבית פעם אחרת. ויש בזה סוד ליודעים, לרמוז ללקט את עשר כתרין הטומאה והקליפה מליל י"ד. והיה מצניעין עד יום י"ד בשעה רביעית, והיה שורפן עם שאר החמץ הנשאר בבית. ועם כל זה אנו חוששים אף שהטור (ס' תל"ב) כתב שלא חוששין. ואין מנהג זה מקורו מהאר"י ז"ל כי אם ממוהר"ח ז"ל.

בענין 'יחץ': מה ששמע מזולתו: אנו בוצעין מצה האמצעית לשתים וצריך שהחלק הא' יהיה יותר גדול כנגד ו' והחלק הב' יהיה קטן כנגד ד' (ד"תיב):

וכנגד ציור ו"ו אנו עושין זכר למקדש כהלל במצה השלישית(שם):

Yברור ומקורותX

³² הגהת רבי שמואל וויטאל זצ"ל על הלבוש – מהרש"ו

ולא מצאתי סמך לבצוע ממש בצורה אותיות בפועל אלא רק בכוונה.

סדר הקערה של פסח:

Y ברור ומקורות X

להר' חיים כהן³³ בשם הר"י [האר"י] ז"ל, מעץ חיים: סדר סידור הקערה ליל פסח, תקח הג' מצות מצה שמורה, ותניח הכהן למעלה, והלוי למטה ממנו, והישראל למטה ממנו (...). אח"כ תקח מרור וכרפס וזרוע וביצה, ותניח על הג' מצות. והזרוע הרומז לחסד מצד ימין שלך, והביצה בצד שמאל שלך, ומרור הרומז לת"ת, מבריה מן הקצה אל הקצה, באמצע בין הזרוע והביצה. והחרוסת בצד ימין, תחת הזרוע בקו ימין. והכרפס הרומז להוד, תניח תחת הביצה מצד שמאל בקו שמאל. והזרת תניח למטה מן המרור בקו אמצעי, לעשות בו אחר כך כורך, והוא נגד יסוד. והקערה בעצמה הכוללת כולם, נגד מלכות.

- להר' חיים כהן בשם הר"י ז"ל. פע"ח.:

הוא המקור היחיד שיש סדר ע"פ האר"י ז"ל.

מי הוא רבי חיים הכהן?

אם הוא אותו תלמיד מובהק לרבי חיים וויטאל זצ"ל, לא יתכן שהוא הכיר את רבינו האריז"ל. אז למה מביא הנהגה (סידור הקערה) בשם האר"י ז"ל כשהיה אמור להביא אותה בשם רבו המובהק, הוא מוהרז"ו?

גם תלמיד האר"י ז"ל [שהיה נוכח בעת הסתלקות רבינו ז"ל] בשם רבי יצחק (ה) כהן.

יש לציין שהסדר הזה לא מובא בכתבי רבי יעקב צמח זצ"ל (וגם לא בנגיד ומצוה), וגם לא בכתבי רבי אברהם אזולאי זצ"ל.

הרב שלחן אריאל (נספח תורת חיים ס' י"ט) כותב שסדר הקערה בליל פסח לאו מוהרז"ו חתום עליה. אמנם מכיון שהסכימו ונהגו בו כל ההולכים בתורת רבינו האר"י, וכתבה הכף החיים (תע"ג), אז הביאו בשו"ע שלו (שלחן האר"י).

³³ (פ"ע שער חג המצות פרק ו') (מורה באצבע ז' אות ר"ו)

👉 **ותניח על הג' מצות:** לכאורה, יש להניח את כל סימני הסדר על המצות. והוא קצת תמוה, שאינם חששו לשבור המצות ושאין יהיו שלימות לבצוע עליהם?
דבר נוסף, שלא היא פעם הראשונה שדעת האר"י ז"ל תואמת לדעת השו"ע, כך שאין סדר הקערה מיוחד.

הכנת החרוסת:

ענין³⁴ החרוסת הוא זכר לטיט.

החרוסת³⁵ אינו אלא זכר בעלמא מדברי סופרים ואינו מצוה כמו היין והמצה כו'.

כי הנה הקרתי את פיו אמו של מורי ז"ל (האריז"ל) מה מיני פירות היה מניח בחרוסת, ואמרה לי כי אלו הם הדברים שהיה רגיל תמיד מורי להניח בחרוסת ג' מיני תבלין והם שבולת נרד וזינגביל, וקנילה הנקרא קנמון. וז' מיני פירות והם ענבים, ותאנים, ורימונים, ותמרים, ואגוזים, ותפוחים, ופיראס.

אבל האשכנזים נוהגין לשים עיקר החרוסת מן ג' דברים אלו, ואלו הם היותר מוכרחים והם ר"ת אב"ן בלשון אשכנז והם אגוזים, ותפוחים, ופיראס. כי בלשון אשכנז ר"ת ג' פרות אלו הם נוטריקון אב"ן ונותנים סימן: ובחרוש"ת אב"ן למלאת. (ד"ש)

Y ברור ומקורות X

לדעת האר"י ז"ל יש להכין את החרוסת עם.הז' מיני פירות והם: **ענבים, ותאנים, ורימונים, ותמרים, ואגוזים, ותפוחים, ואגסים.** ולהוסיף נרד, זינגבולי וקינמון.

אמנם, לפי לשון מוהרצ"ו ז"ל, ברור שאמו האר"י ז"ל לא הוסיפה על בנה [ועוד שהיא היתה ספרדייה], ולכן ענין מנהג האשכנזים להוסיף ג' דברים [אב"ן] אינו אלא הוספת מוהרצ"ו ולא מנהג האר"י ז"ל.

³⁴ (שעה"כ פסח דרוש ה') (מעשה חושב י"ד)

³⁵ (שעה"כ פסח דרוש ו') (מעשה חושב י"ד)

נוסח הא (הא) לחמא עניא:

Y ברור ומקורות X

לגבי מה שכמה נהגו לאמר ה"א בנקוד צירי, בסומכם על דברי החיד"א במחבר"ר ס' תע"ג אות ו', ששמע מפי המקובלים וכו' – והם דברי המשנת חסידים סדר ליל פסח, ס' ה' אות ב', שפירושו ניקוד צירי תחת ה"א ממש, ודלא כהרב אורחות צדיקים אות פסח בשם ספר הכוונות דף פ"ג ע"ג שכתב – צ"ל ה"א לחמ"א עני"א (בניקוד דגש, וסגול תחת ה"א והוא הניקוד הלמ"ד של מילת הלחם הנמצא בפסוק ו' דפרק ל"ט בספר בראשית) – וגם כמה אחרונים חזרו על זה ואחרון אחרון הבן איש חי והכף החיים סופר.

והוא פשוט שאם אין לנו לגרוע מדברי האר"י הקדוש ותלמידו המובהק מוההר"ח זיע"א, אין לנו להוסיף בשמם. ולדעתי הפשוטה, זאת הכוונה לדברים הקצרים של הרחיד"א, בן ביתו לכתבי האר"י ז"ל ונוסחאותם האמיתיים. ולסיבה הזאת כתב ששמע "מפי המקובלים" דעל דעת הסוד נכון לאמר וכו'. שאינו ממקור דברי האר"י ז"ל אלא מזולתו. ובמחילה רבה מכבוד תורתם, אין לנו שום יסוד בכתבי האר"י הקדוש, לגרוס ה"א בציר"י או בסגול"ל.

כך גם שלא מצאנו בכתבי מוהר"א אזולאי בן דורו של רבי חיים וויטאל והכירן, גם לא בכתבי מוהר"י צמח ז"ל בלחמ"הש ובנג"ומצ רמז לדין זה. וגם לא בדברי אור צדיקים מרהר"מ פאפיראש ז"ל, וגם לא כתוב בשו"ע האר"י עם הגהות הרי"ח צמח ז"ל (דפוס ווילנא שנ' תרמ"א), ובמחברת הקודש (לא החברים ולא הר"ן הקדוש ז"ל) ולא בפתורא דאבא, לא בפרי עץ חיים, ולא בפירוש מוהר"ש וויטאל ז"ל בנו הקדוש של מוררח"ו זצ"ל בספרו חמדת ישראל. יש לציין שנוסח חדש זה מקורו באותו ספר נפול.

יש להוסיף שהמשנים את נוסח הקדמון, גם לספרדים וגם לאשכנזים, אמורים גם לומר הָא שתא הכא, ולא הָא. וכבר אמרנו שאין שום מקור לדבריהם, בין ע"פ הפשט, בין ע"פ הסוד.

שפיכת יין בעשר מכות:

Y ברור ומקורותX

אין הנהגה זו ממקור ההאר"י הקדוש בעצמו ז"ל, ואף לא ממוהר"ח ז"ל, שאינו רמז להנהגה הזאת לא במהדורא קמא ולא במהדורא בתרא. וגם פלא בעיני איך דבר כזה התעלם מבנו היקר מורנו רבי שמואל וויטאל ז"ל. ותמהני שמקורו מפי חכם א' בשם מוהר"ח ז"ל ולא מפי עדות נאמנה דבנו היקר רבי שמואל וויטאל ז"ל. ואין הערה מגורי האר"י ז"ל ולא ממוהר"ן שפירא ז"ל וראייה גדולה מזו שאפילו מוהר"י צמח ז"ל הביא את עדות זאת בהגותיו לפע"ח ששמע מפי חכם אחד, ובספרו לחם מן השמים, מעלים את החכם וקובע שזה הרב הרח"ו בהגיע לפיסקא הזו היה שופך מן הכוס, ותימה שבספרו המפורסם, נגיד ומצווה, רבי יעקב לא חוזר על דיבוריו ומעלים מספרו החשוב את העינין. ורק באהבת הבורא העליתי על דף את הערות האלה וח"ו לזלזל בכבודם. ואני עפר ואפר וברוך ה' שבראני לכבודו.

דבר היוצא, שבוודאות רבה, האר"י ז"ל היה נוהג כמהרי"ל או שאר ראשונים זיע"א שהיו מתזים ע"י אצבע (בין אגודל או זרת או קמיצה או אצבע) ומנהג מוהר"ח ז"ל כמנהג בני ספרד שלא נהגו לשפוך בכלל בין ע"י הכוס, בין ע"י האצבע. ולכן, מובן שמוהר"ח ז"ל לא הביא שום הנהגה.

ועוד, שמוהרש"ו ז"ל, שעבר כמה שנים טובות בבית אביו ומעיד על מנהגי אביו הנהגות שאינן מובאות במקומות אחרים (כמעיד על מנהג אביו בכמה דוכתי, וכעין בענין הטלית קטן, טלית גדול בברכה בערב יוה"כ, עשרה פתיחים לבדיקת חמץ, ועוד) לא היה מעלים אף מנהג כזה, אם היה קיים. וראייה, שרבי יעקב צמח לא הכיר את מוהר"ח ז"ל, ובקושי הכיר רבי שמואל וויטאל, וכמו שמעיד הוא בעצמו, כל ספריו אינם אלא ע"י זכרונותיו ממה שהוא הצליח להציץ מן החרכים, כי רבי שמואל וויטאל לא היה נותן כמעט לאף אחד ללמוד בכתבי מור אביו רבי חיים ויטאל זצוק"ל.

אכילת אפיקומן עד הצות או כל הלילה:

Y ברוך ומקורות X

שולחן ערוך אורח חיים הלכות פסח סימן תעז סעיף א
לאחר גמר כל הסעודה אוכלים ממצה השמורה תחת המפה כזית כל אחד זכר
לפסח הנאכל על השובע ויאכלנו בהסיבה ולא יברך עליו ויהא זהיר לאכלו קודם
הצות. עכ"ל.

הרי, שלדעת השו"ע, אין חיוב מדינא לאכול אפיקומן קודם הצות, אלא נקט
כלשון חז"ל, 'עד הצות' לשון זהירות, פן ישכח ויבטל לקיים אכילת אפיקומן זכר
לקרבן פסח הנאכל כל הלילה, והוא מטעם 'כדי להרחיק האדם מן העבירה'.
אמנם, כמה למדנים טעו וחשבו שיש לקצר בסיפור שבחי יציאת מצרים לא
מחמת הילדים, בל יירדמו, אלא כדי לאכול אפיקומן קודם הצות.

ולפי דברי האר"י ז"ל המובאים ע"י תלמידו המובהק מוהרח"ו ז"ל, משמע
שעיקר הסדר עד הצות, שכן כותב בדרוש לשבת [דרוש א' ךסדר שבת] שליל
הוא חלק הלילה שקודם הצות, ואח"כ נקרא לילה. אלא שאותו זמן נקרא 'ליל
שימורים'. משמע, עד הצות.

והנה לשון מוהרח"ו ז"ל בשער הכוונות [דרוש ג' של פסח] וז"ל:
"ונמצא כי התחלת מקום הגדלות השני דז"א הניתוסף עתה בליל פסח משא"כ בשאר לילי יו"ט ושבתות
(...) ודע כי אלו המוחין הנ"ל שהם עד תכלית גדלות שני דז"א הנכנסים בתוכו בליל פסח הנה לסיבה זו אנו
אומרים הלל גמור בליל פסח משא"כ בשאר לילי יו"ט והם מתקיימים בו כל הלילה וכל יום א'
של פסח ולכן אומרים הלל גמור ביום א' של פסח ואח"כ מסתלקים לגמרי כמתחלה ואחר כך
חוזרים ליכנס בסדר המדרגות מדרגה אחר מדרגה מן היום הב' של פסח עד תשלום נ' יום של
ספירת העומר שהוא חג השבועות כמ"ש בע"ה בענין ספי' העומר ולכן אין אומרים בשאר ימי
הפסח הלל גמור אלא בדילוג". עכ"ל.

³⁶ ועוד דוגמא המראה ששער הכוונות קיצר וגורס א', ואולם בשער התפלה כתוב ראשון ולא אחד.

והלשון דומה למה שכתוב **בשער התפלה** דף רצ"ד-רצ"ה וז"ל:
"ודע כי אלו המוחין הנ"ל [תפילת ערבית של פסח ומצות סיפור יציאת מצרים ומצוות ליל פסח]
שהם עד תכלית גדלות שני דו"א הנכנסין בתוכו בליל פסח הנה לסיבה זו אנו אומרים הלל גמור
בליל פסח מה שאין כן בשאר לילי הימים טובים. והם מתקיימים בו כל הלילה וכל יום ראשון של
הפסח ולכן אומרים הלל גמור ביום ראשון של פסח." ע"כ.

מכיוון שלא כתוב בפירוש בשער התפלה [וגם לא בשער הכוונות] שיש לאכול
אפיקומן עד [או קודם] חצות, אלא אדרבה, שכל מוחין המצוות האלו ממשכין
כל הלילה, ועוד שמהות ליל פסח אינו דומה לזאת של שאר לילי מועד ושבת,
מבואר היטב שדעת האר"י ז"ל בזה שלא היה חושש לאכול אפיקומן קודם חצות
אלא כל הלילה, כדעת רבי עקיבא המפורשת וכדעת הפרי חדש.

גילוח ותספורת בל"ג בעומר (ד"שיא\שיב):
לא היה מורי ז"ל מגלח ראשו אלא בערב הפסח ובערב חג השבועות
ולא היה מגלח לא ביום ר"ח אייר ולא ביום ל"ג לעומר בשום אופן.
(ד"שיב)

Yברור ומקורותX

³⁷ כמ"ט ימים אלו (של העומר) לא היה מורי ז"ל מגלח ראשו אלא בערב הפסח ובערב חג השבועות.
ולא היה מגלח לא ביום ר"ח אייר ולא ביום ל"ג לעומר בשום אופן. ע"כ.

וזה לשון קונטרס המנהגים למוהר"ח ז"ל: גם בענין ההולכים על קברי רשב"י ורבי אלעזר בן שמעון במירון ביום ל"ז לעומר אני ראיתי למורי ז"לה"ה זה שמונה שנים שהיה שם עם אשתו וביתו ג' ימים ההם.
גם העיד לי הרי"ס ששנה אחת קודם שהכרתי אותו שהלך שם לגלח את בנו במשתה ושמחה בימים ההם.

גם העיד לי הר"א הלוי יצ"ו כי הוא נוהג לומר תמיד נחם ה' בברכת תשכון וכשסיים התפלה אמר מורי זלה"ה משום הרשב"י הקבור שם שאמר לו אמור לאיש הזה שלמה הוא אומר נחם ה' את אבלי וכו' ביום שמחתי ולכן הוא יהיה בנחמה בקרוב וכן היה כי לא יצא חודש עד שמת בנו הגדול וקבל כוס נחמה עליו נראה מכל זה כי יש שורש בזיירא זו. עכ"ל.

הגהת צמח על עולת תמיד: אמרו לי החברים שהרב ר' חיים ז"ל היה מגלח ערב ליל מ"ח [שהוא מ"ז לעומר, וגם איך יגלח בלילה שהוא מתגרה בגבורות?] לעומר ושאלה אותו למה לא המתין עד מ"ט והשיב כי ערב מועד כל בני אדם מגלחים והספר טרוד בהם. ונ"ל צמח שסוד היה לו בזה ולא רצה לגלות אותם ודחה אותם באותה התשובה. עכ"ל.

³⁷ (שעה"כ פסח דרוש י"ב) (פ"ע שער ספירת העומר פרק ז') (נגיד ומצוה)

ונראה שקבלו ממוהרש"ו ז"ל: ראית³⁸ למורי ז"ל (מהרח"ו ז"ל) שהיה מגלח ראשו ביום מ"ח לעומר, ולא ידעתי מה היה כוונתו... והוא הסתיר ממני הדבר ודוחה אותי בקש ואמר לי שמא לא יכול היהודי המגלח לבא למחר לבית ולגלחני ואשב במועד בלא תגלחת והאמת יורה דרכו כנלע"ד.

אמנם, ברור כי להאר"י ז"ל יש לגלח אך ורק ביום מ"ט בבוקר, ואם הוא בשבת, יגלח ראשו ביום מ"ח שהוא ערב שבת שבועות.

שאסור בהספד ובתענית ובנפילת אפים. [...] ובפרט כי רשב"י הוא אחד מחמישה תלמידיו הגדולים של רבי עקיבא ולכן זמן שמחתו הוא ביום ל"ג לעומר, כפי מה שביארנו לעיל בענין ל"ג לעומר. דשי"ב.

Y ברור ומקורות X

ולכן, אין ענין מפורש בכתבי האר"י ז"ל בענין פטירת רשב"י בל"ג לעומר אלא שמחתו, ושיבשו הדברים, באומרם ששמחתו הגדולה נמצאת בהסתלקותו כמובא בסוף האדרא זותא. ואינו כן למי שמעיין בדברי הזוהר ובדברי האר"י הקדוש זיע"א.

³⁸ (מוהר"ש ויטאל ז"ל בהגהותיו על שעה"כ)

ובערב חג השבועות:

Y ברוך ומקורות X

ולא כמו שרצו לפרש, שיש ע"פ האר"י ז"ל להתגלח ביום מ"ח לעומר והיא טעות גמורה, כי סמכו על דברי מוהרש"ו המעיד על מקרה אחד שקרה לרבי חיים וויטאל. ועיין סמוך.

☞ **ולא היה מגלח לא ביום ר"ח אייר ולא ביום ל"ג לעומר בשום אופן:** אולם, העיד ר"י סאגיס למוהרצ"ו, שראה פעם מוהאר"י זלה"ה עולה למירון בל"ג בעומר עם משפחתו ועשו תגלחת לבן האר"י ז"ל. מזה, שמותר לספר לקטנים בל"ג בעומר, אולם בשום אופן לעצמו.

☞ **שהיה מגלח ראשו ביום מ"ח לעומר:** כבר נמצא כמה פעמים שמוהרצ"ו קצת שנה מהנהגות האר"י ז"ל ואף שסיבה כמוסה לו זצוק"ל, מ"מ הרוצה להבין ילך בספר החזיונות ובסידור חמדת ישראל כת"י למוהרש"ו. אולם, אין זה דרכו להאר"י ז"ל עצמו, ורשאי לכל אדם לנהוג הנהגות האר"י ז"ל, אף שמוהרצ"ו שנה ממנו לפי סיבות הכמוסות איתו. והבוחר יבחר, ומ"מ, אין לנו לזוז ממוהרצ"ו ז"ל כשאנו שונה מהנהגות האר"י ז"ל, שהוא בעצמו מביא. וזו היא גדולתו האמיתית, שאינו מנצל דברי רבו ואינו מסלף אותם, והוא עץ חיים למחזיקים בה.

הרב מהר"י אשכנזי ז"לה היה מחמיר כל הז' שבועות שלא להסתפר עד ערב חג השבועות – מר זקנינו הרב החסיד מהר"א אזולאי ז"להה בהגותיו כ"י וכ"כ בהגות הרב המקובל מהר"ר יעקב צמח ז"להה. וכן הוא האמת ככתוב בס' הכונות מועתק מכ"י מהרצ"ו זצ"ל. ודלא כהרב טור ברקת ומי שכתב משם האר"י זצ"ל להסתפר יום מ"ח. והן אמת שמהר"ש בנו של הרב מהרצ"ו העיד שפעם א' אביו נסתפר ביום מ"ח ויאמר אביו שהיה לסיבה ע"ש בס' הכונות. לכן

הנוהגים כמנהג האר"י זצ"ל דאודי להחמיר עד ערב שבועות אם לא על פי
סיבה.³⁹

³⁹ (ברכי יוסף תצ"ג אות ו')

למוד ליל שבועות והושענא רבה

Y ברוך ומקורות X

בדפוס הראשון בשם 'סדר וקראית תקון שבועות וליל הושענא רבה' [דפוס ויניציה שנת ת"ח 1648] הסדר ע"פ מס' בבא בתרא הטור והשו"ע, תחת ראשותו של רבי יהודה אריה ממודנה .

סדר אחר נדפס, בשם 'שפר התיקונים' בוניציה [תי"ט 1659]. הסדר הזה הולך אחרי חילוק התנ"ך לפי רבי בנימין הלוי שמסר לרמ"ז עם כוונות ופזמוני הרמ"ז. העורך רבי ויגטוריו בכר דוד, סידר את התיקונים לפי רבי נתן שפירא והרמ"ז שהכיר מקרוב, ואף הכיר רבי יעקב צמח (עיין בסוף הקדמתו). סדר הזה שונה לחלוטין מהסדר של רבי יהודה אריה ממודנה (1648). מובא בהדמה שרבי מתן שפירא היה מתמרמר על הדפסת סדר ליל שבועות הקודם, שלא שמר את סדר האר"י ז"ל. יש להוסיף שבשפר התיקונים הזה, 'שכחו' את מגילת אסתר.

הסדר הזה נדפס שנית [שנת תמ"ב 1682] לפי הרמ"ז, בעריכת רבי יעקב אבוהב, המוציא לאור רבי יעקב לוי והמגיה רבי דוד אלטאראס. דברי הרמ"ז הורדו מהדפוס אלא שנשארו כמה הערות והפיוטים.

הובא אותו סדר לדפוס הקריאי מועד הראשון שנת תנ"ז [1697 בפ"זה, איטליה], ע"פ ספר **המדת ימים הנפול**, [35 שנה קודם דפוס חמ"י הראשון !!!] עם כוונות וסדר ליל שביעי של פסח [שאינו מופיע בשום דפוס קודם]. {ואינו דומה לסדר 'שפר תיקונים' הערוך ע"י הרמ"ז שקיבל מרבי בנימין הלוי מצפת כדברי הרמ"ז עצמו. הוכחה ברורה שרבי בנימין הלוי מסר את הסדר והכוונות לפי הכתבים שהיו בידיו וערך אותם, שהם ת"ר ניירות כידוע, אמנם סדר החמ"י בחר לסתור סדר האר"י ז"ל המופיע במהדורה בתרא ולסדר סדר ע"פ הפשט עם כוונות – ועד היום העם ומנהיגיו ממשיכים בסדר החמ"י במקום

סדר האר"י ז"ל האמיתי – הוכחה ברורה שמחבר הספר חמ"י אינו רבי בנימין הלוי {...}

☞ סדר השל"ה הקודש [שבועות] מכיל תרי"ג מצוות להרמב"ם, והוא ע"פ המנהג הקדמון, טרם גילה האר"י ז"ל מה שמסר לו אליהו הנביא ז"ל. לכן, יצא שיבוש גדול, כי במקום לעסוק בסתרי תורה, הוסיפו המדפיסים קריאי מועד, ע"פ החמ"י שחכה את השל"ה הקדוש, עד שעוברים כל הלילה בקריאה במקום ללמוד.

☞ בכל הדפוסים האלו, נמצאים סדר המשניות. משמע שכן היא דעת רבי יעקב צמח, הרמ"ז ורבי נתן שפירא. גם כן מובא סדר המשניות בסדר למוד ליל שבועות לרבי שלומל באיגרותיו (דף קב למהדורת אהבת שלום) המעיד את מנהגי דורו בצפת [בסוף ימי מוהרח"ו].

☞ לפי פשט האר"י ז"ל, פשוט שאין משניות בסדר ליל שבועות. וכך הביא החיד"א בשם רבי חיים הכהן מדמשק, אחד מתלמידי מוהרח"ו.

☞ קטעי הזוהר והאידרות, אינם נמצאים בסדר האר"י ז"ל, ולא ע"י מוהרח"ו ומוהרש"ו. ואף שהרמ"ז ורבי יעקב צמח מביאים אותם, בשם רבי חיים פנציירו אחד מתלמידי מוהרח"ו בדמשק, שהחברים היו בדמשק לומדים האידרות, מ"מ, הם היו לומדים אותם, ולא סתם קוראים בלי שום הבנה. ועוד, שאין הסכמת מוהרש"ו על זה.

☞ ונזכיר עוד פעם, שעיקר למוד ליל שבועות, הוא בחלק הראשון, קריאת התנ"ך, והחלק השני, למוד סתרי תורה וזוהר, כל אחד לפי השגת שכלו, כלשון רבינו ומורנו האר"י ז"ל.

להניח את התפילין והטלית [דיוק בקונטרס רבני ירושלים] במנחה של ט"ב:

Yברור ומקורותX

צמח - הרב ר' חיים זללה"ה, היה מניח תפילין דר"ת במנחה [בכל יום] והיה שומע מאיזה אדם הברכה על תפילין דרש"י, ואז היה מניח בלא ברכה: (גם היה נזהר מאוד שלא לאומרה אלא עם שקיעת החמה. גם היה נוהג אפילו אם היה בע"ש לא היה מניח לאומרה התפלה בקול רם אלא בלחש, ואח"כ החזרה בקול רם:

דעת רבינו הרמ"ע מפאנו זצוק"ל, מבואר בשו"ת שלו ס' ל"ט וס"ס ק"ז שיש [ליחידים] להניח טלית קטן ותפילין של רש"י בבוקר בברכה, ובמנחה להתפלל עם טלית גדול ותפילין דרש"י ודר"ת, עם כל הציבור. ומ"מ, כותב הרמ"ע, שלא נתברר לנו את האמת בדין הזה [מה להניח ומתי] על פי הקבלה והמסורה, ושני המנהגים דברי אלוקים חיים, ע"כ. ולכן, אין מקור מדויק בכתבי האר"י ז"ל להניח בט"ב או לא להניח ומתי. ואכן, ראיתי בשו"ת וישב הי"ם לרב יעקב הלל שליט"א, שהביא דעת החיד"א המעיד על הרש"ש שהיה מניח תפילין ביום א' לאבלותו ובשחרית ט"ב – בביתו. והמדייק בלשון החכמים, יבין בקלות, כי לא הרש"ש הנהיג את חסידי בית-אל את מנהג הזה, אלא בעצמם נהגו, והיא עדות הרב תפילה לדוד (עיין ברכת תפילין) שהיה ממקורבי הרש"ש (כמובא בהקדמת המוציאים לאור) ואינו הביא מנהג הרש"ש אלא שבזמנו חידשו במדרש החסידים (בית-אל) ללבוש טלית גדול ושני זוגות תפילין ומברכין עליהם ומתפללים כך בציבור בטלית ותפילין בבקר. גם רבי יצחק אבוהב היה מניח בצנעה (קונטרס לרבני ירושלים הקדמונים בסוף שו"ת חיים וחסד ח"א) וכדעת הרמ"ע מפאנו (לעיל) היו מדקדקים שהיו מניחים תפילין בשחרית בלי טלית גדול. גם אחד המקורות הוא מנהג רבי משה גלנטי הזקן, שהיה מניח טלית ותפילין בשחרית ט"ב בלי ברכה (לקח טוב ס' קל"ט) בביתו בצנעה, כי מנהג רוב ת"ח בצפת היה להניח תפילין ככתוב בארץ חיים סתהון (כללים) וכך מעיד רבי משה אבן מכיר תושב עין זיתון בעל סדר היום. מבואר שמנהג ירושלים העתיק, שרוב הציבור היו מניחים תפילין וטלית במנחה, ורק מדקדקים, שהם

תמיד המיעוט, לא היו מתעטפים בטלית גדול בשחרית. ואי אפשר להסיק מלשון המקור, שהרוב היו מניחים רק תפילין בשחרית ולא טלית, כי אם כן, לא היו מדקדקים אלא רוב אנשים. וז"ל במקור ס' כ"ב: "בירושלים אין דרכם לומר הפטרה בט"ב במנחה, ונוהגים להניח תפילין ולהתעטף בטלית במנחה, אבל בשחרית המדקדקים אינם מתעטפים. ואמרו שהרר"י אבוהב ז"ל היה מסיר התפילין מיד שמתפלל י"ח קודם שיתחילו הקינות" ע"כ. ופשוט הוא שכן נהג עצמו מרן השו"ע, שנקט הלשון 'נוהגים' ולא נהגו או יש שנוהגים. גם היה נוהג בירושלים, פאר הדור רבי אלעזר בוחבוט ממרוקו בעל פקודת אלעזר, שנהג כשו"ע [ורק במקרה נהג הפוך כשהתפלל בישיבת בת-אל] גם הרב תפלה לדוד עמאר, אחד מתלמידי האור החיים הקדוש והרש"ש החשובים, מעיד ששאר קהלות פה ירושלים ת"ו אלא נוהגים כמו השו"ע ס' תקנ"ה, דכתב דנוהגים שלא להניח תפילין בט"ב שחרית ולא טלית אלא לובשים טלית קטן תחת בגדים בלא ברכה. ובמנחה מניחים ומברכין עליהם עכ"ל (השו"ע) וכ"כ הב"י בס' זה בשם האגור וכו' עיין שם. ואם לדעת הפשט, כבר פסק לנו השו"ע שמנהג כל ישראל בזמנו (ולא כמו שהביאו בשם חכמי קושטא סלוניק ואיזמיר שרובם היו מניחים, שנשפעו מאוד מהספר הנפול ומכת הארורה יש"ו, ועוד, שכל החכמים החולקים על השו"ע אינם אלא דור שני או שלישי לשו"ע, כמו הבית דוד, הכנ"ה, השולחן גבוה, הדבר משה, ואחרון אחרון, רבי חיים פאלג'י בספריו, ולא נמצא שבדור השו"ע היו מניחים בשחרית באותם מקומות. וודאי ששנו את המנהג הקדום, ועוד, שמנהגייהם אינם קשורים למנהג ירושלים, אלא אם כן אותו מנהג הנקרא ירושלמי אינו אלא מסלוניק קושטא או איזמיר...). ועוד הביא שם (שו"ת וישב הים) שדעת רבי יעקב צמח בספרו זר זהב (שו"ע ע"פ הזוהר והאר"י הקדוש) היא להניח תפילין וטלית במנחה של ט"ב, ושכן גם דעתו תלמיד מוהר"ח"ו, רבי חיים הכהן בטור ברקת. ומה לנו להסס, אחרי ששני תלמידי גורי האר"י ז"ל האמיתיים נהגו כשו"ע, והכירו בחייהם גם רבי חיים וויטאל וגם רבי שמואל וויטאל. ולכן, מן הטעמים האלו, בין ע"פ השו"ע בין ע"פ האר"י ז"ל [ויש להעיר שהרש"ש אמר לחיד"א שאינו מניח ע"פ האר"י ז"ל, אלא ע"פ הקבלה, משמע ממקורות או סברות אחרות] אין לפרוש מכלל ישראל, בין יהודי

חו"ל [שברובם מניחים תפילין וטלית רק במנחה] בין יהודי ארץ ישראל, ולהתייחר אחרי חכמים שמותר היה להם להניח, אלא בצנעה, ולא להרגיל את פשוטי ת"ח ולמדנים, למנהגים שאינם מהאר"י ז"ל. יוצא מזה דלדעת רבי יצחק אבוהב ורבי משה גלנטי הזקן, הרמ"ע והרש"ש, להניח תפילין בבוקר עם טלית קטן - ורק בבית בצנעה.

וכי, דעת רבי חיים הכהן, רבי יעקב צמח, רבי משה בן מכיר ורבי אברהם אזולאי, להניח רק במנחה והוא מנהג הקדמון והאמיתי של ק"ק ירושלים וצפת.

עוד מקור א' נמצא בשער התפלה (דרוש תיקון חצות דף רי"ג ט"א) ובשער הכוונות (דרוש הלילה) וז"ל: "ותרבה בבכיה כפי כחך ותקח אפר מקלה ותשים על מצתך במקום הנחת תפילין".

ב. מנהג אפר על המצח ביום אבל במקום הנחת תפילין הוא מנהג קדמון [כמו שאמרו הראשונים אפר במקום פאר] והאר"י ז"ל סמך ידיו עליו.

ג. בזמנים שפטורים מהנחת תפילין מחמת אבלות, שמים אפר על המצח במקומם. והוא בלילה שלא זמן תפילין, גם לא בשחרית ט"ב אלא במנחה כדברי השו"ע ומנהג כל ישראל זרע יעקב, ודלא כמנהג החדיש להניח תפילין בבוקר של ט"ב כמנהג בית אל שאינם נוהגים ע"פ מנהגי ירושלים הקדמונים. שהרי, ייסדו את הישיבה הזאת ע"פ מנהגי קבלה ומנהגי הרש"ש, שונה מכל בתי כנסת שהיו אז בירושלים. והפכו מנהגים בצנעא למנהג כללי.

גם צריך לזהר ולימנע מלאכול בימים ההם שום פרי חדש ושלא ללבוש שום לבוש חדש כדי שלא יצטרך לברך עליו ברכת שהחיינו (...)
וענין זה נוהג אף בשבתות ובר"ח אב (ד"שיח) :

Y ברור ומקורות **X**

צמח: סיפר לי בנו של הרב זלה"ה החכם השלם כמה"ר שמואל נר"ו כי הוא זוכר שפעם אחד היו חכמי הדור אוכלים בשלחן אביו והפצירו בו לאכול פרי חדש ואכל אותו בלי ברכת שהחיינו.

לקום מהקרקע ולשבת על ספסל משעת מנחה [גדולה או קטנה] ביום
ט"ב (ד"שיח): המנהג הזה טוב ונכון הוא.

מוהר"ח"ו היה נוהג לומר 'נחם' בכל הג' תפילות, ונהרא נהרא ופשטיה
ואין בזה קפידא [מוהרש"ו בקונטרס מים שניים חיים].

Y ברור ומקורות **X**

כך הוא מנהג ארץ ישראל הקדמון כמובא בשו"ע.

מוהרח"ו היה נוהג בליל עשירי באב שנדחה למוצאי שבת לאכול בשר
ולשתות יין אעפ"י שהיה מחמיר שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין
מיום י"ז בתמוז. [מהרש"ו]
מנהג טוב וכשר הוא מאד לכל בעל נפש לשבת באבילות אחר חצי
היום בכל אלו הימים ולבכות בכיה ממש של חרבן הבית. [דף שי"ז]

Y בירור ומקורות X

אמנם, לא מוזכר שיש לומר סדר תיקון חצות אלא לבכות דווקא. וכבר ידוע,
שרוב האומרים תיקון חצות ביום בתקופה זו, אינם בוכים כלום על צער השכינה
בגלות, וכאילו יוצאים ידי חובה, ממלמלים וקמים.

הלילה השני של ראש השנה צריך לברך ברכת שהחיינו בקדוש הלילה ואין צורך לחפש אחר פרי חדש כלל (ד"שיח):

Y כבוד ומקורות X

שו"ע ס"ב: בקידוש ליל שני מניח פרי חדש ואומר שהחיינו ואם אין מצוי פרי חדש עם כל זה יאמר שהחיינו. **שער התפלה להאר"י ז"ל**: בליל הב' של ר"ה צריך לברך ברכת שהחיינו בקידוש של הלילה ואין צורך לחפש אחר פרי חדש כלל.

בכל עשרת ימי תשובה צריך לומר אחר העמידה עושה השלום במרומיו בה"א יתירה (ד"שיח):

Y כבוד ומקורות X

בכל י' ימי תשובה צ"ל אחר העמידה עושה השלום במרומיו בה"א יתירה ולכוין כי השלום הוא בגי' **ספריאל** המלאך שהוא הסופר הכותב בספר החיים את כלבני אדם בי ימי תשובה משא"כ בשאר תפלת השנה שאין אומר אלא עושה שלום במרומיו חסר ה'. מבואר בשער התפילה כתי"ק מוהרח"ו, שאין להוסיף ה' אלא בעושה שלום **שאחרי העמידה** ולא במקומות אחרים שמופיע בהם הפסוק הזה, כי הרי המלאך הזה פועל בסוף התפילה ולא בזמנים אחרים שבשאר התפילה.

מורי ז"ל לא רצה שיאמרו בשבת שבין ר"ה ליו"ה ולכן בשני ימים טובים של ר"ה אבינו מלכנו חטאנו לפניך או אבינו מלכנו חול וסלה לכל עונותינו וכיוצא בזה בשאר אבינו מלכנו שנוכר בהם בחינת חטאים ועונות וידיים (ד"שיט):

Y כבוד ומקורות X

ולכן, לדעת הבית יוסף והאר"י ז"ל, יש לומר אבינו מלכנו אף בשבת תשובה, אלא לגרוע הזכרת עוון וחטא. ענין א"מ שנתקן אחר העמידה בכל י' ימי תשובה באמרוך א"מ קרע רוע גזר דינינו תכוין במלת קרע אל שם קר"ע שט"ן והוא שם השני דשם בן מ"ב ותכוין שע"י שם זה יקרע רוע גזר דין. גם אין לומר מזמור לדוד אורי וישעי לפני עלינו לשבח שמבטל קדיש דרבנן או יתום הסמוך לעלינו לשבח אלא אחרי עלינו לשבח, וכן הוא מנהג הקדמון בין אצל הספרדים בין אצל האשכנזים.

ודוי בתקיעות (ד"שיט): ומורי ז"ל היה נוהג להתוודות על חטאיו בלחש שלא ישמעו הדברים לאזניו (...) אמנם אפילו בלחש לא היה נוהג להתוודות אלא בעת תקיעת שופר דמיושב: שער התפלה למוהר"ו ז"ל:

Y כבוד ומקורות X

אמנם בענין הוידוי ביום ר"ה נמצאו בס"הזוהר מאמרים חלוקים כי ממאמר אחד נראה דאסור לפרשא חטאוי בהאי יומא ובמקום אחר נראה להיפך. ומורי ז"ל היה נוהג להתוודות על חטאיו בלחש [בין בשפתיו] שלא ישמעו הדברים לאזניו. והיה אומר כי המאמר האחר שבספר הזוהר לא אסר אלא בקול רם ולא בלחש. ואמנם אפילו בלחש לא היה נוהג להתוודות אלא בעת תקיעת שופר דמיושב לפי שאז

מתערבב השטן ואינו משגיח לקטרג ואז דברי הוידוי עולין למעלה בהתחברות קול השופר העולה למעלה.

גם היה נוהג מורי ז"ל לבכות הרבה בתפלות ראש השנה אעפ"י שהוא יום טוב ומכל שכן בתפלות יום הכיפורים (ד"שיט):

Y כרור ומקורות X

א. ומהר"י בעש"ט ז"ל מסביר שהבכייה הזאת הוא משום גלות השכינה, וכדי שידיננו השם יתברך לטובה, הבכייה שבוכין היא בכייה של שמחה על שהיינו וקיימנו, כי ראש השנה הוא יום טוב והוא יום שמחה, והבכייה הזאת היא לזכור את ירושלים, שהיא על ראש שמחתי (ע"פ כתר שם טוב ח"ב דכ"ב ע"ב)

ב. והיה אומר מורי ז"ל כי מי שאין בכיה נופלת עליו בימים האלו הוא הוראה שנשמתו אינה הגונה ושלימה.

ג. ואמר כי האדם הנופלת עליו בכיה רבה מאליו בימים האלו בתפילתו הוא הוראה שנידון באותה שעה למעלה אם ביום א' ואם ביום שני:

ד. גם היה אומר כי יש בני אדם נידונין ביום ראשון ואז הם דינא קשיא ויש נידונין ביום ב' דר"ה שהוא דינא רפיא ורוצה הב"ה לרחם עליהם ודן אותם ביום השני.

ענין המנהג שנהגו האשכנזים לילך ביום ראשון דר"ה אחר תפלת המנחה מעט קודם שקיעת החמה אצל הים הגדול או אצל מעיין או באר מים חיים וקורים אותו תשליך. הנה הוא מנהג יפה ויותר טוב הוא אם יהיה חוץ לעיר ויעמוד על שפת הים או על שפת הבאר או אצל המעיין ויקרא שם ג' פסוקים של מי אל כמוך וכו' ישוב ירחמנו וכו' תתן אמת ליעקב וכו' שבסוף מיכה המורשתי שאלו הם בחינת י"ג תיקוני דיקנא עלאה דא"א. (ד"שיט):

Y כבוד ומקורות X

טעות נפלה בכתבי יד ובדפוסים וגרסו ג"פ כוונתם ג' פעמים. אמנם מובא בפירוש בכתב יד קודשו מוהרצ"ו ג' פסוקים !!! כמו שכתוב בשער התפלה. עיקר התשליך הוא לומר שלושה הפסוקים מי אל כמוך, ולכוון כל תיבה כנגד י"ג מידות. וגם לכוון כשאומרים ותשליך במצולות ים כל חטאתם, שיושלו כל חטאותיך ועוונותיך וגם המקטרג העליון יושלך במצולות הים העליון, כי לסיבה זו הוצרך לאמרו (התשליך) על הים או על המים חיים. (שע"הכ דרושי ר"ה). מפורש בדברי האר"י ז"ל שיש להשליך לים את החטאים פשעים ועוונות והמקטרג הגדול, ודלא כמו שכמה ספרים טעו ואמרו שאסור לזרוק לים את עוונם אלא רק המקטרגים, ואינו נכון בכלל אלא גם להשליך העוונות עצמן.

לנער את שולי בגדיו כשאומר 'ותשליך במצולות ים כל חטאתם'
אינו מהאר"י ז"ל.

נלע"ד ששמעתי ממורי ז"ל שאין לישון ביום ר"ה (...) כי שמעתי ממורי ז"ל שאין זה אלא עד חצי היום ומאז ואילך יכולין ליישן (...) ואני זוכר שראיתי למורי ז"ל שאחר חצי היום שכב על מטתו ויישן (ד"שי"ט):

Y ברור ומקורות X

ברור מלשון מוהרח"ו ז"ל ע"פ רבו ז"ל שמותר לכל א' מישראל בלי ספק, לישון אחרי חצות היום, כדברי חז"ל, יום טוב, חצי לה' חצי לו. והרי שמוהרח"ו כותב עד חצי היום ומאז ואילך יכולין ליישן, בלשון רבים, ולכן מורה על כל א' וא', ולא רק לצדיקים עליונים כדבי אותו ספר נפול וחכמים שהלו בשבי אחריו, ה' יכפר.

יש גם לציין, שכל הנהגות האר"י ז"ל ורבי ישראל בעש"ט זיע"א, מיעדות לכלל ישראל ולא רק למלומדים. וזה סימן אמת אצל צדיקים אמיתיים, שכל מה שגילו, גילו לעם ישראל, ומה שהיה צריך להישמר, לא קיים יותר. ועיין ספר השרוף או עננינים אצל מוהרח"ו ז"ל שלא גילה לו האר"י ז"ל.

אמנם, אינו דומה להנהגות הצדיקים שאין לחכות אותם, כי פועלים לפי עניינם להמתקות דינים, והסימן הוא, שהרואה א' שמדמה לאחרים בהסתרה לעיניהם, כוונתו רעה, שאינו רוצה אלא דווקא ש'תפסו' אותו בשעת מעשה ובפתייתם, יגדלו וישבחו את שמו. וכבודו הוא רווחו. לא כן הצדיק האמת, שכל מה שמסתיר לבריות, אי אפשר לגלות אלא בהזדמנות, ובלי כוונתו.

מי כמוך אב הרחמן זוכר יצוריו ברחמים לחיים הם ה' תיבות אלא
שבתפלת ערבית ושחרית ומנחה תאמר אב הרחמן
ובתפלת המוסף תאמר אב הרחמים
וגם זה נוהג בתפלות יום הכפורים [דש"ך]

Y כבוד ומקורות X

דברי שער הכוונות (הנדפס):

1. בכל עשרת ימי תשובה צריך לומר אב הרחמן (...) אבל בתפלת המוספין דראש השנה והיום הכיפורים ושבת בנתיים צריך לומר אב הרחמים
2. בתפלות שחרית ומנחה וערבית תאמר אב הרחמן ובתפלת מוסף תאמר אב הרחמים וגם זה נוהג בתפילות יוה"כ.
3. עוד שמעתי מפי מגידי אמת מן החברים שלנו שאמר להם מוז"ל שגם במנחה של יום שבת יאמר אב הרחמים והדבר מבואר כי במנחה דשבת יש עליה דומיא דתפלת המוסף והוא פשוט. ע"כ הוספת ר"י צמח. ע"כ.
☞ הוספה זאת אינה ע"פ האר"י ז"ל ולא ע"פ מוהרצ"ו או מוהרש"ו אלא ע"פ סברא כמבואר בלשונו.
4. גם מצאתי כתוב במחזור של מורי זלה"ה שעשה הגהה כי גם בתפלת **נעילה ביוה"כ יאמר אב הרחמים** כמו במוסף וכן שמעתי מפיו כשהיה מתפלל: ע"כ.
☞ אלא שהוספה זאת אינה קיימת בכתבי מוהרצ"ו ז"ל או בנו רבי שמואל וויטאל ז"ל. ותמוה מאוד, כי אם אינו מהם, משמע שהוא זיוף גמור, כי מי הוא שמצא? ועוד, מי הוא מורי זל? ואפילו תפלת חיים ריינר לא התייחס שהוספה זאת אינה קיימת בכתבים מקוריים. אלא שנכון הנוסח בנעילה קיים בסידור רפ"ד.

5. והנה נוסח זה של מי כמוך אב הרחמן כו' יש בו ח' תיבות והם כנגד הארת ח' תיקוני דיקנא דכהנא רבא אשר כנגדם הם ח' בגדי כהונה אל הכה"ג ביוה"כ (...). ודע כי בכל י' ימי תשובה צ"ל אב הרחמן שהוא בז"א אבל בתפלות המוספין דר"ה ויוה"כ ושבת שבנתיים צ"ל אב הרחמים ומ"ש מי כמוך יש בו שמנה תיבות כנגד ויזכור כי בשר המה.

👉 וזה ע"פ לשון מוהרש"ו ז"ל: א"ש כך קבלתי מאבא מורי ז"ל לומר אב הרחמים גם בתפלת מוסף של יום שבת שאירע באמצע עשרת ימי תשובה. עכ"ל.

סיכום: יש לומר אב הרחמים רק במוסף ראש השנה, מוסף שבת תשובה, מוסף יו"הכ.

סגולת הפרנסה בימים נוראים: רק בליל א' של ראש השנה וליל יום הכיפורים:

Y ברור ומקורות X

לשון קדוש למוהר"ח וויטאל זצוק"ל בספרו "הפעולות" השלם ס' פ' (דף שכ"ה) תלמידו הנאמן והמובהק שלהאר"י הקדוש זיע"א:
לדוד מזמור לה' הארץ ומלואה וכו' יאמר מזמור הזה בליל ראשונה של ראש השנה ובליל יום הכיפורים קודם הקדיש בתרא ותקראנו פעם אחת בלבד, ותכוין בשם ההוי"ה של לה' הארץ ומלואה בניקוד זה יְהוָה (וגם בניקוד הזה לְיְהוָה) ולא יחסרו לו כל מזונותיו כל השנה היא וזה נקרא שם הפרנסה ואם הוא בביתו יאמר אותו אחר קריאת הגבר (מגרב) בלילות הנזכרות וזהו סוד ונסיתיו והוא אמת ובחון כל השנים העוברות עליו.

עד כאן לשונו הטהור של רבינו רבי חיים וויטאל בספר הפעולות כתב יד קודשו.
ועל זה אין להוסיף ואין לגרוע.

ולכן, אין שום מקור למכור את "תפילת הפרנסה" לאומרה ג' פעמים, ובכלל,
לאומרה בכל סוף התפילות ולפתוח כל פעם את דלתות ההיכל, שהוא מנהג
מגונה וטורח ציבור חמור. אלא, שהאר"י ז"ל תיקן סגולה לפרנסה לכל אחד
ואחד, בצניעות ובהכנעה רבה, בלי תחרות!

המנהג שנוהגין להוציא ספר תורה או ג' ספרי תורה בליל יום הכפורים ואומרים עליו התרת נדרים שהוא כל נדרי וכו' (...) שמעתי מחבר א' שציווהו מורי ז"ל ליל יום הכפורים פעם אחת שיקנה המצוה ההיא של הוצאת הספר תורה בלילה ההיא בכל מה שיוכל לקנותו כי היה אז צריך לתקן איזי ענין והודיע לו כונה גדולה שיכוין בעת שיוציא הס"ת, ונראה מזה כי יש סמך במנהג הזה להוציא הס"ת (ד"שנב)

Y ברור ומקורות X

עיינן בשער רוח הקודש שהחטא קשור ליחוד כ"ז, ונמצא שקניית הס"ת הוא פדיון מספר תעניות תיקון אותו חטא.

יש לברך על הטלית גדול לפני השקיעה בערב יו"הכ: לשון מוהרח"ו בשער התפלה

Y ברור ומקורות X

המנהג שנהגו להתעטף בציצית ליל יום הכפורים הוא מנהג נכון. העיד רבי שמואל ויטאל שאביו מוהרח"ו ז"ל היה מתעטף בערב יו"הכ לפני השקיעה, והיה מברך. ומופיע בפרוש שליל יו"הכ אף שלילה לא זמן ציצית הוא, מ"מ היה מתעטף בלי ברכה. והוא פשוט ע"פ השו"ע. ולכן נהג מוהרח"ו ובנו אחריו רבי שמואל ז"ל, להתעטף ולברך קודם השקיעה. ויש סמך מהנהגת האר"י ז"ל במנחה של חול, כשהיה סמוך לשקיעה.

ראיתי למורי ז"ל שלא היה כ"כ מקפיד ונזהר ללקות מלקיות כמו בענין התענית. והטעם הוא כי אין בדור הזה דיינים סמוכין ומומחין ואין המלקות בזה"ז רק קבלת צער בלבד ולכן לא היה מקפיד בו ונזהר כ"כ אבל בזמן שהיה לוקה היה מקבל ד' מלקויות כנגד מה שחטא בד'

אותיות ההוי"ה ולא היה לוקה לא פחות, ולא יותר. (שע"המצ כי תצא דקמ"ו)

גם היה נוהג מורי ז"ל להיות ניעור כל ליל יוה"כ ועוסק בתורה (דשנ"ג)

Y ברוך ומקורות X

(א"ש כן אני נהגתי בבחרותי כמה שנים) ונלע"ד הטעם הוא כדי שלא יראה קרי בלילה יוה"כ ח"ו. (שע"הכ תחילת ענין יוה"כ לבדוק בשער הכוונות) ועיין מה שכתב מוהרנ"ת בשם מוהר"ן מברסלב זצוק"ל בחיי מוהר"ן [והיא הקדמת לתיקון הכללי]: "ויש מי שיקרה לו ע"י רבוי אכילה ושתייה או ע"י חלשות ועייפות או ע"י שאינו שוכב כראוי וכל זה אינו כלום (והוא כמו תינוק שמשתיין בשינה).

מה שנהגו לומר אחר תפלת הנעילה שבעה פעמים ה' הוא האלהי"ם והשליח ציבור אומרו פעם א' והקהל עונים אחריו וכן עד ז' פעמים [אחר חזרת הנעילה הערת מוהר"ן] (ד"שס):

Y ברוך ומקורות X

מנהג זה מובא גם בב"י.

מקור חיבור האתרוג עם הלולב כנ"ל הוא בסיומו במקום אחיזתו מלמטה. (דשע"ב)

Y כרור ומקורות X

ולכן אין לאחוז מהאמצע. מבואר ששיעור הלולב אינו גדול כדי שיוכל לסבול את משקלו כשהוא אוחזו מסיומו מחובר עם האתרוג.

שו"ע ס' תרנא סעיף ב
יטול האגודה בידו הימנית ראשיהם למעלה ועיקריהם למטה והאתרוג בשמאלית.
(שם) סעיף ה
יברך על נטילת לולב ושהחיינו קודם שיטול האתרוג כדי שיברך עובר לעשייתו
או יהפוך האתרוג עד שיברך. הגה: ויברך מעומד ולא יברך רק פעם אחת ביום אע"פ
שנטלו כמה פעמים.
(שם) סעיף יא
צריך לחבר האתרוג ללולב בשעת נענועו ולנענע בשניהם יחד. ע"כ לשון השו"ע.

מדברי השו"ע משמע שאין לחבר את הלולב ומיניו לאתרוג אלא בשעת הנענוע,
וכן מובא בב"י [ס' תרנא סק"ה וסקי"א בשם הרקנאטי]. **אבל להאר"י ז"ל**
מבואר שכבר מהברכה יש לחבר הלולב ומיניו לאתרוג מזמן הנטילה, וז"ל
שער התפלה (דרוש הלולב דף שעא ט"ב): וזהו טעם איסור הפרשת האתרוג מן
הלולב בעת נטילתו וצריך לחברם יחד כי הלולב הוא היסוד והאתרוג היא עטרתו הדבוקה
עמו בלי פירוד. עכ"ל.

יש לציין דיוק בדברי האר"י ז"ל שאינו נמצא בדברי הב"י והוא בסיפור חלומו
רבי מנחם רקנאטי וז"ל הב"י [ס' תרנ"א סי"א]: [...] למחר בעת נטילת לולב
ראיתי שלא היה [אותו חכם אורח בשם ר' יצחק] מנענע רק הלולב ומיניו בלא
אתרוג וכו'. עכ"ל הבית יוסף. ונוסחו בשער התפלה מקוצר מאוד. ובכל זאת דייק
האר"י ז"ל, שאף שאותו חכם לא היה מנענע אלא הלולב ומיניו בלבד בלי

האתרוג, מ"מ, לשון הרקאנטי ז"ל מביא ראייה שדוקא בשעת נטילת הלולב והנענועים הראשונים, ולא הנענועים שבהקפות. יוצא, שלדעת הב"י ע"פ הרקנאטי יש לחבר את האתרוג ללולב רק בשעת הנענועים ולא בשעת הנטילה. אולם, משמע שלדעת האר"י ז"ל ע"פ הרקנאטי יש לחבר את כל ארבעת המינים ביחד כבר משעת הנטילה. ודו"ק. ומ"מ, דעת השו"ע להפוך את האתרוג בשעת ברכת נטילת לולב גם טובה, שהרי מלכות שביסוד עולה לכתר ונמצא מתוקן.
כמה קשרים לאגד בלולב:

Yכרור ומקורות**X**

ראייה מלשון מוהרח"ו ז"ל בדרוש הלולב, וגם בדרוש ליל שבת עיין לעיל בענין ב' אגודת הדס בליל שבת. משמע שרק איגוד אחד, והוא ב' קשרים, אחד על השני כדברי הב"י. ואולי הלומד המעיין בר הבין שהרבה דברים מסכימים האר"י ז"ל והשו"ע, ודלא כמו כמה אחרונים שרצו לפלג בין הפשט לסוד, בין הקבלה לפוסקים, ובין האר"י ז"ל לשו"ע.

ומה טוב היה אם היית מתפלל בסוכה כדי שתטול הלולב בברכתו בשעה הראויה אליו שהוא אחר תפלת שחרית קודם ההלל (ד"שסה):

Yכרור ומקורות**X**

ופשוט, שרוב העולם לא נהגו כן בזמנו, ולכן כדי לא לגרום מחלוקת, עצת מוהרח"ו.

ואח"כ מקיפין את המזבחה או את התיבה פעם אחת בכל יום עם הלולב ומיניו (...) לכן אין מנענעין את הלולב בזמן ההקפות (ד"שע"א):

גם בזמן הזה אנו אומרים פזמונים ובהם מזכירין זכות ז' אבות בז' ההקפות כמו שתיקנו מסדרי התפלות כל א' כפי מנהגו (ד"שע"ט):

וצריך להיות גיעור כל הלילה הזה [הושענא רבה] כי בו גידונין כל הנבראים (ד"שס"ה):

ואח"כ ביום הושענא רבה ע"י חמישה בדי הערבה שאנו מחבטין אותם על הקרקע אנו מעוררין את הגבורות האלו עצמן (...) קח ה' בדים של ערבה כשירות כמו אותם שבלולב, ולא תקחם קודם עם הלולב כמנהג קצת עמי הארץ כי אין ראוי לעורר הגבורות והדינין בזמן כניסת החסדים (...) וכוונת החבטה בעצמה הוא הכאת הדינין וירידתם במלכות שבה הנקרא קרקע עולם כנודע. וגם ענינה הוא להכות ולשבר ולהחליש כח הגבורות כדי שיתמתקו ויתבסמו (ד"שפא"ב):

Yברור ומקורות**X**

מפשט האר"י ז"ל, יש לחבוט בחזקה ולא בנחת וגם ענינה הוא להכות ולשבר ולהחליש כח הגבורות. ע"כ.

ענין שמחה תורה: מה שנהגו להוציא הספרים מחוץ להיכל וגם להקיף עמהם התיבה בשחר ומנחה ובערבית במוצאי יום טוב מנהג אמיתי הוא (...) והיה מקפיד מאוד לעשות אז [במוצאי יום טוב] שבעה הקפות שלימות זולת ההקפות של יום שמחה תורה (ד"שסו):

**סדר הדלקת הנרות היה נוהג כנוסח הכתוב בבית יוסף על הטורים ובס'
שלחן ערוך (ד"שפג):**

Y ברור ומקורות X

והוא נוסח הברכה. וציין הבית יוסף מכיוון שרוב הראשונים גורסים להדליק נר של חנוכה.

שו"ע: מניחו למעלה מג' טפחים, ומצוה להניחו למטה מי' טפחים, ואם הניחו למעלה מי"ט, יצא, אבל אם מניחו למעלה מכ' אמה לא יצא. הגה: אפילו לקחה כך דלוק והניחה למטה מכ', לא יצא, דהדלקה עושה מצוה. שו"ע ס' תרע"א ס"ו

Y ברור ומקורות X

מרן פסק בהנחת החנוכייה ולא בגובה המגורים. ולכן, לפי פשט מרן, המניח נרו יותר מכ' אמה אינו יוצא. אמנם, אינו דמי לדין הדר בעלייה יותר מכ' אמה, שאינו מניח את נרו בביתו יותר מכ' אמה, אלא לאפוקי קרקעו שכך נפסק להלכה בבניית סוכה, שמותרת בעלייה. ולכן, הדר בעלייה יותר מכ' אמה, חייב לדעת השו"ע להניח את נרו בחלון לרשות הרבים, אם לא בגלל הסכנה. כי מצד המדליק חובה לפרסם את הנס, אף שאינו ראוי לעובר ושב ברשות הרבים. וכך משמע מלשון השו"ע והבית יוסף, שכל מצוות פרסום הנס חלה על המדליק ולא על הרואה, שהרואה נר חנוכה ויודע שהדליקו לצורך פרסום הנס ברבים, מברך.

ואילו, המדליק לעצמו, הרואה מבחוץ אינו מברך, שהרי, המדליק הדליק לעצמו (או לבני ביתו) ולא לפרסום הנס ברשות הרבים. מקור להדליק בז' טפחים אינו מהאר"י הקדוש.

טבילת מקוה ביום פורים

Y כרור ומקורות X

ואינו ממוהרר"ו אלא ממקור אחר. אולם, פשוט שמוהרר"ו היה נוהג לטבול כל יום [ועיין בספר החזיונות].

זמן סעודת פורים

Y כרור ומקורות X

אין רמז בכתבי האר"י ז"ל מתי לערוך סעודת פורים. התרומת הדשן [מובא בבית יוסף] היה נוהג לסעוד בבוקר כמנהג רבותיו. אולם, מנהג העולם לסעוד בסוף היום ולמשוך הסעודה בלילה, וכך מובא בשו"ע. שמעתי מר"י הכהן שראה למורינו ז"ל בבית הכנסת של אשכנזים ביום ט"ו לאדר שהוא יום השני של פורים בהיותו בצפת תוב"ב ולא היה אומר על הנסים (מה ששמע מזולתו ד"תיח):

הנה מקום נתינת המזוזה אמרו בגמרא שהוא מתחלת שלישי העליון, ר"ל כי תחלק גובה מזוזת הבית לג' חלקים ובתחלת שלישי העליון מלמטה למעלה שבו שם תניח המזוזה. (שע"המצ ואתחנן דצ"ג)

Y כרור ומקורות X

אין סמך בכתבי האר"י ז"ל להטות הנחת המזוזה במשקוף אלא ישר.

הפרשת חלה: ולכן שיעורה של החלה היא חלק א' ממ"ח חלקים. דע כי אעפ"י שבזמן הזה נשרפת, אין ראוי לסמוך על דברי המקילין להפריש

כל שהו. אבל צריך להזהר להפרישה כשיעורה האמתי ע"פ הסוד, אחד ממ"ח חלקים כנזכר. (שע"המצ שלח לך דע"ד)

גם צריך להזהר כאשר עושין העיסה רכה מאוד וכשעורכין אותה על הלוח עורכין אותה עם מעט קמח כדי שלא תתדבק העיסה בלוח ובידים, ולכן צריך לכיין כשמפריש החלה שדעתו גם על הקמח ההוא הנדבק בעיסה וכמ"ש הר"ן ז"ל במס' קדושין פרק האומר, באופן שיותר טוב הוא שלא יפריש החלה עד שיערוך הלחם על הלוח ואח"כ ישרוף החלה כי אם הפרישה מקודם ושרפה אינו מועילה אל הקמח.. (שע"המצ פ' שלח דע"ד)

וענין עסק התורה בדיני אבילות על דרך הסוד היה מגמגם בהם לפי שהם משמחי לב. וע"י ההפצר שהיינו מפצירין בו היה מתחיל להתעסק בהם והיה פוסק באמצע הדרוש. (שע"המצ ויחי דכ"ז)

Yברור ומקורותX

ב' דברים:

- א. שכנראה אין איסור ממש בדברי תורה עצמם אלא רק מצד השמחה שהלמוד גורם
- ב. למה לא חסו על צערו ז"ל והפצירו בו ?

{...} ואז נקרא אונן גמור. ולכן אסור להניח תפילין ביום הראשון [של אבלותו] [...] ומיום השני ואילך, מתחילין ליכנס המוחין דגדלות מדרגה

אחר דרגה עד תשלום ז' ימי האבלות. ולכן מותר בתפילין כל אותן
הימים משם [מיום השני] ואילך. (שם)

קיצור

זית"א דכ"א

בירורים ודיוקים בלשון השו"ע ובהאר"י ז"ל
הלכה ומנהג

לעמוד בקריאת עשרת הדברות:

Yברור ומקורותX

מנהג זה מוזכר בשו"ת הרמב"ם (הוצאת מקיץ נרדמים שהיו מחזיקי ההשכלה...) ומובא שם שהשאלה נמצאת בשו"ת אהל יעקב קסטרו, ואחרי בדיקה איני מצאתי את התשובה בשו"ת אהל קסטרו.

אולם, נביא כאן את רשימת הפוסקים האחרונים המכשירים או הפוסלים את המנהג, אלא שהמקור האמין ביותר, מכיוון שאין דרכנו בקודש לסמוך על מינים [משכילים] המוצאים לאור ספרי קודש, ובפרט, כתבי יד שאינם קיימים באף מקום. ואף שיש ת"ח הסומכים על דעת חוקרים והסטריונים למיניהם [ועל תרגומם מערבית לעברית, ח"ו] אנו אין לנו אלא מסורתנו הקדושה בלי שום בלבול ומינות.

והנה, יש רמז בתלמוד על עמידה בעת קריאת עשרת הדברות, מ"מ, המקור הראשון הברור והאמין ביותר, הוא אצל הראשונים והוא בספר המנהגים להרשב"ץ דקהלות אלג'יר. וגם מובא במנהגי ר"י טירנא.

ברור מדברי האר"י ז"ל בשער התפלה, שאינו דן בקריאת ס"ת אלא בקריאה בעלמא בהתחלת או סוף התפילה כנהוג. כי האר"י ז"ל מנע מוהרח"ו מלקרוא את עשרת הדברות אף ביחיד, משני טעמים: א' בגלל טענת המינין "שלא יאמרו שאין עוד תורה ה"ו מן השמים אלא עשרת הדברות", טעם ב' כי "מי יערב אל לבו לחזק את המינין ולנהוג מה שביטלו רז"ל בגמרא". ע"כ. גם האר"י ז"ל לא הצריך לעמוד בשעת קריאת התורה כנהוג אצל חלק מהאשכנזים. ועוד שהאר"י ז"ל נהג בעצמו לעלות לס"ת לקרוא עשרת הדברות, כך שיצא מהמחלוקת ומקיים מנהג הקדמון שהריש גלותא או ראש הישיבה עולה בקריאת י' הדברות, ומפני כבודו, כל הציבור עומד. נמצא שקריאת העמידה בעמידה עומדת במקומה.

והיא תוכחה לעמי הארץ המוכרים עליית קריאת י' הדברות לבעל המאה, בעל הדעה, רח"ל.

לכן, תיקון המנהג, שת"ח אמיתי יעלה לס"ת, ואם לאו, יש להם על הב' ראשונים [הרשב"ץ ור"א טירנא זיע"א] כדי לקיים את המנהג הקדמון הזה, ואין שום חשש לתרעומת המינים [אדרבה, המינים בימינו שר"י דוחים בכלל י' הדברות וכל כבוד והיכר באמונת ה' ובתורתו הקדושה].

והמעייין יבין שהייתה כאן בנושא הזה, נסיון לסתור מנהג הראשונים, ע"י סילוף מקורות [המצאת דעת ראשון אחר החולק על דעתם], מה שלא הצליחו לגרום למנהג עניית ברוך הוא וברוך שמו, שאין ראשון שסותר את המנהג הזה אלא אדרבה, ד' ראשונים מחזקים אותו, והם רבינו יחיאל, הרא"ש, הטור, וגם בעל ספר המוסר לרבי יהודה כלץ [תלמסאן].

מנהג אמירת ארור המן- ברוך מרדכי ג' פעמים אחרי קריאת המגילה

Y ברוך ומקורות X

הרב אורה ושמחה (דכ"ג, ע"ב) הרגיש בזרות המנהג הזה, מכיוון שאין מקור בהוספה הנוראה הזאת, וגורמת באמת זלזול כבוד בית הכנסת (כמה וכמה שעוזבים את המקום, כשהש"ץ חוזר כאילו בכוונה עמוקה כל פיסקא ג' פעמים. הלוא, זה טורח ציבור מוכר!) וזלזול התפילה (התפילה עוד לא נגמרה, ואנשים הולכים). ואין צריך לומר על הקלות ראש.

ויש לעיין בשולחן לחם הפנים (דקמ"ו ס' תר"צ אות ב') לרבי יעקב רקח ז"ל, שמביא המנהג הזה בשם שערי רחמים (שכידוע, אינו הסידור המקורי לרבי חיים הכהן, תלמיד רבי חיים ווטאל, ומכיל הוספות רבות שהמדפיסים לקחו מהח"י. והנה, הסידור הזה נדפס בסאלוניקי בשנת תק"א/1741, י' שנים אחרי דפוס ראשון של הח"י באיזמיר בתצ"א/1731). אבל מקור הדבר אינו אלא בח"י.

גם הרב מועד לכל חי (שבדרך כלל תומך בח"י) דוחהו ומסיק כהרב אורה ושמלה, לא לחזור על כל פיסקא ג' פעמים, אלא סגי בפעם אחד. וידוע היום שמנהג הזה אינו רמוז ומוזכר בכלל בכתי האר"י ז"ל האמיתיים ואף בשום ראשון ואף בחכמי דורו של השו"ע והאר"י ז"ל.

ברכת הטוב והמטיב ביחיד:

Y ברור ומקורות X

שאלה: למה יברך על הטובה ברכת הטוב והמטיב כשהוא יחיד, וכששותה יין משובח, טוען ב' אנשים שישתו ביחד. אלא הגמרא ברכות דף נ"ט ע"ב, דנה שאם אדם שותף לאיש אחר, אז מברך הטוב והמטיב, על שלו ועל חברו. הטוב: לו, והמטיב: לחבירו.

-אמנם, בברכ"המז עצמו, תקנו לברך הטוב והמטיב, ובכל זאת, אף היחיד המברך, יאמר ברכת הטוב והמטיב.

- פוסקים ראשונים מביאים מעשה הירושלמי ש'רב' היה פותח חבית חבית, ועל כל אחת היה מברך הטוב והמטיב.

א: ללא מובא שהיה לו משרת] ומשרת למשפחתו דמי, ומותר לברך ברכת הטוב והמטיב]

ב: ללא מובא שהיו לו אורחים

ג: ללא מובא ש'רב' היה יושב במשתה או בסעודה

ד: ממשיך הירושלמי במעשה רבי עקיבא, שכן היה יושב בסעודה עם מסובין אחרים.

אפשר להבין שדברי הירושלמי, לברך ברכת הטוב ובמטיב הם גם ליחיד] רב] גם לרבים

[רבי עקיבא והמסובין].

חידושי הרשב"א מסכת ברכות דף נט עמוד ב :

שינוי יין א"צ לברך, אבל מברך הוא הטוב והמטיב ואסיקנ' דוקא בדאיכא בני חבורא דשתו בהדיה, וה"ה אשתו ובניו והא דמברך על שינוי יין בין דבתרא עדיף מקמא בין דקמא עדיף מבתרא דאינו מברך אלא ארבוני היין כרב דהוה מברך אכל

חביתא וחביתא, אבל רבינו שלמה ז"ל כתב שתה יין בסעודה והביאו לו יין אחר טוב מן הראשון, והראשון נראה עיקר.

תוספות הרא"ש מסכת ברכות פרק ט - הרואה [דף נד עמוד א] התם נמי דאיכא בני חבורה דשתו בהדי. ויש שרוצין לומר כיון דהטוב והמטיב אינו מברך ביחיד אע"ג דקיי"ל דיין בתוך הסעודה כל אחד מברך לעצמו מ"מ הטוב ומטיב אחד מברך לכלם דאם הי' כל אחד מברך לעצמו הוי ליה כל אחד ואחד יחיד, ולא נהירא דמהאי טעמא דאמרינן דבפה"ג כל אחד מברך לעצמו משום דאין בית הבליעה פנוי האי טעמא נמי שייך בברכת הטוב והמטיב, ואע"ג דכל אחד מברך לעצמו כיון דחברו שותה ונהנה גם הוא מיין זה קרינא ביה הטוב לדידיה והמטיב [לאחרנין], מידי דהוה אאמרו לו אשתך ילדה זכר מברך הטוב והמטיב משום דאיכא טובה גם לאשתו ומי לא עסקינן שהיה בעלה בעיר אחרת בשעה ששמע.

ראבי"ה ח"ב - מסכת פסחים סימן תקט: והכי פירושא הטוב לי והמטיב לחבירי. וכן בנולד בן זכר שמחה לאב ושמחה לאם, ומברכין הטוב והמטיב. **והני מילי ביין ובמילי דשמחה השנוים בברכות, דגבי יין כתיב המשמח אלהים ואנשים** (שופטים ט י"ג), וסעיד ומשמח, כדאיתא בפרק כיצד מברכין, דלהכי נקבע לו ברכה בפני עצמו ולא שהכל נהיה בדברו, הילכך בשנוי יין נמי קבעי ברכה הטוב והמטיב: עכ"ל. והרי כתיב ויין ישמח לבב אנוש (תהלים ק"ד) ולא כתיב לבב אנשים אלא בלשון יחיד.

ריקאנטי סימן עו

אמר רבינו [שמשון] ז"ל שאם הביאו שינוי יין בתוך הסעודה שאין בית הבליעה פנוי לשמוע הברכה מברך הטוב והמטיב אע"פ שאינן שומעין כיון דסופה ליהנות מזה היין אע"פ שיהנו ע"י ברכת עצמן ולא ע"י ברכתו מידי דהוה א"ל מת אביו וירשו בתחילה מברך דיין האמת ולבסוף מברך הטוב והמטיב משום שאחיו יורשין עמו. ומי לא עסקי שאין אחיו עמו בשעת הברכה. **וכן הסכים הר' פרץ בשם רבינו יחיאל הטוב והמטיב [שבתוך] (שבברכת) המזון כ"א מברך לעצמו מידי דהוה אבפה"ג דאמרו בא להן יין בתוך המזון כ"א מברך לעצמו שאין**

בית הבליעה פנוי ואומר רבינו אלחנן דהיכא דמתכוונין הצבור לפטור עצמן אינן נפטרין: עכ"ל. ואולי מה שכתוב ברכות דבבלי שצריך שותף, הרי בשנוי יין אפשר לפרש שיין השני יהיה שותף לראשון, פירוש מאותו סוג, ולא אחד אדום והשני לבן. ואף שכף החיים סופר הביא בס' קע"ה אות ד' דעת התשב"ץ בקיצור גדול [יש אומרים שיש לברך ביחיד ויש שאומרים שאין לברך] אין הדבר דומה למה שכתב התשב"ץ, ועוד כוונת התשב"ץ, לא שיברך לבדו כשאינן איש אלא אף שיש חבורה, מ"מ שותה ומברך ביחיד.

ספר תשב"ץ קטן סימן רצט

וגם אומר הר"ם ז"ל בשם רבינו יחיאל שצריך לברך הטוב והמטיב אפילו כשהוא רוצה לשתות לבדו כי הטוב לדידיה והמטיב לאחריני. הפירוש אינו ר"ל שיפטור אחרים בברכתו אלא ר"ל שיהנו אחרים מאותו דבר שהוא נהנה. ומביא ראיה מירושלמי דאיתא התם אומרים לו ילדה אשתך זכר מברך הטוב והמטיב ומיירי התם אפילו אם אינו בעיר שאשתו שם. והטעם הואיל והוא נהנה מדבר שהיא נהנית מברך הטוב והמטיב. **ולא נהירא לי כלל: עכ"ל.**

לפי התשב"ץ, המברך הטוב והמטיב, פירוש לפטור אחרים השותים איתו, ומקיים "הטוב- ליל, והמטיב-לאחרים." ועל שנוי היין צריך לברך הטוב והמטיב (ברכות נט, ב.) ופרשב"ם ודוקא שיודע שהשני משובח מן הראשון. והתוס' פי' אפילו סתמא שאינו יודע אם הוא משובח אם לאו יש לו לברך אבל אם הוא יודע שהשני גרוע לא ודוקא אם יש אחר שותה עמו אבל אם הוא לבדו אין צריך [משמע רשות ולא חובה. זית"א] לברך כדאיתא בפרק הרואה. הטוב לדידיה. והמטיב לאחריני. וי"א שמברך הטוב והמטיב אפילו כשהוא לבדו דהא דאמרינן הטוב לדידיה והמטיב לאחריני אינו ר"ל שיפטור אחרים בברכתו אלא הואיל ואחרים שותין ונהנין ג"כ מאותו יין קרינא ביה הטוב לדידיה והמטיב לאחריני כדאמרי' ב'ירוש' דפ' הרואה אמרו לו ילדה אשתך זכר מברך הטוב והמטיב משום דאיכא טובה גם לאשתו. עכ"ל. ואם כן, משמע שיש אנשים איתו ואינו לבד. ואולי הוא הדין שיושב לבדו אלא שבטוח שאנשים אחרים יהנו מהיין השני בהמשך הסעודה או בסעודה אחרת

ועיין הדין ישיבה בסוכה.ויש קצת סמך ממה שכתוב בשם הרא"ש] :אמנם, קשה , שאם כן אנשים שישתו מהיין הזה, יצטרכו לברך על היין הראשון, כי אם לא , יתחייבו לברך בורא פרי הגפן ולא הטוב והמטיב, ואולי יש חידוש כזה שיברכו הטוב והמטיב על יין השני של בעל הבית, בלי שישתו יין הראשון ויברכו בורא פרי הגפן והוא חידוש וצריך סמך לזה]

הגהות מיימוניות הלכות ברכות פרק ז
[ט] וברכת הטוב והמטיב י"מ דלדברי הכל אחד מברך לכולן לפי שמשמעותו הטוב לעצמו והמטיב לאחריו שהן שותין ממנו ורבינו יחיאל היה אומר **דלא שייך לומר בו אין בית הבליעה פנוי דהטוב והמטיב שייך אפילו שלא בפני המטיבים לו כדאמרינן אמרו לו אשתך ילדה זכר אומר בא"י אמ"ה הטוב והמטיב :עכ"ל**. ברור לדעת בעל הג"ה שאף שהסועדים נמצאים איתו, מ"מ מותר להם לבדך ברכת הטוב והמטיב במועד אחר והוא סועד לבד ויברך ביחיד.

הגהות מיימוניות הלכות ברכות פרק י הלכה ה
לשון הטור אם אין לו שותף בשדהו מברך שהחיינו כך כתב הרי"ף והרמב"ם ז"ל וא"א ז"ל **לא כתב כן אלא אם יש לו שדה אפילו אין בו שותף מברך הטוב והמטיב אין לו שדה אומר מודים אנחנו לך ע"כ** :

כסף משנה הלכות ברכות פרק ד הלכה ט
היו מסובין וכו'. ברייתא ריש ע"פ(שם דף ק"א) ופרק הרואה(ברכות נ"ט): שינוי יין אין צריך לברך ואמר רב יוסף בר אבא אמר רב אע"פ שאמרו שינוי יין א"צ לברך אבל מברך הטוב והמטיב ואוקימנא לה בפרק הרואה בדאיתא בני חבורה דשתו בהדיה ומשום הכי מברך הטוב והמטיב שאילו היה לבדו לא היה מברך הטוב והמטיב משום דהטוב והמטיב היינו הטוב לי והמטיב לאחרינו ולכן כתב רבינו דין זה גבי היו מסובין שהוא לשון רבים כלומר דאילו יחיד אינו מברך הטוב והמטיב . **ורבינו] הטור [מפרש דשינוי יין היינו שינוי מין אבל כששניהם ממין אחד אינו מברך הטוב והמטיב**]. ואינו כדעת הרשב"א ששנוי יין פירושו רבוי יין. אלא

כאן שנוי יין פירוש שנוי סוג היין. זית"א [ואמרינן בירושלמי סוף פרק כיצד מברכין יין חדש וישן צריך לברך. ומשמע לרבינו דלאו דוקא חדש תחלה ואח"כ ישן שאין הדבר תלוי אלא כשיהיו שני מינים. וכתבו הגהות אבל מדברי רש"י משמע דוקא כשהשני משובח מהראשון וכן פירש רשב"ם. וכתבו התוספות שכן כתב בעל ה"ג וכן משמע בירושלמי דלפי שהישן טוב מן החדש צריך לברך מיהו עובדא דבתר הכי פליג דקאמר על כל חבית וחבית מברך הטוב והמטיב משמע בכל ענין אפילו מטבא לבישא, ומיהו יש לדחות שהיה מברך לפי שלא היה מכירו אבל אם ידוע שהשני גרוע לא. ונראה דאפילו השני גרוע מברך **דעל רבוי יינות** אם ובלבד שלא יהא האחרון גרוע יותר מדאי שאין יכולים לשתותו אלא מדוחק וכן דעת ר"ת:

שו"ת מהר"ח אור זרוע סימן סח
ואם היה אפשר לפרש הירושלמי יין חדש ויין ישן צריך לברך הטוב והמטיב אפילו אם אינו שותה אלא הוא לבדו. מחמת שהושפעה טובה לעולם ביין חדש והוי ליה שפיר הטוב לי והמטיב לחבירי. ואעפ"י ששותה החדש תחילה מ"מ ברכת הטוב והמטיב באה על שניהם על החדש ועל הישן. דהא אם לא היה שותה כ"א אחד מהם לא היה מברך **דעל רבוי יינות נתקנה והרי נתרבה יין לכל העולם**. אבל שינוי יין שרוב העולם אין להם שינוי יין לא יברך אלא א"כ יש שותה עמו. עכ"ל. הוא חידוש שמותר לשותה לבד בלא חברים ושותפים, לברך" הטוב והמטיב "ביחיד. והתנאי שחידוש היין יוכר בעולם. וכיום, עדיין קיים שנוי וחידוש יין ציבורי בכמה מדינות, ומתאספים להודיע פומבית על חידוש היין שישווק בכל העולם.

שו"ת רדב"ז חלק א סימן רכח
ולענין מי שהביאו לו יין בתוך הסעודה ואינו רוצה ליתן ממנו לאחרים אם מברך הטוב והמטיב או לא: ראיתי בזה מחלוקת בין הראשונים דאיכא מ"ד שלא יברך דנוסח הברכה הטוב והמטיב וכיון שאינו מטיב לאחרים למה יברך ואיכא מ"ד שאין הברכה לפטור את אחרים אלא הברכה הוא שיהנו אחרים כמו שהוא נהנה והביאו ראייה מהירושלמי אמרו לו ילדה אשתך זכר מברך הטוב והמטיב ומיירי

אפי' אם אינו בעיר שאשתו שם והטעם הואיל ונהנה מדבר שהיא נהנית מברך הטוב והמטיב ע"כ. וזו אינה ראייה אלא אם הביא לשנים יין וכל א' שותה משלו כיון ששניהם נתחייבו בברכת הטוב והמטיב האחד פוטר את חברו אבל אם אין יין לחבירו והוא שותה לבדו לעולם אימא לך שאינו מברך הטוב והמטיב. ומ"מ יש להביא ראייה] חידוש הרדב"ז. זית"א [ממה שנהגו לברך כמה ברכות אעפ"י שלא נתחייב בהם אלא על מנהגו של עולם הוא מברך שהקב"ה הוא טוב ומטיב לכל העולם. ומיהו הנה כתבתי כמה פעמים בתשובה שכל מחלוקת בברכות להקל שמא יוציא שם שמים לבטלה.

בית יוסף סימן קעה אות ד':

וה"ר דוד אבודרהם (עמ' שלה) כתב שיש אומרים שאפילו כשהוא לבדו דהא דאמרין הטוב לדידיה והמטיב לאחרני אינו רוצה לומר שיפטור אחרים בברכתו אלא הואיל ואחרים שותים ונהנים גם כן מאותו יין קרינן ביה המטיב לאחרני עכ"ל ונראה שלפי סברא זו צריך לפרש דהא דאמרין בגמרא דאיכא בני חבורה דשתו בהדיה היינו לומר שאחרים שותים מאותו יין אע"פ שאינם ביחד עמו ואינו נכון. עכ"ל הבית יוסף.

שולחן ערוך סימן קעה סעיף ד

אין לברך הטוב והמטיב אא"כ יש אחר עמו, דהכי משמע הטוב לו, והמטיב לחבירו והוא הדין אם אשתו ובניו עמו, אבל אם הוא יחידי, לא. עכ"ל. משמע מכל האמור שלכולי עלמא צריך חבירו או שותף כדי שיברך הטוב והמטיב, בין ע"פ הפשט בין ע"פ הסוד. וכך הוא בשער המצוות למוהר"ו פרשת עקב: "ברכת הטוב והמטיב כשיביא להם יין בתוך המזון. "דווקא להם, ולא לו".

סיכום:

לתלמוד בבלי ולרוב הראשונים תנאי העיקרי לברך ברכת הטוב והמטיב, שיהיה עמו בסעודה, סועדים אחרים, לקיים הטוב-לי ,

והמטיב-לאחרים. וכך פסק בעל השו"ע. אולם, דעת קצת ראשונים
[רבינו פרץ, רבינו יחיאל בשם מהר"ם מרוטנבורג, תלמידו הרד"א
ודעה א' בתשב"ץ] שהרוצה לברך ביחיד, בהיותו סועד לבד, יש לו
ע"מ לסמוך ע"פ דברי הירושלמי, וכך מנהג העולם המובא ברדב"ז.

אין להתחיל את הזימון בנוסח 'הב לך ונברך' אלא ב"נברך שאכלנו משלנו" ומה לדעת האר"י ז"ל:

Yברור ומקורותX

בילקוט יוסף דיני זימון (ס' קצב"ה) אות א', כותב: "ג' שאכלו כאחת, חייבים בזימון. וא' מהם אומר: 'הב לך ונברך למלכא עילאה קדישא'." והביא המחבר שליט"א במקורותיו, ש"כך משמע בגמרא פסחים (קג.), וכן בחולין (פו:) וכן בזהר הקדוש. והביא סמיכות מרש"י בחולין (שם) וז"ל: "הב לך ונברך, מְזוּגָּ כּוּס לברכת המזון". ע"כ.

צריך ברור:

א. במעשה המובא במס' פסחים, ישנם רק ב' שאוכלים (אלו תלמידיו של רב, רב ברונא ורב חננאל), ובכל זאת, אומרים לרב ייבא סבא שהיה משמש אותם, להביא כוס כדי שיברכו עליו ברכת המזון. ואמרו לו "הב לך ונברך", שהיא הזמנה לכוס, ואינה הזמנה לברכת המזון, שהרי, איך יזמינו בהיותם רק ב', ולא ג'! ואם תאמר, שהרי רב ייבא סבא היה יכול להצטרף אליהם, כבר פסק לנו השו"ע שאין הג' מצטרף, אם הב' שאכלו ביחד כבר אמרו "הב לך ונברך" (שו"ע קצ"ז ס"א). והרי, גם בשו"ע בס' זה, כותב המחבר זיע"א, ששנים שאכלו ביחד ואמרו "הב לך ונברך", אין הג' הבא מצטרף לזימון. מבואר, שאין אמירה "הב לך ונברך" קשור לזימון ברכת המזון אלא לזימון הכוס. וראייה מזה בשו"ע ס' קפ"ב ס"א, שיש אומרים שברכת המזון טעונה כוס אף ביחיד, לדעת התוספות על פסחים, והטור והכל בו.

ובגמרא חולין (פו' ע"ב) מובא אותו מעשה, ופירש רש"י הקדוש וז"ל: "הב לך ונברך, מְזוּגָּ כּוּס לברכת המזון". הרי, מפורש בדברי רש"י, שאין הב' לך ונברך אלא הזמנה לכוס ברכת המזון, אף שלא זימנו זימון בהיותם רק ב' לאכול באותה סעודה.

וכבר רוב הראשונים [תוספות ברכות מב ע"א: תכף לנטילת ידים ברכה - והלכך כיון שנטל ידיו באחרונה לאחר סעודה אסור לאכול עד שיברך והוא הדין אם

אמר הב לן ונברך אפי' בלא נטילה. תוספות **הרא"ש** ברכות מב ע"א: תיכף לנטילת ידים ברכה. ואי אמר הב לן ונברך כנטל ידיו דמי כדאמרינן בערבי פסחים כיון דאמרינו הב לן ונברך אסור לכו למשתי עד דמברכיתו ופרשב"ם ברכת המזון וכך פרש"י בחולין, ויש מפרשים בפה"ג ושם פרשתיו. וגם הרא"ש ברכות ס' ו' ל"א. **הרי"ף** ברכות ל' ע"ב, וכך **רבינו יונה** (שם). **מרדכי** מס' ברכות פרק כיצד מברכין רמז קלח וז"ל: כיון שנטל ידיו לאחר סעודה באחרונה לא יאכל כלום עד שיברך על מזונו והוא הדין אם אמר הב לן ונברך אפילו בלא נטילה כדאמר לקמן: וכך **ברבינו ירוהם** נתיב ט"ז חלק ז'. **תשב"ץ קטן** ס' שכ"ב. **האבודרהם** בענין ברכת הדברים בתוך הסעודה ואחריה. **האגור** הלכות אפיקומן **ועוד**. [הסכימו שאמירת 'הב לן ונברך' (או 'הב לן נברך') היא סימן לסיום הסעודה, ואינו יכול כבר לשנות ולאכול (לא לכולי עלמא. עיין רבינו נסים בשם רבו), ואמירה זאת שווה לנטילת מים אחרונים ! אמנם דעת הבית יוסף אחרת היא (קע"ט) : "דהא היסח הדעת אינו מזיק ברכה אחרונה על מה שאכל כמו שנתבאר אלא נראה לי שהטעם משום דכיון דקיימא לן תיכף לנטילת ידים ברכה כיון שנטל ידיו כדי להיות מזומן לברכה הוי כאילו התחיל כבר בברכה ואסור להפסיק באכילה ושתייה כלל מה שאין כן בהב לן ונברך שאין כאן אלא טעם של היסח הדעת".

אם כן, לפי הב"י, מים אחרונים תיכף לברכת המזון ואסור להפסיק אפילו בשיחה (ב"י בשם מס ברכות מ"ב ע"א), מה שאין כן האומר 'הב לן ונברך' שהיא הכרזה להפסקת הסעודה (או השתייה) והיא הזמנה לכוס ברכת המזון, אך אינה הזמנה לברכת המזון. שהרי, אם היה אסור להפסיק בשיחה אחרי שאמרו 'הב לן ונברך', איך שני תלמידיו של רב נמלכו מלברך ברכת המזון, והוסיפו ואמרו לרב ייבא סבא המשמש אותם: 'הב לן ונשתי', פירוש, הביא לנו כוס לשתיה להמשך הסעודה, ולא כוס ברכת המזון כאמרי בהתחלה? על כורחך, שמותר להפסיק בשיחה אחרי אמירת 'הב לן ונברך', ועל כורחך שאמירת 'הב לן ונברך' קודמת למים אחרונים שאסור להפסיק אחריה כדאיתא בברכות.

3. מכיוון ש'הב לן ונברך' אינה אלא הזמנה לכוס ברכת המזון קודם נטילת מים אחרונים, אפשר להפסיק בשיחה, אלא שלכולי עלמא היא הסיח דעת, ואסור לשתות יין אח"ז. והשאלה נשאלה: איך אמירת "הב לן ונברך" שייכת לזימון ברכת המזון, אחרי שהיא קודמת למים אחרונים? וכבר אמרו רז"ל: "מים אחרונים תיכף ברכה (ברכת המזון)". ועוד ראייה גדולה, שבכל הסידורים שנדפסו עד לפני מאה שנה, נוסח הזימון התחיל ב"נברך שאכלו משלו" כנוסח המשנה. ורק בעל פה היו מוסיפים ברשות וכו'.

אבל, הב לן ונברך, או הב לן (ו)נברך, לא ראינו ולא שמענו. וראה בשו"ת קרית חנה דוד ח"ב ס' ל' (המובא בילקוט יוסף(שם)) לרבי דוד הכהן סקאלי זצ"ל מדבדו, והתיישב בעיר ווהראן שבמזרח אלג'ריה, שהביא כמה פירושים, ולא הכריע בדבר. אלא שתמהני מדברי הגאון זצ"ל, שלא הביא את דברי מרא דאתרא דאלג'ריה, רבי יהודה עאי"ש זצ"ל, שבספרו וזאת ליהודה, פירוש לברכת המזון (ועוד ענינים, דפוס זולצבאך) הסביר שאמירת "הב לן ונברך" אינה אלא הזמנה למים אחרונים, והכי מסתבר, מיכוון שדעת הזוהר הקדוש, דאמירת 'הב לן ונברך' (כנוסח ב' בלק) הינה הזמנה, אלא ש'נברך שאכלנו משלו' הינה גם הזמנה לכוס ברכת המזון. ומובא בספר יש שכר על הלכות ומנהגי הזוהר, בדיני ברכת המזון אות א' וז"ל: 'כוס של ברכה אינו אלא בשלשה שכן כתב ב' תרומה עמוד ר"ף וזה לשון הזוהר: "כוס של ברכה לא הוי אלא בתלת וכו'". ומסיים בעל יש שכר וז"ל: 'הרי מבואר שאין כוס של ברכה אלא בשלשה כנגד האבות עליונים המאירים בכוס של ברכה שלמעלה'.

ג. מובא במגן אברהם ס' קצ"ב, שעל פי הזוהר בריש פ' דברים, וז"ל: שיאמר הב לן ונברך כי כל מילי דקדושה בעי הזמנה. עכ"ל. מזה, הרבה סמכו לומר הב לן ונברך בזימון ברכת המזון. אמנם, יש להזכיר שלא היה לרבינו המ"א את כתבי האר"י ז"ל האמיתיים, ורק ספר (או סדר) הכוונות, שהם התיי"ר גיירות, העתקות המשובשות שהיו בידי רבי בנימין הלוי. וראייה לזה, במה שכתב המ"א ס' ער"א ס"ק כ"ה: וטוב לקדש על כוס גדול שישיר מאותו

הכוס לקידוש היום ולהבדלה (ע"ש כ"ג מה"ב): עכ"ל. והוא ממש ההיפך ממה שכתב מוהרצ"ו בשער התפלה (דף רס"ד ט"ב ענין השולחן) וז"ל: "מורי ז"ל היה נוהג להניח השולחן במקומו בליל שבת והמפה פרוסה על השולחן וכוס של הקדוש ושל ברכת המזון מונח עליו. והיה מניח כלשהו טיפות יין בכוס ההוא [של ברכת המזון!] כדי להשאיר שם ברכת ליל שבת וכו'. עכ"ל"הט.

7. מבואר בזוהר הקדוש (פר' בלק), ש'נברך שאכלנו משלו' היא הזמנה לכוס ברכת המזון. הרי, או שיש לזמן על כוס ברכת המזון רק בג' שאכלו ביחד, וחל זימון, ואז 'נברך' היא הזמנה על הכוס, או שאין לברך ברכת המזון ביחיד, כך שאין לזמן ב'נברך שאכלנו משלו', ואין בכך הזמנה לכוס ברכת המזון. ואם כן, כביאור השני, יש לתרץ מה היא מטרת הזמנה 'הב לן ונברך' לדעת הזוהר. והרי מבואר בפירוש הסולם, ש'הב נברך' היא הזמנה לכוס ברכת המזון. אולם, 'נברך שאכלנו משלו' היא הזמנה לברכת בורא פרי הגפן. לכאורה, לפי דברי הזוהר, אין לומר ביחיד לא 'הב לן ונברך' ולא 'נברך שאכלנו משלו', ששתיים אלו הזמנות לכוס ולברכת היין של ברכת המזון. ואין ליחיד לברך על היין על ברכת המזון לדברי הזוהר. ובאמת, המעיין בדברי הזוהר פ' בלק, יבין שאחרי האכילה אמרו, 'הב ונברך' לינוקא (לילד, עיין שם) ועדיין לא נטלו מים אחרונים, ועוד שגם היו שני ת"ח, רבי יהודה ורבי יצחק, ולא היה שלישי לזמן, והוא דמי למעשה שבגמרא. כך, שדברי הגמרא מבוארים ע"פ הזוהר, והוא:

שאף שנמלכו מלברך ברכת המזון ורצו לשתות יין, ענה להם רב ייבא סבא ע"ה, אסור, כי כבר משכתם את ידיכם מלשתות ע"י הסיח דעת, כשאמרתם "הב לן ונברך" שהיא הזמנה לכוס ברכת המזון. ובא הזוהר ומגלה לנו את כוונתם, שרב ייבא סבא גילה להם שהזמנת "הב לן ונברך" אינה הזמנה לכוס יין סתם [ולכן נמלכו ורצו להמשיך לשתות כוס יין נוסף], אלא הזמנה מיוחדת לכוס ברכת המזון דווקא. ואלו ואלו דברי אלהים חיים.

ה. אמנם, עדיין קשה. **כי לדברי האר"י ז"ל**, יש לומר את ד' הפסוקים 'אברכה את ה' וגו' אחרי מים אחרונים [כדאיתא בכת"ק של מוהרח"ו בשער תפלה], ומבואר בשער המצוות, שפסוק 'אברכה את ה' הוא **תמורת** 'הב לך ונברוך'. והרי, שדעת האר"י ז"ל כדעת הש"ס, שיחיד המברך על כוס ברכת המזון, יאמר 'הב לך ונברוך' כדאיתא בפסחים וחולין. אלא, שמיכוון שלפי הזוהר אין **ליחיד** לברך על כוס יין בברכת המזון, הרי מתבטלת אמירת 'הב לך ונברוך'. ולכן, תיקן האר"י ז"ל לומר פסוק 'אברכה את ה' ושאר הפסוקים, תמורת 'הב לך ונברוך', אף למברך ברכת המזון **ביחיד**, ואין כאן הזמנה לכוס כדברי הזוהר הקדוש. ואף שמובא בפרי עץ חיים שיש לומר 'הב לך ונברוך' קודם מים אחרונים [ולכאורה היא הזמנה למים אחרונים לפי דבריו] אינו כן בשער המצוות, שיש ביטול אמירת 'הב לך ונברוך' לגמרי, ורק פסוקים 'אברכה וגו' יש לומר.

יוצא מכל האמור, שבין לדעת הש"ס, בין לדעת הזוהר, הראשונים והשו"ע, אמירת "הב לך ונברוך" אינה הזמנה לברכת המזון אלא לכוס ברכת המזון, ואינו מנוסח הזימון בג' או בעשרה כלל. ולכן, תיקן האר"י ז"ל לומר 'אברכה את ה' ושאר הפסוקים, בין ביחיד בין בג' או עשרה אחרי מים אחרונים, במקום "הב לך ונברוך", והוא מורה שאין הזמנה לכוס ביחיד אלא בג'.

זמן הדלקת נרות.

Y כרור ומקורות X

מותר להדליק מפלג המנחה עם ברכה. אמנם, ההלכה לא קבעה סופית זמן הדלקת נרות אלא מפלג המנחה עד שקיעת החמה.

השו"ע בס' רס"א לא מכריע זמן הדלקת נרות, אלא **ממתי יש להדליק**, מ'בעוד היום' שהוא פלג המנחה, ולא לפני. גם השו"ע פוסק **עד מתי להדליק**. הגבול הסופי הזה נקרא ספק חשיכה, והוא בין השמשות. ויש גם העניין של תוספת שבת, שהיא חול על הקודש. מן הש"ס נמצא שתוספת חול על הקודש אינה מדויקת ואינה קבועה. והוא גם הדין בעניין הדלקת נרות, שכל אחד מותר לו להדליק מתי שירצה, רק בגבולות שנקבעו, בין פלג המנחה עד שקיעת החמה.

היום, הזמנים השונים לפי השיטות השונות, נקבעו בלוח שנה, כך שרוב אנשים מרגישים מחויבים להדליק במועד קבוע. מצד אחד, אנחנו יוצאים מספק עבירה, למי שאינו בקי בשיעור הזמני הזה, מצד שני, תוספת מחול על הקודש קבוע, ויש בזה חוסר בחירת האדם להרבות או להמעט שיעור תוספת הזאת.

עוד, שמלשון מרן השו"ע (רס"א, סע' ב'ו-ג'), זמן הדלקת נרות ושיעור תוספת חול על הקודש, הוא אותו עניין :

- זמן תוספת חול על הקודש: הוא מתחילת השקיעה עד זמן בין השמשות. והוא ודאי יום.
- שיעור זמן בין השמשות הוא (ג' רביעי מייל = מהלך אלף ות"ק אמות) קודם הלילה.
- מי שאינו בקי בשיעור זה, ידליק בעוד שהשמש בראש האילנות.

מרן היה 'צריך' לכתוב מי שאינו בקי בשיעור זה, יוסיף מחול על הקודש. מכיוון שכתב ידליק, דעת מרן השו"ע שידליק מתחילת השקיעה שהוא עדיין נקרא יום

והשמש בראש האילנות, (והוא אותו זמן לנעילת יום כיפור), עד זמן בין השמשות.

יש להעיר, כי לכאורה, דעת הב"י כדעת הרמב"ם והרא"ש, שאין תוספת חול ערב השבת.

גם מנהג ר"י בעש"ט זיע"א לשבות שבת של ל"ו שעות ולכן, הרוצה יתחיל מפלג הפלג בערב שבת.

קבלת שבת בהדלקה:

Y ברור ומקורות X

השאלה היא: מקבלים שבת דרך ההדלקה או דרך אמירת 'מזמור' דשבת לספרדים ו'ברכו' לאשכנזים?

פסק השו"ע ס' רסג ס"ד במפורש:

לא יקדים למהר להדליקו בעוד היום גדול שאז אינו ניכר שמדליקו לכבוד שבת; וגם לא יאחר. **ואם רוצה להדליק נר בעוד היום גדול ולקבל עליו שבת מיד רשאי כי כיון שמקבל עליו שבת מיד אין זו הקדמה**, ובלבד שיהא מפלג המנחה ולמעלה שהוא שעה ורביע קודם הלילה. הגה: וע"ל סימן רס"ז. ואם היה הנר דלוק מבעוד היום גדול, יכבנו ויחזור וידליקנו לצורך שבת (טור).

מבואר כאן שאינו מקבל שבת ע"י תפילת ערבית [מכיוון שהוא יחיד ואינו יכול לומר לבד 'ברכו', אבל 'מזמור' דשבת כן יכול, והאומרו מקבל שבת אף על כורחו כפסק מרן בס' רס"ג ס"א, ועיין בב"י (שם אות י"א) שהמתפלל אפילו באור היום ואף ביחיד, מקבל את השבת ואסור במלאכה, וברור שאינו אומר ברכו אלא מתפלל תפילת ערבית. אלא שאמירת 'מזמור דשבת' יש לה יתרון שאמירתו היא קבלתה, ומקבל תוספת קדושת שבת, וכך משמע מהרמב"ם בשו"ת שלו פאר הדור, וגם מפורש בהאר"י הקדוש שער התפלה ד"רמט ענין ערבית ליל שבת וז"ל: "כל שאר המדרגות ואז אינינו קדושת שבת עצמה רק תוספת שבת אבל עתה (שהוא לילה) שכבר הוא שבת ממש". עכ"ל. אמנם, בדברי מוהר"ח"ו שאחרי שחזר מקבלת שבת בשדה לביתו, הולך לבית הכנסת בשעת שהציבור אומר 'מזמור שיר ליום השבת' או קודם שיאמרו הקדיש, משמע שקבלת קדושת שבת ולא רק תוספת שבת מקבלים רק בציבור אלא ע"י מזמור דשבת או קדיש דברכו קמא דערבית. וגם מוכרז מקבלת תוספת שבת בתפלת מנחה בעמידה דערב שבת, שהרי, אחרי התפלה הולך לערב, ולשאר הכנות שבת כרחיצה וקציצית צפרנים) ולכן חידוש עצום חידש רבי ישראל בעל שם טוב

זיע"א ותיקן אמירת כגוונא ליחיד שאינו יכול לומר 'ברכו', ולכן מקבל את השבת ממש באמירת כגוונא ביחיד במקום 'ברכו', ודלא כאותו ספר נפול שהדריך לומר כגוונא בציבור, ואין שום טעם אלא להוסיף ולהכביד על המתפללים כדרכו. ואכמ"ל.] אלא ע"י הדלקת הנר.

גם מה שכתב מרן השו"ע "כי כיון שמקבל עליו שבת מיד אין זו הקדמה" מדובר שהיא קבלת שבת ממש ולא תוספת קודשת שבת ומחול על הקודש. משמע שהמדליק מקבל שבת בהדלקתו הרי שהדלקתו היא קבלת שבת. אמנם, רשאי, משמע שיכול להדליק בתנאי ולקבל שבת אח"ז בתפילת ערבית.

וזה לשון מרן השו"ע רס"ג ס"י:

- לבה"ג, כיון שהדליק נר של שבת חל עליו שבת ונאסר במלאכה. ועל פי זה נוהגות קצת נשים שאחר שברכו והדליקו הנרות משליכות לארץ הפתילה שבידן שהדליקו בה, ואין מכבות אותה.
- וי"א שאם מתנה קודם שהדליקה שאינה מקבלת שבת עד שיאמר החזן ברכו, מועיל.

- וי"א שאינו מועיל לה.

- ויש חולקים על בעל ה"ג ואומרים שאין קבלת שבת תלוי בהדלקת הנר אלא בתפלת ערבית, שכיון שאמר החזן: ברכו, הכל פורשין ממלאכתם. ולדידן, כיון שהתחילו מזמור שיר ליום השבת הוי כברכו לדידהו: ע"כ לשון השו"ע.

הרי, שלפי כללי השו"ע שקבעו האחרונים, סתם ויש, הלכה כסתם, אף שהאחרון הוא "יש חולקים", מ"מ בטל כקמא או ככתרא, אחרי שהראשון הוא 'סתם'. והסתם במקומנו הוא דעת בעל הלכות גדולות שהביא השו"ע. ואחרי מחכ"ת מה שכתב הרב עין יצחק שליט"א ח"ג דף ס"ח, אינו מדוייק, שמה שכתב השו"ע "ולדידן, כיון שהתחילו מזמור שיר ליום השבת הוי כברכו לדידהו", הוא לעומת דעת "ויש" האחרונה שמביא ואלו החולקים על הבעל הלכות גדולות, שלאשכנזים אומרים 'ברכו' ודייק השו"ע שאלו הספרדים ההולכים

כחולקים יאמרו 'מזמור שיר ליום השבת', ולא שדעת השו"ע כדעת החולקים על הב"הג. ואלמלאי היה הרב עין יצחק שליט"א מביא את לשון הב"י במקום הנכון, היה מאיר עינינו. כי הב"י אינו מביא ענין "ולדידן, כיון שהתחילו מזמור שיר ליום השבת הוי כברכו לדידהו" בס' רס"ג אלא בס' רס"א אות ד' וז"ל:
"וכתב המרדכי שאחר עניית ברכו אף על פי שעדיין יום הוא אין מערבין ופשיטא דהוא הדין דאין טומנין כיון דטעמא משום דקבליה לשבת עליה ונראה דלדידן מכי אמר מזמור דשבת קבליה לשבת עליה:" עכ"ל. ואינו עוסק בקבלת שבת ע"י הדלקת נר אלא קבלת שבת ע"י תפילת ערבית, ולכן אינו מביא דברי המרדכי הללו בס' רס"ג בענין קבלת שבת ע"י הדלקת הנר.

ולסיום, יש להביא את דברי מרן הב"י ס' תרעט, כתב בעל הלכות גדולות נר של שבת ונר של חנוכה ידליק של חנוכה ברישא וכו'. (...) **ולענין מעשה נראה לי דמדליק של חנוכה תחלה** דאף לדברי החולקים על בעל הלכות גדולות אם רצה להדליק של חנוכה תחלה רשאי: וכתוב בתרומת הדשן סימן ק"ב אף על פי שמדליקין מבעוד יום מברכין עליה משום דאי אפשר בענין אחר חשיבא הכשר מצוה והביא ראיה לדבר:
יוצא מלשון הב"י, שלדעת החולקים **רשאי להדליק נר חנוכה קודם נר שבת**, שאינם מקבל שבת ע"י הדלקה. אמנם, אין דעת הב"י שפוסק בסתם **"ולענין מעשה נראה לי דמדליק של חנוכה תחלה"**. וכך פסק בשולחנו הטהור וז"ל:
בערב שבת מדליקין נר חנוכה תחלה ואח"כ נר שבת.

גם, מה שכתב הרא"ש ע"ה שבאמירת 'ברכו' פורשין מעבודתם, והדבר פלא, איך יפרשו ממלאכתם כשהש"צ אומר 'ברכו' [ב"י בשם הרא"ש ס"פ במה מדליקין ס' כ"ד], והרי אנשים אינם בבית הכנסת [ואם נמצאים בבית הכנסת, הלוא כבר פירשו ממלאכתם] לשמוע החזן, ועוד לחלק מהפוסקים [וכן הביא השו"ע] יש מצוה בתוספת שבת ע"י תוספת חול על הקודש, ואיך יוסיפו אם עדיין במלאכתם, ואין תוספת שבת כזאת אם מקבלים מיד כשפורשים ממלאכתם בשמיעת 'ברכו'. ועוד, מה טעם בשמיעת 'ברכו' שיפרשו ממלאכתם, מכיוון

שכבר שמעו את התקיעה ? ואיך יגידו 'עשרתן, ערבתן, הדליקו את הנר' אם כבר קבלו את השבת ע"י אמירת 'ברכו' [או המזמור] בשמיעת החזן ?
אלא שכך מביא הב"י בס' רס"ג אות י"ג:
וכתוב בשבלי הלקט אדם שבא לעיר בערב שבת וכבר קיבלו עליהם אנשי העיר שבת כיון שהתחילו ברכו אף על פי שעדיין היום גדול אם היו עליו מעות או שום חפץ מניחו ליפול **שברכו במקום תקיעה**:
גם משמע ששיעור תוספת שבת הוא כל שהוא, שהרי איך יפרשו ממלאכתם [אף שמלאכתם היא הכנות צרכי שבת וכדומה] ויוסיפו חול על הקודש כשכבר אמרו 'ברכו', וזה מוכרח מלשון הב"י שהבאנו להלן.
ובענין לשון הרמ"א זיע"א וז"ל: **הגה: והמנהג שאותה אשה המדלקת מקבלת שבת בהדלקה, אם לא שהתנה תחלה, ואפילו תנאי בלב סגי (מרדכי); אבל שאר בני הבית מותרין במלאכה עד ברכו. עכ"ל.**

אף שחיוב הדלקת נרות חל על האיש ועל האישה, מ"מ הנשים מוזהרות בו יותר [שו"ע רס"ג ס"ג]. אם כן, עיקר השאלה אם מקבלים שבת בהדלקה או לא, אינה אלא לאישה, מכיוון שהאיש מקבל את השבת באמירת המזמור [אלא, שאין חיוב לאישה אלא תפילה אחת ביום [שו"ע], ולכן, אינה יכולה לקבל את השבת בתפילת ערבית של שבת, שהיא תפילה הקשורה ליום השבת ולא ליום הששי, כי המתפללת ערבית של שבת יצאה י"ח מחיוב הנשים בתפילה באותו יום, במקרה הזה, הוא יום שבת, שהאומר 'מזמור שיר ליום השבת' אחרי פלג המנחה ואף בלא מתכוון הרי קיבל שבת. אמנם, הדלקת נר בערב שבת היא דרך היחידה לאישה לקבל שבת [בית יוסף המביא את הכל בו בשם הרי"ף החולק על הרמב"ם], מכיוון שתפילת ערבית של שבת הוי רשות ופטורה מתפילה זו אם מתכוונת להתפלל שחרית של שבת.

ולכן הדין שונה לאיש ולאישה, כי מחמת חיוב האיש בג' התפילות, הרי המתפלל תפילת ערבית של שבת אף מבעוד יום, מקבל את השבת אף על כרחו ואינו יכול להדליק יותר. כך שעיקר קבלת שבת לאיש הוא ע"י אמירת מזמור שיר ליום השבת, בין ביחיד בין בציבור, אלא שנמדליק מקבל גם את השבת ממילא, כמו

שכתבנו. והדלקת הנר, רשות לו אם אשתו מדליקה בשבילו [שם ס"ו]. אמנם, קבלת שבת של האישה ע"י ההדלקה חובה היא, בהיותה פטורה מקבלת שבת ע"י התפילה.

וכך מסיק מרן השו"ע ס' רסג ס"יד וז"ל:

אם ביום המעונן טעו צבור וחשבו שחשיכה והדליקו נרות והתפללו תפלת ערבית ש"ש, ואח"כ נתפזרו העבים וזרחה חמה, א"צ לחזור ולהתפלל ערבית אם כשהתפללו היה מפלג המנחה ולמעלה; ואם יחיד הוא שטעה בכך, צריך הוא לחזור ולהתפלל תפלת ערבית. **ולענין עשיית מלאכה בין ציבור בין יחיד מותרים, דקבלת שבת היתה בטעות. וי"א שאותם שהדליקו נרות אסורים בעשיית מלאכה ושאר אנשי הבית מותרין.** וי"א שאותו נר שהודלק לשם שבת אסור ליגע בו ולהוסיף בו שמן, ואפ"י אם כבה אסור לטלטלו. ומשמע שמותרים בעשיית מלאכה כי טעו, אף שקבלו שבת ברצון. מה שאינו דומה למי שמקבל שבת בתפילה ויודע הוא שזו מבעוד יום כדברי השו"ע ס' רסג ס"יא:

אע"פ שלא התפללו הקהל עדיין, אם קדם היחיד והתפלל של שבת מבע"י, חל עליו קבלת שבת ואסור בעשיית מלאכה ואפילו אם אומר שאינו רוצה לקבל שבת.

גם ברור שאין לבנות לא נשואות להדליק נר שבת, אחרי שאינן חייבות בשלום בית [ומה שנהגו אשכנזים שהנערו מדליקות ומברכות, כבר נהגו לברך על המנהג כדעת ר"ת והרא"ש], כי אם מפני עונג שבת, ורק לנוהגות להדליק.

מותר ע"פ השו"ע לטבול בשבת במקווה חם, בין ספרדי בין אשכנזי:

Yברור ומקורותX

ז"ל מרן השו"ע: "אדם מותר לטבול מטומאתו בשבת". הלכות שבת ס' שכו ס"ח ולא הבדיל בין מים קרים למים חמים. ושנה שנית את משנתו בהלכות יום טוב ס' תקיא ס"ג: "אדם מותר לטבול ב"ט מטומאתו". ואין פעולת הרחיצה דומה לפעולת הטבילה, שכל רחיצה היא לשם נקיון או עונג, הא' לפשפש את בשרו מהלכלוך [טיט, זיעה וכו'] והב' לשחות לשם עונג. ואף, מהות הפעולה היא לפעול את האברים באופן שמתנער או מזיז את אבריו. מה שאינו דומה לפעולת המקווה, שאינו בא לנקות את הלכלוך וגם לא לשם עונג, אלא לטהר את הטמא.

והרי, השו"ע עצמו מבחין בין רחיצה לבין טבילה: "מי שראה קרי, בזמן הזה, ביום הכפורים, אם לח הוא, מקנחו במפה ודיו ואם יבש הוא, או שנתלכלך, רוחץ מקומות המלוכלכים בו לבד, ומתפלל ואסור לרחוץ גופו או לטבול אע"פ שבשאר ימות השנה הוא רגיל לטבול לתפלה". הלכות יום הכפורים ס' תריג ס"יא. ופשוט שאם רחיצה וטבילה היתה אותה פעולה, לא היה כותב "ואסור לרחוץ גופו או לטבול".

ועוד שהשו"ע עצמו מדייק בלשונו (סימן שכו סעיף א):
אסור לרחוץ כל גופו אפילו כל אבר ואבר לבד אפילו במים שהוחמו מערב שבת בין אם הם בכלי בין אם הם בקרקע ואפילו לשפוך המים על גופו ולהשתטף אסור אבל מותר לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו.

כך, שהמקרה הא' הוא להיכנס למרחץ על מנת להתרחץ, אך במקרה הב' הוא לשפוך מים על גופו – ומרן השו"ע מדייק – 'ולהשתטף'. שאם המחבר היה כותב 'אפילו לשפוך המים על גופו', היה פוסק אז שאסור לשפוך מים על גופו, בין מתרחץ בין טובל. אלא שמרן הוסיף 'ולהשתטף' לבאר שאיסור רחיצה הוא על מנת לנקות את גופו ואינו דומה לטבילה במקוה.

וזה לשון שהב"י ס' שכו: "ופירש רש"י בפרק חבית (קמז: ד"ה דלהשתטף) דמשתטף היינו ששופך על גופו דלאו דרך רחיצה היא כלומר שדרך רחיצה היא להכניס גופו או אבריו בתוך המים ולרחוץ שם וכן כתבו סמ"ג (לאוין סה יד. ד"ה האופה) והתרומה (סי' רלב): "אמנם מרן לא הביא את לשון רש"י השלם [שופכין על גופו דלאו דרך רחיצה היא, שרי לכתחילה אפילו בחמין]. ואפשר לומר שלכתחילה היה מותר מדאורייתא ומדרכבנן לרחוץ במים שהוחמו מערב שבת עד שהבלנים קלקלו ואז חז"ל תקנו ואסרו. ולכן, מדין תקנת חז"ל אסור להתיר. אמנם, אפשר למצוא צד היתר שכיום אין חיתות וצורך בבלנים שיוחמו בשבת, ובעיקר בימי קיץ מחמת החום הטבעי, ועוד שאף חז"ל חזרו בהם כלשון הב"י ע"פ הגמרא (פ' כריה) אסרו להם חמי טבריה והתירו להם את הצונן ראו שאין הדבר עומד התירו להם חמי טבריה.

ועיין בבית יוסף עצמו המביא לשון הרמב"ם ד"אסור לרחוץ כל גופו או לטבול", אלא בעל קרי ירחץ את המקום המלוכלך במים, אם זה יבש, וכך הביא היתר בשם המרדכי והגהות מיימוניות, כשמוסכם להם שאסור לטבול ביום הכיפורים, כי הוא טובל כל גופו ואין אפשרות לטבול אברים אברים כמו הרחיצה. ולכן, מותר להתרחץ חלקית להוריד את הלכלוך, אבל לא כל גופו, ולא לטבול שאין עיקר הפעולה לנקות מהלכלוך אלא להיטהר מטומאתו. וראיה חזקה שכך מרן פסק בשו"ע, שאינו הביא בביתו יוסף ס' שכ"ו, דעת האוסרים בחמין שהם הכל בו בשם רב האי גאון, והשמיטם מפסקו.

הסוגיא השניה היא איסור רחיצה בשבת משום גזירת חז"ל על הבלנים בל יחממו את המים ויחתתו את הגחלים. המתירים פלאטה חשמלית בשבת, בין להשהייה ולהטמנה, כי אין זה אש גרופה ועוד, שאין בשימושה חיתות גחלים, הרי שלדעתם, גם אין מחתתים היום גחלים להסיק חום המקווה ונמצא מותר לטבול במים חמים בשבת. ואין הבדל בזה בין ספרדים לאשכנזים.

הדלקת נרות בכלל:

Y ברוך ומקורות X

מחלוקת ישנה היא. הסדר הראשון הוא להדליק ולברך אח"כ, והסדר השני הוא לברך ולהדליק דרך עשייתן. ואין סדר מובחר אלא כל אחת תדליק כמנהג אימא, וזה עיקר אל תיטוש תורת אימך.

אחרי שהרבה חכמים כבר דשו בסוגיה הזאת, איני אלא אוסיף קומץ קטן. דעת השו"ע ודעת האר"י ז"ל שוות, והיא להדליק ואח"כ לברך.

לשון השו"ע בס' רס"ג ס' ה' :

כשידליק - יברך בא"ה אמ"ה להדליק נר של שבת. והוא מלשון הטור, ואינו נקט כלשון הרמב"ם⁴⁰: וחייב לברך קודם ההדלקה. ועוד לשונו⁴¹ בהדלקת נרות חנוכה: המדליק בליל ראשון - מברך ג' ברכות וכו'...

ומרן⁴² כותב שנית (דיני נר הבדלה⁴³) בס' רצ"ח ס' ד' : אין מברכין על הנר עד שיאורו לאורו וכו'. מסתמא שידליק קודם לברך, כדי ליהנות מהאור.

ושילש את לשונו⁴⁴ הטהור:

⁴⁰ שבת פרק ה' הלכה א'.

⁴¹ (תרע"ו ס' א')

⁴² והוא מלשון התלמוד וכך פסקו כל הראשונים.

⁴³ ולסברת הרמב"ם פכ"ט, שלא מביא מנהג לכפוף האצבעות ואז לברך, משמע, שצריך לברך מיד כשנהנה מאור הנר. ומ"מ, אף להרמב"ם, אין עובר לעשייתן בברכת בנר הבדלה.

⁴⁴ (רצ"ח, ס' ה')

אין מברכין על הנר שלא שבת ממלאכת עבירה, לאפוקי אור שהודלק לחיה ולחולה, שכיון שלא הודלק לעבירה, מברכין עליו וכו'. ע"כ. ברור שמותר לברך על נר שכבר קיים, ואם היה עובר לעשייתו היינו צריכים לכבות את הנר, לברך ולהדליק. ומרן פסק שאין צריך לכבות אלא לברך, רק אחרי שנהנה מאור הנר הזה. מה שאין כן לנר חנוכה במוצ"ש, שאין לברך על אור כבר קיים, אף מערב שבת, כמו עששית. וז"ל⁴⁵ מרן :

לפיכך, עששית שהייתה דולקת כל היום שהדליקה מע"ש למצות חנוכה, למוצאי שבת מכבה ומדליקה לשם מצווה וכו'. ע"כ.

והטעם הוא שאסור⁴⁶ ליהנות מנר חנוכה דווקא, היפך גרות של שבת (חיד"א), לכן צריך להדליק הנרות מחדש, לפני הברכה. ולכן, הנאת האור היא סיבה להדלקה, והברכה טוענת את טעם המצווה (אם לשלום בית, אם לזכר בריאת האור) ברור, שחייב הנאה לפני להדליק. ובמיוחד, שמרן בס' רס"ג ס' ו' מביא את הטור בשם גמ' שבת כ"ג ע"ב, ברב הונא, שהזהיר בנר יפה, יהיו לו בנים תלמידי חכמים. ולכן פסק מרן יהא זהיר לעשות נר יפה וכו'... והוא קודם ההדלקה, שלשון עשייה לחוד, ולשון הדלקה לחוד. ועוד, שהנאה הזאת היא דרך ראייתו של האדם, ויכול ליהנות קודם הברכה, והצטרך להדליק, ואז לברך. שהברכה, בין לשבת בין להבדלה, לא נתקנה להנאת האור, אלא לשלום בית (לערב שבת) ולזכר⁴⁷ שנברא האור. אמנם, הנאה, חייב, אחד לנר יפה, והשני ליהנות מאורו כלשון מרן לעיל. והוא דומה לברכת הנהנין, שיש לברך לפני האכילה, וכי, יכול ללעוס וגם לברך ביחד ? לכן, הברכה קדמה לאכילה. מה שאין כן בהדלקה, שיכול להסתכל ולא ליהנות. ומלשון מרן השו"ע, נר יפה, פירוש אור זך ונקי לדעת הרמ"א (תרע"ג ס' א'). וזה מהזכות מהנקיות של האור שאדם צריך ליהנות לפני לברך.

⁴⁵ תרע"ה ס' א'.

⁴⁶ שו"ע תרע"ג ס' א'.

⁴⁷ משנה ברורה רצח ג'.

ואפשר שהמברך והמדליק, לא נהנה מהאור, אחרי שכבר בירך, על מה הברכה שורה? האם אפשר לברך על רעמים לפני לראותם? וכדומה... ועוד, אם הנר נכבה מיד אחרי ההדלקה או אינו עולה יפה, על מה ברכתו?

בענין⁴⁸ ההבדלה מה שמבדילין בב"ה מנהג טוב הוא ומורי ז"ל נתן ד' זהובים לצדקה כדי שיניחוהו אנשי הקהל להוצי' יין משלו להבדיל עליו בב"ה. גם היה מדליק נר של שעה ומברך עליו בורא מאורי האש ולא היה מבדיל על הנר שבבית רק באבוק' מיוחדת.
ללמוד גמרא ביום שבת:

Y ברור ומקורות X

בית יוסף סימן ר"צ
[ב] בתנחומא [...] דבר אחר ויקהל משה אמר להם הקב"ה לישראל אם אתם נקהלים בכל שבת ושבת בבתי כנסיות ובבתי מדרשות וקורין בתורה ובנביאים מעלה אני עליכם כאילו המלכתם אותי בעולמי שכן ישעיהו הנביא מפרש (מג יב) ואתם עדי נאם ה' ואני אל אתם מעידים עלי שאני אלוה בעולם ע"כ. ומכאן סמכו בכל תפוצות הגולה להתקבץ בבתי כנסיות לקרות מקרא ולדרוש בדברי אגדה אחר סעודת שחרית:

שולחן ערוך סימן רצ סעיף ב
אחר סעודת שחרית קובעים מדרש לקרות נביאים ולדרוש בדברי אגדה ואסור לקבוע סעודה באותה שעה. הגה: ופועלים וב"ב שאינן עוסקים בתורה כל ימי שבוע, יעסקו יותר בתורה בשבת מת"ח העוסקים בתורה כל ימי השבוע, והת"ח ימשיכו יותר בעונג אכילה ושתייה קצת, דהרי הם מתענגים בלמודם כל ימי השבוע (ב"י סי' רפ"ח בשם ירושלמי).
וכך גם כותב האור זרוע (ח"ב פט) שיש ללמוד אגדות בשבת.
מרן הב"י והשו"ע לא הביא סדר לימוד שרגילין בו בימי חול [יו"ד הלכות תלמוד תורה ס' רמו ס"ד "חייב אדם לשלש למודו וכו'"], באופן שגם לימוד תורה בשבת יהיה שונה מזה שבחול, כמו שדרדשו רז"ל.

⁴⁸ שער הכוונות - דרושי סדר שבת דרוש א ענין ליל מוצ"ש.

והנה, מגלה לנו המאירי הקדוש [שבת קי"ח ע"ב] בשם התלמוד הירושלמי אמרו במה מענגו, מר אמר בשינה ומר אמר בתלמוד תורה ולא פליגי. ע"כ חלק מלשונו. כי עיקר הדברים שת"ח יענגו באכילה ובשתייה שלא "יהא שכלו לואה יותר מדי", "ובעל בית שיתעסק מעט בשבת בתלמוד תורה דרך עונג". מביא המאירי בסיפא ב' מקורות בגמרא ר' יוחנן בשם ר' יוסי לא ניתנה שבת אלא לתענוג. ר' חגאי בשם ר' שמואל לא ניתנה שבת אלא לתלמוד תורה. והמאירי פליג ביניהם.

ואני הצ"ה הק הכותב, אפשר לומר שהשבת ניתנה גם לעונג וגם לתלמוד תורה ביחד, כי אין פירוד בשלום, ואדרבה שבת קודש מורה על האחדות והוא ללמוד תורה בעונג. ומכיוון שאין המלכת ה' בפולסים אלא בתורה ובנביאים כדברי המדרש המובא לעיל בבית יוסף, לכן פסק השו"ע שיש ללמוד נביא ומדרשים. וכך משמע מרש"י (שם): מהדר אזוזי זוזי דרבנן – כשהיה [רבי זירא] רואה אותן זוגות זוגות ומדברין בתורה - מחזור אחריהם ואומר להם: במטותא מנכון לכו והתעסקו בעונג שבת, ולא תחללוניה לבטל תענוגים. ע"כ.

והרי, מפורש שהיו לומדים תורה, ודלא כדברי בעל דעת חכמה המובא במחב"ר, שפירש שרבי זירא היה מזהירן שלא יבואו לידי שיחת חולין. גם זה אינו מובא לא בגמרא ולא ברש"י.

גם השו"ע מביא בס' נ' באו"ח, שהמדרש כגמרא. משמע, שהלומד מדרש בשבת כפסק מרן מלכא, הרי שיצא י"ח לימוד הגמרא.

וכבר ידוע שהרחיד"א ז"ל במחב"ר (ס' רצ"א ס"ד) חלק על דברי היעב"ץ האומר שהלומד גמרא בעיון בשבת מחלל שבת. וראיה מרבי זירא [מס' שבת קי"ט ע"ב] שהיה חוזר אחרי זוגות רבנים שלא יחללו את השבת. והחיד"א חלק על היעב"ץ באומרו שכוונת הגמרא היא על ביטול עונג שבת, ולא מובא אם היו גורסים או מעיינים.

ובטור מובא בפירוש שיש לשנות גם את הלמוד בשבת, על מנת להתענג ושיהא היכר בקדושת שבת בחינת 'אם תשיב משבת רגלך'. וכך הוא במס' שבת דף קי"ט ע"א, בענין 'וכבדתו', כי כבוד שבת צריך להיות שונה מהרגיל בחול.

והכף החיים סופר ז"ל מביא גם הפ"ח [בשם החיד"א (שם)] שהיה מעיין בגמרא. דבר זה קרוב לפסק השו"ע שאף שפסיעה גסה אסורה בשבת, הרי שקפיצות וכרכרים מותרים לילדים שבהם מתענגים. והבן. והמעיין בדברי הרחיד"א במחב"ר המביא מנהג חכמי קושטא ללמוד עיון בליל שבת, והוא פשוט כי, אין עונה ת"ח אלא אחרי חצות. כך שהיה להם שהות ללמוד גיסה דווקא דלילי שבת ולא ביום, והדברים עתיקים.

וידוע כבר שהרבה גדולים זלזלו בדברי האר"י ז"ל ולא היו קוראים תיקון ליל שבועות וליל הושענא רבה, וטענו שאלו קריאות לבעלי בתים. והחיד"א עצמו חלק עליהם ודיבר חריפות נגדם, שאינם ירדו לסוף דעת האר"י ז"ל. ואכמ"ל. הלוא, רואים שדווקא הלמדנים מזלזלים בדברי הפוסקים ובדברי הצדיקים מפאת קוצר ענוונותם.

מ"מ, העיקר הוא ללמוד תורה שיגרום עונג וכבוד שבת בהיכר וודאי, ולא למשוך אחרי אופנה או הנהגות שאין להם מקור בתורתנו הקדושה ואינה מופיעה בש"ס ובראשונים. וכל מי שלומד תורה של חול, פשוט שמפסיד ביטול שעבוד גלויות ומחזיר את חול ששת ימי המעשה בקדושת שבת, וגדול עווננו מנשוא [כמובא בכתבי האר"י ז"ל במי שמזלזל בקדושת שבת, שאף שזוכה לגן עדן, מ"מ קיים בשבת היכר מעווננו לבייש אותו, ועיין הת"ח שהיה לובש בשחור בשבת או האישה שיה מדליקה שנרות שעווה במקום להדליק בשמן זית כמובא בספר חסידים].

אמנם, כבר מרן הב"י השו"ע והרמ"א (ס' רצ ס"ב) הקדושים זיע"א ענו לתשובה הזאת, וזה לשונם:

אחר סעודת שחרית קובעים מדרש לקרות **בנביאים ולדרוש בדברי אגדה** ואסור לקבוע סעודה באותה שעה. הגה: ופועלים וב"ב שאינן עוסקים בתורה כל ימי שבוע, יעסקו יותר בתורה בשבת מת"ח העוסקים בתורה כל ימי השבוע, והת"ח ימשיכו יותר בעונג אכילה ושתייה קצת, דהרי הם מתענגים בלמודם כל ימי השבוע (ב"י סי' רפ"ח בשם ירושלמי).

בית יוסף אורח חיים סימן רפח

[א] [...] גרסינן בירושלמי (שבת פט"ו ה"ג) רבי חגי אמר לא ניתנו שבתות וימים טובים אלא לאכילה ושתייה רבי ברכיה אמר לא ניתנו אלא לעסוק בהם בדברי תורה ובתנחומא מפרש לא פלגין מה דאמר רבי ברכיה לתלמוד תורה אלו הפועלים שהם עסוקים במלאכתם כל ימות השבוע ובשבת הם באים ומתעסקים בתלמוד תורה ומה דאמר רבי חגי להתענג אלו תלמידי חכמים **שהם יגעים בתורה כל ימות השבוע** ובשבת הם מתענגים. והא דאמר (רבא) [רבה] (שם) הכל מודים בשבת דבעינן לכם כמו שנתבאר בסימן רמ"ב יש לומר התם לרבי אליעזר ורבי יהושע קאמר אי נמי התם בעונג קצת והכא לעסוק כל היום בתענוג: ע"כ לשון הב"י.

אם כן, מלשון הב"י ע"פ הירושלמי, דרך לימוד ת"ח בשבוע היא ביגיעה. ולכן, הלומד תורה בשבת כדרכו בימי חול [ביגיעה] הרי שטורח הוא בשבילו ועובר על כבוד ועונג שבת. ועוד הבין הרמ"א שכתב דהרי הם [הת"ח] מתענגים בלמודם **כל ימי השבוע**. מבואר בדברי הרמ"א שעונג ת"ח בשבוע הוא בלמודם.

כך, שבין הב"י ומה שפסק בשולחנו הטהור, ובין הרמ"א, אין לת"ח ללמוד כדרכו בשבת אלא שונה הליכותיו. ומה שכתבו חז"ל שצער לו בשבת אלא במה רגיל בו, לא בת"ח אלא בכל איש ישראל, שהרי אותה גמרא כותבת בענין ט"ב. ויש שפרשו שמה שאינו רגיל בו הרי צער לו. אמנם, אין דבריהם נראין שאף בימי מיצרים לא אמרה התורה להצטער אלא למעט את השמחה. הרי, שמה שאינו רגיל בו אינו צער, אלא מיעוט שמחתו. ואיך ימעט שמחתו בשבת שהוא מעין העולם הבא?

והדבר פשוט למי שאינו לומד כהרגלו [השבועי] בשבת, ומצטער, ואינו מוצא נחת אלא בלימודו החול, הרי אדם כזה אינו מקבל נשמה יתירה ועליו לחזור בתשובה כדי שיקבל קדושת שבת. והמורה לו להמשיך בדרכו הרעה [ללמוד תורה כדרכו בימי חול] כי הוא עונג לו, הרי טועה ומטעה וממעיט קדושת שבת לאותו יהודי. והוא דומה למי שמתלבש בבגדי שבת כבגדי חול ואין היכר בשנוי הביגוד בין ימי חול ליום השבת ופוגע בכבוד שבת.

גם הטוענים שלכל א' יש עונג משלו, טועים ומטעים ועתידיים לתת דין וחשבון, כי אינם מחזירים בלב היהודי את אמונת חז"ל שירדו לסוף דעת האדם. ובמקום להתכופף לתורה הכפישו אותה לטובת השקפת "אבולוצ'יית" הדורות. יוצא שכל א' יגדיר לעצמו מה הוא עונג לו והדבר מוביל להרס היהדות והמסורת.

וכדי לסיים, יש להעיר שעדות החיד"א על חכמי טורקיא ועל הפ"ח, מתייחסת דווקא לדיינים, ורק בליל שבת, משמע עד שעת קיום מצות עונה לת"ח כידוע. עיין שם במחב"ר.

ואין לנו אלא דברי חז"ל הקדושים בעלי רוח הקודש זיע"א במס' גיטין (ס' ע"א): דר' יוחנן ור"ש בן לקיש מעייני בספרא דאגדתא בשבתא. ודו"ק.

אם זמן יציאת השבת כדעת ר"ת או כגאונים:
תוספת חול על בקודש במוצאי שבת:

Y כרור ומקורות X

מרב בשו"ע ס' רס"א ס"ב:
י"א שצריך להוסיף מחול על הקודש; וזמן תוספת זה הוא מתחילת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ עד זמן בין השמשות; והזמן הזה שהוא ג' מילין ורביע, רצה לעשותו כולו תוספת, עושה. רצה לעשות ממנו מקצת, עושה; ובלבד שיוסיף איזה זמן שיהיה ודאי יום מחול על הקודש. ושיעור זמן בין השמשות הוא ג' רביעי מיל שהם מהלך אלף ות"ק אמות קודם הלילה. הגה: ואם רוצה להקדים ולקבל עליו השבת י מפלג המנחה ואילך, הרשות בידו.

אמנם, בס' רצ"ג, פסק השו"ע ס"א וב':
מאחרין תפלת ערבית, כדי להוסיף מחול על הקודש.
צריך ליזהר מלעשות מלאכה עד שיראו ג' כוכבים קטנים, ולא יהיו מפוזרים אלא רצופים, ואם הוא יום מעונן ימתין עד שיצא הספק מלבו.
ושאלתנו היא:
איך יוסיף מחול על הקודש בתפילת ערבית של מוצ"ש [ולכן יאחרה], כשכבר מג' כוכבים קטנים מותר לעשות לו מלאכה?
ועוד, משמע שדעת השו"ע במוצ"ש שונה מסברת ר"ת אלא כגאונים, שמוסכם יציאת שבת מג' כוכבים.

והנה קצת ביאור:
שונה השו"ע בהלכות יום הכיפורים ס' תרח ס"א:
אוכלים ומפסיקים קודם בין השמשות שצריך להוסיף מחול על הקודש; ותוספת זה אין לו שיעור, אלא קודם בין השמשות, שזמנו אלף ות"ק אמה קודם הלילה, צריך להוסיף מחול על הקודש מעט או הרבה.

וגם מוסיף: בהלכות מוצ"ש יום הכיפורים סימן תרכד:
צריך להוסיף מחול על הקודש גם ביציאתו, שימתינו מעט אחר יציאת הכוכבים.

כפילות לשון השו"ע בשבת וביו"הכ אינה אקראית, אלא ללמדנו שרק בכניסת שבת ויו"הכ יש להוסיף מחול על הקודש קודם בין השמשות, שזמנו אלף ות"ק אמה קודם הלילה כדעת ר"ת. אולם, לא מבואר ששיעור זה גם ביציאת שבת או יוה"כ, ומחזק את דברינו בס' תרכ"ד: "צריך להוסיף מחול על הקודש גם ביציאתו [של יו"הכ] שימתינו מעט אחר יציאת הכוכבים." כך ששיעור תוספת זו אחרי שבת וי"הכ אינה מתאימה לשיעור סברת ר"ת. והביאור נמצא בבית יוסף עצמו ס' רצ"ג:

"וכתב הר"ן בפרק במה מדליקין (טו. סוד"ה אמר רבה) וביומא (ב: סוד"ה ת"ר ועיניתם) **דלענין תוספת שצריך להוסיף מחול על הקודש שיעורו לענין מוצאי שבת** כענין שאמרו בירושלמי דברכות (פ"א ה"א) שצריך שיראו שלשה כוכבים רצופים היו מפוזרים אסור בעשיית מלאכה משום תוספת ואע"ג דרבינו סבירא ליה כהרמב"ם דלית ליה תוספת לענין שבת כמו שכתבתי בסימן רס"א (כא. ד"ה והרמב"ם) מכל מקום לא היה לו להשמיט הא דכוכב אחד יום וכו' ללמדנו דשלשה כוכבים ודאי לילה וקודם לכן אסור בעשיית מלאכה והרמב"ם כתבה בפרק ה' (ה"ד): ואע"פ שחשכה אסור לעשות מלאכה עד שיבדיל בתפילה ואחר כך יאמר המבדיל בין קודש לחול כמבואר בסוף סימן (ש') [רצ"ט] (סוע"ב ובב"י ד"ה אסור): עכ"ל הב"י.

יוצא מזה:

- א. שאין שיעור תוספת חול על הקודש של מוצ"ש [או של יו"הכ] דומה לכניסת שבת [כמובא בס' רס"א] כדברי הבית יוסף עצמו [ס' רצ"ג]
- ב. ששיעור זה עד ראיית ג' כוכבים ולא אח"כ
- ג. שהוא מעט [לפי דין ביו"הכ]

ד. דעת הב"י שסברת הרא"ש והרמב"ם כי אין תוספת לענין שבת אלא אזהרה בעלמא [כדברי רבי יוסי: אשרי חלקי וכו' ועוד שהוא לאנשי טבריה ולא כתב בכלל, משמע שהוא דרך שבח ורשות, ולא דרך חיובא, ולכן בין הממעיט ובין המרבה הרי זה משובח, ולכן כתב השו"ע 'יש אומרים' ולא דרך אחרת משמע שאין זה דעתו להלכה]

מ"מ, יש להזכיר דברי זוהר הקדוש בבראשית תמן, המוסיף מוסיפין לו והגורע גורעין לו. ומה ראו היהודים לרוץ במוצ"ש לעסוק בחולין ?

הלכות ראש חודש: אם מברכים על ההלל בדילוג:

Y ציבור ומקורותX

ז"ל מרן השו"ע: ס' תכב סעיף ב וקורים הלל בדילוג, בין יחיד בין צבור. וי"א שהצבור מברכין עליו בתחלה לקרוא את ההלל ולבסוף, יהללוך. והיחיד אין מברך עליו. ויש אומרים שאף הצבור אין מברך עליו לא בתחלה ולא בסוף, וזה דעת הרמב"ם וכן נוהגין בכל א"י וסביבותיה.

בית יוסף אורח חיים סימן תכב

ב ומ"ש וקורין ההלל. כתב בשבלי הלקט (סי' קעב) בשם הגאונים מנין שאומרים הלל בראש חודש מצינו שרמזו דוד בתהלים (קנ) הללויה הללו אל בקדשו י"ב פעמים הללו כנגד י"ב חדשים ולפיכך אנו כופלים כל הנשמה על שנה מעוברת שיש לה י"ג חדשים ועל חדש ב' ימים:

ורבו בו הדעות י"א שיחיד אין אומר אותו כלל בראש חודש וכו'. סברות אלו וטעם כל אחד מהם כתבו התוס' (יד ע"א ד"ה ימים) והרב רבינו יונה (ז: ת. ד"ה ונראה וד"ה ורבינו יעקב) והרא"ש (סי' ה) בפרק היה קורא והר"ן בפרק במה מדליקין (יא ע"ב ד"ה תנא) ודעת הרי"ף בפרק במה מדליקין (שם) דיחיד לא יברך משמע אבל ציבור מברכין וכן נראה שהוא דעת הרב רבינו יונה ודעת רש"י (מחזור ויטרי עמ' 193, סדור רש"י עמ' 160) דציבור נמי אין מברכין עליו וכן דעת הרמב"ם בהלכות חנוכה (פ"ג ה"ז) וכתב עוד שיחיד לא יקרא כלל ואם התחיל ישרים ויקרא בדילוג וכתב הרא"ש והר"ן שבכיוצא בזה אמרו אם הלכה רופפת בידך ראה היאך הציבור נוהגים ונהוג כן והמנהג הוא שמברכים על ההלל והרב המגיד כתב ומנהגינו שציבור מברכין עליו ויחיד אמרו בלא ברכה:

וברור מלשון מרן הב"י, אחרי שהביא דעות הפוסקים השונות, שדעתו היא שהציבור יברך על ההלל דראש חודש. ולפי כללי פוסקים אחרונים, יש ויש הלכה כיש בתרא. אלא שאין דעת השו"ע ב'יש בתרא', שאם כן, לא היה צריך

להוסיף שזו דעת הרמב"ם ושכן נוהגין בכל א"י וסביבותיה. משמע שבחור"ל, כן מברכין, וכן משמע בבית יוסף לעיל. אמנם, אחרי שקהילות אשכנזיות שלמות התיישבו בארץ ישראל ומברכים על ההלל בדילוג, אין כבר שלמות מלכות הספרדים השלמה, אלא אגודות אגודות, ולכן, ספרדי שמנהגו היה לברך בחוץ לארץ, הרי מותר לו לברך בארץ. ועוד מתאים לפסקו בענין חנוכה, שאף שיש לגמור את ההלל בברכה, הרי הוא מנהג, וגם כן הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת בברכה לדעת השו"ע, הרי הוא מנהג. ובכל זאת, לדעת מרן השו"ע יש לברך בברכה בציבור.

ויש לעיין, שאם השו"ע מביא דעת הרמב"ם ומנהג ארץ ישראל בקריאת ההלל בדילוג, משמע שהולך בדעת הרמב"ם. אמנם, ידוע שבהרבה פסקים, מרן השו"ע חולק על הרמב"ם, ואם כן, אף שבזמנו נהגו כרמב"ם, היום שקבלנו פסקי מרן, הרי שמותר ללכת לפי פסקיו החולקים על הרמב"ם. ועוד, שהרבה מנהגים שהביא מרן השו"ע, ואף מנהגי ארץ ישראל העתיקים, בטלו אחרוני אחרונים, כהנחת תפילין במנחה של ט"ב, וכיום, אלו שבטלו את מנהג הקדמון, ומקפידים ללכת אחרי הפשט, דווקא במנהג המובא במרן השו"ע, אינם שומעים והולכים ע"פ מנהג מקובלים אחרונים [ואף לא לדעת הזוהר והאר"י הקדושים] ומניחים תפילין בשחרית ט"ב.

והנה, מרן השו"ע מביא בדין ברכות מגילה [ס' תרצ"ג] שנוהגין לברך ברכת אחרי המגילה 'הרב את ריבנו'. וגם בענין יום טוב שני, שיש לברך על כל הברכות אף שיום טוב שני הוא מתורת מנהג [קבוע], וגם בענין הדלקת מר יו"ה.

והנה⁴⁹ קצת מהקדמונים האומרים שיש לברך על הלל בדילוג בציבור: בעל ה"ג בסוף הלכות לולב שבר"ח. רב האי גאון המובא בבעל העיטור (הלכות הלל, ח"ב עמ' 188) רב נטרונאי גאון (אוצר הגאונים תענית עמ' 40) רב סעדיה גאון בסידורו (תפלות של פסח). רע"ג המובא בבעל שבה"ל (סי')

⁴⁹ לפי ר' שלמה טולידנו בתחומין י"ט.

קעד). ר' יצחק ן' גיאת (בספר מאה שערים הלכות ר"ח) ובעל העיטור (הלכות הלל) והראבי"ה (הלכות תענית סי' תתעט). רבינו חננאל (תענית כח, ע"ב) הרי"ף כתב בפרק במה מדליקין (דף יא, ע"ב) לפי הב"י (הלכות ר"ח, תכב, ד"ה ורבו): "משמע אבל צבור מברכין". רבי זוד אבודרהם (עמוד קעד) שהרי"ף סבר שהיחיד אינו מברך, אבל ציבור מברך. ר' יצחק ן' גיאת (הלכות הלל) מחזור ויטרי (סימן רכו) רבי זרחיה הלוי (המאור הקטן על הרי"ף שבת פ"ב, דף יא, ע"א) ר"ת (תוספות תענית כח, ב, ד"ה אמר) ספר האשכול (הלכות שני וחמישי ור"ח) הראב"ד (בהשגותיו על משנה תורה ברכות יא, טז) בעל העיטור (הלכות הלל): המנהיג (הלכות הלל, כח): הראבי"ה (הלכות תענית סי' תתעט): האור זרוע (הלכות ק"ש, סי' מב) בעל שו"ת מן השמים (סימן מ) רבינו יהודה בר' יקר (סידור ח"ב עמ' עג) רבינו יונה (ברכות פ"ב, דף ז, ע"ב, ד"ה ונראה). הרשב"א (בחיידושו לברכות יד, ע"א): הרא"ש (שבת פ"ב, אות יז): המאירי (תענית פ"ד המשנה החמישית) אורחות חיים (הלכות ר"ח אות ה): כל בו (הלכות ר"ח סימן מג): בעל שבולי הלקט (סי' קעד) הטור (או"ח סימן תכב) הר"ן (שבת, פ"ב, דף יא, ע"ב, ד"ה תנא יחיד): מגיד משנה (הלכות חנוכה פ"ג, ז): הריב"ש (בתשובותיו סימן קי"א): בעל מגדל עוז (סוף הלכות ברכות):

ואחרון אחרון חביב: מרן הבית יוסף ס' תכ"ב ס"ב וז"ל: וכתב הרא"ש והר"ן שבכיוצא בזה אמרו אם הלכה רופפת בידיך ראה היאך הציבור נוהגים ונהוג כן והמנהג הוא שמברכים על ההלל והרב המגיד כתב ומנהגינו שציבור מברכין עליו ויחיד אומרו בלא ברכה:

סיכום: לפי כלל מרן ע"ה הוא המחבר עצמו בהקדמתו לשלחנו הטהור, ולפי דברי רבי ישראל בעל שם טוב זיע"א, אין לנו לזוז מפשט מרן וכל פסקיו הלכה למעשה לפי בחירת הלומד ולפי מנהג אבותיו, ובלי שום כללים שקבעו אחרונים ע"פ סברות. ולכן, הרוצה ללכת לפי מנהג ארץ ישראל ע"פ הרמב"ם, שהיא דעת השו"ע השנייה, לא יברך כלל, לא על קריאת ההלל דראש חודש, ולא על שום ברכה התלויה במנהג כהדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת בציבור או ברכת

המגילה האחרונה או הדלקת נרות יו"הכ, וכדעת הרמב"ם. והרוצה ללכת ע"פ דעתו של הב"י יברך בהלל בדילוג בציבור בהתחלה ובסוף ועל כל ברכה התלויה במנהג.

גם, לא קשה לת"ח שביטלו מנהגי השו"ע באומרם שאינם מווייכים בזה והמציאו כלל חדש. כך שהם יכולים לברך ברכת הלל בר"ח ולא לנהוג מנהג ארץ ישראל והסביבה, כדרך שביטלו מנהג ירושלים וצפת להניח תפילין במנחה של ט"ב, וחידשו ע"פ מנהג קבלה להניח בשחרית, היפך מנהג ארץ ישראל הקדמון.

יש ששרים ה' מלך בין ברכת המוציא לבין הטעימה, אם ימשיכו במנהגם ?

Y ברור ומקורות X

מנהג זה מפורסם בעדות יהודי אלג'ריה ומרוקו. ואף בקהילות הסמוכות לטוניסיה, אולם לא לעבר.

נקודה חשובה היא מלציון, שמנהג זה אינו חל על קהילה שלימה, דוגמאת אכילת או אי-אכילת אורז בפסח, שמקורו לפי תקנות רבניים המקומיים. אלא מנהג משפחתי הוא, שבאותו רחוב, ישנם שהיו עושים, ואחרים לא.

מקור המנהג :

מקור⁵⁰ הראשון הוא מוהר"ח ז"ל, בשער המצוות [פר' עקב] בעניין האכילה: "אחר שתבצע הלחם צריך לטבל פרוסת המוציא במלח".

ברור מלשונו ש:

- אין לטבול במלח אלא רק פעם אחת.
- אין לומר אלא לכוון את ג' הוויות האלו.
- אין כל קשר עם הפסוק ה' מלך וכו'.

וכך הוא גם לשון המלקט בפרי עץ חיים, ואין שם מקור לג' טבילות במלח. וכך הוא בספר כנפי יונה להרמ"ע מפאנו זצ"ל. ובספר נגיד ומצווה לרבי יעקב צמח זצ"ל.

אולם, המקור הראשון שמצאתי נמצא אצל רבי אברהם אזולאי זצוק"ל, שקיבל כתבי מהדורא בתרא להאר"י ז"ל (וה' יזכני לחבר קונטרס בעניין זה) בספרו

⁵⁰ יש לציין שרוב הפוסקים האחרונים עד לפני מאה שנה בערך, לא הביאו אל לשון האר"י ז"ל אלא ספר קיצור שני לוחות הברית, שלפעמים מוסיף על דברי השל"ה הקדוש. והסיבה פשוטה : כתבי האר"י ז"ל נדפסו מאוחר יותר.

מעשה חושב (רימון י"א) : 'ולכן תטבול הלחם במלח ג' פעמים כדי למתק ג' גבורות ע"י ג' חסדים וגו' כך שאין שום מקור, בין ע"פ הפשט בין ע"פ הסוד, לטבול פרוסת המוציא במלח ג"פ אלא רק פעם א'. עד כאן לשון רבי אברהם אזולאי זצ"ל.

דעת השל"ה הקדוש (שקיבל כבתי האר"י ז"ל האמיתיים מרבי חיים/שמואל וויטאל כשהשל"ה עבר בדמשק ב' ימים) אינה מכריעה כי אינו כותב שיש לומר את ה' מלך בטבילת המוציא במלח, וכי, גם להתפלל על מזונו, כותב השל"ה הקדוש שיש להתפלל קודם הנטילה או אחרי הבליעה. ומהגמרא (ברכות מ"א) הסתמך כדי לומר שגם בין ברכה לאכילה, אינו הפסק, אף שאינו כותב זאת במפורש.

מקור הדברים בקיצור של"ה⁵¹ (דף מ"א) שאינו מהשל"ה עצמו כידוע :
וקודם הנטילה יתפלל על מזונו ויאמר תפלה זו : אתה הוא וכו' ... נותן לכל בשר כי לעולם חסדו.

ואם לא אמרו קודם הנטילה יכול לאמרו אחר אכילת המוציא, ואם אמרו אחר הנטילה קודם המוציא לא הפסק. עד כאן לעייננו. ומוסיף: מהא"י ל' אותם שנהגו לקרות מזמור לדוד ה' רועי קודם ברכת המוציא יפה הם עושים. (...). נוהגין לטבול פרוסת המוציא ג' פעמים במלח כי השם של ה"ה גימטריה 40 ולגפ גימט' מלח, והוא סוד גדול הידוע למארי קבלה להמתיק הדין ול' כי מלח רומז לדין כידוע והלם רמזת מיתה בזה.

רבי מאיר פאפיראש זצ"ל, תלמיד מובהק לרבי יעקב צמח, ושערך פרי עץ חיים (לא המקורי למוהרצ"ו) לא הביא את המנהג הזה (ג"פ במלח) בסדרו לכתבי האר"י ז"ל, אלא בספרו הקטן הנקרא אור צדיקים (והמדפיסים הוסיפו עליו אח"כ וקראו לו אור ישר) סימן י"ב אות י"ז וז"ל:

⁵¹ שהכניס דברי אחרונים שאינו הביא השל"ה הקדוש בעצמו בספרו הגדול שני ל'לוחות ה'ברית.

'יזהר בהנחת מלח על השולחן כי הוא תיקון הנפש וצריך לטבול ג"פ במלח נגד ג' הויות דלח"ם הממתקין את מרירות המלח ג' גבורות, וע"י טיבול זה הקליפות מסתלקין מהשולחן'.

רק אחרונים למדו מהשל"ה (ובעיקר מקיצורו) שלומר תפילה או מזמורים בין ברכה לאכילה פרוסת המוציא, אינו הפסק. והנה לשון השל"ה הקדוש בשער האותיות :

ונראה לי דתפילת המזון שכתב הזוהר שיתפלל אדם על מזונו וכתב בספר קיצור ר"ח וזה לשונו: עוד יתפלל על מזונו בכל יום אחר תפילתו קודם שיאכל וכו' וכל אחד יתפלל כפי כוחו ונהגו אנשי מעשה לומר קודם נטילה 'אתה הוא האלהים וכו' עכ"ל. נראה לי אם שכח ולא התפלל עד שנטל ידיו יכול להתפלל אותה בין הנטילה להמוציא ולא הוי הפסק כמו שאמרו אפילו בין המוציא לאכילה טול ברוך גביל טורי כו' לא הוי הפסק מאחר שהוא מצרכו. כן עתה התפילה הזו דהיא מצרכי סעודה דאפילו הכל מהמוכן מתפלל כדאיתא בזוהר ר' ייבא סבא אע"ג דהות ליה למכליה לא הוה מתקן ליה עד דשאל ליה מבי מלכא בצלותא. והטעם כי כוונת התפילה היא שישפיע לו הקב"ה מזון רוחני שהוא שורש המאכל כדי שיהיה אכילתו בקדושה. ודוגמא לזה פסק הגאון רש"ל בתשובותיו שדברי תורה לא הוי הפסק כי ד"ת מצרכי הסעודה דכל שלחן שלא אמרו עליו ד"ת וכו' (...)
[לשון רש"ל שהעתיק השל"ה : (...)] וא"כ לעסוק בתורה אין לך ברית ומצוה יותר ממנה ובד"ת שהיא יעלה חן, ראוי שיפסיק וצורך הסעודה הוא כל שלחן שלא אמרו עליו כו'. כ"ד המהרש"ל.
ומ"מ ירגיל אדם עצמו להתפלל תפילת המזון קודם הנטילה עכ"ל השל"ה לעניינו.

יפה ללב (רבי רחמים פלאג'י מאיזמיר טורקיה סבו של רבי חיים פאלג'י) ס' קס"ו אות י'.

"עתה ראיתי בס' א"ח דס"ה ע"ד שכ"כ בסעודת שבת שיאמר בקול רם מזמורים אלו מזמור לדור ס' רועי לא אחסר כולו ומזמור לדוד מזמור לה' הארץ ומלואה ועוד ס' ק"ר (כרכי נפשי את ה' ה' אלהי גדלת כולו ויש מתחילין מצמיח חציר ויש מוסיפים מזמורים אחרים) ואח"כ בוצעין על הלחם ואוכלין וכו' ע"ש וש"מ דכ"ז יכול לאומרם בין נטילה להמוציא ולא הוי הפסק ומזמורים אחרים שכתב אפשר. שהם מזמור ד' ומזמור קי", והנכון לאומרם קודם נטילה או אחר בליעת פריסת המוציא ולא בין נטילה להמוציא דהוי הפסק מרובה אם אומר כל אלו ומ"ש כחייב ר"ז ע"א משם הרב עובד אורח ומוה"ר שבט מוסר, עתה ראיתי שהכל נהיה בספר קשל"ה דמ"א ע"ג וע"ד."

וכתב **רבי יהודה עאייש** מאלג'יר בספרו וזאת ליהודה קודם פירושו לברכת המזון : וכתב שם (של"ה אבל כנראה שהוא מקיצור השל"ה) דקודם נטילה יתפלל על מזונו, ואם לא אמרו קודם נטילה, יכול לאמרו אחר המוציא, ואם אמרו קודם אכילת המוציא לא הוי הפסק. (...) כתב בקיצור של"ה משם האר"י ד"ל אותם שנהגו לקרות מזמור לדוד ה' רועי קודם ברכת המוציא יפה הם עושים (...). ואז מביא את מנהג לטבול במלח ג"פ.

טעם המנהג שהוא הקשר בין טבילת המוציא במלח לפסוק ה' מלך

גם כותב **רבי יוסף אדהאן** מעשה בראשית ח"ג דף 22 : 'וטעם שטובלין המוציא במלח כתב בקשל"ה כי ג"פ הויה גימ' מלח וע"כ צריך לטבל המוציא במלח ג"פ היה הוה ויהיה. וע"י טיבול זה הקלי' מסתלקות מהשולחן. גם בספרי די רב מובא.

אם מותר או אסור ?

גם הרב זרמתי נר"י חיזק את המנהג ע"פ דברי השו"ע (קס"ז ו') ע"פ ש"ס דברכות (מ') : יאכל מיד ולא ישיח בין ברכה ואכילה, ואם שח צריך צריך לחזור ולברך, אלא אם כן הייתה השיחה בדברים מעניין דברים שמברכים עליו, כגון שברך על הפת וקודם שאכל אמר הביאו מלח או לפתן או תנו לפלוני לאכול, תנו מאכל לבהמה וכיצ"ב, אין צריך לברך. וסמך על דברי מהר"מ מלכה זצ"ל בעל

שו"ת מקווה המים והגאון רבי דוד הכהן סקלי (דבדו- ווהראן, ופסקיו נתקבלו באזור הר"ף שהוא חלק גדול ממרוקו הספרדי והצפוני) בשו"ת קרית חנה דוד ח"ב : צריך לכוון בג' היות בה' מלך.
מ"מ, אין זה אלא כוונה ואינו אמירה.

ועיין עוד בסידור בית מנוחה הנפוץ בצפון אפריקה, דיני בציעת הפת (ס' כ"ג כ"ד כ"ה) מביא בשם מ"א דאפילו דבר שאינו צורך המוציא לא הוי הפסק בדיעבד אפילו בין ברכה לאכילה [והיא דעת מרן הב"י ס' קס"ז בשם הרמב"ם אלא שהבדיעבד מהכל בו ולא מהרמב"ם עיין בית יוסף שם) ואם כן בין נטילה לברכת המוציא אפילו לכתחילה שרי, ע"כ למ"א. וממשיך המית מנוחה בס' כ"ה : כשממתין (למלח ויש מצוה להביא מלח ס' כ"ד) עד שיביאו מלח טוב לדבר בדברי תורה מלישב בטל. וטוב משניהם שלא יפסיק כלל. בשם מ"א.

ויש להעיר שלשון הגמרא (ברכות מ') והראשונים והבית יוסף והשו"ע, כזיע"א, משתמשים בלשון שיחה ולא דיבור, ויש הבדל גדול שהמשפט טול וברוך טול וברוך, ארוך יותר מ"שלום עליך רבי" המובא בדיני ברכות. כך, ששיחה היא יותר ארוכה מדיבור.

אף שהרב שלום משאש זצ"ל בשו"ת שמש ומגן (וכתב שאין המנהג הזה מצוי במרוקו), והרב דוד צבאח זצ"ל בספרו מנחה בלולה, והרב יהושע מאמן בשו"ת עמק יהושע שליט"א, שלושתם התנגדו למנהג בגלל חשש ספק בין ברכה לאכילה, מ"מ, כבר הרש"ל והשל"ה, הגאון רבי יהודב עייאש ורבי רחמים פאלג'י, וקיצור השל"ה, ולאחרונה, רבי משה מלכה זצ"ל בשו"ת מקווה מים, התירו את המנהג הזה, והדבר ברור ביותר בשו"ת מקווה מים (ח"ה ס' י"ג סק"ג) וז"ל :

בעירי ראיתי חסידים ואנשי מעשה נהגו לומר כן בין הברכה לטעימה : "ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד, על כל קורבנך תקריב מלח" וטובלים את החתיכה במלח ואוכלים (...) ונראה שעל זה (כוונת ג' היות וג' פעמים במלח) סמכו הראשונים שהיו אומרים זה הפסוק בכדי לכוון כנ"ל, וכיון שהוא מענין המוציא לא מקרי הפסק, וכמ"ש מרן שם ס' ו', שאם השיחה היתה מענין, לא מקרי הפסק, ומ"מ בימינו אלא לא ראיתי מי שאומר כן,

מלבד איזה מקובל שהוא עדיין מחזיק במנהג זה, זהו מה שנ"ל לענות על שאלותיך וכו'.

אחרון אחרון חביב, שמועה בידינו שרבי ישראל אבוחצירא זצוק"ל הבבא סאלי, היה גם טובל במלח ואומר ה' מלך לפני אכילה. [ס' ישראל סבא דף 210].

סחיטת לימונים:

Y כרוז ומקורות X

פוסק השו"ע סימן שכ סעיף ו : מותר לסחוט לימוני"ש.

בית יוסף אורח חיים סימן שכ ומשמע לי דתותים ורימונים לאו דוקא אלא הוא הדין לכל פרי שדרך לסחטו למימיו שאסור לסחטו בשבת וכן נראה ממה שכתב הרא"ש (כלל כב סי' ב) וזה לשונו ושאלת על סחיטת לימוני"ש נראה שהם בכלל שאר פירות שמותר לסחטן שאין דרך כלל לסחוט לימוני"ש לצורך משקה אלא לצורך אוכל ומותר לסחטן בשבת עכ"ל. משמע שאם היה דרך לסחטו לצורך משקה היה אסור כמו תותים ורימונים ועל כרחק צריך לומר כן שהרי בימי התלמוד היו עושין יין מתפוחים כדאיתא בסוף פרק אין מעמידין (ע"ז מ:)

[...] מיהו הני מילי כשדרך בני המקום ההוא לסחטו לשנות מימיו להסיר הצמא או לתענוג אבל אם אין דרכם לסחטו למימיו אלא לרפואה נראה לי דלא מיתסר משום הכי דאם לא כן פרישין דתניא דסוחטין ופירש רש"י שהם קודוניו"ש וכן לימוני"ש שהתיר הרא"ש וכן רימונים

[...] ויש לתמוה שבמצרים נוהגים לסחוט לימוני"ש לתוך מים שנתנו בהם סוכר לשותות לתענוג ואין נמנעין מפני כך לסחטן בשבת לתוך אותם מים ולא ראינו מי שמיחה בידם ולא ראינו מי שפקפק בדבר ואפשר דלא מיתסר אלא כשותין מי סחיטת הפרי בלא תערובת משקה אחר אי נמי דלא מיתסר אלא כשסוחטין מימיו לבד ואחר כך מערבין אותם אבל אם המנהג לסחוט מימיו לתוך משקה אחר שרי ולסחטן לתוך התבשיל בלאו הני טעמי שרי כדבעינן למימר לקמן סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדרה: עכ"ל.

☞ והמעיון יראה שהב"י לא עסק כלל בשאלת סחרת המשקה בגודל מפעל או מחוץ לבית.

☞ גם מתיר בלי שום חשש לסחוט לימונים במים למשקה ולהוסיף סוכר
☞ ועוד, שמרן לא פסק לאסור אלא שקל בדעת האוסרים [ואפשר דלא מיתסר (...)] אי נמי דלא מיתסר. עכ"ל הב"י [ובכל זאת פסק בשו"ע להתיר בכל המקרים.

☞ גם סחיטה בפה מותרת לבעל הב"י והשו"ע. [לפי מה שאכתוב בסמוך בשם שבלי הלקט דסחיטה לתוך הפה לאו סחיטה היא פשיטא דשרי: עכ"ל הב"י]

החותך נייר טואליט:

Y ברור ומקורות X

יש לברר הסוגיא הזאת מתחילתה:

מ"ן השו"ע (ס' ש"ם ס"יג) כותב כלשון הרמב"ם [המביא לשון הירושלמי] הלכות שבת פ"כג ה"ו: "אין שוברין החרס ואין קורעין הנייר מפני שהוא כמתקן כלי: "

- א. מלשונם, משמע שאין איסור בדבר אלא ספק
- ב. ספק ספקא כי אינו מתקן כלי אלא כמתקן כלי
- ג. והוא בדיני יום טוב אוכל נפש ומאי מנלן לן בשבת שאין דין אוכל נפש
- ד. הנייר הוא כלי קיבול [לדברי הרישולמי ורש"י, הרי שהנייר סופג את השמן ומבעיר יותר מהר, או משבח צליית הדגים שהיו מעוטפים בנייר על האש
- ה. הנייר עומד להתקיים, שהרי מקבל שמן או דגים לשבח פעולת הצלייה

ולכן:

- א. ספק ספא לקולא
- ב. נייר טואלט אינו ראוי להתקיים ולשבח להיפך שימוש הוא בתנאי לשימוש יחיד ולזריקה ואינו עומד להתקיים

ג. שימושו לגנאי ולא לשבח

מכה בפטיש: תיקון סופי לכלי. חיתוך נייר טואלט אינו דומה שהרי אין תיקון בכלי עצמו שהנייר המנוקב יכול להתקיים כך ואין שיבוח בכלי שאין מטרתו להתקיים. אמנם גם הנייר לא אמור להתקיים אלא זמן מוגבל, אלא שנייר הוא לשבח במהותו, שאין דרך העולם להשתמש בנייר במשימות מלוכלכות או שפלות כצורך קינוח הגוף.

והנה לשון השו"ע:

הלכות הנהגת אדם בבקר סימן ג סעיף יא

לא יקנח בחרס, משום כשפים, ולא בעשבים יבשים, שהמקנח בדבר שהאור שולט בו שיניו התחתונות נושרות, ולא בצרור שקנח בו חבירו, מפני שמביא את האדם לידי תחתונות. עכ"ל.

ועוד בשבת: הלכות שבת סימן שיב סעיף ה וסעיף ו

היו לפניו בשבת צרור ואזני חרס חלקים דכיון דחלקים הם ליכא משום סכנה מקנח באוזן החרס שהוא ראוי לכסות בו פי הכלי צרור ועשבים יקנח בעשבים אם הם לחים אבל ביבשים אין מקנחין מפני שהם חדים ומחתכין את הבשר.

מקנחין בשבת בעשבים לחים אפילו הם מחוברים ובלבד שלא יזיזם ומשום משתמש במחובר ליכא דלא אמרו אלא באילן אבל לא בירק.

כך שהשו"ע לא מביא שימוש הנייר לקינוח, אחרי שהנייר היה יקר ומכובד. ואף שהיום הנייר נהיה זול, מ"מ חשיבותו לא בטלה ושימושו אינו מיועד לקינוח.

ועוד, מלאכת מכה בפטיש הוא גמר המלאכה לשבח [לתיקון] מה שאין כן בשימוש נייר טואלט לקינוח הגוף, שמטרת הנייר להיפסל ולא להתקיים או להשתבח, ואף לא לקיים או לשבח, אלא מוריד חשיבותו וכבודו של הנייר, אף שכיום, שימושו נפוץ אף לפעולות פשוטות.

אמנם, מכיוון שחיתוך נייר טואלט לקינוח הגוף דומה למעשה חול, עדיף להתנהג בשינוי כדי לקדש את יום השבת, אף שאין חיתוך הטואלט אסור מדינא.

וכבר ידוע שכל חפץ ששימושו אינו גורם לקיום אותו חפץ, הרי אינו מתקיים ומותר בשבת [כמו חיתולים חד-פעמים].

ועיין עוד תמיהת ערוך השולחן סימן ש"ם סעיף לה וז"ל:

עוד כתב [רבינו הב"י] בסעיף י"ג אין שוברין את החרס ואין קורעין הנייר מפני שהוא כמתקן כלי עכ"ל וזהו מהרמב"ם פכ"ג דין ו' ע"ש ותמיהני איזה ענין הוא לשבת דזהו משנה בביצה [ל"ב:] אין שוברין וכו' ופירש"י כשצולין דגים וכו' וכ"כ הרמב"ם בפ"ד מיו"ט דין ח' אין שוברין את החרס ואין חותכין את הנייר לצלות עליהן ע"ש ואיזה ענין הוא לשבת ובשבת כל שבירה וכל חיתוך אסור וצע"ג:

וצריך עיון גדול בדברי משנה ברורה הסומך בלשון מרן השו"ע בסעיף י"ד וז"ל: וכן המפרק ניירות דבוקים או עורות דבוקים ולא נתכוון לקלקל בלבד, הרי זה תולדת קורע וחייב. עכ"ל מרן.

והרי כותד המחבר בפירוש שאם מפרק ולא התכוון לקלקל בלבד אלא לתקן, הרי זה תולדת קורע וחייב. ומה יותר מלהשתמש בנייר לקינוח הגוף, אם לא להתקלקל?

ועוד, שאין קריעת הנייר דומה לפירוק ניירות, שפעולת פירוק מצרכת זהירות וריכוז כדי לא לקלקל הנייר, מה שאין כן בחיתוך נייר לקינוח הגוף, שאדרבה, מטרת הנייר לגנאי ולא לשבח.

סיכום: נייר טואלט אינו דבר המתקיים, וגם לא דבר המשבת, ומיועד בטבעו לפסולת ואינו דורש תיקון ואף אין זו מלאכת שאינה צריכה לגופה כי הנייר מיועד לפסולת ועוד שאין צורך בהפרדת נייר (ומימלא, אין שכבות נייר טואלט מודבקות), ולכן, החותך אינו עובר על שום איסור, לא מחתך, לא מכה בפטיש, ולא קורע ומותר מדינא. והמתמיר יחמיר לעצמו.

אם מותר לאכול בערב שבת:

Yברור ומקורותX

שו"ע סימן רמט ס"ב - דינים השייכים לערב שבת:

אסור לקבוע בערב שבת סעודה ומשתה שֵׁ שאינו רגיל בימי החול, ואפילו היא סעודת אירוסין, מפני כבוד השבת, שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול; וכל היום בכלל האיסור. ולאכול ולשתות בלי קביעות סעודה, אפילו סעודה שרגיל בה בחול, כל היום מותר להתחיל מן הדין, אבל מצוה להמנע מלקבוע סעודה שנהוג בה בחול, מט' שעות ולמעלה: הגה - וסעודה שזמנה ערב שבת, כגון ברית מילה או פדיון הבן, מותר, כן נ"ל וכן המנהג פשוט:

שֵׁ שאינו רגיל בימי החול: הוא שאין דרך לבן אדם לקבוע אלא סעודות ומשתה שאינם רגילות, כגון סעודות נישואין, סעודת סיום או הודאה, שאפשר לקבוע במועד אחר. מה שאין כן בסעודת ברית מילה, שאסור לדחות את זמנה, בין לברית בין לסעודתה. וכך הוא שאין לדחות משתה פורים, והוא פשוט. ולכן צריך קצת ביאור:

האיסור הוא לקבוע סעודה שאינו רגיל בה, אמנם, סעודה קבועה [ואין סעודה קבועה אלא ביותר מאכילת כביצה פת מותר. ואין זו סעודה אלא סעודה קטנה שאסור בה סמוך למנה גדולה (שו"ע ס' רל"ב ס"ב)]. כי סעודה גדולה הגדרתה היא רבוי בני אדם ביחד [ב"י רל"ב ס"ב].

כך, שקביעות סעודה תלויה בג' תנאים: כמות הפת, אוכלין שבהם מלטפין את הפת, ומקום האכילה [בשולחן ובמפה כפסק השו"ע ס' קס"ז וז"ל: 'ולדידן, אפילו קבעו מקום לאכילתן, או בעל הבית עם בני ביתו, לא מהני אא"כ ישבו בשלחן א' או במפה אחת.'].

והרי, חידוש הרמ"א שאין קביעות סעודה שאינו רגיל בה, ע"י שירות ותשבחות, וכך הוא באמת בשו"ע עצמו בדיני חנוכה ס' תר"ע: 'ריבוי הסעודות שמרבים בהם הם סעודות הרשות, שלא קבעום למשתה ושמחה' עכ"ל השו"ע. ואין האדם רגיל לשיר ולשבח בסעודה רגילה אלא בסעודה מיוחדת, כסעודות שמחה. וראיה ממרן השו"ע שפסק שאין לצרף ג' אנשים בסעודה מפסקת ערב ט"ב, כדי לא לזמן, כדברי הב"י ס' תקנ"ב, כי המברך יחיד כתיב עליו "ישב בדד וידום".

ואין דין זה חל רק בערב ט"ב, אלא לכל השנה. אלא שבסעודות שבת, יש חיוב בשמחה אף שיושב לבד [ב"י]. וגם כך הוא בסעודות יום טוב, שיש מצווה לשמוח בסעודה עצמה כפסק השו"ע בס' תקכ"ט ס"ב וס"ג. וכך מביא הב"י והשו"ע ס' תק"ס וז"ל: 'וכבר נהגו כל ישראל לומר דברי תשבחות או שיר של הודאות וזכרון חסדי הקדוש ברוך הוא על היין'.
ועיקר קביעת סעודת שבת על היין כדברי השו"ע ועוד, שהשו"ע עצמו מודה שאפשר לקבוע סעודה בלא פת, כפי שהוא פסק בס' ער"ה ס' ד' וז"ל: סעודה זו [של ליל שבת] ושל שחרית אי אפשר לעשותה בלא פת. ע"כ. ואם, כן, סעודות אחרות, בלא פת מותר.
סימן רעג סעיף ה
כתבו הגאונים הא דאין קידוש אלא במקום סעודה, אפי' אכל דבר מועט, או שתה כוס יין שחייב עליו ברכה, יצא ידי קידוש במקום סעודה וגומר סעודתו במקום אחר.
ומה הוא "אכל דבר מועט"? ממשיך השו"ע: ודוקא אכל לחם או שתה יין, אבל אכל פירות, לא:
כך, שאפילו אכל לחם, נקרא אכל דבר מועט ומשמע שאין כמות הלחם קובעת סעודה.

אכילת מצה עשירה בערב פסח:

Y ברוך ומקורות X

אמנם, פוק חזי עימא דבר, שאפילו בחוץ לארץ היו מחמירים לאכול מצה עשירה ואף לתת לילדים קטנים, כדי להרגיל אותם לאכול מצה בפעם הראשונה רק בליל הסדר. ואין תימה על חולשת הדור, שמבטלים את מנהגי אבותינו בכפיית המנהיגות ובכוח הסברות, שמולם האיש הפשוט אינו יכול

להתמודד, ונמצא הגדר פרוץ לכל ההיתרים וזו היא החלשת הדור. והלואי שכל אחד ואחד יתחזק במנהגי אבותיו כל עוד שמקורם בראשונים ובבית יוסף עצמו.

מיילא קערה שמן והקיפה פתילות, אם כפה עליה כלי כל פתילה עולה בשביל נר אחד; לא כפה עליה כלי אפילו לנר אחד אינו עולה לפי שהוא כמדורה. הגה: ולכן יש לזהר להעמיד הנרות בשורה בשוה, ולא בעגול דהוי כמדורה:

Y ברור ומקורות X

שעיקר פירסום הנס לדעת השו"ע הוא בהנחת ובהדלקת הנרות, ולא בזהות מספר הנרות הדולקות, שאם לא, בחנוכיה עגולה (סביב הקערה) אי אפשר להכיר במספר הנרות במדוייק, להולך מבחוץ. ולכן, זהו מספר הנרות אינו אלא למדליק, ולא הרואה מבחוץ. וזה מוכרח מדברי הרמ"א שהגה "להעמיד הנרות בשורה בשוה". והרי, אי אפשר להעמיד הנרות בשורה בשוה בקערה מחמת צורתה העגולה. ודו"ק.

וצריך נר אחר להשתמש לאורו ואם יש מדורה א"צ נר אחר ואם הוא אדם חשוב שאין דרכו להשתמש לאור המדורה צריך נר אחר. שו"ע ס' תרע"א ס"ה הוד'

Y ברור ומקורות X

ולכן, לדעת מרן השו"ע, כל ישראל צריכים היום נר אחר (הוא השמש), שרוב האנשים משתמשים לאור החשמל, וממילא, אין צורך במדורה. יוצא שכל אדם נקרא היום אדם חשוב. ולכן, לא די אור החשמל כנר נוסף (שמש) אלא צריך נר נוסף. אמנם, אם הגדרת אור המדורה היא שימוש המון העם במדורה, ולא דווקא אנשים חשובים, הרי שרובם היום משתמשים באור החשמל. נמצא שאור החשמל כמדורה.

מניחו למעלה מג' טפחים, ומצוה להניחו למטה מיי' טפחים, ואם הניחו למעלה מיי"ט, יצא, אבל אם מניחו למעלה מכ' אמה לא יצא. הגה: אפילו לקחה כך דלוק והניחה למטה מכ', לא יצא, ז' דהדלקה עושה מצוה. שו"ע ס' תרע"א ס"ו

Yברור ומקורות**X**

מרן פסק בהנחת החנוכייה ולא בגובה המגורים. ולכן, לפי פשט מרן, המניח נרו יותר מכ' אמה אינו יוצא. אמנם, אינו דמי לדין הדר בעלייה יותר מכ' אמה, שאינו מניח את נרו בביתו יותר מכ' אמה, אלא לאפוקי קרקעו שכך נפסק להלכה בבניית סוכה, שמותרת בעלייה. ולכן, הדר בעלייה יותר מכ' אמה, חייב לדעת השו"ע להניח את נרו בחלון לרשות הרבים, אם לא בגלל הסכנה. כי מצד המדליק חובה לפרסם את הנס, אף שאינו ראוי לעובר ושב ברשות הרבים. וכך משמע מלשון השו"ע והבית יוסף, שכל מצוות פרסום הנס חלה על המדליק ולא על הרואה, שהרואה נר חנוכה ויודע שהדליקו לצורך פרסום הנס ברבים, מברך. ואילו, המדליק לעצמו, הרואה מבחוץ אינו מברך, שהרי, המדליק הדליק לעצמו (או לבני ביתו) ולא לפרסום הנס ברשות הרבים. ע"פ האר"י ז"ל וענין בז' טפחים שאינו מהאר"י הקדוש.

שו"ע ס' תרעז ס"ב

קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק. [ובסוף סעיף ג' לסימן תרע"ה, כבר מרן גילה דעתו, שקטן שהגיע לחינוך, מותר לו ולהדליק ולהוציא ידי חובה]

Y כבוד ומקורות X

אמנם, אינו דומה לס' תרע"א ס"ב, ששמה הדין שאין להרבות בנרות לשאר בני הבית, שייך לאלו שאינם הגיעו לגיל חינוך. ולכן, מרן פסק לכולם. גם, בעיקרו של הדין, פסק מרן השו"ע שרק בעל הבית ידליק ויוציא ידי חובת אשתו ובני הבית, בין שהגיעו לגיל חינוך בין שלא. אולם לא אסר לקטן להדליק מדין חינוך, אלא אדרבה, ידליק ויברך כדין התפילין ועוד. אלא שאולי בשעת הדחק, אפשר לסמוך בדיעבד על קטן להדליק ולהוציא ידי חובה כדברי מרן בס' תרפ"א ס"ב.

וזה לשון האורחות חיים הלכות חנוכה אות י"ב:

"והנשים נראה לומר שהן מדליקות ומברכות ומוציאות האנשים. אבל חרש שוטה וקטן שהדליקן לא עשו כלום לפי שאינם מחיובים כלום. וקטן שהגיע לחנוך כתב הר"י בר אבא מארי ז"ל שמדליק כיון שהמצווה מדרבנן היא: והבעל העטור ז"ל כתב, הגיע לחנוך ואיכא מנהגא אזלינן בתר מנהגא:"

משמע שקטן שהגיע לחינוך, מדליק, אף לספרדים. ואין צורך שיהיה בית בפני עצמו, אחרי שהבית בוודאי שייך לאביו ולכן פטור ע"י ברכת אביו. ואם הוא בעל הבית [בגיל הזה?], נמצא שהוא חייב להדליק. אמנם, אין זכר לדברי המשנה ברורה והכף החיים סופר בדברי האורחות חיים, הבית יוסף והשו"ע, שלפי פשוטם של דברים, קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק אף שאין לו בית בפני עצמו. וכך הרגיש את הקושיה השו"ג. ועוד שהמשנה ברורה מביא את המ"א (שם). אמנם לשון המ"א הוא מכח סברא, שכותב "אפשר". נמצא שמנהג הספרדים אינו כפסק מרן השו"ע אלא כמנהג הספרדי הקדמון המובא ברמב"ם.

שו"ע ס' תרפא ס"א
במוצאי שבת אין מבדילין בנר חנוכה, שאין נהנים לאורו ואין מברכין
על הנר עד שיאותו לאורו.

Yברור ומקורותX

המדייק בלשון השו"ע יראה שמרן משתמש בלשון יחיד, המדליק יברך. אולם כל פעם שלשונו ברבים, הוא פוסק לרבים. ולכן, גם בסעיף הא' עוסק בהבדלה והדלקת נרות בבית הכנסת, ואינו פוסק ליחיד. משמע שהיחיד מותר לו להדליק או להביל קודם. אמנם, הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת אינה מוציא ידי חובה, מה שכן בהבדלה, למי שמתכוון. ולכן, החוזר בביתו, וודאי ידליק קודם, מכיוון שיצא ידי חובת הבדלה בבית הכנסת. והוא כפסק הרמ"א בסעיף ב'.

שיש להדליק לפני להבדיל, כי איך יבדיל בנר חנוכה אם עוד לא הדליק חנוכה. שהרי, אסור להנות מאורו, ואם אור נר חנוכה יותר נאה משל נר הבדלה שחש שהמבדיל ההבדלה יהנה יותר מאור נר חנוכה משל נר ההבדלה ונמצא נהנה מאור נר חנוכה ואסור, ולכן מוכרח מלשון השו"ע שיש קודם להדליק נר חנוכה ואח"כ להבדיל, שאם לא כן, לא היה צריך לחכות שאור נר הבדלה יהיה יותר נאה משל אור נר חנוכה.

סעיף ב
מדליקין נר חנוכה בבה"כ קודם ההבדלה. הגה: וכ"ש בביתו שמדליק ואח"כ מבדיל, שהרי כבר הבדיל בבה"כ.

Yברור ומקורותX

מלשון מרן נראה שיש להבדיל בבית ואח"כ מדליק נר חנוכה, שאם לא כן, היה כותב שבין בבה"כ בין בבית, מדליקין נר חנוכה קודם ההבדלה. אולם, מיכוון שבסעיף הקודם פוסק שאין מבדילין בנר חנוכה, ברור שיש להבדיל אחרי

ההדלקה כמוסבר לעיל בסעיף הקודם. שהוא אינו צריך להבדיל בבית כלל אלא לבני ביתו וכן ביאר הרמ"א.

הדלקת נרות חנוכה

Y ברוך ומקורות X

שולחן ערוך אורח חיים הלכות חנוכה סימן תרעו

סעיף א

המדליק בליל ראשון מברך שלש ברכות: להדליק נר חנוכה, ושעשה נסים, ושהחיינו; ואם לא בירך זמן בליל ראשון, מברך בליל שני או כשיזכור. עכ"ל.
והמעין בדברי הרד"א שלשונו הוא המדליק מברך, וחוזר אח"כ על לשונו ומסביר שיש לברך ג' ברכות קודם ההדלקה עובר לעשייתן. אולם, מרן השו"ע לא נקט כהרד"א, שאינו הרחיב את דיבורו, ואף בבית יוסף, מביא הרד"א ואח"ז בעל השורשים. ואם לא ברורים דברי השו"ע וב"י, הרי שבא מור"ם בהג"ה בסעיף ב' לברר שיש לברך ולהדליק עובר לעשייתן כדברי מהרי"ל. ולא הביא דעת הבית נוסף, משמע שדעתו מרן הב"י והשו"ע אינה תואמת לרד"א ולמהרי"ל. וכפשוטו יש להדליק ולברך אחר כך.

וכך הוא בזה השלחן גיג' (דיני חנוכה ל"ב ס"ב: יברך על ההדלקה והוא עוסק בהדלקה). ובין הירושלמי ושופי דעות הראשונים, משמעות עובר לעשייתן היא הסמוך ביותר למצווה ואף בשעת המצווה, ודלא כהבבלי שמצריך קודם המצווה.

סעיף ב

מליל ראשון ואילך מברך שתים: להדליק, ושעשה נסים. הגה: ויברך כל הברכות קודם שיתחיל להדליק. עכ"ל.
ופשוט שדין ברכת שעשה נסים אינו עובר לעשייתן, שאין דין עובר לעשייתן לברכות השבת. עיין ראשונים.

סעיף ג

יתחיל להדליק בליל ראשון בנר היותר ימיני, ובליל ב' כשיוסיף נר אחד סמוך לו יתחיל ויברך על הנוסף, שהוא יותר שמאלי, כדי להפנות לימין; וכן בליל ג' כשיוסיף עוד אחר סמוך לשני נרות הראשונות, יתחיל בנוסף ובו יתחיל הברכה, ואח"כ יפנה לצד ימין, וכן

בכל לילה; נמצא שתמיד מברך על הנוסף שהוא מורה על הנס, שהרי בתוספת הימים ניתוסף הנס. עכ"ל.

וזו הוכחה גלוייה שדעת השו"ע להדליק ולברך. אלא שמרן השתמש במילה 'יתחיל ויברך' ולא ידליק ויברך. והוא פשוט, שכל עוד שהוא מתעסק במצווה נקרא עובר לעשייתה. ואם כן, לדעת השו"ע, יש להתחיל להדליק הנר הנוסף (אפילו בליל הראשון) לברך הברכות, ולסיים ההדלקה ולומר הנרות הללו. והוא באמת עובר לעשייתה, בשעת עשייתן וכן הוא בהלכות ציצית (ס' ח') יברך ויתעטף, וכך הבינו האחרונים עיין משנה ברורה וחיי אדם. ומה **"יתחיל בנוסף"** אם לא להדליק את הנס. ולכן מרן השתמש במילה להתחיל, להורות שיש להתחיל להדליק הנר הנוסף ומיד לברך "להדליק נר חנוכה" להמשיך לייפות את הנר בעודו מתעסק מברך "שעשה נסים" ושהחיינו, שאינן ברכות עובר לעשייתן, ואחרי ההדלקה אומר 'הנרות הללו'.

מת לו מת קודם פורים, ופגע בו פורים, אינו מפסיק האבילות; ומ"מ אין אבילות נוהג בו, לא בי"ד ולא בט"ו, אלא דברים שבצינעא נוהג, וחייב לשלוח מנות. ואף על פי שאינו מתאבל בהם, עולים לו ממנין השבעה, כמו שבת: שו"ע תרצ"ו ס' ד'

Y כבוד ומקורות X

מבואר מהסעיף הזה שאין דברי אבילות נוהגים בחנוכה ובפורים אלא דברים שבצינעאה, ק"ו למי שאבל י"ב חודשים על אביו או אימו, שאין בו דברי אבילות בצינעאה ממש. ולכן, מרן השו"ע לא הביא שום דיעה שיש להתאבל בי"ב חודשים בפרהסיא בפורים. משמע, שמותר לאבל בתוך י"ב חודשים לקבל מכל אדם, ואף משלוחי מנות המשמחים בשמחת אחווה ורעות, כי כן הוא תפקיד המשלוח מנות להרבות שמחה ושלום בין איש לרעהו.

והמעין יבין שדברי הרמ"א האוסרים הוא על השולחים לאבל, ולא האבל השולח לאחרים. לכן, לדברי מרן ואף לדברי הרמ"א, חייב האבל לשלוח מנות לאחרים, ואף תפנוקי מעדנים, שאף לאבל בתוך הי"ב חודשי אבילותו, חייב במצוות ואהבת לרעך כמוך, וגם במצוות ניהום אבלים כמצוות משלוח מנות. ואין סיבה שהאבל לא ישמח לב רעיו כדין שהוא ינחם אבל אחר.

וחומרת הרמ"א היא על שולח מנות לאבל בתוך י"ב חודשים, שלא ישמח יותר מדי ויסיח דעתו מאבילותו. אמנם, עדיין קשה, שמותר לאבל להרבות בשמחת פורים במשלוח מנות, ומה גם שהוא חייב במצוות הסעודה ואף המשתה!

ישמח לבב אנוש ולא בו ישמח לבו כי בשם קודשו בטח ?

ורבוי שתיית היין חמיר ממשלוח מנות, כי המקבל מנות, לא בטוח שישמח מהשולח, בין אבל בין לא אבל.

אולם, השו"ע הוא בעצמו משמח, והיו צריכים להחמיר משאר מצוות. אולם, מכיוון שמצוות המשתה הוא ממש שיסיח דעתו עד שיהפוך בין ארור מרדכי לברוך המן, וודאי שישכח מאבילותו [ואין כל קשר במי ששותה יין וגורם לו עצבות ובכיות, שהתופעה זאת קיימת אצל מי אפילו שאינו אבל].

וכך פסק השו"ע והרמ"א שהאבל חייב במשלוח מנות. ולדעת הרמ"א, רק השולח לאבל אסור, ולדעת השו"ע, מותר, שאין זה חמיר משתיית יין במשתה. כי לקיים את המשתה ולא יקבל אורחים או משפחתו, אי אפשר.

מילואים

ואין זה אלא קצת חידושים שהקב"ה זיכני לחדש
ומה שהבאתי בדפוס הוא מעט מן המעט שיש לי בספרים שהגהתי או חידושים
אחרים הרשומים בפתקים המפוזרים בחיקי, וה' יתן לי הכח לצרפם ולהדפיסם
לעשות לו נחת רוח אמן.

א. שם זיירא

מה שנהגו אצלנו (בני אלג'ריה) לומר זיירה שהיא סעודה [עיין הרב זה השלחן
גיג'] מוזכר גם בשער התפלה למוהר"ו, בהזכרת עליית האר"י ז"ל לרשב"י
ביום ל"ג בעומר והיו עושים שמה זיירה. עיין שם, ולא מוזכר שם 'הילולא' אלא
זיירא. וכך שמעתי כל ימי נעוריי את זקני עדתי וזקני משפחתי לומר כן
'זיירא'.

ב. הכנסת אורחים

אם מותר לארח אורחים שיוציאו לשון הרע ושיחת חולין בשולחן ? עיין
בבעש"ט על התורה, שבכל זאת מצוה לארח אותם.

ג. נר איש וביתו

נ"ר, נפש ורוח של כל איש ושורשיו (וביתו), למהדרין בחינת נשמה בשורש או
בכל השורשים, למהדרין מן המהדרין בחינת נשמה של נשמה, והיא עליה או

ירידה מן המלכות (החשמונאים – מלכות בית דוד בגלות) לכתר (שהיא מלכות בית דוד בתיקונה).

7. הקפות תיבת בית הכנסת בשבת

כתב בשער התפלה (ענין בית הכנסת דף ל"ד) "ואמנם ביום שבת אין צורך להקיף אלא הקפה אחת בלבד [...] ע"כ שמעתי בשם מורי ז"ל. אבל אני ראיתיו שהיה לבית הכנסת ולא היה מקיף שום הקפה, ואפשר כי בשביל שלא היה הוא מן העשרה ראשונים, לפי שהיה מתאחר לבוא כנ"ל ולכן לא היה מקיף מפני הרואים שנראה כיוהרא כנלע"ד". עכ"ל. ואילו בספר נגיד ומצוה מביא עדות בשם חבריו שראו מהרח"ו שהיה מקיף ז' הקפות ביום שבת. אמנם, אין לנו אלא דברי האר"י ז"ל שאין להקיף בשבת אלא פעם א' וכמו שגילה לתלמידו המובהק מוהרח"ו ז"ל.

ה. נפילת אפים

כתב בשער הכוונות (ענין נפילת אפים דרוש ג' וד') שישים פניו על זרועו השמאלי, וכיום יורשי מנהגי צפון אפריקה המתפללים בסידורי ליוורנו [שיש לתקן מחמת יד זרה שנשתלחה בו, אמנם, נוסא ליוורנו פחות משובש מנוסח החדיש הנקרא נוסח ירושלמי שהוא נוסח ממזר ואין לו שום מקור. והוספות רבות ממקובלים אחרונים ההולכים אחרי אותו ספר נפול – כך גם רוב סידורי ספרד הנהוגים בקהילות ספרדיות]. נוהגים כן, בעיקר ע"פ החיד"א שהזהיר להניח ראשו ביד השמאלית אבל התיר בלי שום חשש ליפול על זרועו.

ו. אמירת ישתבח ויתפאר

בזמן שש"ץ אומר ברכו ונז' בשעה"כ (ענין תפלת שחרית), וכך נוהגים עד היום כמה יחידים ממוצא צפון אפקירה, וכך הוא בסידורים שנדפסו מחדש כתפילת החודש' או אחרים.

ז. **על שם סוסו של אותו טמא** [ראש זימת האי-סלם פירוש ש"אין-שלום"] שקוראים לו בורק.

מפורש בדברי חז"ל תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צח עמוד א :
אמר רבי אלכסנדר: רבי יהושע בן לוי רמי, כתיב בעתה, וכתיב, אחישנה. זכו - אחישנה, לא זכו - בעתה. אמר רבי אלכסנדר: רבי יהושע בן לוי רמי, כתיב וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתה, וכתיב עני ורכב על חמור - זכו - עם ענני שמיא, לא זכו - עני ורכב על חמור. אמר ליה שבור מלכא לשמואל: אמריתו, משיח על חמרא אתי, אישדר ליה **סוסיא ברקא** דאית לי. ע"כ. ופירש רש"י שהוא סוס בדוק לרוץ אלא שהוא סוס מסורק. יש להבין את הפסוק התהילים "אל תהיה כסוס כפרד אין הבין". והוא פשוט, שהסוס הוא סמל הערבי [בעיקר המוסלמי] שרץ באין מבין כי דעתו קלושה מאוד, ואינו עושה אלא פרי סרק.

ח. **למה שייכת ביאת המשיח למלחמות ואיזו מלחמות ?**

כתוב בספר מפתחות הגן [דרשות לח' יואל בן הרוש יצ"ו] בשם הרא"י קוק ז"ל, שכל מלחמה מקרבת את הגאולה. אפשר שסמך על דברי חז"ל שבאותה שנה שאומות העולם מתגרות זה בזה. אמנם, כמו שכל הקצים עברו, כך מלחמות היו. ואין בן דוד בא. אלא שאפשר שאין מלחמות באומות נחשבות לביאת המשיח אלא מלחמות ישראל. ומכיוון שלא היו מלחמות ישראל מזמן חרבן בית שני, הרי שרק בתקופתנו נתחדשו מלחמות ישראל. והוכחה לזה, מדברי הש"ס והלכות מלכים להרמב"ם, כי רבי עקיבא וכל חכמי דורו נגרוו אחרי בן כוזיבא

— שהיה נלחם מלחמות ישראל נגד הרומאיים. והוא היחיד שכך נלחם, והיה ראוי להיות משיח, גם מלך היה [עיין לשון הרמב"ם פרק י"א]. הנה, רואים שביאת המשיח קשורה למחלמות, בעיקר בארץ הקודש. ועל זה נקרא בגבורות ישע ימינו. ואכמ"ל.

ט. האר"י ז"ל לא הבטיח לחזור דוקא בגלגול, כמו שמובא בספר החזיונות, ובקונטרס 'ואלה תולדות יצחק' שהוא שבחי האר"י ז"ל למוהרר"ו כתי"ק. אולם, אף פעם הרש"ש ז"ל או תלמידיו, רמזו דבר או חצי דבר בענין הזה. רק מקור א' מביא שהאר"י ז"ל הוא ר"י בעש"ט זיע"א, שאישר מה שאמר לו רבי לייב מפרמשלאן ז"ל בהיותו קטן שהוא האר"י ז"ל, וענה לו הבעש"ט ז"ל 'יפה כיוונת'. וכמו שכמה למדנים טענו שהאר"י ז"ל הוא אשכנזי או ספרדי, שאין עיוות כזאת להסתיר את תורתו האמיתית שהיא ע"פ אליהו הנביא ז"ל. [והמעין יראה שפעם מסכים או מבטל גם מנהגי ספרד וגם מנהגי אשכנז. ואין שחר בטענות שלהם]. כך רצו לעשות לר"י בעש"ט ז"ל, שמקור תורתו בקדמונים אשכנזים. ואין הדבר כן, כי תורתו העיקרית [יש להבין שגם אין להמעט את עבודת האר"י ז"ל ור"י בעש"ט בקודש, ובבירור התורה הקדושה דרך שכלם הזך, ולא רק כאנשים שקבלו מאליהו הנביא ז"ל או מאחיה השילוני, ואין להם זכות מעצמם. חלילה לומר דבר כזה, כי אדרבה להיפך, הם המיתו את עצמם ממש באהלה של תורת עץ חיים, וזכו במה שזכו. ואכמ"ל]. מאחיה השילוני. וכמו האר"י ז"ל, תורת הבעש"ט ז"ל מיועדת לכל יהודי ויהודי, בין ספרד בין אשכנז, ואין בעלות בצדיקים אמיתיים. ועוד, שאין גבול לשונית ואזורית בצדיקים. ואחרון אחרון חביב: אין ר"י בעש"ט זיע"א אב החסידות, ח"ו. אלא אחד מצדיקים הנסתרים שהצטרך להתגלות לטובת תיקון שאר הדורות עד המשיח צדקנו בב"א, ולא המצאת חצרות למיניהן הפועלות היפך דרך הבעש"ט ז"ל, וסוגרים את עצמם מפחד הזולת. ואדרבה, דרך הבעש"ט ז"ל לברר את הרע מקרב עם ישראל ע"י קירבתו אליהם הממשית [ולא רק במחשבה] ותיקון ת"ח

ולמדנים נפולים, וביטול הערב רב. ומה אומר ומה אצטדק על אטימות ת"ח שאינם מכירים בעובדות האלו.

י. **סימן הצדיקים האמיתיים** שאינם פגומים ע"י סם הכבוד: אלו המחבקים את היהודים ומקיימים חיבוק חברים וסודו העמוק וְעֵינַי יִשְׂרָאֵל כְּבָדוּ מִזְקֵן לֹא יוּכַל לְרֹאוֹת וַיִּגַּשׁ אֲתָם אֱלֹוֵי וַיִּשָּׁק לָהֶם וַיַּחַבֵּק לָהֶם: ה' יברכם בבריאות נפלאה. אמן.

יא. נענוע בעמידה

לדעת האר"י ז"ל ולר"י בעש"ט זיע"א, אין לנענע את הגוף בתפילת העמידה אמנם, רבי ישראל בעש"ט קצת התיר את נענוע הגוף בג' הראשונות כדי להתרכז ולהתלהב בתפילתו. וכן בשלחן הטהור להאדמו"ר מקומרנא (סי' צ' ה"ב בזר זהב סק"ב) הביא, שהבעש"ט כשהיה מתפלל בלחש היה עומד בלי תנועה. וכך משמע מדברי האר"י ז"ל, שאין איסור מפורש אלא שדרך לעמוד לפני המלך עומד ולא זע ולא נע.

וזה דברי מרן ר"י קארו ז"ל בביתו יוסף (סימן קכה אות ב'): ונוהגים בני ספרד ליתן עיניהם למטה וכו' ובני אשכנז וצרפת נותנים עיניהם למעלה ונושאים גופם כלפי מעלה וסמך למנהגם מספר היכלות וכו'. לשון רבינו אינו מכוון שנראה קצת מדבריו שבני אשכנז נושאים גופם כלפי מעלה ולא בני ספרד ואינו כן שכולם נושאים גופם כלפי מעלה ואין ביניהם אלא שאלו נותנים עיניהם למטה ואלו נותנים עיניהם למעלה וזה לשון שבלי הלקט (סי' כ) מה שנוהגים בני העולם לנענע עצמם בקדושה מצאתי הטעם בשם רש"י דכתיב (ישעיה ו ד) וינועו אמות הסיפים מקול הקורא והעצים והאבנים היו מתנועעים ומזדעזעים מאימת המלך כל שכן אנו שאנו מכירים שיש לנו להזדעזע מאימתו: ע"כ.

ואולי אפשר לפרש שנענוע הגוף בשעת העמידה מבוסס דווקא על מנהג רבי עקיבא, שהנענוע דומה להשתחויות וזקיפות קטנות. והוא דומה לרבי עקיבא

"כשהיה מתפלל בינו לבין עצמו, אדם מניחו בזווית זו ומוצאו בזווית אחרת. וכל כך למה?
מפני כריעות והשתחויות". (ברכות לא, א).

יב. מקור נוסח "רבנו של עולם הריני מוחל וסולח" שבקריאת שמע על המיטה
תפילה זו אינה מופיע בכתבי האר"י ז"ל. היא הוספת רבי יעקב צמח.

יג. תפילת חנה
ספר עבודת התמיד (דל"ג ע"ב) הביא דברי סידור רבי חיים הכהן מדמשק 'שערי רחמים' [שאלוניקי] שהעתיק את תפילת חנה עד פסוק 'ירם קרן משיחו' והוסיף עוד כמה פסוקים. אמנם, ידוע שסידור זה מאוד משובש [תפילות, כוונות והנהגות מאותו ספר נפול] ואינו קשור כלל לסידור של רבי חיים הכהן המקורי [שיצא לאור רק לפני פחות מעשר שנים פלי הכתב יד ממש של רבי חיים הכהן ז"ל] שבו אינו מופיע תפילת חנה.
וב"ה, ה' האיר את עיני, ומקור קדמון נמצא בסידור שנת שנ"ח [1598 למינינם] דפוס ויניצ'יה, תפילת חנה קודם פיוט יגדל אלקים חי בשחרית דחול.

יש לציין שתפילת חנה הנאמרת בשעת הדלקת נרות שבת ע"י האישה, מקורה מאותו ספר נפול [חלק א' פרק ד'].

יז. גירסאת מכיפת הירדן כל שהיא

בקונטרס המנהגים למוהרח"ו ז"ל, נמצא גירסאת מכיפת הירדן כל שהוא. אמנם, בשער התפלה כת"י למוהרח"ו מובא בדרוש נוסח התפלה 'מכיפת הירדן כל שהיא'. טעם ההבדל בין 'כיפת' ל'מכיפת' נמצא בשו"ת קרית חנה דוד [לרבי דוד הכהן סקאלי מדבדו-והראן]. גם, לאורך המאה שנים שעברו, המדפיסים הכניסו נוסחאות האר"י ז"ל השגויות ביותר. ועיין סידורי בקאל ומנצור, שהגיעו עד לציין שגירסאת "כיפת כל שהיא" הוא נוסח האר"י. מה שבוודאי משובש, כי הנוסח הנכון והאמיתי משער תפילה הוא "מכיפת הירדן כל שהיא".

בכל זאת, אין לנו לזוז מדברי רבי חיים וויטאל ז"ל כשהוא מביא דרבי רבו האר"י ז"ל בעדות גמורה וברורה. לכן, אין שום סיבה לשנות את נוסח האר"י ז"ל האמיתי והוא 'מכיפת הירדן כל שהיא'.

טו. אמר רבי אליעזר: כל המגרש את אשתו ראשונה - אפילו מזבח מוריד עליו דמעות, שנאמר וזאת שנית תעשו כסות דמעה את מזבח ה' בכי ואנקה מאין עוד פנות אל המנחה ולקחת רצון מידכם וכתיב ואמרתם על מה על כי ה' העיד בינך ובין אשת נעוריך אשר אתה בגדתה בה והיא חברתך ואשת בריתך. [סנהדרין כ"ב ע"א]

המדדיק בדברי רבי אליעזר ע"ה, יראה שלא כל מי שמגרש את אשתו הראשונה, מזבח מוריד עליו דמעות. שהרי, המשך הגמרא מורה על אישה שעושה רצון בעלה והיא חברה לבעלה כי מכירה אותו ומסייעה לו ועוד, שהיא אשת בריתו, היפך אשת איש, שאשת בריתו היא השומרת את בריתו מלהתקלקל. היפך אשת איש. ולכן, אישה שכלולה בה כל השבחים האלו [מרצה את בעלה, חברתו היא זוגתו הוא בשר אחד, מצילתו מן החטא] ודאי שאין סיבה לגרשה והמזבח שהוא מקום כפרת הבעל, הוא השלחן הוא המיטה, מוריד עליו דמעות שהם דמעות האישה שדמעתה מצויה.

אמנם, אין כן בענין אישה רעה או מורדת [רעה: שמצערת בעלה. מורדת: שאינה משמשת איתו עיין הגדרות השו"ע], כי על הבעל המגרש אותה, אין המזבח מוריד דמעות, שהרי, מצוה לגרש אישה רעה [עירובין מ"א ע"ב]. והוא דברי האר"י ז"ל [שער המצות כת"י למוהרח"ו ז"ל דפוס אהבת שלום, הקדמות ודרושים ד"א]:

"ואף בענין הגט אינו מחויב לגרש את אשתו אלא אם לא תמצא חן בעיניו מחמת שאינה הגונה במעשיה שאל"כ אדרבה מזבח מוריד עליו דמעות". עכ"ל מוהרח"ו ע"פ רבו ז"ל.
טז. מנהגי ירושלים

בשיחה שהתנהלה לפני כפחות מעשר שנים, עם הר"הג עזריאל מנצור שליט"א ר"י 'שובי נפשי' תכב"ץ, הסכמנו, שכל רב גדול [או מקובל] שהיה משתקע בירושלים, היה מנהיג את קהילתו [אם לא כל קהילות ירושלים שהיו שונות א' לב' כמעיד בעל 'כף החיים' סופר' וגם בעל 'פקודת אליעזר' אבן טובן] לפי מנהגיו המקוריים ממוצאו. ולכן, סידור הרש"ש הנכון הוא ע"פ נוסח תפילות תימן, ועליו הוסיפו את כוונות הרש"ש ז"ל.

כך גם נמצא שכמה מנהגים הנקראים היום 'מנהגי ירושלים', אינם מקוריים כלל אלא חכמי איזמיר וקושטא שהתיישבו בירושלים [עיין בקמח סולת דברי הר"הג שולחן גבוהה ז"ל] תיקנום.

כך גם מנהגים שהשתנו כהנחת תפילין בט"ב, שמנהגי ירושלים לפני הב"י [פנקס חכמי ירושלים המובא בחיד"א וגם נדפס בסוף שו"ת חיים וחסד מוספייא עם הלכות ברכות להריטב"א דפוס ליוורנו] היה להניח תפילין במנחה של ט"ב ולא בבוקר [וכך היה מנהג צפת כעדות מרן השו"ע כן' שנה אחרי פנקס חכמי ירושלים] ורק אחדים היו מניחים בבוקר [כמנהג ר"י אבוהב] אך רוב העם ורבניו היו מניחין במנחה לקיים דברי המדרש אפ"ר במקום פא"ר.

יז. אמירת י"ג מידות בימים טובים בעת פתיחת ההיכל

מובא בסידור חמדת ישראל כת"י למוהרש"ו ז"ל, שרבי שמואל ויטאל דחה את מנהג אמירת י"ג מידות ביום טוב בשעת הוצאת ס"ת, ושכך מובא בשער הכוונות שהאר"י ז"ל אסר לומר י"ג מידות ווידוי בסליחות שאומרים בליל הושענא רבה שהוא חול המועד. והנה, אף שתפילות ואמירת י"ג מידות נמצאות בשער הכוונות ובעולת תמיד, הרי שאינן קיימות בכת"י מוהר"ח ז"ל בשער התפלה. [דעת 'גבורת האר"י']. וזה לשון השו"ע ס' קלא ס"ד "נהגו שלא ליפול על פניהם לא בבית האבל ולא בבית החתן ולא בבהכ"נ ביום מילה ולא כשיש שם חתן". עכ"ל. משמע מפשט לשון השו"ע, שיום המילה בציבור נחשב כיום שאין בו תחנון. כך שהאומרים י"ג מידות ביום המילה, צריכים גם לאומרם ביום שבת וביום טוב, שהרי ברית מילה, שבת ויום טוב פטורים מוודי ונפילת אפיים. ולכן אין שום מקור נכון לומר י"ג מידות בשעת המילה, והוא סילוף דברי האר"י ז"ל.

ית. ברכת האילנות דוקא בחודש ניסן

ראיתי לאחרונה (שבוע קודם הילולת האר"י ז"ל תשע"ה) ספרו של הר"י הלל שליט"א [גבורת האר"י] המביא שאין מקור בש"ס ובפוסקים, גם לא בזוהר ובכתבי האר"י ז"ל, לומר ברכת האילנות דוקא בחודש ניסן וכי מקור המנהג מאותו ספר השייך לכת הארורה שר"י [וכך נראה דעת בעל 'גבורת האר"י' שכך מתייחס באורך ספרו, ויש לי להעיר שהרבה ממה שמובא בספר הזה, כבר כתבתי בהם בחיבורים השונים]. ומובא בהגדת 'פסח הוא לה', כי דעת מרן השו"ע היא לברך על האילן ולא על הפרח, ואף שהפרח נפל, מותר לכתחילה לברך ברכת האילנות, כל עוד שהפרי לא התבשל כל צורכו ולכן אינו ראוי לאכילה. כך שתקופת ברכת האילנות ארוכה היא מחודש ניסן.

יט. תיקון הכללי אם מועיל לעון הוצאת זרע לבטלה

שמעתי שיש המפקפקים בדבר, כי תיקון הכללי הוא תיקון לעוון הידוע אלא רק מתקן ה'קרי', היא הוצאת זרע לבטלה בלילה ע"י הרהורי זנות וניאוף, אלו מחשבות זרות ורעות. והוא נקרא מקרה לילה ח"ו [וכבר כתבתי מה ההבדל בין 'קרי' לבין 'שתן' שבליילה ואין לחוש לשני, אף בלילה יו"ה, עיין שם]. ובאמת, עולה מדברי לקוטי מוהר"ן [ס' ר"ה, לקוטי תנינא ס' צ"ב] כי אמירת עשרה מזמורי תהילים מתקנת עוון מקרה לילה, ולא מובא שהוא תיקון הכללי, פירוש, תיקון הברית. ומה שמובא כי תקון הכללי הוא תיקון הברית ע"פ לקוטי מוהר"ן [ס' כ"ט אות ד'] אינו אלא טעות לכאורה, כי רבי נחמן זצוק"ל אינו מביא שם [ס' כ"ט אות ד'] שתיקון הכללי הוא ע"י אמירת י' מזמורים המפורסמים. ונראה, שהוצאת או שכבת זרע לבטלה, הוא עוון שונה ממקרה לילה הנקרא קרי.

אלא, שרבינו האר"י הקדוש זיע"א מבאר לנו כוונת תורתנו הקדושה ואלו דבריו בשער רוח הקודש תיקון כ"ז בדיבור המתחיל "עוד מצאתי כתוב ממורי ז"ל וז"ל הרב משה יונה. תקון לעוון שכבת זרע לבטלה ובעון הזה יש מינים הרבה. יש שחוטא ע"י מחשבה שמהרהר בעבירה ויצרו תקפו ורואה קרי מאליו בלי מעשה כלל. ויש מי שמשמש בידו ומוציא קרי. ויש מי שחושב באשה ומנאף בידו ומוציא קרי. ויש מי שמשמש ברוק פיו ומוציא קרי. ויש שכשמנאף מכסה ראש העטרה בעור האבר שממשיכו למטה וזה נקרא מושך בערלתו". עכ"ל מוהר"ח"ו ע"פ רבי משה יונה מרבו האר"י ז"ל כמעיד מוהר"ח"ו.

יוצא מדברי האר"י ז"ל, שכל סוג עוון זרע לבטלה [חוץ מגלויי עריות כגון נידה, זונה, פנויה, אשת איש, משכב זכר ובהמה] יש להם אותו תיקון, ומכנה אותם בשם 'קרי'.

גם בהתחלת תיקון כ"ז כותב מוהר"ח"ו ע"פ רבו ז"ל, כי עיקר תיקון עון קרי בכוונות שבקריאת שמע על הציטה והוא תיקון גדול מאוד. נמצא שמקרה לילה

הוא גם עון 'קרי' לדעת האר"י ז"ל. וכך עולה מהמשך דבריו בענין השובבי"ם לתקן עון ה'קרי' כמו שאירע לאדם הראשון כידוע [והיה בלילה]. כך, שלדעת האר"י הקדוש זיע"א, כל הוצאת זרע לבטלה, בין ביום בין בלילה [מקרה לילה] בין באונס בין ברצון, יש אותו תיקון והכל בשם 'קרי'. וזו כוונת רבי נתן ז"ל תלמיד מובהק לרבי נחמן מברסלב ז"ל, בתפילה [אשירה לה' בחיי וכו'] שאחרי אמירת עשרה מזמורים וז"ל: "ובזכות כל הצדיקים והחסידים האמיתיים, תזכני ותחנני שאזכה ברחמיך הרבים להוציא **כל הטיפות קרי** שיצאו ממני לבטלה בין בשוגג בין במזיד בין באנס בין ברצון (אם יאמר ח"ו בשביל מקרה שנזדמן לו באותו הלילה יאמר וכו'...) "עכ"ל רב נתן ז"ל. אם כן, ברור שאמירת י' מזמורים הוא תיקון למקרה לילה וגם לשאר הוצאות ז"ל ואם כן שהם בלשון 'קרי', הוא גם נקרא תיקון הכללי, כי תיקון הברית הוא כולל כל העוונות כידוע מדברי מוהר"ן מבסלב זיע"א.

כ. **אמירת פיוטי הראשונים ע"פ מוהר"ו ז"ל נגד דעת רבו הוא האר"י ז"ל**
מוהרש"ו ז"ל כותב על אביו [שע"הכ ד"ן ע"ד]: "ראיתו כשהיה שליח ציבור בקהל בימים נוראים היה אומר כל הוידיים הנזכרים משום מנהגם של ישראל תורה". עכ"ל.
אמנם, בשו"באר מים חיים [ס' י"ט] כותב מוהרש"ו ז"ל: "אבל בזמן שהוא היה נעשה ש"ץ אז בהכרח היה מתפלל כרצונו ומשם היינו למדים ושותים בצמא את דבריו ואת תפלתו ואת מנהגיו וזה היה קודם שנתפשטו דבריו וספריו בפי כל הבריות אבל עתה שזכינו אל ספריו כבר מלאה הארץ דעה את ה' ומלאו פני תבל תבואה". עכ"ל.
הבעל 'גבורת האר"י שליט"א הקשה למצוא ביאור לסתירה בין שתי העדויות של מוהרש"ו. אמנם, נראה שבמקרה הראשון, תוקף מנהג המקום ופיוטיו [שיריו ומנגינותיו] אינו ניתן להשתנות, כדברי מהרי"ל [במנהגיו, אין לי הספר תחת ידי] שיש קפדה לשמור אפילו על המנגינות של הקהילה בימים נוראים.

ולכן, אפילו האר"י ז"ל לא רצה לגרום מחלוקות בימים החשובים האלו, והחליט להתפלל אצל אשכנזים שלא היו אצלם אותם פיוטים שהאר"י ז"ל נחזל מלומר. ולכן, מוהרח"ו ז"ל נהג כרבו ז"ל ולא ביטל מנהגי המקום ואמר אותם פיוטים. אלא, שלהאר"י ז"ל היה אפשר ללכת לנוסח אחר לגמרי [אשכנזים] בהיותו אשכנזי מאביו. אולם, לא כן למוהרח"ו ז"ל, ולא היה לאן ללכת בגלל יוהרא, לא תתגודדו וגם בגלל אותם קנאים שהיו מתנגדים אליו כידוע, והיו מנצלים את המצב כדי להגביר אשמות על מוהרח"ו ז"ל. ואחרי כמה זמן, ראיתי שמוהרח"ו ז"ל היה שליח ציבור במוסף של יו"הכ בקהל אסקליין, אותה קהילה שכ"כ הקשה עליו בהיותו בדמשק.

כא. מנהגים ע"פ הסוד רק למצניעים

כך היא דעת כמה מקובלים עד היום [שומר אמונים אירגאס, וכך גם הרב בן ציון מוצפי שליט"א]. מקור השיטה הזאת היא מספר הנפול שנדפס שנת תצ"ב אמנם כבר גלויים כתביו משנת תנ"ז! אולם, אין מקור לדבירהם, לא בדברי האר"י ז"ל עצמו, או תלמידו המובהק מוהרח"ו ז"ל. ויש עשות מקומות שדוקא להיפך, מנהגי האר"י ז"ל חלים על כל מי שרוצה.

כב. גלוי אליהו הנביא

מובא בדברי האר"י ז"ל, שמתקופת הרמב"ן זיע"א עד האר"י ז"ל, לא נגלה אליהו הנביא ז"ל. אולם, רבי ישראל בעש"ט זיע"א מגלה [בעש"ט על התורה פ' ואתחנן] שכל הספרים נכתבו ברוח הקודש עד המהרש"א. יוצא, שכן רוח הקודש הופיע בספרים עד המהרש"א אלא שלא תמיד זכו בהתגלות אליהו הנביא ז"ל. יש להעיר, שלהאר"י הקדוש זיע"א לא רק שנגלה לו אליהו הנביא ז"ל, אלא היה גם בעל רוח הקודש כמובא בהדמת מוהרח"ו ז"ל לשער רוח הקודש,

והאר"י ז"ל היה אף בחינת נביא בהיותו משיח בן יוסף ודאי [עיין ספר החזיונות].
וכבר אמר הר"הג ההד"ס שליט"א, שגלוי הנשמה גדול מגלוי אליהו הנביא ז"ל.
ועיין בשע"רהק וספר מהר"א מגרמזיה.

כג. ספר בית מועד למוהרח"ו

לפני כמה שנים יצא לאור ספר בית מועד המיוחס למוהרח"ו ז"ל. ספר זה שומש הרבה בישיבת בית אל המקובלים בראשות הרש"ש ז"ל. אמנם, המבין במקורות המדוייקים בתקופה זו, וזאת שלפניה, יראה שעיקר המסדרים את ספר בית מועד, היו נאמנים לכת הארורה ולקליפתה הגדולה שר"י. לא רק שנמצאו פינקסים שבתאים וטקסיהם הנפולים [עם כוונות של אותו נביא שקר שר"י שבהם השתמשו כמה מפורסמים כידוע מאיגרותיהם – ובכוונה איני מגלה את שמותיהם בגלל הקטרוגים ובגלל חרפתם בשמים ובארץ] אלא שאחד ממחבר הספר בית מועד היה בעצמו מוסר ומעביר כתבי ופנקסי הכת ומנהיגיו לכמה מחשובי הקילות בחו"ל. גם אביו של אותו מסדר וחותם [ש"ל כמדומני], הוא אותו איש שהתקרב וקיבל האמונה הכוזבת [לפי כמה מקורות], ולא פלא שהטועים והמזייפים מייחסים את ספר הנפול אליו [לאביו של ש"ל].

כד. בן מנוול את אביו [מס' סוטה דמ"ט]

אל תקרא 'מנוול' אלא 'מנבל', שהבן גורם לאביו צער גידול ילדים ואין לו מנוחה. והוא שמבטל מאביו כל חיות, ואין חיות אלא בנפש, ואין נפש אלא הדם, ואין הדם אלא ממונו של האדם. ולכן, מנבל הבן את אביו ע"י הפסד ממון ע"י נבילות הפה. נמצא שעובר גם על המכה והמקלל אביו ואמו, רח"ל.

כה. סברת רש"י הקדוש

וְהָאָדָם יָדַע אֶת תְּוֵה אִשְׁתּוֹ וַתְּהַר וַתֵּלֶד אֶת קַיִן וַתֹּאמֶר קָנִיתִי אִישׁ
אֶת הוֹי"ה: זה לשון רש"י ז"ל: כבר קודם הענין של מעלה קודם שחטא ונטרד
מגן עדן: וכן ההריון והלידה שאם כתב וידע נשמע שלאחר שנטרד היו לו בנים.
עכ"ל רש"י ז"ל. ומוסיף עיקר שפתי חכמים (אות ת') כי ידע בקמץ תחת היו"ד
הוא עבר ושלם שכבר ידע. עכ"ל.

לדעת פירוש רש"י ז"ל, אדם ידע את אשתו קודם החטא. אלא שדבריו צריכין
עיון, שהרי כותב "כבר קודם הענין של מעלה קודם שחטא". והיה צריך לכתוב
קודם שחטא, ולמה כפל דבריו "כבר קודם הענין של מעלה". ולענ"ד, אפשר
לפרש באופן זה:

הרי שקיים ב' אופני זיווג (שער המצוות ד"ט וזה לשונו):

"נודע כי יש למעלה ב' זוגים, זווג להוציא נשמות וזה הזווג אינו תדירי, וזווג
שני תדירי ואינו נפסק כלל והוא להחיות ולקיים העולמות כמבואר אצלנו, והזווג
שבזמן העיבור והיניקה הוא כנגד זה, והזווג שני שאין בו תולדת נשמות.
אמנם יש חילוק א' בזה והוא כי בזווג התדירי שאינו להוליד נשמות אם האיש
רוצה למנוע עצמו ממנו מותר והרשות בידו לפי שהזווג הזה למעלה נעשה מאליו
בלתי מעשה התחתונים, אבל זה הוא בתנאי שגם אשתו לא תקפיד בדבר הזה
ותמחול לו על ככה, אבל אם מקפדת בדבר צריך לקיים מצות עונה זו.
אבל בזווג שאינו תדירי שהוא להוליד נשמות כיון שאינו נעשה מאליו אלא ע"י
מעשה התחתונים אינו יכול ליפטר כלל אף אם אשתו מוחלת בדבר. עכ"ל
מוהרח"ו ז"ל בשם רבו האר"י ז"ל.

והוא מוכרח מזוהר הקדוש, שלאדם הראשון נמשך אחרי טיפת אביו ואמו [עין
ספר האר"י ז"ל וגוריון], ומשמע שמעשה התחתונים לא היה.

ולכן, נמצא שאדם ידע את אשתו ע"י היחוד ולא ע"י מעשה ממש, אלא שהצטרפו למעשה אחרי החטא כי ירדו ממדרגתם. וזו החמדה האמיתית שלהם, שידע אדם הראשון כל התורה, מתחילתו ועד סופו, וכשהנחש הציע להם 'והייתם כאלהים' [והנחש לא אמר שיהיו אלהים אלא כאלהים, על משקל "אם אין אנו נביאים, בני נביאים אנו"], ראה את 'בני האלהים' שהם לעתיד, תולדות אותם מלאכים שירדו לעולם, הזדווגו לנשים יפות וחטאו. ולכן האדם ראה שזיווג מעשי עושה פרות. מה שאין כן כ"שבא אדם על כל בהמה וחיה ולא נתקררה דעתו עד שבא על חווה" [רש"י על פסוק 'זאת הפעם']. ואיזה דעת היה לו לאדם הראשון שתתקרר קודם לבוא על חווה?

ולענ"ד, זה ההבדל בין ידיעה לבין ביאה. שאדם בא על אשתו קודם החטא באותו אופן שבא על חיות ובהמות, ולא נתקררה דעתו עד הזיווג האמיתי שהיו צריך לזווג את י"ה בו"ה.

ולכן הנחש חכה את האדם ובא על חווה, באותו דרך שהאדם בא על בהמות וחיות, וחשב, כי אם מותר לאדם [שהיה אדון לנחש] לבוא על שאר הבריות, גם הבריות יכולות לבוא על האדם. אלא שלאדם לא היה זוהמא ולא קילקל שאר היצורים. מה שאין כן בנחש שאף שהיה מלך על כל הבריות, היה משמש את אדם. ודימה לעצמו שהעבד יכול להפוך לאדון, והוא מקור שיפחה במקום גבירתא.

ומשמע, שזוהמת הנחש בגלל אדם הראשון, שהנחש שימש את אדם הראשון כעבד לפני אדונו. ומה שרצה האדם לדעת אם הוא יחיד במינו, וכן, מין במינו [ובזה טעו דור המבול כידוע] לכן שלח את עבדו הנחש [הוא הס"מ, והוא פשוט שחווה גם היא ילדה שדין ולילין, ולכן בא הרמב"ן והאר"י ז"ל לגלות שגם לאישה יש סוג של זרע וכך מטמאת עצמה ומולידה שדין ולילין, רח"ל, ויש קצת סמך מן המקרא עצמו, בפסוק כ"ג "זאת הפעם עצם מצעמי" וגו', כי בביאה הראשונה לא היתה עצם מעצמו אלא חווה גברא שמרדה באדם. וניתנה אח"ז לס"מ, והוא בעצמו מלאך. ואיך מלאך יקבל בת זוג, ועוד, שקיבל אותה על כורחו, שזימה בחווה שהיתה שלמה ולא חווה הא' שהיא נענשה ונהייתה לילי',

ורצה הס"מ ליצור יצורים יותר עליונים משדין ולילין, ולכן בא על חווה, והוא 'והייתם כאלהים', שרצה למשול במקום האדם, ודחף את האדם לאלוהות ח"ו, והכל בקיצור נמרץ].

אמנם, חטאו בזיווג ביום שישי ולא המתינו עד ליל שבת. משמע שמעשה ממש היה, ואם כן, חטא הוא. ואף שקצת ריחפתי על ענינים אלו, מ"מ, כבר רש"י עונה בעצמו, שהרי כותב "וכן ההריון והלידה שאם כתב וידע נשמע שלאחר שנטרד היו לו בנים". עכ"ל. והנה לא כתבה התורה "והאדם ידע את חווה אשתו והיא ההרה וילדה את קין. אלא **וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת קַיִן**. לפי רש"י, הרי שהריון ולידה אחרי החטא ונטרדו מן הגן. ולכן, רש"י כתב "שאם כתב וידע **נשמע** שלאחר". משמע סברא.

וכדי לברר הענין, נלע"ד לומר כן:

שפירש רש"י כי ידיעה הראשונה עם אשתו היא חווה זעירה, ועל זה הקפידה חווה רבא היא לילי' שאדם הראשון לא זיווג איתה זיווג ראשון הוא זיווג שאינו תדירי להוליד נשמות, ולכן מקפידה על תולדות אדם הראשון אלא בני אדם ובא להחטיא אותם בלילה או להרוג תינוקות רח"ל.

ועיין בכמה מקומות, שנשמות הצדיקים מולידות נשמות הגרים [ואין זה במעשה, ולכן טעו וחטאו כמה אנשים, ה' ירחם].

ומ"מ, אחרי החטא, הצטרך האיש לדעת את אשתו במעשה ממש, והוא חילוק בין ת"ח לבין עמי הארצות. ולכן, יש שחשב לפרוש מאשתו והוא מעשה אותו האיש משיח שקר, וחיותו מלילי' רח"ל.

סוף דבר, התורה אומרת **וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת קַיִן וַתֹּאמֶר קָנִיתִי אִישׁ אֶת הוֹי"ה**: משמע שקנין הוא הביאה נעשה אחרי לידת קין, כי הרי לא כתוב שאדם או חווה קראו אותו בשם קין, אלא קין שמו, ומשמו אמרה **וַתֹּאמֶר קָנִיתִי אִישׁ אֶת הוֹי"ה**:

והפירוש הוא שקין והבל נולדו כבר נערים, והם בעצמם אמרו את שמם.

והנפקא מינה מזה הוא, שאם קין והבל נולדו קודם החטא, הרי שלא נקנסים בעונש מיתה, ולא נכנס בהם זוהמת הנחש. ואם כן, איך קין חטא והרג את הבל. לכן באה התורה לומר, שאף שלא נטמאו ע"י הנחש ולא נקנסו במיתה, מ"מ קיימו את הפסוק איש בחטאו יומתו. וגם ללמדנו שיש רצח והרג, ולא יבואו בתלונות להקב"ה, שמא אי אפשר למות כי אינם כלולים בעונש צאצאי אדם הראשון.

ויש ראייה מהמדרש שבמיתה נכנסה חיה בגן עדן ולא טעמה טעם מיתה.

ורבינו האר"י ז"ל בשער התפלה (ענין ר"ה דף ש"ך) מביא את הפירוש הזה, אף שהוא בעצמו ז"ל נוטה לפירוש השני, כי הנחש הכניס זוהמתו בחווה קודם זיווגה עם אדם הראשון. כך שהבנת רש"י ע"פ האריז"ל הוא כזה:

וְכַבֵּר קוֹדֵם הַעֲנִין שֶׁל מַעֲלָה (לשון רש"י) [שהוא זיווג הנחש לחווה וזוהמתו, ולכן כתוב "והאדם" עם ו"ו. זית"א ע"פ האריז"ל] הָאָדָם יָדַע קוֹדֵם שְׁחָטָא (לשון רש"י) אֵת [שהיא לילי' חווה ראשונה. זית"א ע"פ האריז"ל] תְּהִי אִשְׁתּוֹ ["זאת הפעם" היא חווה זעירה, ולכן כתוב 'אשתו' ולא סתם חווה. זית"א ע"פ האריז"ל] ונטרד מגן עדן (לשון רש"י): וְתִתְּהָר וְתִתְּלָד וכן ההריון והלידה שאם כתב וידע [אלא שכתוב ותהר ותלד, ומורה על אחרי החטא קודם שנטרד, ולכן כתב רש"י "נשמע שלאחר שנטרד", ולא כתב נשמע שלאחר החטא, שלדעת רש"י נולדו אחרי החטא קודם שנטרד מן הגן. זית"א] נשמע שלאחר שנטרד היו לו בנים. עכ"ל רש"י ז"ל. [ולכן היו לו בנים וקדם שנטרד אבל אחרי החטא. זית"א ע"פ האריז"ל] אֵת קִיִן וְתֵאמֶר קִנִּיתִי אִישׁ אֵת הוֹי"ה: בילא"א.

כו. כריעות בבואי בשלום בקבלת שבת

בעל שלמי חגיגה [שלמי ציבור] מביא בדיני וסדר תפילת ליל שבת קודש (אות ג') שאין לשחות עצמו כשאומר בואי כלה אלא יטה ראשו מעט. ומקור דבריו באותו ספר נפול.

אמנם, אין כלל רמז בדברי האר"י ז"ל לשחות או להטות הראש, מעט או הרבה, כשאומר בואי כלה, אלא ישאר עומד בעצימת עיניים ופניו למערב. ובכל זאת, מנהג החכם צבי ז"ל לשחות מעט, כמובא בסידור בנו היעב"ץ ז"ל. ומפאת קדושת החכם צבי ז"ל, איני מוסיף. אמנם, אין לנו אלא דברי האר"י ז"ל.

כו. איך להניח את החלות קודם הבציעה

פשוט בשער התפלה שיש להדביק ב' החלות העליונות פנים בפנים, באופן שהבוצע טופס צד חיצון חלה א' בימין וחלה השנייה בשמאל, ואין לטפוס את החלות כשו"ע שוכבות א' על הב'.

אמנם, הרבה נהגו את הפשרה לטפוס את החלות באלכסון הנוטה לצד שמאל, כשהבוצע מחזיק חלת הימנית בימינו אלא קצת יותר עליונית מהחלה השמאלית התחתונית, להדביר החסדים.

כח. כריעות בעושה שלום במרומויו ובקדושה [זה אל זה ואמר]

לדברי מרן הב"י, יש לכרוע בצד שמאל שהוא ימינו של הקב"ה, והוא מנהג רוב עם ישראל, בין אשכנזים בין ספרדים, אלא שלאחרונה, יש שרצו לשנות לצערנו ואין לשמוע להם, אף שדבריהם מבוססים, כי כל מה שנהוד בגאונים ובראשונים, אין לערער. וכך מובא בפירוש המחזור לימים נוראים, של רבי אברהם אלנאקר ז"ל.

כט. נוסח "שהשולטן לפניך" [תפילת ימים נוראים]

מי שחידש נוסח זה הוא אותו ספר נפול ואין שום רמיזא בראשונים וקדמונים. ומשמעות הדבר פשוט: שולטן הוא סולטן, והוא אותו סולטן שהכריע את ש"צ יש"ו להתאסלם. ויען, נביאו הארור שר"י המציא נוסח זה לכוון על הסולטן שהיא לפני ה' וידון אותו, כש'עוז' בידך, ואין עוז אלא שם אותו מבצר [מגדל עוז] שבו הוה עצור ש"צ ע"י הסולטן אחרי המירת דתו והתאסלמתו. נוסח

מהרי"ל, ואחריו הלבוש, מטה משה והגהות רבי משה חזן על מנהגי טירנא, הוא שהשלטון. הט"ת בחולם ובקמץ קטן. אלא שבעל אותו ספר אחר ידע שיתבלבלו בין קמץ קטן [ו] וקמץ גדול. ואף שהרב מזרחי יצ"ו בהגהותיו על 'תקון תפלה' [בעז"ה נדפיס הערות על אותו ספר שפסל נוסחאות קדומות לטובת מקובלים אחרונים] טרח ליישב נוסח הח"י, אין לנו אלא דברי הגאונים והראשונים. לכן יש לומר שהשלטון. ועיין בנהר מצרים בן שמעון הגורס שהשלטון ושהשלטון, וברור שהט"ת לפי דעתם היא בקמץ גדול [אם לא היה כותב עם חולם].

נוסח התימת שובר אויבים ומכניע זדים

מקור הקדום הוא בתלמוד ירושלמי, וכך גורם הב"י. אין מקור קדום לחתום "ומכניע מינים" אלא אצל כת הארורה שר"י, והיא המצאה גמורה שיש לבטל, שאין היתר כלל לעזוב נוסח קדמון לטובת המצאת ספרים אחרונים, ובעיקר שבעליהם בעילום שם. וכבר הרחבתי בספרי הקטן "יד אברהם".

ב. המתקת דינים

כשטובל במקווה, יכוון יחוד זה: אאהלי"דה, והוא המתקת הגבורות [שם אגל"א הוא אל"ד שורש הגבורות, ע"י אהי"ה]. ע"פ הבעש"ט זיע"א בקיצור נמרץ.

☞ **בספר 'זכור לטוב' בהדפסנו היתה טעות בשם קדוש וכך צריך לקרוא אאהלי"דה**

בא. סגולה לשלום בית

לכוון לפדות את השכינה מדלותה, בעיקר בתפילת מנחה ערב שבת, ובעיקר כשאומר "בא"ה המחזיר שכינתו לציון". וקבלתיה.

בב. לבטל הרהורים רעים וזרים, ובעיקר אחרי טבילת המקווה לומר פסוק "יהי שם הוי"ה מבורך מעתה ועד עולם". בדוק ומנוסה.

בג. בסליחות

יש לומר ב"אלה'ינו שבשמים מלא משאלות לבנו לטובה" ואין להוסיף "לעבודתך", שהוא קטרוג גמור.
גם בתפילות ימים נוראים, בקדיש תתקבל, רשימת הנ' שערים [שהמקור ספק], יש לומר 'שערי פריה ורביה', ולא להוסיף 'בתורה', כי כוונתו אז לבטל מזיווג העליון והורדת הנשמות כדאייתא בתחילת שער המצוות כת"י למוהרח"ו ז"ל, והוא עיקר תיקון העולם,

לז. סדר הסימנים של ראש השנה

כל ישראל נהגו אחרי דברי חז"ל במס' כריתות והוריות, לאכול [או להסתכל] את סימני הסדר. ותמיהה שאין סדר מיוחד במינים המובאים שמה [אדרבה, מזכירים התמר בסוף]. אפשר לומר, כי מכיוון שאין חיוב אלא מילתא טבא, אז אין חיוב בסדר מיוחד, ואין העברה על המצוות, ואינו דומה למצוות סדר פסח. כך שמותר לקחת בתחילה את המין החביב לו, כדברי מרן השו"ע ע"פ הרמב"ם. והוא מתאים לדברי הראשונים זיע"א, שאמרו שיש להתחיל בתפוח בדבש. ולא הקפידו לסדר הברכות, ובכלל שאפשר שסדר ברכות הנהנין בטל מכוח ברכת המוציא. וששמעתי, שיש להתחיל בתמר, לצאת ממין העץ ובפרט שהוא מז' המינים, ומה שחכמי אשכנזים היו מתחילים בתפוח בדבש כי לא היו מצויים תמרים במדינתם, אינו נכון כלל. ובמח"ר, הנה רבי אברהם אזולאי ז"ל זקנו של החיד"א, הוא הבעל 'חסד לאברהם' המפורסם, כותב בהגהות ללבוש [ס' תקפ"ג], שיש להתחיל בתפוח בדבש. והרי, מהר"א אזולאי ז"ל, מקורו מארץ מרוקו, והתיישב בארץ הקודש. כל המקומות האלו מלאים גידול תמרים כידוע. והופרכה טענתם של אותם מחדשים ומבטלים מנהגי הקדמונים לטובת סברתם סרק.

לז. בענין דברי ר"י בעש"ט זיע"א

מובא ב'בעש"ט' על התורה ח"א פרשת ויחי אות ב' בשם רבי פנחס מקוריץ ז"ל וז"ל: בשם הבעש"ט זיע"א שאמר שעם ביאת משיח לא יהיו הריגות ח"ו. עכ"ל. והוא מגלה דעת האר"י הקדוש זיע"א בשער המצוות, שיהיו הריגות אחרי ביאת משיח אלא בשוגג [לא ע"י רצח]. ולכן כתבו הרג ולא רצח. והרואה בדברי

האר"י ז"ל, יבין כוונת הבעש"ט ז"ל, באיזה אופן יבוא המשיח, אם בעיתה או באחישונה. עיין שם.

לו. אמירת 'ויעבר'

יש להזהיר מאוד את החזנים, שיש לכוון כשאומרים 'ויעבר' וי"ג מידות, ולא לפייט דקות ארוכות בהבל פיהם, כשאומרים 'כמו שהודעת לענו מקדם וכו', שעושים מטפל עיקר, והעיקר [ויעבור שהוא שם ע"ב (יו"ד ה"י וי"ו ה"י) ושם רי"ו שהוא הדינים והגבורות, ואז ממתקים ע"י שם ע"ב (הוי"ה ביודי"ן)] נהיה ללעג ולקלס, כי פתאום אומרים במהירות 'ויעבר' וי"ג מידות.

מקצת חידושים המובאים בשער המצוות כתי"ק מוהרח"ו ז"ל:

👉 קדושת בית המדרש חמורה מקדושת בית הכנסת. [ואתחנן דפ"ד]

👉 אין המזבח מוריד דמעות על מי שמגרש את אשתו מחמת שאינה הגונה במעשיה וגם לא מוצאת חן בעיניו [ד"א], והוא מתאים לפסק השו"ע. זית"א

👉 חייב האדם לקיים מצות עונה בחודשי העיבור והיניקה. [ד"ט]

👉 חייב לקיים מצות עונה בימים שאינה בעיבור או ביניקה, אף שהיא מוחלת לו. [שם]

👉 המשמש מיטתו לאור הנר, יחלה מחולי כפייה, אם לא בקטנותו או בזקנותו. [ד"י]

👉 מצוה לבנות ציון הקבר תקף אחר האבילות. [דכ"ה]

👉 היה האר"י ז"ל מלעיג מאוד בהשכבות כמנהג קהילות ספרד מנוחה נכונה, והיה אומר שלא היו מעלין אבל לפעמים היו מורידין אם אין נפש המת ההוא ראוי לכך.

👉 הקב"ה יברא מתחלה לעתיד לבוא בימי המשיח להוציא הארץ גלוסקאות יפות כמו"ש רז"ל על פסוק יהי פסת בר בארץ. [דס"ב] והוא כדעת הרמב"ם בפרק י"א דהלכות מלכים, שאין המשיח עתיד לחדש את העולם או דבר שבעולם. דדוקא המשיח. אבל הקב"ה כן ישנה ויחדש בריאתו כפשט דרז"ל וכפשט המדרש [ואין מדרש יוצא מידי פשוטו ממש כדברי האר"י ז"ל בשע"הג סוף פרק י'] זית"א

👉 יותר טוב שלא יפריש החלה עד שיערוך הלחם על הלוח ואח"כ ישרוף החלה כי אם הפרישה מקודם ושרפה אינו מועילה אל הקמה. [דע"ד]

👉 גם טוב ליזהר כשאוכל פת של מי שאינו מוחזק בכשרות שיפריש ממנו חלה קודם שיאכלנו ובפרט בפת של פלטר שרוב פעמים אינן זהירין להפריש חלה. [שם] אמנם כתוב בדף קנ"ב בחומרות למי שרוצה להיות חסיד וז"ל: גם יזהר שלא לאכול פת של גוים אפילו מן הפלטר כלל, ואפילו בספק צריך ליזהר לבדוק אם הפת שמוכר החנוני ישראל אם הוא של פלטר גוי כדרך שנוהגין בארץ ישראל שיש חנוניישראל שמוכר פת של פלטר גוי. עכ"ל. משמע שמעיקר הדין מותר ע"פ האר"י ז"ל לאכול פת של פלטר ורק להיזהר להפריש חלה קודם. ומחמיר בכלל החסיד. זית"א

יש גם להיזהר בעיסה לצורך פת הבאה בכיסנין שהיא עיסה מלאין מדבש ואגוזים וכיוצא וכן עיסה צפיהית בדבש או מיני לביבות המתבשלות במים – צריך להפריש חלה כיון שתחלת בלילתן היתה קשה ולא רכה כעין תבשיל. [דע"ה]

אף ששכח מה שלמד, אחרי שטרח ועמל בתורה, אינו יגע ח"ו לריק כי בעולם הבא ולעתיד לבוא, יזכרו לו כל מה ששכח. [דפ"ג]

תפלה אחרונה ביציאתו מבית המדרש לא שמעתיה (דברי מוהרח"ו ז"ל) ממנו (האר"י ז"ל) לעולם. [דפ"ד]

עיקר כוונת האדם בהיותו עוסק בתורה הוא שיכוין לקשר את נפשו ולייחדה ולדבקה עם שורשה למעלה ע"י עסק התורה [...] כי כל תכלית בריאת האדם ותכלית עסקו בתורה אינו אלא כדי לתקן ולהשלים אילן ואדם העליון בהיות נפשותיהם נתקנות ונחזרות ליכלל שם בו, וזה מועיל מאוד להגין רוח הקודש ע"י עסק התורה בזאת הכוונה. [שם]

תכלית העיון הוא לשבר הקליפות שהם הקושיות. [דפ"ה]

עסק התורה ממש אינו העיון רק קריאת התורה בעצמה בד' דרכיה שהם ר"ת פרד"ס [...] וכמו שמי שרוצה לאכול האגוז צריך תחלה לשבר קליפותיה כן צריך להקדים העין בתחילה. [שם]

מז שמכיר בעצמו שהוא קשה העיון ומורח בו זמן הרבה כשיעיין החלכה, לא טוב הוא עושה [...] ויותר טוב לו שיעסוק בתורה עצמה כדינין ובמדרשים ובסודות. [שם]

ודע כי בכל ערב שבת אחר שתסיים הפרשה ההיא שנים מקרא וא' תרגום תכמול פסוק אחרון של הפרשה מקרא ולא תרגום. [דפ"ז]

אם הקץ הוא אחישנה עדין לא נתקן זרעו של הבל והתיקון להם הוא זה שיהרגו אחרי ביאת המשיח אך לא במזיד כי הרי 'אז לא ישא גוי אל גוי חרב' אלא יהיה בשוגג וע"י כן יתרבו הורצחים בשוגג ובפפרט כי צריך למהר תיקון זרעיותו במהירות גדול ולכן צריך שלעתיד לבוא תוסיף עוד שלש ערי מקלט. [דקב"ח\ט]

כי מכתר דאצילות ולמעלה אין לנו רשות לדבר כי שם נאמר במופלא ממך אל תדרוש וכו' ולכן אין לנו עסק לבאר ענין הגג והמעקה של עולם האצילות. [דקב"ט] משמע, שאין כלל כוונת האר"י ז"ל לא ללמוד למעלה מן הגג, אלא רק שלא ידרוש ולא ידבר בציבור. זית"א

פסיעה גסה במי חול נוטלת א' מת"ק ממאור עיניו של אדם ואינה חוזרת אלא בקדוש ליל שבת [דקנ"א מנהגים ואיסורים]

אין לשתות קום החלב אחר שנקפא החלב ונבדלו המים ממנו, וכמו שכתב הר' אליעזר ממיץ. [דקנ"ג] וטעות סופר נפלה בשער המצוות המודפס שגירס 'קרום' במקום 'קום'. זית"א

צריך לזהר במאד מאד שלא לאכול שום לב בהמה חיה ועוף. [שם] לב עוף הוא חידוש. זית"א

אין איסור תחומין נוהג במדינה במקום שיש בו יישוב בני אדם ובתים רק בשדות כי אפילו עיר גדולה כאנטוכיא מהלך את כולה. [דקנ"ד] מה ששמע מזולתו בשם האר"י ז"ל

והנה במקום החלל הזה צריך לערב עירובי תחומין כי הוא מקום שדה של תפוחים כנ"ל [דקנ"ח]

אמנם עירובי חצרות הוא יותר למעלה והוא במקום של יישוב ואינו שדה אמנם יש בו בתים וחצרות ומבואות ויישוב ושם צריך בחינת עירוב אחר. והוא כפסק מרן השו"ע ס' שס"ב ודלא כחומרת הרמב"ם. זית"א

"ואם יהיה זכות בדור ההוא הוא יבוא וילמדם, והשיב לו רבי יונתן סאגיש ז"ל איך יבוא האדון ואנו זקנים והוא [האר"י ז"ל] יהיה קטן, ואמר לו מורי זלה"ה או אבוא בחלום או בהקיץ או בעיבור או באיזה אופן שיהיה. עכ"ל מוהר"ח"ו ז"ל בקונטרסו 'אלא תולדות יצחק' כתי"ק. נמצא שאין זכר לחזור בגלגול דווקא כמו ששיערו כמה מהאחרונים, וגם בדור ההוא,

פירוש בדור גורי האר"י ז"ל. וב"ה שכבר העידו על רבי ישראל בעש"ט
זיע"א שהוא האר"י ז"ל, והוא הסכים לזה כמו שכתבנו לעיל. זית"א

למלאכה ולעבודה

כתוב בתורה הקדושה "ששת ימים תעשה מלאכתך". ואין מלאכה אלא לשעבד מידות הרעות, להינצל מן השעמום, ולקיים מצוות ומעשים טובים. אבל בעיקר, לשאת ולתת באמונה.

והרי, לכאורה אין קשר בין מלאכה לפרנסה. כי מלאכה היא לפי בחירת האדם. אולם הפרנסה תלויה במזל, ועוד שהיא קבועה מראש השנה לראש השנה. אלא להודיע לנו, שאף בלמוד תורה צריך מלאכה ופרנסה. שמלאכת למוד התורה היא למחון ולברר את דבריה, דבר מתוך דבר, והוא באמת לשאת ולתת באמונה. כי למוד תורה בלי אמת, שהיא האמונה, היא סמא דמותא כידוע. ולא אמונה טפלה או כוזבת ח"ו, ולכן אמרו 'זטהר לבנו לעבדך באמת' ולא לעובדו בלי אמת.

ופרנסת התורה גם כן היא קבועה, לפי שורש נשמתו ומה שמוריד כל יום בחזרתו ממתיתבא דרקייעא. אלא, שדווקא הפרנסה אינה תלויה אלא בזכות ובמזל, ולכן כתיב 'פרנסה', והוא פרנסה, שזוכה האדם בפוריות אלא ע"י נסיון שהוא האמונה שהיא האמת, בירור בין הרע לטוב.

אולם, יש מדרגה יותר עילאית והיא הפרנסה הבאה ע"י מתנת חנים שהוא חסד של אמת, והוא מצוי אחרי הבירור בין טוב לרע, ודרגתו בעין חיים, המושפע מאור א"ס ב"ה בחינת עולם האצילות בלי שום פגע רע. ולכן, פרנסה זו הבאה מחסדו החנים של ה' ית', היא פרנסה בלי שום תערובת, ואינה אלא מקיימת העיקר בלי שום מותרות. כך שתיבת פרנסה נקראת פרנסה, אלא שהפעם הנסיון נהפך לנס, ודווקא בחינת נוקבא, ולכן כתוב פרנסה 'נסה' סופה באות ה' המורה על גבורות, כי פרנסת האדם תלויה באשתו. והיא הנוקבא. שאף הנס הזה, יש קצת אחיזה בגבורות, כי השפע יורד לפי טבעו האדם בעולם הזה, שהוא מדור הקליפות כידוע. ולכן, הדינים והגבורות האוחזים בפרנסה הזאת, יונקים קצת ממנה, כעין עניין מים אחרונים. שהאות ה"ה של פרנסה בסופה ולא בראשה. ולכן, ממלאכת האדם בששת ימי השבוע, יונקות הגבורות. אך לא ביום השביעי, בחינת שבת וינפש, שהיא השבת הנפש המקורית ע"י קבלת נשמה יתירה. כך שלמוד התורה בשבת אינה בברור בין הטוב לרע אלא מעין החיים שהוא כולו מעדן לנשמה.

יוצא מזה, שאין מלאכה בשבת אלא אסורה, פירוש, שברור הטוב מן הרע בשבת הוא אסור, אלא כולו בחינת מעין עולם הבא, ואין בירור בין טוב לרע בעולם הבא.

כי כל יום של ימי השבוע הם למלאכה, ויש צדיק שכל ימי חולו, הם שבת. והוא דברי רו"ל 'יום יום יעמוס לנו', שיום הראשון בחינת חול ויום השני בחינת קודש. והרי פרנסתו היא גם כל יום, שמלוי אותיות סופי תיבת פרנסה הוא 'היומה', פירוש יום בין הגבורות. והבן.

וַיֹּאמֶר אֶסְתִּירָה פָּנַי מֵהֶם אַרְאֶה מָה אֲחֲרֵיהֶם כִּי דֹר תִּהְיֶכֶת הֵמָּה בָּנִים לֹא אֵמֶן בָּם: דברים פרק לב (כ)

הנה חז"ל מביאים שעולם הבא הוא עולם הפוך, תחתונים למעלה ועליונים למטה. והפסוק מדבר בדור האחרון. אלא, שעולם הזה לעשיו ולכן נקרא עלמא דשיקרא, ועולם הבא ליעקב אבינו ע"ה, והוא נקרא עולם האמת. הפלא הוא שדווקא עולם הבא הוא הפוך. ולכן, כל מי שמנסה להכניס עולם הבא בעולם הזה, יראה כאדם לא מונח והפוך מבאי העולם הזה.

وهוא סימן נורא, למי שהדוק לעולם הזה ולמנהגיו, אינו אלא כלי לס"א, בעיקר כשמכניס עולם הזה בתורה שהוא מהעולם הבא, במקום להוריד תורה בעולם הזה ולהיות כפוף לה. בקצה השני, כל מי שמפרסם תורת ה' בעולם הזה, נידון לחרם חברתי ואינו שפוי בעיני הבריות והמערכת. כי כבר שכחו שעולם הזה הוא מידת ההפכה, הפך הקדושה, הפך העולם הבא.

ולכן נקרא עלמא דשיקרא, כי מהות עולם של עשיו היא להפוך את האמת לשקר. ולכן, אף שרבון כל העולמים קבע כללים בעולמו, יש אנשים ונשים, המתנהגים היפך מהכללים האלו ומכתירים מידת ההיפוך שהיא מידת עשיו.

אמרו חז"ל 'פוק חזי עמא דבר', כי לפי מנהג המקום מתנהגים. אולם, אין היפוך בטבע האדם. עד שהיהודי נהיה כמו גוי או אישה יגנוב מקום האיש והאיש יזנה לאישה. לכן כבר קדמה התורה את מידת ההיפוך הפך התורה, בשם שחיתה כדברי הפסוק וַתֵּשֶׁתְּ הַתְּ אֶרְצָא לְפָנַי הָאֱלֹהִים וַתִּפְּלֵא אֶרְצָא חָמָס: מידת ההיפך שהוא כלי של עשיו, עוברת דרך שחיתות וחמס, שהם גלויי עריות וגזל. כי קודם להגיע למידות הרעות האלו, צריך להשחית את הלב ואז השכל מקולקל, עד שמבצע את פעולתו הרעה ע"י שכנוע שכלי.

חזרתו בתשובה צריכה קודם כל לעקור את מידת ההיפוך מליבו, ולהכיר במידת עשיו, ברגילות עולם הזה ומנהגיו, כמידת השקר כל עוד הם חיקויים למנהגי הגויים והחברה הכללית.

אז יוכל להתבונן ולחפש מה דרך עבודת ה' שלו האמיתית, לפי תורת ה' באופן שמסרה

ע"פ המסורת עד השו"ע, האר"י ז"ל והבעש"ט.

והלוואי מי יראה את פני אדוננו רבינו יצחק זללה"ה בחלומו

כדברי מוהר"ח ז"ל בספרו שבחי האר"י ז"ל האמיתי
אלה תולדות יצחק ז"ל:
"אשרי מי שראה פניו בחלום".

לעילוי נר"ן
לא"מ
מליחא ארנסטין בת שרה ע"ה

ולעילוי נר"ן של

יעקב זיתון בן מריומה ומכלוף זיתון, מריומה בת שרה אטלאן ויעקב אלבאז,
יהודה זיתון בן מריומה, מרגוט בת מריומה, דוד בן מריומה, שרה בת מריומה,
אסתר בת מריומה, מכלוף זיתון בן סולטנה ויהודה, שרה אטלאן אשת יעקב
אלבאז, יעקב אלבאז, לאה ת'פחה לוי בת ריינה ואהרן לוי, אהרן לוי, ריינה לוי
בת אסתרייה (נרבוני) ומשה לוי, משה לוי, אסתר נרבוני אשת משה לוי, נסים
עמרם בן מאמה, שרה ברכת בת אסתר אשת נסים עמרם, אברהם עמרם
(אביו של נסים) בן כלפה בן כלפא, מאמה סעדון בת ג'מרה (א)בולקר,
ג'רמונה זמור, אוריידה זג'ביב, רבי משה מיחס, רוזה בת טובה, חנון בושושה,
אימונה אשת חנון בושושה, רוזה בושושה בת אימונה כליפה, יוסף עמרם בן
אברהם, רחמים עמרם בן אברהם, ג'רר עמרם בן שרה, יוסף עמרם (Tonton)
Zozo) בן מאמה, בנ'נה עמרם אשת יוסף עמרם, אוריידה בת מאמה, ציון בן
מאמה, אברהם ברכת (אביה של שרה) בן פרג' בן שלמה בן אליהו עמרם,

סולטנה אשת אליהו ברכת, אוריידה שמלה אשת שלמה ברכת, מ'ברכה אשת
פרג' ברכת בת ג'מרה אלבאז, חנון כליפה, ג'מרה אלבאז אשת חנון כליפה.

גמירת מלאכת הבירור, היום יום ה' באב שנת התשע"ה
סמוך לתפילת מנחה בחינת יצחק אבינו ע"ה
יום הילולת מורינו ורבינו הקדוש והטהור רבן של כל ישראל המאור הגדול
משיח בן יוסף בדורו אורו זורח בכל העולמות גושפנא דמלכא חתים עליה
אהוב למעלה ואהוב למטה

אדוננו

רבי יצחק ב"ר שמואל לוריא הנקרא האשכנזי

הוא

האר"י הקדוש ע"ה

זיע"א

ה' ישלח לנו בזכות אדוננו

האר"י ל'

את משיח בן דוד

בב"א.

זית"א דכ"א

ספרים שנדפסו

- ☞ זכור לטוב [מנהגי האר"י ז"ל להלכה] – תשע"ה
- ☞ אריה שאג [ענייני שונים וכללים ואמיתות מסורת התורה]
- ☞ נקמת ישראל ויהודה [על ספר המתועב חמ"ן]
- ☞ יד אברהם [בירור מנהגי האר"י ז"ל]
- ☞ עזה כמוות [על הקדמות והוצאות אחרונות של ספר המתועב ח"י]
- ☞ פולחן ערוך [ענייני השתלשלות תורת האר"י והשו"ע והבעש"ט]
- ☞ ברית אברם [סדר וענייני ברית מילה]
- ☞ איש יהודי [בירור לשון השו"ע על פורים]
- ☞ הגדת גלוי שכינה [פירוש עם השמטות מוהר"ן מברסלב]
- ☞ הגדת אצבע אלהים היא [הגדה של פסח-פסקי השו"ע והאר"י ז"ל]
- ☞ הגדת פסח הוא לה' [הגדה של פסח ע"פ האר"י ז"ל עם פירוש והלכות]
- ☞ בחירי סגולה [סדר וענייני ראש השנה]
- ☞ חסד לאברהם [הלכות שליח ציבור]
- ☞ זית"א דכ"א על חנוכה
- ☞ לבי לבי [ענינים שונים]
- ☞ ממעל ל"ז [סדר הדלקת חנוכה וברור לשון השו"ע]
- ☞ סדר ליל שבועות [ע"פ האר"י ז"ל ונקי מכל הוספות]
- ☞ על הנסים [חנוכה]
- ☞ פחד מרדכי [הלכות ופירוש מגילת אסתר]
- ☞ סידור שבת וינפש [ע"פ השו"ע והאר"י ז"ל]
- ☞ קיצור שבת וינפש [לד' סעודות]
- ☞ קריאי מועד תשע"ג

- 👉 שער הנחמות [ענייני אבילות ותקון הנפטרים לכל אדם]
- 👉 פרי עץ נהדר [סדר ט"ו בשבט נקי מיד זרה]
- 👉 דינא דמלכותא [מחזור ר"ה ע"פ השו"ע והאר"י ז"ל והבעש"ט]

בע"ה ספרים הבאים לדפוס

- 👉 שו"ת זית"א דכ"א [על חלק אורח חיים]
- 👉 זכור לאברהם [ברור דיני ומנהגי שבת]
- 👉 שער הגאולה [תפילות לקרב הגאולה ובשעת הגאולה]
- 👉 שער התקונים [סדר תקוני עונות ועיניני תשובה ורפואה]

תיקונים

דף 273 במילואים אות ל'
בענין ביטול הדינים בשם אגל"א שהוא שם אל"ד
נפלה טעות כתיב והצירוף הנכון הוא אאהלי"דה ולא מה שנכתב אאהלי"הד.